ANNE DUFOURMANTELLE

riske övgü

2. BASKI

Türkçesi Murat Erşen

Anne Dufourmantelle 1964 doğumlu Fransız filozof ve psikanalist. Felsefe doktorasını Sorbonne'da yaptı. 1998'de yayımlanan teziyle Fransız Akademisi'nin ödülünü kazandı. Çeşitli dergi ve gazetelerde düzenli yazılar yazdı, yayınevlerinde editör olarak çalıştı ve akademik kurumlarda psikanaliz ve felsefe dersleri verdi. 2017'de iki çocuğun dalgalı denizde boğulmasına engel olmaya çalışırken hayatını kaybetti. Başlıca eserleri arasında *La Sauvagerie maternelle* (Annenin Yabanlığı, 2001), *En cas d'amour, psychopathologie de la vie amoureuse* (Aşkın Halleri: Aşk Hayatının Psikopatolojisi, 2009) ve *Puissance de la douceur* (Yumuşaklığın Gücü, 2013, Kolektif Kitap'ın programındadır) yer almaktadır. Türkçeye Jacques Derrida'yla ortak çalışması çevrilmiştir (*Davet: Konukseverlik Üzerine*, Metis Kitap, 2020).

RİSKE ÖVGÜ

ANNE DUFOURMANTELLE

kolektif.
kitap

Kolektif Kitap ~ 192

Riske Övgü

Özgün Adı: *Eloge du Risque*

© Editions Payot & Rivages, 2011, 2014
© Kolektif Kitap, 2019

ISBN: 978-605-2205-89-1

Fransızca Aslından Çeviren: Murat Erşen
Yayıma Hazırlayan: Eda Çaça
Sayfa Düzeni: Semih Büyükkurt
Kapak Tasarımı: Kolektif Tasarım

1. Baskı, Ekim 2021, İstanbul
2. Baskı, Ocak 2022, İstanbul
Sertifika No: 51867

Baskı ve Cilt: Berdan Matbaacılık
Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 215-216
Topkapı, İstanbul - 0212 613 11 12
Sertifika No: 45750

kolektif. kitap, bilişim ve tasarım a. ş.

Asmalı Mescit Mah. Sofyalı Sok. No: 24 A Beyoğlu / İstanbul
www.kolektifkitap.com - info@kolektifkitap.com
T: 0212 243 96 39

Bu kitabın hakları Editions Payot & Rivages'dan alınmıştır. Yayıncının izni olmaksızın elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz ve iletilemez. Tüm hakları saklıdır.

RİSKE ÖVGÜ

ANNE DUFOURMANTELLE

Türkçesi Murat Erşen

kolektif.
kitap

Clara, Gabriel ve Maud'ya.

"Risk güzeldir."
—Platon

"Karar ânı deliliktir."
—Søren Kierkegaard

İçindekiler

Hayatını Riske Atmak 15
Kurtarılmış Eurydike 18
Ufak Tefek Sihirli Bağımlılıklar 24
Gönüllü Kulluk ve İtaatsizlik 28
Muallakta 31
Tutku Pahasına 36
Aileyi Terk Etmek 42
Unutuş, Bellek Yitimi, Kurtuluş 45
Onulmaz Sadakat(sizlik)ler 52
Sıfır Risk mi? 57
Nasıl Kendi Halimize Gelme(me)li? 60
Gizlilik İçinde Olmak 64
Korkularımızı Dost Edinmek 66
Üzgün Olmak Pahasına 72
Özgür Olmak Pahasına 75
Kaybolduğu Söylenen Zaman 78
Yaşayan Ölüler 81
Algıyı Sonsuzca Genişletmek 86
Kaygı ve Eksiklik Manevi Açlık mıdır? 91
Sihirli Dünyaya Elveda: Hayal Kırıklığının Ötesinde 96

Hayatım/Hayatın 99
Meçhulü Göze Alarak 102
Tensel Olmak Pahasına 104
Çektiğimiz Eziyetler Son Bulsun... 110
Ayrılmak 113
Konuşma Pahasına 118
Yalnızlıklar 122
Gülme, Rüya — Çıkmazın Ötesinde 127
Artık Umut Etmemek 137
Evvel Zaman İçinde "Athenaeum"... Ya da Romantizmi Riske Atmak Neden? 142
İnanma Riski 148
Çeşitlemeleri Riske Atmak 151
Olay: Aşırımevcudiyet 157
Mahrem Kehanet 160
Göz Kamaşması Pahasına 167
Arzu, Beden, Yazı 171
İyileşmek mi? 182
Bir Başka Dil 186
Skandalı Riske Atmak 189
Çocukluğun Riskini Almak 192
Gayret 196
Geleceği Riske Atmak 199
Güzellik Pahasına 204
Ruh Pahasına 208
Evrensel Olanı Riske Atmak mı? 211
Tasallutlar 214
Spiraller, Elipsler, Metaforlar, Anamorfozlar 217
Geceyi Tahayyül Etmek 221
Devrimler 225
Cehennemin İçinden Geçmek Pahasına (Eurydike) 230

Hayatını Riske Atmak

Hayat biz canlıların pervasızca aldığı bir risktir.

Zamanımız riskin damgasını taşır: Olasılık hesapları, kamuoyu yoklamaları, borsanın batması etrafında geliştirilen senaryolar, bireylerin psikolojik değerlendirilmesi, doğal afetlere hazırlık, kriz masaları, kameralar. Politik ya da etik söylemin hiçbir boyutu artık bundan kaçamaz. Bugün tedbir ilkesi norm haline gelmiştir. İnsanların yaşamları, kazalar, terörizm ve toplumsal talepler açısından risk, kolektif seferberlik ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda hareket eden bir ibredir ve tam da bu nedenle tartışılmaz bir değer olmaya devam eder.

"Hayatını riske atmak" dildeki en güzel ifadelerinden biri. Bu ille ölümle karşılaşmak (ve hayatta kalmak) demek mi, yoksa bizzat hayatın içinde ikamet eden gizli bir tertibat, arzu dediğimiz cephe hattına varoluşu tek başına taşıyabilecek bir müzik var mı? Zira risk (hadi nesnesi hâlâ belirsiz olsun) bilinmedik bir alan açar. Canlı bir varlık olarak bizim için riski ölümden hareketle değil de yaşamdan hareketle düşünmek nasıl mümkün? Karar ânında, risk zamanla mahrem ilişkimizi sorgular. Rakibi tanıyamayacağımız bir kavga, hiç bilemeyeceğimiz bir arzu, yüzünü göremeyeceğimiz bir aşk, saf bir olaydır risk.

Riski kahramanca bir eylem, saf bir delilik, sapkın bir davranış haline getirmeden düşünemeyen bir kültürün neye dönüştüğünü sorgulamamak ne mümkün. Peki ya risk henüz bir edim bile ger-

çekleştirmeden bir bölgenin sınırlarını çizdiyse, dünyada belli bir varoluş tarzı varsaydıysa, bir ufuk çizgisi oluşturduysa? Hayatını riske atmak her şeyden önce, belki de ölmemektir. Vazgeçişin, boşluk depresyonunun, feda etmenin tüm biçimleriyle yaşarken ölmektir. Varoluşumuzun tayin edici anlarında, hayatını riske atmak, mahrem bir kehanet gibi, bizim için henüz meçhul bir bilgiden hareketle bizi öne doğru iten bir eylemdir; bir dönüşüm ânıdır. Mağara alegorisinde hakiki ışığa dönen mahpusun jesti midir, yoksa Kant'ın ahlak yasasından bahsederken, düşünmek ve özgür olmak için temel alabileceğimiz evrenselliğin içimizdeki dayanak noktası mı?

Bir edim olarak risk kendini tesadüfün kollarına bırakır. Onun iradi olmasını isteriz ancak o karanlıktan, doğrulanamayandan, belirsizlikten köklenir. Burada riski, ölmeme ufkunda, ne değerlendirilmeye ne de bertaraf edilmeye izin veren şey açısından soruşturuyorum. Sonumuzun kesinliğinin, varoluşumuzda hiçbir tesiri olmadığı nasıl hayal edilebilir? Bu kesinliğin en uzak kıyısından biliyoruz ki bir gün sevdiğimiz, umduğumuz, gerçekleştirdiğimiz her şey silinip gidecek. Peki ya insanın doğuma ve ölüme yakınlığında kırınıp yansıyan yaşarken ölmemek, bütün risklerin başında geliyorsa?

Risk bir *kairos*'tur*, tayin edici andır. O geleceği belirlemekle kalmaz; var olduğu bilinmeyen özgürlük rezervinin açığa çıktığı beklenti ufkumuzun berisindeki geçmişi de belirler. Geleceğe karar verirken, değişmeden kalmasına izin vermediği geçmişi de yeniden canlandıran şeyi nasıl adlandırmalı? Zira risk bir akustik aileye mensuptur, sesi onu çıkaran kaynağa geri döndüren bir etki (larsen**) yaratır. Bir ses *geri yansıyıp* duyulduğunda, belki de tekrarın süngüsünü düşüren bir tür gizli zekâyı tek başına o tetikler. Yüzünü geleceğe dönmüş arı bir "ileri" olmak şöyle dursun, risk zamanı ve belleği, bir tür başkaldırı, çok yumuşak ve süreğen kopuş yoluyla öncelikleri tersine çevirmeye zorlar. Riskin alındığı karar ânı, tıpkı

* (Yun.) Bir eylem için uygun ve doğru zaman. –yhn

** Larsen etkisi: Yoğun bir ses kaynağı ile alıcısı, örneğin bir hoparlör ile mikrofon birbirine yakın olduğunda ortaya çıkan akis etkisi. –çn

travma gibi, bir *başka* zamanı başlatır. Ama olumlu bir travmadır bu. Mucizevi bir şekilde, alametifarikası geleceği tuzağa düşürmek olan nevrozun tersi olacaktır, öyle ki nevrozda şimdimiz geçmiş deneyimlerin kalıbına göre şekillendirilir; geçmişte benzeri olmayanın kilidi zorlamasına, ufuk çizgisinin açtığı küçücük bir yer değişimine yer yoktur. Nitekim, riskin geri dönüş etkisi bunun tam tersi olacaktır, evet, bu, bütün geçmişlerdeki mevcut kader rezervini bir şekilde bozup, şimdide olma imkânı (başka bir deyişle, bir risk hattı) açan bir gelecekten *rewind* [geri sarma] olacaktır.

Kurtarılmış Eurydike

Eurydike, zamansız ve aşırı çağdaş bu figür, aşk uğruna ta ölümde aranmış bir kadındır. *Ölmeme* riskini almak, bizi neyin canlı yaptığı, dahası, bizi neyin (tıpkı Eurydike gibi) çağırmaya muktedir varlıklar yaptığı sorusunu ortaya çıkarır. Mit[1] Eurydike'nin çağrısından bahsetmez, buna rağmen bu çağrı ve Orpheus'un ona cevap veren ölümcül dönüşü, bence, insani bağın özüdür. Çağırma cenin halindeki başlangıçtan ölüme değin, bizi kat eden ve bizi sadece akıllı bedenler olmaktan başka türlü (yani bu yıkıcı olaya, sevmeye, muktedir varlıklar olarak) kuran, başkasıyla ilk ilişkimizi temellendirir.

1. Orpheus ve Eurydike efsanesi gizemler diniyle bağlantılıdır. Kral Oiagros ile müz Kalliope'nin oğlu Orpheus, lirinin nağmeleriyle vahşi hayvanları nasıl cezbedeceğini ve cansız varlıkları nasıl heyecanlandırabileceğini bilirdi. Evlendikleri sırada, Eurydike bir yılan tarafından ayağından ısırıldı ve öldü. Orpheus müziğiyle Kerberos ve korkunç Erinys'leri uyuttuktan sonra Hades tanrısına yaklaşabildi. Onu yumuşatmayı başardı, o da sevdiğini alıp gitmesine izin verdi, ama bir şartla: Eurydike Orpheus'u arkadan takip edecek ve ikisi canlılar dünyasına ayak basmadan Orpheus geriye dönmeyecek ve onunla konuşmayacak. Ama tam Cehennem'den çıkmak üzereyken, Orpheus Eurydike'ye dönüp bakmaktan kendini alamadı, böylece Eurydike ilelebet onun elinden alındı. "Yeryüzünün doruğundan uzak değiller artık, tutkuyla bakmak istedi çevreye. Eurydike, kaygılandı sezince gücünün azaldığını. Sevgiyle Orpheus bakınca yöreye, devrildi geriye kadın. Özlemle uzattı kollarını Orpheus, kadını tutsun diye, esen yel ne yapsın bu mutsuza." (Ovidius, *Dönüşümler*, X. Kitap, Payel, 1994, çev. İsmet Zeki Eyüboğlu, s. 234) Sonrasında Orpheus'u teselli etmek mümkün olmadı. Ölümüne dair en yaygın versiyon o ki Bakkhalar onun Eurydike'ye sadık kaldığını görüp ona garez duydular ve paramparça ettiler onu. Gözleri yaşlı müzler uzuvlarını toplayıp Olympos Dağı'nın ayağına gömdüler. Orpheusçuluk işte bu mitin etrafında kuruldu.

Otuz yaşında öleceğini düşünüyordu. Oldum olası böyle düşünmüştü. Ölüm, dişçiden, arabayı bakıma götürmekten, sigara almaktan daha önemli olmayan bir randevuydu. O sabahın diğer sabahlardan biraz daha tayin edici olacağını anlamıştı. Ve ondan kaynaklanmıyordu bu, oh! Hayır, varlığını ortadan kaldırma hatta bunu onun yerine yapsın diye tesadüfe dua etme düşüncesi ona uzaktı. Sadece diğer insanlara göre hafif bir avantajı olduğunu gözlemliyordu: Ölüm meleğinin ne zaman onu alacağını biliyordu. Bir falcı araya girmeye çalışmıştı, simgesel bir ölüm bu sadece, bilirsiniz, büyük bir duygusal şok diyerek. Ah! Tabii ya, gülümsemişti, şok yaşanır ve ardından gerçek yaşam başlar, bu mu yani? Falcılara karşı hep anaç bir koruma hissi duymuştu, sanki onları görmeye gitmek zaten bildiği şeyleri doğrulatmaktan başka bir şey değilmişçesine. Öngörmediği şey (hem de hiç) korkuydu. Yağmurlu bir öğleden sonra ufacık bir korku su yüzüne çıkmıştı öylece, sokakta kaybolmuş bir köpeği yakalar gibi ya da soğuk algınlığına yakalanır gibi. Korkuya kapılmış mıydı yoksa evlat mı edinmişti onu? Ölüm korkusu. Birkaç hafta önceydi... Sonra onu bulmaya geldi. Bir gece geç saatlerde radyoda sesini duydu diye neredeyse rasgele seçtiği psikoloğu yani. Oldum olası radyo dinleyerek uyurdu: bir çocukluğa sahip olamamanın ondaki etkisi. Bu da onu bu beyefendiyi görmeye gitmek konusunda daha utangaç yapıyordu. Şüphesiz çocukluğundan bahsetmesini isteyecekti; oysa hiçbir şey hatırlayamayacağına emindi. Bu korku onu rahatsız ediyordu, her halükârda, ona bir gölge gibi yapışan böyle bir korkuyla ölmek istemiyordu. Ölmesi gerekiyorsa, bunu incelik ve sükûnetle yapmayı tercih ederdi. Anılarını onarmak için pek isteği yoksa ne olmuş, onu dinlemek isteyen kişiye ayak uydururdu. Çok geç başladığından çok az zamanı kalmıştı, ama sonuçta birden yakasına yapışmış bu korkuyu anlamasına yardım edecek birinin olması yeterdi. Hayatı kısa olacaktı, ne yapalım yani? Radyo istasyonundan bu analistin adını aldıktan sonra, yasadışı bir buluşmaya gider gibi gitti randevusuna.

Psikanalist geç kaldı, ama bu sayede ona söylemek zorunda olduğu şeylerin verdiği rahatsızlık da azaldı.

Adam dinledi. Her şey yolunda gitti, biraz bekliyordu bunu.

Sonra: "Herhalde yaşamak istersiniz, birazcık daha?" dedi adam.

Neredeyse gülecekti saptamanın basitliğine, hatta aptallığına ve yumuşaklığına.

"Evet, benim de aklıma gelmişti hani..."

"Ah!"

"İnsanın korkma sebebi önemsediği bir şeyin tehdit altında olmasıdır, değil mi?"

Şimdi sorgulama sırası ondaydı.

"Evet, tabii ki," diye eklemekle yetindi adam.

Ardından epey güven verici bir sessizlik yerleşti, yelkenliyi saran hafif, dingin bir meltem, rüzgâr yönünde bir gemi yolculuğu gibi. Seans bitince adam kapıya kadar eşlik etti ona, bir daha geleceğini varsayıyor muydu? Gelecek hafta mı? Aynı saatte mi? Hiçbir şeyi kesinleştirmedi. Adamda bulaşıcı bir iyilik vardı, nasıl kurtulacağımızı çok da bilmeden sizi sinsice sarmalayan bir iyilik. Yapışkan, hayır, nazik, evet, yine de bir kayıtsızlık şüphesiyle birlikte. Ölümünün iyice yaklaştığına pek aldırış etmediğini düşündü kadın. Anca üç dört randevuları daha olurdu. Olsun, ona güveniyordu, kendisine söylediklerine kafa yoracaktı. Doğrusu, meseleyi hiç böyle düşünmemişti, çünkü ölüm belli bir tarih geçtikten sonra herhangi bir şeyi arzulamayı yasaklar. Ve ölümü otuz yıldır gözünün önünde tutunca, hayatı da başka çağdan bir belgeymiş gibi bakılan şu sararmış fotoğraflara benzemişti; hayatı iptal ânıyla yani ölümüyle başlayan bir geçmiş zaman kipinde düşünülmüştü hep.

Adam, başka herkes gibi, bu randevunun mukadderatından caydırmaya çalışmamıştı onu; zira bir kesinlikti bu: Ama hayır, bak, Eurydike, bunun ne kadar aptalca olduğunu gayet iyi biliyorsun, otuzuncu doğum gününde kadeh kaldıracağız, hatta bir sonraki gün de... İtiraz etmedi, içten içe gülümsüyordu, tamam, tamam. Hakikat, eşi olmayan bir gücün gerçekliğinde bir direniş noktasıdır. Sınayan bir deneyimdir. Gerçeğin yemini ağzına uzatır. Yemi tutan denek de bunu bilir. Eurydike de biliyordu, kimsenin onu bundan korumasını istememişti.

Bir sonraki hafta, adam diyafona cevap vermedi. Kadın ısrar edince kapıcı da hareketlendi.

"X. beyi mi aradınız?"

"Evet, randevumuz vardı," sonra ekledi, "sanırım..."

"Ah, anlıyorum, o zaman haberiniz yok sizin... Biri bir not göndermeyi akıl etmeliydi, herkese haber veremediler, anlıyorum, fakat benim işim de değil ki bu!"

Kadının canı sıkılmış gibiydi.

"Öleli üç gün oluyor."

Eurydike donup kaldı. Sekiz yaşındayken Kanada'da kutup ışıklarını görüp, gökyüzünü boydan boya kımıldatan bu büyük yeşil perde karşısında, bunun ancak dünyanın sonu olduğunu sandığında yaşadığı duygu gibiydi.

"Öldü mü?"

"Evet, gazetede ilanı çıktı, yarın öğleden sonra defnedilecek. Kız kardeşine telefon edebilirsiniz, galiba onun... hastalarına cevap veriyor," diye riske girdi kapıcı ona bir bakış daha attıktan sonra.

"Teşekkür ederim," dedi, "lüzum yok. Çok naziksiniz."

Dilsiz kalan diyafona sırtını dönerek apartmandan çıktı.

Anladı ki sokaktan ölüm geçmiş ve başka birini almıştı. Onun yerine mi? Hayır, onun yerine bile değil. Sadece randevu saatinde orada olmayacaktı artık. Korku olduğu yerde kaldı yine de, küçük bir hayvan, onun korumasına verilmiş bir kedi yavrusu gibi. Şimdi hayattan tat almasına yardım etmek için korkusuyla bir şey yapması gerekiyordu. Hayatta olmanın ne demek olduğunu anlamak için. Birkaç saniye önce akla hayale sığmaz bir olaydı. Bir kazayı getirdi aklına, mucize eseri kurtulduğu yoldan çıkan bir arabayı. Geri verilmiş değil de aniden verilmiş bu yaşama dikkat göstermesi gerekecekti. Bu korkuyla, adama ait sözcüklerle ve ölümüyle birlikte gelen yaşama.

Bazen ölmeme riskinin fark edilmeden ya da neredeyse fark edilmeden geçtiği olur... O zaman kendisini bize son çare (yaşamak – hâlâ) olarak değil de artık hiçbir şeye inanmamanın elimizden gelen tek seçenek olduğu anlarda alttan alta bir vazgeçiş olarak sunar.

Öyleyse soru: Ölçeği nasıl değiştirmeli? Mimarın ölçeği mi, yoksa Yakup'un merdiveni mi?* Hangisine göre... Mesele ölçüyü kaybetmek, geniş açıyı açmaktır. Yüz seksen derece dönmek ve geçmişle benzeri görülmemiş şekilde karşılaşmaktır. Işık çoğunlukla arkadan geliyormuş gibi algılanır, ölü denilen açıdan. Ya da "dön arkana!" diye fısıldayan bir sesten. Geriye dönüşün, isyanın bu sesi sizi mağaradan, depresyonla, her tür ihanetle ve aldatıcı kanılarla uyuşturulmuş uykudan çıkaran sestir, sadece bir düş olarak görünen şeye gidesiniz diye, çünkü hep şuna inandınız: Oraya, duvara yansıtılmış gölge gerçektir, evet buna yemin edebilirdiniz. Başını duvardan çevirmek gerçek bir risktir. Vazgeçiş olarak görünen her şey, geriye dönmek, her şeye karşı dikbaşlılık felsefi bir hatırlamadır, psikanalizin izlediği bir yoldur, her dogmaya karşı, kendi "ardında" emsalsiz bir özgürlük rezervi olduğuna inanma deliliğidir. İşte orada, Eurydike fısıldar: Bu yolda, ölümle burun buruna gelirsiniz, daha azı değil. Eurydike'nin etrafında mikrofelsefeler, küçücük düşünce fragmanları inşa etseydik, ölümden yaşama nasıl çıkılacağını anlamak için yardımcı olur muydu bu?

İçimizde riske edilen ölümdür, biliriz bunu. Onu hayali olarak görüş alanımızda tutmak bize ne daha canlı ne de daha müşfik olmayı garantiler. Risk bu "ölmeme" olayıysa şayet, seçimin ötesindedir, meçhul olanın, gecenin, bilgi-olmayanın yanı başında fiziksel bir bağlanmadır, tam da karar verilemez olanın yüzüne karşı bahse girmektir. Öyleyse umulmadık bir şeyin meydana gelme imkânının kapısını aralar.

Bizi varlıkta ısrar ettiren şeyi Spinoza'yla birlikte bu kadar dramatik olmayan biçimde düşünmek yeterli olmaz mıydı? Bunun

* Ölçek diye çevirdiğimiz kelimenin (Fr. *échelle*, İng. *scale*) diğer anlamı merdivendir. Yakup'un merdiveni ise Kitabı Mukaddes'ten gelir: "Yakup... taşlardan birini alıp başının altına koyarak yattı. Düşte yeryüzüne bir merdiven dikildiğini, başının göklere eriştiğini gördü. Tanrı'nın melekleri merdivenden çıkıp iniyorlardı." (Yaratılış, 28-10-12). Ayrıca "l'échelle de Jacob" *(Jacob's ladder)* tahta basamakları olan, küçük teknelerden gemiye binmek için kullanılan, ip veya kablolarla yapılmış merdiveni belirtir. Denizcilikte "Şeytan çarmıhı" olarak da bilinir. Tıpkı bu şekilde tasarlanmış, basamakları çeşitli şekillere giren bir oyuncak da vardır. –çn

yerine sabrı, aciliyet karşısında yaraları dağlayan bu zaman ölçüsünü düşünmek... Varlığın sabrı; düşünce ve duygunun birbirine geçtiği, benliğin bu unutulmuş, ele geçirilmemiş, incelikli sanatı, tüm yaratımın mutfağıdır. O zaman sabır ne bekleyişin ne de bilhassa depresyonun, tavizin, ölümcül vazgeçişin hizmetinde olacaktır. İşte bu risk, varlığın riski tasavvur edilemez, ona değer biçilemez. Risklerin değerlendirilmesini teşvik eden büyük ekonomik düzenektir.

Kimi kez, vadenin dolmasından önce sadece birkaç saniye kalır. Ve o anlarda yaşananların yoğunluğunda, sonsuz bir zaman fazlalığıdır bu. Bir lütuf, bir *Mercy*'dir.*

* (İng.) Mağfiret/inayet. –çn

Ufak Tefek Sihirli Bağımlılıklar

"Tiryakilik"* moda bir sözcük. İngilizceliği onu, "bağımlılık" sözcüğünün yitirdiği bir hâleyle donatıyor. Evet, bağımlılığın kötü bir şöhreti var. Çekim derecesiyle orantılı olarak ona bir tehlikelilik bahşediliyor. Birçok anlamda toksik oluşuyla, umumiyetle uyuşturucu diye adlandırılan az ya da çok kuvvetli sayısız maddenin (bunların arasında kaygı giderici ilaçların farmakopesi** de sayılabilir) yanı sıra bizim için tükenmez bir büyülenme kaynağı olan muhtelif biyoteknolojik ürünler de onun yerini tutuyor. Bağımlılık – gizliden gizliye hepimiz onunla sıkı fıkıyız ama ortalık yerde şeytanlaştırıyoruz onu.

Bağımlı olmak, illa ki hasta olmaktır, çünkü size bu söylenir... Bir bedene, bir sıvıya, bir fetiş nesnesine, bir ritüele, bir oyuna, bir ekrana bağımlı olmak, hepsi birer şaibedir. Gel gelelim hayata başladığımız yer, en savunmasız bağımlılıktır. Şiddetlidir. Ve kaygılarımız ya da korkumuz, bazen açlığın, susuzluğun, soğuğun, bekleyişin, acının ve meçhulün insafına kalmış o yeni doğanın bedeniyle yeniden karşı karşıya getirir bizi. Yaşamımızın ilk haftaları boyunca tecrübe ettiğimiz duyumlar hiç dokunulmamış halde oradadır hâlâ ve ruhumuza çarpan diğerlerinden daha kuvvetli bir dalga o bedenin

* Başlıktaki "bağlımlılık" sözcüğü, "dépendance" sözcüğünün karşılığı. "Tiryakilik" diye çevirdiğimiz sözcük ise "addiction": bağımlılık, düşkünlük, alışkanlık, iptila. –çn

** Farmakope, tıbbi ilaçların dozları, formülleri ve kullanımlarını içeren liste ve bilgilerin bulunduğu kitap. –çn

bize musallat olmak için geri dönmesine ve yetişkin bedenimizin ona doğru bükülmesine yeter. Yeni doğan başkasına teslim edilmiştir, yalnızca onun okşamalarının, alakayla (burada sevgi sözcüğünden bilerek kaçınıyorum) esirgemeden gösterdiği ihtimamın iyi niyetli kollarına değil, aynı zamanda ebeveynlerinin, muhtemel kardeşlerinin, dadılarının ruh hallerine de teslim edilmiştir, çünkü doğum sonrası o dönem, muhtemeldir ki duygusal ve ruhsal olarak, bedeninin koptuğu kadar ayrılamamıştır henüz anneden ve rahim dünyasından. Bizi henüz "gör"mediğinin söylendiği o bakışla baktığında bize, aslında ne algılamaktadır? Duygusal yaşamında hırpalanan bir yetişkin bir çöp muamelesi görmeye bırakırken kendini, küçük bebeğin bedenidir onun içinde konuşan ve hiçbir yetişkinin ona ihsan edemediği, ihsan edemeyeceği bir alaka talep eder.

Aynı değişmez enerjiyle hayatımız boyunca peşinden koştuğumuz ve kaçtığımız, bu ilk bağımlılık halidir. Büyükler gibi saklambaç oynarız, yastık savaşları, sırlar, kıl payı kurtulmalarla çocukluğumuzu çimenliğin bir yerinde unutmuş halde, orada, yüzlerle bedenlerin çıplaklığı arasında ne aradığımızı kim bilebilir ki.

Bağımlılık riskini almak, yeni doğmuş bu bedene gösterilen dostluğun bir işaretidir, ama bununla kalmaz. Ayrıca şunu da düşünmektir: Bedeni iyileştirmek için aynı virüsten biraz zerk edip, kendi savunmalarını beyan ve inşa eden aşı misali, en iyisi bağımlılıklarımızın boy atmasına izin vermektir, tıpkı İngiliz tarzı bir bahçede, kekiğe ve yıldızçiçeklerine karışmış ayrık otlarını olduğu gibi bıraktığımızda yaptığımız gibi, hatta bundan hoşlanmaktır. Onlardan kaçmak yerine onları kavramak, onlara idrakımızı ödünç vermektir. Sevgi (burada sözcüğü riske etme cüreti gösteriyorum, biraz tasalanarak şüphesiz) bir bağımlılık sanatıdır. Demek ki insanın kendini riske atmasını gerektirir. Mağlubiyetini, anlamsız bekleyişini, başkasının ani reddedişi karşısında kapıldığı umutsuzluğu kabul etmek, o sıra asla sona ermeyecekmiş gibi görünen bir acının harap etmesine izin vermektir. Bağımlılığa boyun eğmek, tevekkülden farklıdır. Tevekkül, tıpkı çok uzun süre yatağına hapsedilmiş nehrin bataklıkta yitmesi gibi, yatağı müstakbel depresyonlarla dolduran

ölümcül bir zehrin ruha yerleşmesidir. Sevgi ise kendimizi başkasına taşımaya, rakibimizi seçmek için kendimizi terk etmeye bizi kadir kılan olaydır. Şiddete, aptallığa, üsluba, arzuya/hasede ve düşlerimize rağmen meydana gelir sevgi, aynı zamanda hep vakitsiz çalar kapıyı. Mest olurken de iğrenirken de, kendinin sahipliğini elden bırakmayı, yadsımayı gerektirir. Yaşamın ilk saatlerinden itibaren içimize nakşedilen ve belli bir ten rengine, belli bir kokuya, falan jeste, şunun küstahlığına, bu aksana, belli belirsiz fark edilen bir kalça hareketine, sözcükler arasındaki boşluğa tutulduğumuzda su yüzüne çıkacak hülyalardan, kuruntulardan bihaberizdir.

Bağımlılık ayartmaysa eğer, o zaman şeytanın suretini dirilttiği için ona şükran duyabiliriz. Eyüp'ü insanlık durumu denilen şeyle imtihan eden ayartıcı. Kışkırtma, karşı koyamadığımız şey olabilir. Demek istediğim, ona direnseк bile, yüzüne "hayır" dediğimiz çok özel bir düşman gibi onu görüş alanımızda tutsak bile, bu reddediş hâlâ bir bağımlılık biçimidir, çünkü böylelikle, bizi her an olmasa da her gün biraz onu düşünmeye mecbur bırakarak, o da gözünü bizden ayırmamış olur. Her birimiz kendi meşrebimizce şeytanla anlaşma yaparız. Tamamen gizli tutmaya çalıştığı bir sohbet sürdürürüz onunla.

Ayrıca, insan kendi bağımlılıklarının farkında değildir... Konsantre süte, bahar zamanı Roma çatılarının üstünde dolaşan kırlangıçların çığlıklarına, yaz göğünün altında sabahın üçünde iplerle bağlanıp kayalıklara tırmanmanın adrenalinine, bilekleri ince bir kulp gibi taşıyan yüksek topuklu ayakkabılara, belli bir parfüme, porno videolara, lavanta balına, kızıl renge, kötü şaraba, beyaz gecelere, daha dokunmadan sezdiğimiz şu tene, düşük bütçeli filmlere, sinek balıkçılığına, rüya görmeye az çok pişmanlıkla bağımlı olduğumuzu bilebiliriz. Ama bu, tiryakiliklerimizin bildik manzarasının bir taslağıdır sadece. Gerisi geceye gömülmüştür. İnsanlığımızın gecesine. Hiçbir analizin içine işleyemeyeceği ama ancak sıyırıp geçebileceği, belki yabancı bir dilden kelimeler öğrenir gibi adlandırabileceği bir gece. Çünkü bu, hatırasına hiç sahip olmadığımız halde bizi inşa eden ve taşıyan, rahimdeki bedende doğmuştur.

Şeytanı hafife almak tehlikelidir, ayartmanın yalnız irade gücüyle bertaraf edilebileceğine inanmak beyhudedir — hiç olmazsa bunu biliriz. Ona teslim olarak ondan kurtulabilmeyi hayal etmek saflıktır. Baştan çıkarmanın kurduğu hâkimiyet reddedişle olduğu kadar boyun eğişle de pekişir. Ne o yanda, ne bu yanda koruma bulunur. Oburluk hastası bunu gayet iyi bilir, en az akrabası zayıflama tutkunu kadar... Onları her an kuşatan açlığın sınırlarına varma ayartısı, sonunda kendilerinden tiksinmelerine ve güçten düşmelerine sebep olur, öyle bir haldir ki bu, hangi biçimi alırsa alsın, açlıkla yapılan hiçbir anlaşmayla kurtulamazlar ondan. Ama belki de burada mesele sadece kurtarılma isteği değildir...

Bir başkasına bağlı olmak, ille bedeni ve ruhuyla ona teslim olmak değildir, belki de bu sularda "zayıf" bir etik, minimalist bir düşünce bulunabilir; ayrıntılara, elverişli durumlara, gerçekle sohbetimizde mümkün olan ufak tefek kabullenme belirtilerine bağlanan bir düşünce ve işte o zaman mikro bağımlılık dönemleri, çok şiddetli bağlanmalar için de göğünde yusufçuk kanatları kadar hafif baloncukların uçuştuğu ufacık manzaralar icat edebiliriz.

Gönüllü Kulluk ve İtaatsizlik

Kulluk asla bu kadar gönüllü olmayacak. Bu noktaya nasıl geldik? Bütün gücümüzle köleliği istemek, bağlarımızı candan sevmek, hayatlarımızı kapatan asma kilidi bize unuttursun diye takılmış rengarenk kurdeleler gibi, onların etrafında iyiliğimiz için ilmek ilmek düğümlenmiş hiyerarşilere, itaatlere, diktalara müsamaha göstermek.

Elbette bu kulluk özenle seçilmiş başka adlar alır. Nasıl ki artık "hizmetçi", hatta "temizlikçi" yerine "ev işlerine yardımcı" deniyorsa, aynı şekilde herkes tarafından arzulanan daha sakin bir yaşam için güvenlik normlarından, kamu gözetiminden, artırılmış hukuki korumadan, temel tedbir kurallarından bahsediliyor. Esas mesele daha iyi yaşamak, ergonomi, bulaşmama, kısacası azami güvenlik. Ah! Tabii ya, özgürüz... Önce bunlardan hiçbirinin altına imza atmamakta özgürüz. Tıpkı (pek güzel adlandırılmış) hasar muafiyeti gibi, çok geçmeden de migreninizin tutmasına sebep olan sonu gelmez olasılık hesaplarını dinleyince, bunu yapmanızı salık veren mırıl mırıl sese kulak vererek onay için basarız imzayı. İtaatsizliği göklere çıkarmak ama iş eyleme geldiğinde uslu, sabırlı davranmak, hal ve hareketlerinde serbest ama elinden gelenin en iyisini yapan demokrasiye de nankörlük etmeyen vatandaş olmak makbuldür. "Bir asır önceden, [Alfred] Jarry dünyamızın neyi tasfiye etmesi gerektiğini belirlemişti: tekilliğim, sevgi ve pervasızlık," diye yazar

Annie Le Brun, "ama bu tasfiyenin, *ruh imal ederek* nasıl canavarca işleyeceğini de öngörmüştü."[2]

İtaat etmeme riskini almak, itaat kapasitesini, hani deyim yerindeyse, bilinçli egonunkinden başka enlemlerde, başka bir itaat kapasitesini gerektirir. Yoksa itaatsizlik kapris olup çıkar, cesaret gösterisinden, sonradan az çok gerekçelendirilen itkilerin güdülediği düşünülüp taşınılmamış eylemlerden ibaret kalır. İtaat etmek öncelikle konuşabilmektir. Bir dilin gramerine girmiş olmak, kodları daha iyi altüst etmek için önce onları benimsemiş olmak, Joyce'tan Beschererelle'e giden yolu tersten katetmektir. Dil ilk itaat yerimizdir, bir belleğin, bir medeniyetin, bir yaşama sanatının, bir aktarımın şifrelenmemiş aritmetiğidir — itaatsizlikse imkânımızın ilk koşulu. Her hakiki etik gibi, başka birçok geçiş yolu açar, ama ilkin kendiyle belli bir başkalık ilişkisi kurar. İtaat etmenin dönüşlü olduğunu anlamak [gerek], *self obedience* der İngilizler, burada bizim dilimizde olmayan bir sözcük türetirler. Kendine itaat etmek, tamamen öznel olmadığımız, egonun (kuşkusuz bizi yönetse ve kimliğimizi kursa da) bizim yalnızca tek bir parçamız olduğu gerçeğine saygı göstermektir. Ama bazı deneyimler bir öznenin onayını talep etmez, "o" olur, başımıza gelir ve biz bu dünyanın bir olayı için bir anlığına o yerdeyizdir. "Kendine" itaat etmek, öznel olanın tamamen içermediği devredilemez bir yerin varlığını kabul etmektir. Ortaçağda vicdan, kişinin içindeki bu "başka" yeri belirtiyordu belki ama kesinlikle ruhani renkler altında, öyle ki bu yer işkence altında bile teslim edilemezdi, bununla kastettiğim, kişi itirafta bulunurken bile, özgürlüğünün bu ele geçirilemez, evrensel yerini cellada sunamazdı.

İtaatsizlik, bizi vazgeçişe ve tavize çağıran kör sadakatlerden uzak, Kierkegaard'un anladığı anlamda, sadece ikinci bir itaat olamaz mı? Belki buradan başlamak gerek... Hayır demeye olanak tanıyan, bu kendine itaat doğrultusunda hareket etmek. Bizler insanız, çünkü dil kullanan ve söz veren varlıklarız, ama aynı zamanda kısmen dünyanın içkin deneyimine dalmış haldeyiz. İtaatsizlik, se-

2. Annie Le Brun, *Si rien avait une forme, ce serait cela*, Gallimard, 2010.

rapların boydan boya geçilmesidir. Islık çalarak baskıdan çıkmanın bir yoludur, çünkü her şeyi kaybetmeyi kabul etmiştir kişi, hayatı da dahil. Evet, küstahlığın yumuşaklığı bütün tiranlıklardan daha güçlüdür, ama onda aynı zamanda mizahın patavatsızlığı da vardır. Kaçınılmaz olan karşısında nükte bâki kalır. Başka bir cevap da mümkün, nerede olursa olsun insan bir adım yana atabilir. İtaat etmemek en büyük risklerden biridir, zira tetiklediği facia, karşı çıktığı şeyle kıyas kabul etmez. Tevekkülün talep edildiği yerde ayak uydurmak ya da tartışmak yerine sadece "yapmamayı" tercih etmek hâlâ mümkündür.

Muallakta

"Arzu ertelenen, ancak içinde bulunduğu muallaklığın* yarattığı sabırsızlıkta dahi görünür hale gelen bilgidir."
—Foucault, *Bilme İstenci Üzerine Dersler*

Muallakta olmak, soluğunu tutmaktır. Ve pürdikkat bakmaktır, şeylerin mevcudiyetinde kendini sana sunana, öylece orada olana.

Sınav boşlukta denge kazanmaktır; denge her an bozulabilir. İp cambazı düşme riskiyle karşı karşıyadır, özellikle de hareketsiz kaldığında, olduğu yerde neredeyse kıpırtısız durmaya çalıştığında. Alıkoyduğu, aslında ona sabitliğini veren kendi hamlesidir. İp cambazı olarak, ipten aldığı destekle bir muallakta olma mucizesine girişmeyi tercih eder. Beklediği söylenebilirdi ama başka bir şeydir olan. Askıya alma, bir şey cereyan etmeden *önceki* durdurulmuş zaman değildir; aslında kararın zaten alındığı, ama henüz bunu kimsenin bilmediği mahrem zamana giriştir.

Muallakta olma riskini almak biraz akrobatiktir o halde. Trapezde, boşlukta kollarını açanların gücü ve esnekliği, kendilerine has sıçrayışları hayranlık uyandırır. Kısacası havalanmanın anlık görünüşü. İş felsefeye geldiğinde, beklenen nitelikler aynıdır, yalnız ne sirk çadırı vardır, ne trapez, ne de sizi yakalayacak biri; arenayı

* (Fr.) *En suspens*: Muallakta, askıda, havada, tereddütte (kalmak). *Suspension*: Askıya alma, erteleme, ara verme, durdurma. –çn

sınırlandırmak için belli bir hakikat fikriyle el yordamıyla ilerlenir. Antik Yunan'dan Descartes'a, yargıyı askıya almak, kriz ânıdır, *epokhe*'nin* yeridir. Felsefe yapmanın kendisidir. Gerçekten de zeminle temas etmeden kavramsal bir salıncakta askıda olmak ve yargılama*ma*yı, karar verme*me*yi, eyleme*me*yi tercih etmek. Henüz değil, hemen değil. Size içsel olarak mesafeyi korumayı buyuran bu dayanılmaz duruşta olabildiğince uzun süre kalmak. Önceden imal edilmiş, önceden sindirilmiş hiçbir kavrama güvenmemek. Vaziyetlerde, cevaplarda, kesinliklerde donmuş düşünceden olabildiğince uzak durmak, ama yine de düşünmek.

Muallaklık, Uzakdoğu medeniyetlerinin pek güzel tarif ettiği gibi, eylemin kendisi olacak eylemin olumsuzlanmasıdır. Askıya almak, korku ya da kararsızlık sebebiyle beklemek, ertelemek değildir. Eyleme geçiş iması içermez, aynı zamanda kendini silebilir, kendi geri çekilişinde çözünüp gidebilir de. Bilfiil gösterdiği "eylemsizlik" çoktan olayın kendisi olmuştur.

Kamerada ise muallaklık duran görüntülerdedir. İşlevi: duraklatma.

Bir kararı askıya aldığımızda neyi riske atarız — bir evliliği, bir fenalığı, tatlı yeme isteğini, ölme kararını? Ansızın başka bir şeyin çıkacağına, içsel bir kararlılığın, bir tür yavaş denge hareketinin varlığımızı buyurgan bir güzergâha taşıyacağına bahse mi gireriz? Zarlar atıldı ve kaderimizin elinden kurtulmayı, aldanmışlar dünyasında az çok neşeli kuklalar olmayı dileriz. Muallaklık bizi kimliğimizden bile şüphe ettirir, der Descartes *Meditasyonlar*'da. Şüphe muallaklığın yamağıdır, onun mezarcısı, ulağıdır. Şüphe eden özne gördüğüne inanmama, tam da şüphe ettiği şeyi araştırma, düşman bölgeyi kuşatma hakkına sahip çıkar. Yargılama yetisini askıya almak aynı sığınağı mı sunar, yoksa kesin bir vadeyi ertelemek için bilinçdışı bir manevradan mı ibarettir? Eğer şüphe bizzat düşüncenin gerçekleşmesiyse ve neyin muhafaza edilip, neyin muhafaza edilmeyeceğine karar verecek bir ayıklama istasyonundan ibaret değilse, o

* (Yun.) ἐποχή: Yargıyı askıya almak. –çn

zaman daha da hafif, daha metafizik, her inançtan daha altüst edici bir muallakta olma tarzını idrak etmemiz gerekir.

Bunun Kant'a göre estetik İdea'nın işlevlerinden biri olduğunu hatırlayalım: Onun vasıtasıyla, hayal gücü anlama yetisini "daha fazla düşünmeye" zorlayarak onun sınırlarını ihlal eder, halbuki *Yargı Yetisinin Eleştirisi*'nde (§49) söylendiği gibi, bu düşünce fazlasının idrak edilebileceği upuygun bir kavram yoktur. Hissedilir bir biçimde açığa vurulan estetik ideanın ulaşılabilir olmamasının sebebi ise, ona belirli hiçbir bilgi içeriğinin tekabül ettirilememesidir. Aldatıcı olduğu varsayılan bir duyguyu harekete geçiren estetik idea doğru olanın askıya alınması mıdır? Sadece vücut bulmuş bir İdea'da temsil edilen risk, umumiyetle gerçek diye adlandırdığımız şeyle farklı bir ilişkiyi kendi başına uyandırabilir mi?

Yaşadığımız iklimde, imgesel olan genelde asırlık bir güvensizlik uyandırır. İkincil işlev haline, yorgun zihinler için ucuza kaçış haline indirgenir. İmgesel olana firar edildiği söylenir. Pascal'ın eğlence hakkında yazdığı en güzel sayfalarda hayal gücü yetisi yine benlikten kaçınma, dünyanın dışına kaçış ve bağlanmanın yarattığı serap kılığında sunulur. Fakat imgesel olanın bu "muallaklığı"nda yaratım çokça sanıldığı gibi sadece yanılsama, kuruntu ve inkâr üretme kapasitesi olarak değil, yaratıcı işlev olarak açılıp serpilir. Hayal gücüyle ve yargıyı askıya alma imkânıyla ilişkimizde, eyleme geçme konusunda engellenmiş olan ve yukarıda andığım ip cambazı adımında, edilgenliğe göğüs germesi gereken iradedir.

Öznenin dolaysız bir kararda "benliğini" yeniden bulduğu ve inşa ettiği inancına son vermek tehlikelidir. Bu inanç mitlerimizin iskeletini, politikanın bizzat kökenini biçimlendirir. Bu öznenin eylemde toparlanması kurgusaldır, geri kalan her şeyden daha büyük bir kurgudur. Kendimizi eylemlerimizde, yargılarımızda, savlarımızda tanımayı o kadar çok isteriz ki. Oysa bizi en iyi tarif eden şey aslında metaforlar, bulanık imgeler, kesinsizliklerdir. Askıda olmak, bizi alacakaranlığa, bir görece körleşme noktasına ve bu noktaya belli bir tarzda tutunmaya geri döndürür. Zira ona tutununca başka bir şey, başka bir sınır, başka bir kıyı görünür.

Özne, yönelimselliğin seraplarına teslim olmadığında, eylemiyle, tasarılarıyla, özdeşleşme faaliyetleriyle bağını koparmaya çalıştığında, bir anlamda, bizzat öznelliği kusma noktasına varır. Bu eşikte deneyimlenen bir tür evrenselliktir. İp cambazının adımı boşluğun bu kadar yakınında askıda kaldığında, artık yürüyen bir kişi değil dengeye gelmiş bütün bir bedenin adımıdır. Yargının askıya alınması zor ve çok sunidir, tüketici bir alıştırmadır, zira o zaman öznenin karşılaşma riskine girdiği şey onun doğasından farklı türdedir. Onun kimliğinde/aynılığında çözünemeyen, ona gerçeğin aşina olmayan, ehlileşmemiş kıyısından gelen bir şeydir. Asli itkisi daima, ne pahasına olursa olsun, bilinmeyeni yeniden bilinir hale getirmekten ibaret olan sıradan nevrotiği dehşete düşüren şeydir. Felsefe özü itibariyle sorgulamanın ilk alanı olduğundan bir muallaklık sanatıdır.

"Ne yapmam gerektiğini söyle bana, artık bilmiyorum, artık hiçbir şey anlamıyorum, saplantı haline getirdim, artık uyumuyorum, ne yapmalıyım? Cevap ver bana..."

Analistin sessizliği muallaklığın kapısını açar. Ne bir cevapsızlık ne de bir tepkisizliktir bu, bir eylemin kararsızlığına bağlanma, daha öte riske girmeye, kendindeki dayanılmaz çelişkileri taşımaya ve onları canlı kılmaya bir davettir.

"Cevap vermiyorsunuz... öyleyse neden konuşayım sizinle? Her hafta sessizliğinize çarpmak için neden geleyim buraya? Yine de, orada olmasaydınız, ayakta duramazdım. Bana biraz aydınlık bir yol, bir ufuk işaret etmenizi o kadar isterdim ki."

Askıda bırakma, analistin giriştiği şey de bu. Yargılamamak, ama hastanın sözlerinin, boğulmuş rüyalarının, harap olmuş beklentilerinin, vazgeçişlerinin kendinde yankılanmasına izin vermek, yakınmanın altındaki tiranlığı, yüzeydeki neşenin altında yatan gözyaşlarının istilasını, bilinmeyen karşısındaki dehşeti, tekrar tekrar dinlemek. Bu iki kişilik muallaklıkta, karar vermeye değil oluşa ihtiyaç duyulan daha geniş bir uzamda, egonun sıradan sınırlarının çevresinden dolaşılır. Askıya almak, evet, ama birlikte. Ortak bir uzamda, ne karar vermenin, ne öğrenmenin, ne beklemenin, ne de bilhassa vazgeçmenin söz konusu olduğu esirgenmiş bir andır bu.

Talep edilemeyecek, hele bir alışverişin ya da borcun nesnesi haline hiç gelemeyecek bir hakikati soyunmaya bırakmaktır. Açığa çıkmış hakikat günün birinde bir mektup gibi ulaşır elinize. "Muallakta", aşk mektubunun yeriyle, yani ruhsal (bu kelime ne anlama gelirse gelsin) inziva yeriyle komşudur. Acele etmeden, şiddete başvurmadan bunu koruma riskini nasıl almalı? Düşüncenin yani aynı zamanda duygunun devindiği yerde oyalanmak. Hiçbir şeyi imha etmemek, gözlemlemek, yatıştırmak. Düşünceyi açılıp serpilmeye, yayılıp genişlemeye, döküntülerinden kurtulmaya bırakmak. O zaman dünyanın yükü hafifler.

Tutku Pahasına*

"Tutkuya ancak tutkunun kendisi ihtimam gösterir."
—Charles Fourier

Tutku tavsiye edilmez. Buna rağmen herkes onun yolunu gözler ve herkes gizlice bu ölümcül hastalığın pençesine düşmek ister. Ailenin yıkımı, ağır ağır yanan, hakiki bir aşkın mahvolması, aşk seraplarının küçük imalathanesi, bağlılığın zehirli kaynağı, asılsız damga, ebedi olmayı dileyen ama fani, özü itibariyle narsisistik olduğu ortaya çıkan arzu çarkı, tutku tarih boyunca bütün hastalıklarla suçlanmış ve herkes tarafından gizlice beklenmiştir.

Yine de tutku başlangıçta herkesin aldığı bir risktir, çünkü tenin ve yüreğin birleşik etkisi hiçbir kaçış yolu bırakmadan bütün duygulanımlarımızı altüst ettiğinde irademiz öyle bir felç olur ki. En olmadı, belirir ve bizi kendi tuhaf yanlış tanıma balesine sürükler. Kim olduğumu söyle, seveyim seni... Başkasından beklediğimiz bu hakikat kolayca kendimize karşı dönen bir silahtır.

İyi ama kaçınılmaz olduğu ortaya çıktığına göre tutku nasıl bir risk olabilir? Tesadüfe, şansa ya da öngörülemez olanın bambaşka

* Bundan sonra ".... pahasına" diye çevireceğimiz başlıklarda kullanılan Fransızca kalıbın "Au risque de..." (ve aynı şekilde İngilizce kalıbın da "At the risk of...") biçimine sahip olduğunu okura hatırlatmak isteriz. Daha uygun göründüğünde ifade "göze alarak" diye karşılanacaktır. –çn

bir yüzüne adanan tek taraflı bir bahistir o. Bu bahis, karşılığında, onda var olmaya davet eder sizi, yani sizi ele geçirir, benzersiz bir yoğunlukta bütünüyle toplandığınız bir var olma hali, bir zaman ve eylem hızlanmasıdır. Bu yoğunluk tutkunun kaba adıdır. Onu reddetmek, Alice'in yarı araladığı kitap bölümünü kapamak, hiçbir beyaz tavşanın peşinden koşmamak ve gündelik hayata dönmek mümkündür; çok kolaydır — ve perde kapanır. Ama yaşanan her şeyin farklı bir derinlik kazandığı bu devinimin içine dalınca bir kere, artık daha önce kullanılan dile dönmek imkânsızlaşır, hiçbir sözcüğün tadı, anlamı aynı değildir artık, bedenimiz, açlığımız aynı değildir.

Tutku riskin tözüdür. Aşınmayla, gecenin ışığa, buzun sele, sessizliğin çığlığa dönme imkânıyla temas edince harlayan, içimizdeki bu edilginlik kalıntısıdır; bizi bu teni, bu bakışı, bu aksanı, çıplak gecenin kısa belirişi gibi önümüzde hareket eden bu varlığın her ayrıntısını sevmeye sürükleyen, hayal etme, şaşırma, hüsrana uğrama, etkilenme, içimizdeki bir şey tarafından bozguna uğratılma kapasitemizdir.

Tutku, etimolojik olarak, *passio*'dan (başına gelene katlanma eyleminden), varlığımızın önemli bir noktasında bu edilginliği tecrübe etmenin aynı zamanda bilinmezliğin kollarına bırakılmışlığı kabul etmek, bazen ta kimliğimize kadar dayanak noktalarını kaybetmek de olmasından gelir. Yolunu seçebilir insan, ama rüzgâra hükmedemez. Yüreğine, en azından ondan dökülüp gelen eylemlere hâkim olmaya çalışır. Bunun mümkün olduğuna inanmak çoğu kez yeterlidir.

Elie During bunu dikkat çekici bir güzellikle dile getirir: "Eğer aşk asla iki varlıktan "bir" yapan şey olmamışsa, tersine onları birbirinden ve her birini kendisinden ayıran şey olmuşsa, öyleyse aşkın koşulu, arzu ile ölümün birleştiği, kendiyle olanaksız kesişmedir."[3] Her şey onaylama ya da reddetme meselesidir. Bundan dolayı evet ya da hayır demekten sorumluyuz. Nasıl severiz ve sevmiş olduğu-

3. Elie During, *Faux raccords : la coexistence des images*, Actes Sud, 2010.

muzu asla unutmayız? İhanetlere, hatalara, retlere, soyluluğa, yüce gönüllüğe rağmen, evet, acıda bile. Ona tutunmak. Arı bir büyü olan bu ışık... Neşe gibi, içine girebiliriz de, kendimizi ondan sakınabiliriz de. Tutku sahiplik değildir. Hem sizi yoksun bırakan hem de açığa vuran bir harekete uymaktır. Yerleşik fikirlerin aksine, tutkuda korkunç bir hakikat vardır. *A sharp edge.** Kifayetsizliği, tutarsızlığı, her kaynaşmada mevcut olan ve ondan kaçan eşitsizliği kabul etmektir, ama ona kendini gerçekten adayan için de bir doğuştur bu.

Kendini terk etmek. Aramızdan kim yapabilir bunu? Kendini gerçekten terk etmeyi kastediyorum, hayatta bir kez olsun, koşulsuzca... Kendini terk etmek kendinizi terk edeceğiniz bir başkasını gerektirir, o kadar talep etmeyen, kendisi de korkan ve kendini koruyan bir başkasını. Kendini terk etmek, terk etmeye, ipleri asla gevşetmeden bize pusu kuran derinliklerimize saklanmış korkuya karşı koymaktır. Aldanma — ama neye? Ebediyete, sadakat yeminlerine mi? Evet. Dingin yaşama, unutuşa, aileye karşı şiddete mi? Evet. Tutku işkence eder, bekleyiş onda cehennemi bir havaya bürünür, gecikme bin bir hayale meyyal, başkasının her eksikliği ihanetin kendini uzaktan gösterdiği olası bir dehşet. Ama tutkunun yaşamak için bize ödettiği bedel böyle fahiştir.

Tutku bizi eski doğa-kültür karşıtlığına, Kierkegaard'un tanımladığı haliyle ilkelliğe, sahipsiz, dili olmayan bir teröre, sanki cinayet ve tutku temelde hep birbiriyle bağlıymış gibi bir vahşiliğe döndürür. Peki ya tutku tam tersine bizi özgür kılsaydı, *break us free*? Ya da tersine, bizi (ruhun paradoksal bir eğitimi anlamında) yükseltseydi ve bu da son derece tedirgin edici olsaydı? Ya bizi inceliğe, sevilir olana, âna, bedenin bilgeliğine, borçlu olunandan ziyade verilen için müteşekkir olmaya davet etseydi, ya değeri kaygıdan ziyade yoğunlukta, günışığından ziyade alacakaranlıkta yatsaydı? Tutkunun en acı verici yanı bizi yeminlerimizi, bağlılıklarımızı, ahlaki ilkelerimizi çiğnemeye götürmesi, bizi sevdiklerimizi yaralamaya

* (İng.) Keskin ağız. –çn

sürüklemesidir. Bu yüzden çoğu kez [tutkudan] vazgeçmeyi ve çark etmeyi tercih ederiz.

Konuşmayı ve ağlamayı hiç kesmemişti. Sözcükleri gözyaşlarında kayboluyor ve her şey oradan inanılmaz bir kargaşa izlenimi bırakarak bulanıklaşmış, buğulu halde çıkıyordu. Yavan ve tatlımsı bir bulamaç. Divana uzanıyordu kadın ve neredeyse soluk almadan konuşuyordu, durmadan ondan bahsediyordu, ona duyduğu ölümüne özlemden, kimi kez birden lafını yarım bırakıyor, bir dirseğine dayanıp, analiste yarı dönerek ona aniden "siz anlayamazsınız, hepsi manasız bunların" diyor, sonra yeniden büzüşüyordu, eprimiş kadife üzerinde bedeninin koyu lekesi, sesi perişan. Saçma bulduğu sebeplerden dolayı kendisini terk etmiş o adamdan bahsediyordu, yine de onun geri dönmeyeceğini, bu sebebin gülünçlüğünün ta kendisinin yeniden bir araya gelmelerini olanaksız kıldığını, her şeyin kesinkes mahvolduğunu söylüyordu. Artık hayal edilebilecek bir şey yoktu. Bu ayrılıkta kadın, eksiklik acısının saf bir yansıması haline gelmişti. Psikanalist bir gün penceresinde kendine has güzelliğiyle bir yaban güvercini fark edinceye kadar seanslar böyle sürüp gitti. O kuşu seyre dalmışken kadının ıstırabı da, altüst olmuş bu aşkın olanaksız dikişi de dışarı taşıyordu. Bu da dile getirilen son sözcüklerini duymamasına neden olmuştu. Bunun üzerine kadın sustu. Bu ani sessizlik onu telaşlandırdı. Kadının biraz önce söylediklerini yeniden oluşturmaya çalıştı çabucak ama faydası olmadı. Yaban güvercinine döndü tekrar, uçup gitmişti. Kadınsa ağlamıyordu, tek kelime etmiyordu...

Taş kesmiş halde ona bakmaya bile cesaret edemedi. Doğaüstüydü bu sessizlik. Peki kadın ne demişti de, arka planında kaybedilmiş savaşın yer aldığı bu sözcük fırtınası dinmişti?

O da sessiz kaldı.

Her biri üç kat uzun süren altı dakika geçmişti. Güvercin tekrar ortaya çıkmadı, ama analistin gözü ondaydı, sanki yeniden görünmesi, dalgalanmakla kalmayıp, üzerinde ince beyaz bir şerit olan ve çatılara kaçma ayrıcalığına sahip bir hayvan tarafından saptırılmış bir dikkatte yitmiş sözcükleri belleğine geri getirebilecekti.

"Beni artık sevmiyordu, sanırım."

Sesi artık aynı değildi. Kadın adeta kendisiyle birlikte beyaz, ama açık, eklemli, kesin bir hıçkırık fonu taşıyarak, engin bir üzüntüden tırmanmıştı yeniden.

"Bir hayalete ağladım, bir aşk yoktu artık. Canıma okudu. Kendimi boğmak için ceplerime taş doldurdum. Bakın, bir tanesi hâlâ yanımda." Cebinden orta boy, Bretagne'dakilere benzer, biraz eğri büğrü, açık gri ve beyaz bir çakıl taşı çıkardı. "Çok vardı bende bunlardan, ooh! Belki tek başına yetmezdi ama soğuk ve gece, hepsi birlikte, değil mi? Bu kadar sevgiyi kime verecektim, söyler misiniz?"

Sesi kesilmiş analist soluk almaya bile zor cesaret ediyor şimdi, duyduklarına inanmakta güçlük çekiyor, bilinmeyen akustik sinyaller gönderen radyodaki yasaklı bir frekans misali hiçbir şey tanıdık gelmiyor. Dokuz senedir hastası olan bu kadının kim olduğunu bilmiyor artık... Birdenbire her şey siliniverdi, hikâyesi, ağlamaları, yaşamasına izin vermeyen yutucu, delice tutkusu. Kendi kendine kuşun artık geri gelmeyeceğini söylüyor sadece, kadın da gelmeyecek; hiçbir şey anlamıyorum, hiçbir şey duymuyorum, diyor. Kuşu seyrederken mevcudiyetimi yitirdiğim bu zaman aralığında (birkaç dakika mı, birkaç saniye mi?) bir şeyler olup bitti, diyor, söz sanki birden dönüverecek, onunla birlikte özgürlüğüm de.

Her birimiz tutkuyu bekleriz, her birimiz onu hem bekleriz hem de bizi yıkıcı bir kulluğa karşılık her şeyden feragat ettiren hayali bir düşmanın önünde daima gardımızı alarak kaçarız ondan. Bastırılamaz. Beklemekle, ağlamakla, parçalanmakla geçen saatler. İnsanda hiç geçmeyen bir nevi göz kamaşması. Virgina Woolf'un *Deniz Feneri*'nde neredeyse körlemesine yazdığı mevcudiyetin bir niteliği, tıpkı boşluğun hafifçe tozlanması gibi, ufukta, birbiri üstüne yığılmış şeyler, uykusuzluğun ince katmanları, ten tene karşı, nisyan, düş, hafıza, yüksek dozda doyurulmuş hayat.

Risksiz yoğunluk isteriz. Olanaksızdır bu. Yoğunluk boşluğa atlamaktır, kendimizin henüz yazılmamış ama yine de içimizde (tam olarak bunu) beklemekte olan bilinmez parçasıdır. Tutku çocuklukta içimizde doğan, arttırılabilecek ya da azaltılabilecek, ama

asla bütünüyle değiştirilmeyen bir yatkınlıktır. Kierkegaard'un iman şövalyesi gibi bir sonsuza geçişi, bir mübalağayı icap eder. Güzergâh tanımlanmamıştır, ne nasıl, ne âdet, ne de bize yol gösterebilecek akıl bellidir. Aşk böyle riskler barındırır. Gel gelelim tekrarlarla haşır neşirdir... Çünkü sonra, ilk baş dönmesinden hemen sonra, nöbeti korku devralır, ardından duyguların bozgununu kaydetmesi, çok zaman almayan bir telafidir bu sadece. Peki sonra? Vazgeçişlere, mazeretlere, yeminlere, seraplara inanmamak ama yine de sevmek mi gerekecektir? İsteyenin arzu olduğunu bilince, geri kalan bütün taşlar, az çok gizlice, onun etrafında yerlerine oturur. Ve arzu bedene bağlanır, ama sözcükte, görüde, edimde bir araya getirilmesi imkânsız, aynı zamanda ruh da olan beden-dışında bir bedene. Hiçbir ahit onun sınırını ve süresini tespit edemez, ne zevkte, ne de tekrarda tükenen seks hariç. Kim ister böyle bir kurtuluşu?

Ama bir başka tutku [*passion*] ya da en azından Çile [*Passion*] diye adlandırılmış bir olay vardır, Mesih'in çilesi. Enkarnasyonun*, insan olan bir tanrının çilesi bir tutku. Çile burada şehitliği, mahkûm edilmeye ve dostunun ihanetine izin verenin işkence edilmiş vücudunu mu belirtir? Yoksa bu isimle belirttiğimiz, tevazu ve ihanet karşısında en kutsal olanın imkânına, rızada ise mutlak başka yere işaret eden bir başka olay mıdır? Mümin olsak da olmasak da, bu çile bizim hafızamıza, dünyayla ve dille ilişkimize aittir. Bu anlamda her tutku, bize vahşilikten inayete dönme imkânı sunan mesihvari bu başka sahneye hürmet eder.

* Tecessüd, vücut bulma: Hıristiyanlıkta İsa Mesih'in insan bedeni almış Tanrı olduğu inancı. –çn

Aileyi Terk Etmek

Burjuva ailesi, Napolyon Kanunu ile Hegel felsefesinin ortaklaşa gayretlerinden beri hem ekonomik temelli bir etiğe hem de kendi bekâsının teminatına ulaşmıştır. Tür ile adın kaynaşmasını güvence altına alan basit toplumsal sözleşmeden, ata mirasıyla kültürün aktarımına kadar, ailenin, savaştan savaşa, "sevgi" diye adlandırılmakta ısrar edilen şeyin kesin olgularla ve ağır bağlılıklarla ölçüldüğü daha belirgin bir idealle gitgide daha fazla yüklendiği görülmüştür. Görünen o ki, o günlerden beri zaman değişti. Fakat aile bağları gevşedikçe idealin donup katılaştığı görülmüyor mu? Ve belli bir sevgi fikri ailenin himayesinde sürekli yineleniyor. Bir aile kurmak, evet, bağlılıkların en yücesi olmaya devam ediyor. Gözü yaşlı cüceler bir sürü çocukları olacağını müjdelerken yakışıklı prensin Pamuk Prenses'i kurşun gibi bir göğün altında öptüğü hareketsiz bir ebediyetin sunağında secde ediyoruz. Alkışlıyoruz. *Gala* ve *VSD,* Grimm kardeşlerin yerini aldı, ama hiçbir şey değişmedi ya da neredeyse hiçbir şey. Aşka ve çocuklara hoşçakal diyoruz ama ailemizi terk etmiyoruz, sanatçıların ve doktorların oluşturduğu dar çevreye kapatıyoruz kendimizi ve çalışılmış davranışlarla ebedi ergenler ve yine de yaşça büyüklerini ciddi ciddi kopyalamaya uğraşan küçük klonlar imal ediyoruz.

Ailesini, kökenini, doğduğu şehri, önceden görülmüş olanı ve çatlağı olmayan bir aşinalığın güvencesini terk etmek — hangi benzersiz yaşamın bedeli bu değildir ki? Size sevgi yoluyla aktarılmış

olmayan, mahrumiyet tehdidiyle, psikolojik, soykütüksel bakımdan buyurulmuş şeye sadakatsizlik etmek. İkinci bir doğumu başlatan çetin sınav daima ve her zamankinden fazla zorunludur. Yola çıkmamız, kodlarımızdan, aidiyetlerimizden, soyumuzdan sopumuzdan kopmamız gerekir. Her eserin bedeli budur. Ve her aşkın da, sanırım. Depresyon, ayrılmanın öbür yüzüdür. Kopamamak, bozamamak, zamana yükünü boşaltamamak, hayatını riske etmek için kendini başka yere kaptıramamaktır bu.

Ailesini terk etmek aynı zamanda hak icabı, hatta bilfiil ait olunan kökensel bir yerin; mahrem aidiyetimizin, tanınırlığımızın anahtarlarını elinde tutan bir yerin yasını tutmaktır. Yazık ki geri kalan her şeyi kendisine göre değerlendirdiğimiz bu standart ayar, yitirilmiş olanı (bir çocukluk, ilk aşk), yani hiçbir şeyin boy ölçüşemeyeceği bir borcun külfetini asla tamir etmez. Hiçbir şey bu bekleyişi silemez, hüküm hep aleyhte olacaktır, Felice'ten uzakta, Kafka hep odasına gönderilecektir.

Aileyi geride bırakmak sevginin riskine açılır. Yürekteki o soğukluğa. Zira sevgi ne narin yuvadır, ne de ince dalları birbirinin içine geçiren ve içine çöreklenmeye çalıştığımız nefret ve hasetin dolaşıklığı. Hayır, sevgi bazen buz gibidir. Onarılamaz olanla, yaralarla, ısırıklarla, kıskançlıkla ve bağışlamayla birlikte gelir, sevgi diye adlandırılan şeyin tam tersi de sevgiyle doğar. Kan bağları pahasına elde edilen bu özgürlük ailenizden insanları sevmenize neden olabilir, ama daha çok kopulmuş olmasa da itaat buyuran ve her türlü şiddete boyun eğmeye zorlayan borçtan azade bir *başka* yerden. Aileyi terk etme riski, evden kaçmaya, uzaklaşmaya, yolun dışına çıkmaya gizli bir methiyedir. İçimizde yönünü şaşırmaya muktedir olana övgüdür.

Aile neden yeniden her başladığında bağışlanan ve her şeye rağmen benzersiz damgası da tadı da hayat boyu aranacak bir cehennemdir çoğu kez? Neye inanmalı öyleyse? Bizler madrabazlarız, falcılarız, terk edilmekten korkarız, o yüzden sığınakları daha iyi yıkmak, terk etmek, mahvolmaya bırakmak için önce onları yaratırız. Aileyi terk etmenin sonu yoktur, kan bağlarıyla dostluğu ve

anlayışı yeniden yaratma amacı müstesna: Başka yerde bizi sevgiye ve neşeye kadir, bellekdışı bir geçmişin senaryolarından özgürleşmiş varlıklar haline getiren şeyi bulmak için yapılan nedametsiz, azgın, biraz çılgınca bir harekettir bu.

Unutuş. Bellek Yitimi. Kurtuluş

"Böyle yalpa vurarak ilerliyoruz işte, akıntıya karşı giden tekneler gibi, durmadan geçmişe sürüklene sürüklene."
—S. Fitzgerald, *Gatsby**

Hatırlamak, unutmaktır. Daha önce hiç olmadığı kadar belleği onurlandıran ve onu yitiren bir çağda yaşıyoruz. Dijitalleşmiş, format atılmış, göklere çıkarılmış ama sömürünün ruhsatı altındaki bu çağı ne pahasına olursa olsun korumak, ona sunaklar inşa etmek ve ondan her an istifade edebilmek istiyoruz. Her şey unutuşa karşı savaşmanın bahanesi: Müzeler, vakıflar, arşivler, kayıtlar, ölümden sonra yapılan yayınlar; mezardan çıkarmak, üzerine ileri tarih atmak, yeniden keşfetmek, tarihlendirmek, sınıflandırmak için hangi yol kullanılırsa kullanılsın, hepsi zorunlu hale gelecek. Medeniyetimiz, görkemini olduğu kadar geçmiş ihanetlerini ve ihmallerini de, kati olarak, teknolojik olarak ve zarar görmeyecek biçimde belleğe depolamak peşinde, hiç olmadığı kadar. Her silinme şaibeli, her dalgınlık da ve bir ipucunun hatta bir anının nihai kayboluşu daha da vahim. Psikanalizde bile, dava karara bağlanmış: asla hiçbir şey unutulmaz... Belleğimizin karanlık odasında bir yerde, her şeyin hakkedilmiş kalması takdir görüyor. Bu size iade edilecektir,

* Romanın son cümlesi. –çn

umut etmeye devam edin, unutmanın üstesinden bile gelinecektir. Çünkü bu silinme kısır bir noksanlığın, vahim bir tutarsızlığın damgasını taşır. Evet, bu (kendini ya da dünyayı) unutma olasılığı bizim için gitgide daha katlanılmaz hale geliyor. Büyük tarihten, hatta küçüğünden, kendi tarihimizden ders çıkarma aczimizle yüzü yüze getiriyor bizi, sanki suçları yöneten hataların, kabahatlerin, başarısızlıkların ve körlüğün sonsuz tekrarına izin veriyormuş gibi. Suçlu bellek kaybımızı bir şekilde meşrulaştırıyor. Ve müsaade ettiği tekrar tuhaf bir ayin oluşturuyor.

Unutuşu erken çocukluk dönemimizde kabul ediyoruz. Dermansızlıkla, işi başından aşkın bir anne gibi, bu geçmişi ona terk ediyoruz, çünkü ilk zamanlardan bize neredeyse hiçbir şey kalmıyor, bozulmuş, parçalanmış, sonra bilerek yeniden oluşturulmuş anı kırıntıları dışında. Ve bu kalıntı bize uygun bir geçmiş yaratıyor. "Bir şeyi kızgın demirle dağlamalı ki bellekte kalsın: Ancak durmadan acı veren kalır bellekte."[4]

Bugünün önemli meselesi muhafaza etmek. Her şeyi, ne olursa olsun, aman kaybolmasın. Hadi, ha gayret... Sadece yeryüzünde tehdit altındaki türlerin imdadına yetişmemiz gerekmiyor, her unutuşa karşı perişan bir ordu gibi savaşmaya da çağrılıyoruz. Anlamak gerek... Unutuş, bellek çabasına, yani insanlığın kendisine borçlu olduğu hatırlama ödevine bir hücumdur. Sihirli kurmaca. Felakete karşı ütopya. Ve bu insanlığın, bizim insanlığımızın, sonsuzca arşivlemek istediği bu canlı geçmiş, soykırımlar, saldırılar, eşi görülmemiş şiddet biçimleri hakkındaki tanıklıkları, kurbanların yazgısını sessizlikten kurtararak biriktirir. Bu arşiv arzusu önemlidir, gerçekten de bir bellek ödevidir, ama hiçbir "arşiv hastalığı"* geçmişte olanlara dair bireysel ve kolektif sorumluluğumuzu hafifletmeyecek. Unutuşa karşı mücadele, endişe verici biçimde bütün koruma, güvende tutma işlevine sirayet etmiştir, belki de

4. Friedrich Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, İkinci Çalışma, 3.

* Derrida'nın kitabına gönderme: Bkz. J. Derrida, *Mal d'archive* (İng. "Archive fever"), Galilée, 1995. –çn

geçmişimizle farklı, vahşi bir ilişkiden kaçınmamızı da sağlamıştır. Yıldönümlerini geçit törenine dönüştüren medya söylemi tarafından yavanlaştırılan, tarihe damga vurmuş büyük olaylar karşısında duyulan ucuz, küreselleşmiş suçluluk duygusu, geçmişinin tasallutuna uğrayan ama ölüleri üzerinde dans eden bir medeniyeti (Pascalcı manada) etkisi altına alan eğlenceyi perdeliyor.

Biz (burada yöneltilen iddianameye göre) nabellekten, kendinin sahipliğinden suçluyuz, suçlu olacağız: isim, kimlik, soykütüğün izlenebilirliği, adres, ortam dolayısıyla. Unutuş düzensizlik tohumları eker, hani neredeyse kendinizi unutabilirsiniz. Toplumsal, ahlaki ve şahsi vicdan bakımından, unutuşa, off-shore yatırım planlarını gizleyen ülkeler misali, bir tür şaibeli serbest bölge muamelesi yapılır. Belleğini yitirenler arasında ancak politik olarak zaruri olduğuna hükmedilenlere müsamaha gösterilir.

Unutuş parmaklarımızın arasından kum ya da duman gibi kayar, kapanmayı, kesinliği engeller. Esriklikle tuhaf ortaklıklara sahiptir. Unutuş, özneyi ayakta tutan her şeyi, eşyalarını, ritüellerini, kesinliklerini, keşiflerini tedirgin eder. İzlerin, bir varoluşu teşkil eden her şeyin silinmesi açısından ölümle kaprisli yakınlıkları vardır. İçinden geldiğimiz dipsizliğe işaret eder, bize dört kuşakta, bir yaşamdan geriye olsa olsa bir anektod, bir yazı, kötü bir fotoğraf kalacağını, hatta çoğu zaman hiçbir şey kalmayacağını hatırlatır. Öyleyse silinmenin silinmeyle buluşmasına razı mı olmalıyız? Unutmak bir fiildir. Olabildiğince paradoksal bir fiildir hem de, çünkü anlayıştan geçmişin bir parçasını alıverir ve karşılığında sadece geceyi sunar. Unutmak bilinmeyene, beklentisi muhafaza edilmemiş olsa da bize teslim edilecek bir şeye erişilebilirlik alanı açar.

Adam ismini, yaşamını unutmuştu. Hafızası, sevdiği karısını öldüren bir araba kazasında çökmüş tavanın altında ezilmişti (ona böyle söylenmişti). Dairelerinde kadından kalan birkaç fotoğraf vardı, yapmacıklıktan öylesine uzak, ama şimdi paramparça olmuş bir güzellik karşısında belki kapılacağı hayranlık dışında ona hiçbir şey anımsatmıyordu. Bunun dışında, hani denir ya, sağ salimdi. Orada vücudundan bir parça bırakmayı ya da yüzünde bir yara izi

kalmasını tercih ederdi, en azından onu geçmişsiz koyan (X adıyla doğmaktan beter bir durum) çarpışmayı tasdik eden bir şey olsun isterdi. Evlat edinilmiş bir çocuk hiç olmazsa ailesini düşleyebilir ya da talihsizliğini düşünebilir, kendine bir hikâye uydurabilir, bir şeyin vuku bulmasını umabilir — çözüme kavuşturulabilir, ortaya çıkarılabilir. Oysa onun elinde kötü bir senaryosu yazılacak dağınık arşivlerden başka bir şey yoktu. Hemen hemen tamamlanmamış iki albümde yer alan fotoğraflar çift yaşamının hiçbir şey anlamadığı bir kolajıydı, ilk evlilik, çocuk yok, sonra görünüşe göre sevilmiş, yanı başında ölmüş bu kadın, biraz modası geçmiş bir güzellik, çok solgun sarışın bir tip, parçalara ayrılmış beden. Bunların hiçbiri onda bir duygu, bir heyecan, onu tanıdığına dair bir sezgi uyandırmayı başaramıyordu... Bir mesleği vardı, belgeleri buna delalet ediyordu: Mimar (hiç fena değil), bahçe mimarı (tuhaf), hatta (son faturalara göre) yakın zaman önce golf parkurları tasarımında uzmanlaşmış, bugünse daha saçma bir şey olamazdı, zira sopayı hangi ucundan tutacağını bile bilmiyordu aslında.

Onu bir "deli doktoru"na yönlendirmişlerdi. Ondan ne isteyecekti ki? Onarılamayacaklarını bildiği duyguları geri getirmesini mi? Geçmişine dair her ipucunu elden geçirerek ya da yenilerini icat ederek, yitip gitmiş görüntüleri tek tek, sabırla bir araya getirmeyi denemeyi mi? Ne kadar küçük olursa olsun, unutuşun şiddetli sularında bir iz, bir çizgi yaratacak bir şeyle bağlantı kurması için ona yardım etmesini mi? Buna inanmıyordu. Hayatta kalmak için kendine bir formül uydurmaya gidiyordu — şimdilik.

"İyi de bu kadar sertçe kurtulmak istediğiniz şey ne?" diye sordum ona.

Yorgun görünüyordu. Muhtemelen çok içmişti, yüzü kırmızı saçı beyazdı, bunun dışında hayli yakışıklı bir Romalı tipi vardı. İsmine itibar edilecek olursa, İtalyan kökenliydi. Ama köken... Elinden kaçıp giden tam da buydu, bilhassa onu kendisinin gibi hissetmek.

"Kurtulmak mı? Ama hiçbir şeyden! Her halükârda artık bilemem, değil mi? Bu oyunda hep kaybeden olurum, zira kim

olduğumu unuttum. Size anlatabileceklerim bana kusma isteği veren rüya kırıntılarından ibaret. Bir kazaydı, kastettiğim gerçekten bir kazaydı. Diğer araba stop lambasını yaktı. İşin içinden sıyrıldı, ama biz yapamadık. Böyle oldu. Sadece talihin suçu."

"Ya şimdi?"

"Sizden ne beklediğimi soruyorsunuz, değil mi? Bana bir kimlik icat etme arzusunu geri vermenizi, herhangi bir kimlik değil ama neredeyse öyle... Yeter ki bir şey hissedeyim."

"Hiçbir şey hissetmemenizin sebebi unutmak değil. Unutma sadece anıları yönetir, duyu kapasitesini değil, hele duyguların kaydedilmesiyle hiç alakası yoktur. Buradan hareketle ilk sorum geliyor... Tek başına talih cevap veremez buna."

"O halde talihten fazlasını yapamazsınız, benim için hiçbir şey yapamazsınız. Belli ki anıların yöneticisisiniz, tasfiye satışlarını, toptan ve perakende satışını denetliyorsunuz."

Güldüm.

"Burada amacınıza uygun bir kimlik bulamayacağınızı gayet iyi biliyorsunuz, olsa olsa sizi oluşturan, bir arada tutan, size can veren şeye nüfuz etmenin yeni bir yolunu bulabilirsiniz. Yanmış, aşılanmış bir cilt sizin cildiniz olmaya, bedeninize organik olarak bağlanmaya devam ediyor, aksi takdirde ölür, çürür, tabii siz de onunla birlikte. Tutan bir kendini-aşılama bulmanız lazım."

"O kadınla başlayabilirdim, onun kim olduğunu anlamakla, onu nasıl sevmiş olduğumla, birlikte neler yaptığımızla. Çok olmadı hayattaydı."

"Bunun yerine, kendi... öldüğünüz yere bakın."

"Bu bir ipucu mu? Tavsiye mi? İzlenecek bir patika mı?"

"Böyle hissediyorum."

Hissetmenin tam da onun sürgün edildiği şey olduğunu düşündüm. İçinde bütün duygulardan kesilmiş şeye geri dönmenin onun için olanaksız olacağını, her şeyin boş, ayrımsız olduğu bu üzücü bölgede, ona eskiden ne olduğunu değil ama belki ileride neye dönüşebileceğini söyleyecek, ipliklerle örülmüş bir halatın göbeği misali, bir iz, bir düşünce olabileceğini. Bu ufacık kalın-

tının kurtarılabilir olup olmadığını bilmek için alacakaranlıkta dolaşıp aranmak yeterli değildi artık, o kadar da ölü olmayan haliyle o gün bulunduğu koridora sürgün ettiği kırıntıların izini takip etmeliydi.

İnsan unutuştan ne kurtarabilir, ne kurtarmak ister, yani... Unutulanlar arasında neyi yeniden bulmak değil de adeta mucize eseri dünyanın yüzeyine geri çıkarmak ister? Önce çıkarılıp sonra da silinmiş olanı aniden mevcut kılan bu ani lütfu canlandırmak. Sadece belleğini yitirenlerin bedelini bildiği benliğe bu imkânız dönüşle birlikte.

Analiz birkaç sene sürdü. Anılar geri gelmedi. Ama unutuştan bir şey geri geldi. Yeni bir hayat diye adlandırılması uygun olan şeyin kendi zamanı içerisinde geri geldi. Bir başka aşk, bir başka daire, farklı beğeniler ve bilhassa yetenekli olduğunun ortaya çıktığı sualtı dalış tutkusu sayesinde neredeyse tesadüf eseri çıkagelen bir meslek, derin sularda eğitmenlik. Gidip kendi içinde aramaktan vazgeçtiği şey için, bir kimlik diye adlandırılması icap eden nüveyi teşkil eden şeyin izleri, kalıntıları, işletilmemiş, bulunamaz cevher yatakları için daha kesin metafor olamazdı. Geri gelen, bir bedene sahip olma duyumuydu. Kendi bedeni, yani aynı zamanda geçmişten de gelen, imgelerden ve korkulardan, tereddütlerden, çekingenliklerden, kendisinden daha uzaktan gelen arzulardan oluşmuş bir beden ve bu beden nakledilmiş bir kalp gibi yavaş yavaş onda yerini alıyordu, ne tamamen yabancı, ne de henüz kendisi. Unutuş bir şekilde dostu oldu, alınmış bir risk haline geldi, evet, adeta pokerde riskli olduğu halde yine de girilen, üstlenilen gelişigüzel bir el gibi.

Unutuş geriye kalan şeyler için ihsan edilmiş bir zaman (sevgi) rezervi değil mi sadece? Hiçbir şey unutmak istemeyen bir medeniyet, kaydetmenin artık bizim dışımızda, denetimimiz dışında yapıldığını düşünüp, başka pek çok şey gibi bununla da bizim için ilgilenileceğine karar vererek bizi belleğimizi yitirmiş halde yaşamaya mahkûm eder. Şöyle yazar Levinas: "Bilincin esas anlamı uykunun imkânına dayanan bir teyakkuz olmaktan

ibaret olabilir mi?"[5] Uyku gibi unutuş da bir kurtuluştur ve bir bastırma, sakınma ve tanımazlıktan gelme gücü değildir yalnızca. Kurtardığı, bizi kendisinden *kurtardığı* şeyle aynı değildir.

5. Emmanuel Levinas, *Le Temps et l'Autre*, PUF, 1948, s. 30 [Türkçesi: *Zaman ve Başka*, Metis, 2005, çev. Özkan Gözel, s. 70].

Onulmaz Sadakat(sizlik)ler

"Aşkın trajedilerini bilenlerse sadık olmayanlardır."
—Oscar Wilde, *Dorian Gray'in Portresi*[6]

Sadakatsizlik her birimiz için çoğu kez iyileşmez bir yaradır. Neye, kime sadakatsizlik? Sözcük, dolaylı olarak, her şeyden daha kökensel biçimde, bağlılıklarımızın ufkunu oluşturan vaat edilmiş, varsayılmış ya da umulmuş bir sadakat varsayar. Ama sadakatsiz olmak, kim bilir, ya en büyük aşkın riskiyse?

Yan yana sıralanmış anlar. Bir bahçe, bir nehir — nehir. Edebiyat, yine nehir. Hiçbir şeyin meydana gelmediği âlemler gibi tatlı akşamlar. Gezegenlerin ağır ağır döndüğü ağustos geceleri. Aheste bir rock 'n' roll, dostluk. Ama sadece bir aşk olacak bir dostluk, başka bir şey değil. Kocaman hamakta beyaz elbiseli iki küçük kız. Parlayan gözleri, yaşama duydukları düşkünlük ve umursamazlıkları. Müzik kurdele gibi açılıyor, hep. Sevilen çok yaşlı bir hanımın ölümü, bir ilahi ve kuşakların ondaki, onunla birlikte taşınan bütün belleğiyle beraber toprağa verilmiş. Diğer sabahlar ve yine nehir, yaz suyunu yalayan küreklerin şapırtısı. Ya tüm bunlar ortadan kaybolsaydı? Şeylerin azıcık ve âşıkâne yer değiştirmeleriyle bunun belirsizce süreceğine inanmak, ıhlamur ağaçlarının dikilmesi, bir evden diğerine taşınan bir leğen, eski lavantalar ve güller, mayhoş

6. Oscar Wilde, *Dorian Gray'in Portresi*, çev. Ferit Burak Aydar, Turkuvaz, 2019, s. 24.

bir limon turtası, ördek kavurması ve kayıp çocuklar gibi, birlikte yaşlanmaya ve birbirini daima sevmeye söz vererek dolaşılan akşamlarda çakırkeyif olmak için alınan şarap.

Dinliyorum. O yazın yaptığı çağrışım beni kendi hayatıma, uzaklarda kalmış yazlara, henüz büyümemiş çocukların gülüşlerine, bedenlerin mahmurluğuna karışarak yayılan ağustos sıcağına, bitimsiz siestalara ve aynı zamanda sıkıntıya geri getiriyor. Hasta çağrışıma devam ediyor, sesinde yakalayabilmeyi, daha sert bir çarpmadan koruyabilmeyi istediğim bir hüzün havası var. Belki bir kırıktan? Bunların hepsinin bir kapı çarptığı için olduğunu söylüyor bana. Öylece, nehirden uzak olmayan o eski evde havanın cereyan yapmasıyla. İlk kattaymış, pencereyi kapamak için yukarı çıkmış. O zaman işitmiş sesini. Adam telefonda, önce tanımadığı bir sesle, biriyle konuşuyormuş. Kendini alamayıp durmuş. Ara duvar çok inceymiş, fısıldamalarını bile duyuyormuş. İşte o sıra başlamış yüreği gümbür gümbür atmaya, çok heyecanlandığında bayılacağını sanan bir çocuk misali. Fakat ciddi bir şey yokmuş, bu aşk dolu sesin tonuymuş o eski evde kapıları pencereleri zorlayan. Öyle şefkatliymiş sesi, şüphe yokmuş buna, bir başkasına söylediği sözcükleri duyuyormuş: "Burada, benimle birlikte olmanı isterdim." Sonra yine başlamış mırıldanmaya, sevişme arzusunu dile getirerek, aynı anda hem tahrik hem yumuşaklık. Odaya girmiş, sohbet kesilmiş. Onun gelişinin, aşikâr sıkıntısının etkisiyle kesintiye uğramış. Adam hemen anlamış, yalanlamamış, kendini savunmamış. Sessiz kalmış.

"İnsan sevdiği birinde böyle bir şeyi (başka bir aşkı) nasıl karşılar?" diye soruyor bana. Ben sevendim ve ağlayandım, ben bekleyendim ve hiçbir şeyi kesmek istemeyendim, öğrenmeye çalışan ve hiçbir şeyi bilmemeyi tercih edendim, razı olan ve bir o kadar şiddetle reddedendim. Onun yüz hayat yaşamak istediğini anlamıştım, can sıkıntısına karşı heyecan arıyordu, çocukluktan gelen bir sıkıntı değil ama, hayır, bizzat hayattan sıkılmıştı, her şeye rağmen hayatta olmaktan. Bu kadın acısı ve yaralanabilirliği içinde, canlı duyarlığı ve kraliçeye yaraşır havasıyla gelmişti. Onları birlikte görmüştüm, ama o zaman hiçbir şey görmemiştim. Hayat ancak

böyle mümkün onun için, biliyorum bunu. Bana zarar vermek istemezdi, sadece bunun acı vermeden mümkün olmasını istemişti... Ama ben yıkıldım."

Seans bitmek üzereydi ama sonuna geldiğine işaret eden tek sözcük edemiyordum, o noktada değil, öyle değil. Ne diyeceğimi bilemediğimde, fakat, hissediyorum, bir sözün yardımını sunmak gerektiğinde, Yunanları düşünürüm, çünkü onlar dillerinin dehasına sahiptir, ayrıca bu dolambaçlı yolda ve onun acısının skandalına cevap verme aczimin itirafında, dokumaya çalıştığım bir ittifak var. Çünkü başkaları da düşünmüş, hissetmiş bunu ve ihanet duygusu olan bu mutlak yalnızlıkta bile, tam bir yalıtılma diye bir şey yok. Yunanların arzuda iki hareket ayırt ettiklerini söyledim ona, bir seçime razı olma arzusu ve arzu olarak arzu. Fakat kimin istemeyi kestiğini, kimin arzuladığını biliyor muyuz? "Biz kadınız", diye yazar Euripides. Bazen tereddüte yenik düşeriz, bazen de atılganlıkta kimse geçemez bizi. (...) Doğa yasalarla alay eden birini istemiş ve işte bu yüzden doğmuş kadın."[7]

Bana doğru döndü ve bu "dönüş" hoşuma gitti. "Anlıyorsunuz ya," dedi "benimle konuşsun diye dövüştüm, ne zorla itiraflar alayım (hangi itiraflar?), ne o kadından bahsetsin diye, ne de kendim için, hayır, bu risk için, aşkın hakikati için. Bedenlere sahip olmak istemiyorum, yeminlerle ve ister istemez onların ardından gelen yalanlarla ilgilenmiyorum. Ve o konuştu, biraz. Ertesi gün, çok kısa bir mesaj yazdım o kadına ve o da çok basitçe cevap verdi bana. Sadece kendi aşkını itiraf eden birkaç sözcük, sonsuz bir saygıyla, tekrar yazmak isterdim ona... Ama yapmadım. Anlıyor musunuz? Nazar değmişti bana. Artık nehirde değildim, artık yıldızlı gecede değildim, hiçbir sözcüğün o zaman da, şimdi de, hatta sizinle konuşurken bile deliliğini, saçmalığını, tutarsızlığını, ahmaklığını geri veremeyeceği kadar garip, kavranamaz bir acıyı size kusturan bu parçalanmanın pençesine düşmüştüm. Acayip bir gemi enkazı, ama

7. Euripide, *Tragédies*, t. VIII, Fragments, Les Belles Lettres, 1998, s. 323. Aktaran Jackie Pigeaud, *Que veulent les femmes ?*, Rivages poche, Petite Bibliothèque, 2010, s. 12.

neden? Neden bu üzüntü, bilmiyorum... Onlara katılmak, onlarla olmak istiyordum ama başaramıyordum. Çocukken de aynıydı, hep."

Kadının da, onun gibi, birçok hayat deneyimlemek istediğini düşündüm, yoksa neden oncasının arasında o adamı arasın ki? Hayatın karşımıza bizim için tümden yabancı varlıklar çıkardığına gerçekten inanılabilir mi? Sadakatsizlik denen şey, kendi dışına sürgün olmanın bir biçimi. Bizler, nostalji ve dehşetle bitkin halde döndüğümüz çocukluk kadar geniş adalarda sahile vurmuş kazazedeleriz. Bir partinin ortasında ama yalnız olmak isterdik, yani hep birlikte ama son derece yalnız; başka tenlere, başka bedenlere, başka arzulara, başka yaşamlara temas eden düşler isterdik, gel gelelim korkuyoruz ve bazen hakkında hiçbir şey bilmemeyi tercih ettiğimiz vefaların ağırlığı altında soluksuz kalarak böyle yavaş yavaş ölüyoruz. Ve sevilen ötekinin sadakatsiz olduğunu keşfettiğimizde, dünya birden anlamını ve insani ölçüsünü kaybediyor. Ayrıca elimizden çekilip alınan bağlanmanın imkânı ve onunla birlikte söz, onun güvenilirliği, yardımı da. Her şey olası ihanetin taşıyıcısı haline geliyor. Ama aşkın bedeli bu. Sadakatsiziz, hepimiz öyle olacağız, er ya da geç. Sınır koyan ne ten, ne de seks. Yalnızca zihin ve yüreğin bağlılığı. Bir başkasının, içimizdeki, ani, saplantılı mevcudiyeti.

"Sadakatsizlik insanın kendisiyle başlamaz mı?" diyorum ona olabildiğince yumuşak bir şekilde, "kendimizi çok yanlış tanımamızla, yalanlarla, mazeretlerle, bahanelerle ve arzunun silahı gibi dilin kendisiyle birlikte doğan özürlerle?"

En büyük aşkın olduğu yerde sadakatsizlik olduğuyla ve aynı zamanda aşkın ancak hakikat pahasına, yani kendine ve başkasına tamamen ait olup, yine de her türlü sahiplikten olabildiğince uzak kalmaya dair imkânsız bir vaat pahasına riske edilebildiğiyle yüzleşmek için belki de sevmiş, ihanet etmiş, ıstırap çekmiş, aşktan umutsuzluğa düşmüş, mağlup olmuş, yeniden ayağa kalkmış ve kurtulmuş olmak gerekir. Başkasından ve başkası için sorumluyuz diye yazıyordu Levinas, ama kimse kimseye ait değildir, biz de kendimize ait değiliz, psikotikler kendi sarsıcı ve şiddetli bütünlükleriyle bunu bize yeterince hatırlatırlar.

Başkasının sadakatsizliğine dair onulmaz tecrübelerimiz, önce anneden ayrılışın, sonra da onun yokluğunun kendini ilk kez dayattığı, dünyanın doğumdan sonra ilk parçalanışına götürür bizi yeniden. Süt çocuğu artık "bir/iki", hatta ayrışmaz biçimde "ile birlikte" olmayacağını, yani o zamana kadar yaşadığı cenin kaynaşmasını yaşamayacağını ve bundan böyle günlerini ve gecelerini kesin bir yalnızlığın dolduracağını ne zaman anlar? Bu bilgiyle ne yapar? (Başkasını, sürekli olarak, en yakınına getirmek konusundaki) bu güçsüzlüğü nasıl dönüştürür? Zira, tam olarak, bu onulmaz yara gelecekteki tüm sevgi bağlarının imkânıyla zenginleşir. Sadakatsizlik nerede başlar? Bir fikirle, bir öpücükle, çıplaklıkla mı, yoksa gizli saklı bir yaşamla mı? Tasavvur edilir edilmez, başkasının düşüncesi ruhunuzun ve arzulayan bedeninizin en yakınında içinize sokulur sokulmaz başlamaz mı? Bu düşünceyle ve bedenle ne yaparsanız yapın, sizde hayat sürmeyi bırakmayacak, kendi yaşamını ve ölümünü yaşayacak ve eylemlerinizle ya da iradenizle illa örtüşmeyecektir. (Birçok sevgi ayrılıktan önce ölür ya da ötesine giderek ona direnir — bir nevi kendilerine has hayvani bir yaşama sahiptirler.) Ama sadakatlerimiz, onlar, istikametini bilmediğimiz ama hayatımız ona bağlıymışçasına önünde eğildiğimiz bir sürü "yapmalısın" buyruğu gibi bize musallat olur. İşte bu koşulsuz buyruk karşısında icat etmeliyiz hakiki sadakatleri, Kerouac'ın *Yolda*[8] adlı romanında, seyahat özgürlüğünden bambaşka bir özgürlüğe dair bu engin metaforik metinde sözünü ettiklerine benzer açık, ateşli, bereketli kaçış çizgilerini. Ve böylece, kaçınılmaz sadakatsizliğimizi ehlileştirerek, onda belki sadece bir ihanet değil, kendini en yakınında yitirme biçimi de olan bir zikzak yol görebiliriz.

Asıl şifası olmayan sadakattir.

8. Jack Kerouac, *Yolda*, çev. Avi Pardo, Siren Yayınları, 2016.

Hiç kimsenin sigortayı reddedemediği ya da ondan vazgeçemediği, dolayısıyla sigortanın kendini her alanda kabul ettirdiği bir toplumda, sıfır riski teşvik etmek hiç şüphesiz fayda etmiyor artık. Sigorta kolektif ve bireysel kararlarımızın zorunlu ufkuna dönüşmüş durumda; hangi türde olursa olsun kazalara karşı bizi korumak amacıyla, kendisi için birazcık paradan başka bir şey talep etmiyormuş gibi görünüyor. Aslında bizim gerçeklik algımıza, bugünkü deyişle, yeniden format atılıyor. Avital Ronell, dikkat çekici kitabı *Test Drive*'da,[9] sınama kategorisinin evrensel olduğunu hatırlatır. İnsan tarih boyunca özgürlüğünü, aklını, cesaretini, sınırlarını, *testin* kendisini cesaretin ardındaki güç olarak görecek raddede riske atmıştır. Kendini güvenceye alma zorunluluğu ancak özdeğerlendirme ve varlıkların "sınanabilirliğiyle" doğru orantılı olarak artar.

Gelip dayandığımız sıfır risk ölümcüldür. Özneden eyleminin sorumluluğunu alır, onu içeriden ne olursa olsun her şeyi riske eden, dolayısıyla kendi rızasıyla ya da zorla kendine karşı korunması gereken bir itki varlığı ile asla yeterince mantıklı olmayan bir akıl varlığı diye ikiye böler. Bu da onu potansiyel olarak bir sapkına ya da bilkuvve hastalıklı bir bireye dönüştürür. Hiçbir dönemin bizimkinden daha "güvenli" olmadığını düşünmek gariptir belki de, ama buna rağmen hepimiz büyüyen, bir olayla, daha doğrusu bir

9. Avital Ronell, *The Test Drive*, Illinois Press, 2009.

olay riskiyle boy ölçüşemeyen bir endişeden mustaribiz. Şüphesiz gelecekte, savaşlarda yaşanacak soykırımların ağırlığı altında insanlığımız kökten sınanacak ki bunları henüz tasavvur bile edemiyoruz. Silahlı ve diplomatik ihtilaflarda, hatta endüstri güçleri arasındaki çıkar çatışmalarında sıfır risk, kendini çağdaş savaşların etik yasası olarak kabul ettirme eğilimi gösterir. Artık kimse insanların yaşamlarını kaybetmesi "riskini almak" istemiyor, buna ne şüphe, savaş bundan böyle paradoksal biçimde ölüme sebebiyet vermeden yapılabilmelidir. Ölüm artık olasılık ya da strateji olarak değil, sadece mutlaka kaçınılması gereken bir şey olarak düşünüldüğünden, bu "sıfır risk"in ötesine geçmeyi kabul eden iki savaşçı devletten ilki galip çıkacaktır. Kamikazelerin mantığı budur: Savaşmak mı istiyorsunuz? E öyleyse hayatınızı riske atın. Hegel bu mantığı uzun zaman önce düşünmüştü, ama kuşkusuz, "karşılıklı" denen kayıplar içinde sivil ölümlerinin ordu saflarında görülenlerden daha fazla olduğu "temiz" çağdaş savaşların barbarlığını önceden görememişti.

Bize kalan öyleyse... Çok küçük bir marj, boş alan, boşa zaman. Oraya, sözleşmenin altına öngörüldüğü gibi imzayı atmak kafi. Zira unutmayın seçimleriniz sadece sizi değil, başkasını da ilgilendiriyor. Büyümeyi, sorumluluktan kendi payına düşeni almayı reddeden ve sorumluluğu da riski de sermayeleştirmeyi ve sizi kendi bilinçdışınıza karşı korumayı bilen başkalarına itaatkârlıkla emanet eden yetişkinler için modası geçmiş bir romantizmdir risk. Dünyadaki bütün suçlular da size tersini söylemeyecektir, onlar ekonomik sıkıntılarına, eğitim alamamalarına, sosyal hizmetlerin kötü idare edilmesine, cehalete, okulların mali kaynaklarının kesilmesine ve düzen denen şeyin çökmesine rağmen doğrudan suçlu ilan edildiler; bu suçlular, evet, (Foucault'nun çok güzel betimlediği gibi) her gün kaçtığımız şeyi bize hatırlattıkları için başkaları tarafından itham edildiler. Suçlular en üst devlet kademeleri dışında hiçbir yere kabul edilmiyorlar, zira yasaların ve hakların ötesinde olmayı benimsediler. Yasalar her mahiyette tebliğ, düzeltme ve kararnameyle o kadar çoğaldı ki ne kadar yetkin olursa olsun hiçbir hukukçu artık onları her yönüyle bildiğini iddia edemez. Onları sadece *yorumlayabilir*.

Sorgulanmamaktan başka değeri olmayan asil duyguların serenadıyla hafifletilmiş sinizm ve ihbar zorunlu. İlan edilmiş ekonomik sertlik ve siyasi uyuşukluk ikliminde ilk zorunluluk ev ya da gezegen düzeyinde, eşmerkezli daireler halinde genişleyen bir yaygın korku ve damıtılmış kaygı atmosferi yaratan risklere karşı kendini güvenceye almak, ama güvencemiz hep yetersiz olduğundan bu atmosferden dolayı kimse kendisinden başkasını da suçlayamıyor. Sıfır riski dile getirmek bile saçmalık, çünkü onun gerçekleşmesi, söz konusu ettiği şeyin gerçekliğini iptal ediyor.

Tehlikeyle karşı karşıya gelerek yüzleşmeliyiz. Bizi kurtarabilecek en küçük cesaret gösterisi bu. Bütün acıları, felaketleri, yasları atlatabiliriz, ama kötülük her zaman payına sahip çıkacaktır. Asla peşinen kurtarılmayacağız.

Nasıl Kendi Halimize Gelme(me)li?

Görünüşe göre, "kendi haline gelme"nin en iyi yolunu ve bunu nasıl başaracağımızı gösteren bir yığın kitap var. Atlantik'in öte yanında ve şimdi de Fransa'da büyük başarı yakalayan "How to" el kitapları (Nasıl mutlu olunur? Hayatta nasıl başarılı olunur? Mutluluk nasıl bulunur?) yeniden güvence alanında dünya pazarını besliyor. Alıcıyı cezbeden formüller değişse de söylenenler pek değişmiyor. Mesele neredeyse hep şu tatmin amaçlı kendini gerçekleştirme, yani sizin de, benim de bir türlü beceremediğimiz ama hepimizin hayattan sanki gökten inecek kudret helvası gibi beklediğimiz şu serpilip çiçeklenme arayışı.

Peki ama ne anlama geliyor aslında "kendi haline gelmek"? Daha iyi tanımaya uğraştığımız şu kurgusal şahsiyetle gizli bir pastoral şiir daha aramak için zaten yeterince kendimizle dolu değil miyiz? Bu "beni seviyor musun?" sorusunun başka bir çeşitlemesi değil mi sadece? Başkası için yeterince var olamadığından, insanın kendini tanıması gerekiyor... Şüpheye ve kırılganlığa meyleden günümüz değerleri olumsuz diye damgalandığından, kendini yeniden eğitmek konusunda öğretimler, dersler ve seminerler sunuluyor. Psikanaliz bile böyle bir şeye teşne, o ki en muzaffer (demek istediğim bu kadar ödlek olmayan) zamanlarda, dünyada zaten yeterinden fazla narsisizm olduğuna, hele ki yeterince kendine güvenememekten şikâyet edenlerde bundan herkesten fazla bulunduğuna hükmederek, yapay bir narsisizm kurmaya yardım etmeyi reddediyordu.

İçkinlik nesnesiz bir kavramdır çünkü verili olanın bütününü önceden içerir. Gökyüzü ile yeryüzünün birleştiği yerdeki ufuk çizgisidir, bakışımızı daha ötelere taşımamıza rehberlik eden dilsiz bir çizgi. Aşkınlık zorunluluğu kuşkusuz bu dünyanın içkinliğinin en sağlam alametifarikasıdır, onun maddiliğinin, ölçüsüz savurganlığının damgasıdır. Bizi aşan olaylar karşısında hareket ederiz, bunun sebebi bu olayların öte dünyadan, başka bir dünyadan gelmeleri değil, oyun oynayan hayvanlar gibi, akışları görünür olanın her yanından durmadan taşan, onu şekillendiren, ona biçim, imge ve zaman kazandıran rakamlar gibi, hayatlarımızdaki imgelerin tersten ama gerçek zamanlı kaydedildiği sinema gibi bizsiz toplanıp dağılmalarıdır. Bir olayın kendine has bir yoğunluğu vardır. Vuku bulduğunda, fazladan vuku bulur, demek istediğim, olay gerçeğin dokusunda kendine bir yer edinmeksizin vuku bulur ve vuku buluşu sayesinde bu saf rastlantı yeni bir yaşam yaratır. Kimi kez bu olay bütün bir halkın hareketini önceler, kimi kez de ortak bir şey; ölmek, ölüme neden olmak ya da kendini ölümün kollarına bırakmaktansa yaşamak kararlılığıyla düşüncenin hakiki bir komünizmini yaratır. İçkinlik riskini almak, kendi haline gelmekten vazgeçmeye başlamak olamaz mı? Bu anlamda "benlik" diye tarif edilen ve her ne pahasına olursa olsun tanımak ve daha iyi sevmek istediğimiz bu şey, hâlâ ve her zaman bağlılıklarımızdan, korkularımızdan ve beklentilerimizden doğan hayali bir yansıtma olarak kalır... Yaşamak için bize bahşedilen en güçlü deneyimler her olumsuz çözülmeden daha fazla çözündürür "benlik"i. Ânın ve dünyanın genişlemiş algısında, bunların doldurduğu anlık neşede, uyandırdıkları iç kabarmasında ve bütün kaygıların yatıştırılmasında, sanki gerçek artık karşı koymuyormuşçasına tuhaf bir uzlaşma meydana gelir.

Zira kölelik pahasına tasasızlık isteriz. Psikanaliz, en azından öncüleri Rivers, Freud, Ferenczi, Tausk, Lacan, Winnicott ve birkaç başka isim, kendi payına onu keşfetmeye girişmiştir. Onlar, bizi kat eden ve kökenini bilmediğimiz bir tarihin varisleri olduğumuzu, hakkında hiçbir şey bilmek istemediğimiz arzularla, hükümsüz ve rahatlatıcı ideallerle, ölüm ânımıza kadar kalbimizi sarmalayan,

yetişkinlerin göğüne doğru dönmüş bebeğin teniyle dolup taştığımızı ve dahası tüm bunları *istemiş* olduğumuzu, onu zevkle ve hayal gücüyle, bazen fanatizmle yudumladığımızı hatırlatmışlardır bize. Oysa ölümlü olmak unutulmayı ve kendini bize zamansızca hatırlatmayı asla bırakmaz. Tesadüf olmadığı için (sihirli veya dini bir düşüncedir bu) ya da gerçek, yaşamlarımızın kilidini kırıp giremeyeceği için değil de ne kadar vahim, hatta gaddar olursa olsun kendimizi onun tarafından sakatlanmaya bırakma tarzımızın, bize ve açık, devingen, olaylı ve bir bakıma temsil edilemez bir dünyada hareket etme yordamımıza bağlı olduğu için, koşulların kurbanı olmaktan başka türlüsünü yapabileceğimizi kabul etmek...

Peki ya "kendine tutunmamaya", kendi işaret noktalarımızın safrasını atmaya, kendiyle uyumsuzluğa girmeye çabalasaydık? Kopuş halinde olsaydık, ama kendi içsel, öznel kimyamızın dönüşümü yoluyla? Artık "ben" olmadığım, çözüldüğüm, bizatihi algıyla bir olduğum, psişik alanın geceye, kayaya, mekâna, uzaktaki bir hayvanın aksine, yerdeki pençe izine dönüştüğü yere doğru baş döndürücü iniş. Benliğin tanınmaz, tercümeyi imkânsız kılacak şekilde parçalanmış izleri. Bunun için, kendinden vazgeçmek (ve kendini yeniden bulmamak), yani *kendini kaybetmek*. "Kendini kaybetmek", diye yazar Adam Phillips, "kaybolmuş olma duygusuna karşı en iyi savunmadır, kısmen bunun sebebi, sorunun adeta avucumuzda olduğu gibi bir izlenime sahip olmamızdır (...) kaybolmak dayanılmaz olduğunda kendimizi kaybederiz. Arzu nesnesi olmadığında kayboluruz ve bir arzu nesnesi olduğunda kendimizi kaybetmeye çalışırız."[10] Varlığımızı kuran bütün deneyimler, belki bilhassa da neşe, "benlik" diye hayli bulanık şekilde tanımlayabileceğimiz şeyin sınırları içerisinde bulunmazlar, bunlar dünya hallerini ve öznel algıları, aynı zamanda beden parçalarını, imgeleri, temsilleri, duygulanımları ortak var ederler. İçkinlik riskini almak,

10. Adam Phillips, *Trois capacités négatives*, l'Olivier, coll penser/rêver, 2010. "Negative Capabilities", *On Balance* içinde, New York: Farrar, Straus & Giroux, 2010, s. 169. Fransızca alıntı İngilizce asıl metni tam olarak tutmuyor.

Nietzsche'nin dediği gibi, bütün öte dünyaları reddetmek ve sadece algımızın ötesindeki bu dünya için bahse girmektir. Bazen, *kendi haline gelmemek* tam da ölmemeye, bir deli gömleğinin (bizim için egonun ayak dirediği mihenk taşı ve dışa kapalı hassas bölge görevi gören varoluş, kimlik, yaşam kuralının) içine çoktan kısılmış olmamaya benzer. Deleuze şöyle yazar: "Saf içkinliğin *bir yaşam* olduğu, başka hiçbir şey olmadığı söylenecek. O, yaşama içkinlik değildir, fakat hiçteki içkinliğin kendisi bir yaşamdır. Bir yaşam içkinliğin içkinliğidir, mutlak içkinliktir: güçtür, ebedi saadettir."[11]

11. Gilles Deleuze, *Deux régimes de fous*, Gallimard, 2003, s. 360 [Türkçesi: *İki Delilik Rejimi*, Bağlam, çev. Ender Keskin, 2009, s. 392]. İtalik yazara ait.

Gizlilik İçinde Olmak

Giz hangi bakımdan bir risktir? Giz/Sır, saklanan bir şeyden çok daha fazlasıdır. Varlığın asli bir boyutudur, zira kalbe kendini güçlendirme, kendisinin ihlal edilemez "en derinindeki hükmü"nü [*for interieur*] kabul buyurma olanağı sağlar. Bir bedene işkence edilebilir, gözleriniz yalan makinesinden geçirilebilir, hipnotize edilebilirsiniz, ama ruhunuzun gizine zorla girilemez. İşkenceciler bunu çok iyi bilir. Engizisyon boyunca bile, mahkûm konuşmayı reddetmek için "kalbin en derinindeki hükme" başvurmayı talep edebilir. Kalbin bu kapısı açılmayabilir. *Gizli kalbe* dair en güzel sayfaları mistiklere borçluyuz. Fransızcada "mis au secret", zindana atılmak, ölümden önce canlıların kökten çekildiği yer anlamına gelir. Gizi muhafaza etme, sır tutma kapasitesi, doğuştan gelen iktidara direnme yatkınlığıdır. Her şeyin açığa vurulmasının tembihlendiği bir zamanda belki de savunulması önem taşıyan siyasi ve ruhani boyuttur bu.

Hakikat, mezarlıktan çıkıştır, açığa vurmadır. Her şeyin örtüsü kaldırılabilir mi? Başkasına her şeyi söylemek zorunda mıyız? Hakikat ile giz arasında nasıl bir ilişki var? Giz paylaşılma imkânı olmadan, onu savunan ya da ona ihanet eden söz olmadan, onu muhafaza etme vaadi olmadan, onu bağlarından çözen itiraf olmadan var olamaz. Giz insan deneyiminin tüm çehrelerine dokunuyorsa şayet, tarihte (söylem olarak) baskın işlevini yerine getireceği en az iki alan vardır. Seks ve dua. Cinsellik mahrem söylemin merkezi rol oynadığı alandır. Söylenmemiş olanın, söylenenle söylenmiş olabi-

lecek arasındaki ayrımın altını çizmekten başka bir işlevi yoktur. Erotizm dile gelinceye kadar gizin bir işlevidir. Mahrem ve sessiz dilin bir diğer boyutu ise duadır. Yakarış, meditasyon, umut: Dini iç konuşmanın bütün biçimleri, yalnızca Tanrı'yla paylaşılan bir sırrı teminat gösterir. Bu teminatın bugün artık hükmü yok. Esas itibarıyla sessizliğe ve gizliliğe ait olan, içselleştirilmiş konuşmaya dair bu iki örnekle yetinirsek, seks ve dua geçen asırda kökten "gözler önüne serilmiştir" diyebiliriz. Belki de en önemli ortaklıklarını hatırlamanın zamanı gelmiştir.

Dua, gelmeyeceğini bildiğiniz ama orada, hatırlanamaz bir zamandan beri içinize konmuş bir sözü bekleme halidir. Konuşma başkasının bulunmayışına; cevap vermeyen, cevap vermeyecek, bilmeyen, yine de beklenmedik olana mutlak açıklıkta sesinizi tüm diğerlerinden apayrı olarak kabul buyuran bu namevcut başkasına bağlanır. Buna benzer başka bir alan var mıdır? Gecenin derinliklerine inat en canlı umutla, bir başkasının sizi duyabileceğine inanmak, ne paradoks ama...

Bugün gizin riske atılacağı bir alan var mı? Saklanmış kötülüklerin ya da kıskanç sahiplenmelerin "sefil küçük sırlar yığını"ndan bahsetmiyorum, siyasi sırdan da bahsetmiyorum, kastettiğim benlik ile benlik arasında olduğu kabul edilmesi gereken giz — kırılmaz gecenin yoğunluğu.

Giz, utancın öbür yüzüdür.

Korkularımızı Dost Edinmek

Neden korktuğumuzu bilmeden korkuyla yaşıyoruz, hayaletimsi bir mevcudiyet, bir heyula gibi kuşatıyor bizi. Korku bizi endişelendiriyor, allak bullak ediyor ama yine de... Bazı geceler kimi büyük hayvanlara yanaştığımız gibi neden risk alıp korkuyu dost edinmiyoruz? Dosdoğru, hem de geceleyin, onunla buluşmaya gidip. Korkularımızın bizi alıkoyduğuna inanırız, onlara göğüs gerekecek gücümüz olmadığına inanırız, zira o zaman onları tanımak ve aynı zamanda onları sevmek, hatta onlara bağlanmak olacaktır bu. Korkularımız müstakbel hayretimizin yüzü, her yaratımın başlangıcıdır. En küçük heyecanlarımızın billurlaşmış kırıntılarıdır, parmaklarımızın arasında dolaşırlar ve biz onları akıp gitmeye bırakırız, sonra da tutmamaktan pişman oluruz. Korkularımıza karşı koyar, sessizce çok eski umutların hatırasına tutuluruz içten içe. Hangi cevherin, hangi aşkın bizi ürkütmeden uyandıracağını ümitsizce araştırarak lokal anestezi altında yaşarız, selofana sarılmış halde.

Yanlış savaşa tutulmuşuz, unutulmuş bir davanın kayıp askerleriyiz. Çocukluğun, hâlâ öylesine canlı, umutsuz davasıdır bu. Yaraları bile bizi nostaljik yapan çocukluğun saf mükemmeliyetidir. İlk dehşetlerimizin icat edildiği yerdir orası, ilk dev ve cennet çizimlerini yaptığımız ve yıllar boyu, tutulmayacak sözlerle silahlandırılmış uykusuz gecelerde bir alacak olarak talep edeceğimiz yer. Oysa bu sözler için kimsenin elinden bir şey gelmeyecektir,

lafınızı kesmeden sizi yıllar boyu dinleyecek dikkatli psikanalistin bile, o da kaçıracaktır rüzgârın aşındırdığı ak çakıllı yolu, kuşları, yalnızlığı, unutuşu. Gizem şu ki o sizi asla bırakmaz. Yani sınırlarını korkularımızın belirlediği o bölge. Nihayet oraya adım atabilmek ve orada çözülmek, nefesini tutarak nehre dalmak, parlak çakıllara dokunup, onları artık ne aynı parlaklığa ne de gizeme sahip olacakları yüzeye çıkarmak, yakından incelemek, okşamak için korkma riskini almak. Nereden geliyorsun? Adın ne? Benden ne istiyorsun? Terk edilmekten, ihanete uğramaktan korkarız, artık sevilmemekten, artık sevememekten korkarız, soğuk almaktan, acıkmaktan, hasta olmaktan korkarız, yalnız olmaktan, hayatın hiçbir şey olmadan geçip gitmesinden korkarız. Korku her olayın etrafına kozasını korumak istercesine dolanır, sonra, değiştokuş edilen tüm sözcükleri tutmak, bükmek için, seks, bir ânın arzusu, kaybedildiği sanılan bir hazine için, ihanet etmek, acı çektirmek, sevmek, yaratmak için sarılı yerlerinden açar. Zamanla, hatta neredeyse hayatla kavgalı, dehşetle hem sırt sırta vermiş hem ona karşı gözlerimizi sadece birazcık daha nasıl açık tutmalı... Ve en güzel şeylerin uzağında nasıl kalmamalı?

"Yüreğim," dedi kadın "tuzla buz". Parça parça, dehşete sürüklenmiş bir çocuğum ben. Ne uçağa biniyorum, ne trene, uyumuyorum, derin suda yüzmüyorum, kalabalığa karışmıyorum. İki arada bir derede bekliyorum. Hareketlerime kilit vuran, arzularıma mani olan, hayatımı soluksuz bırakan uyurgezer bir korku içindeyim. Sizden de korkuyorum ve burada vakit kaybetmekten de, anlamsızca bir şeylerin olmasını beklemekten de.

"Korkuyor musunuz ... burada, şimdi?"

Dikkatle bakıyorum ona, bakışım bedeninden hiç ayrılmıyor, tıpkı bir balıkçının oltasıyla hafifçe fırlattığı sinek yemi su dalgacıklarına konduğundaki bakışı gibi.

"Evet, kaçmak, bir daha asla gelmemek isterdim."

Sessizlik uzun süre yayılıyor, yatıştırıcı parlak bir ateş misali ve yavaş yavaş başka türlü nefes aldığını hissediyorum.

"Ya korkunuzu sevseydiniz?" Güçbela bir soru riske ediyorum.

"Bu berbat korku beni boğuyor, anlamıyorsunuz, gayet iyi görüyorum... Onun hakkında bir şey söyleyemem, sadece kaçabilirim, onu olabildiğince az düşünebilirim. Gelip beklediğinde büzülüyorum. Daha küçük bir kızken de yapardım bunu odamda..."

Tekrar ettim — "Peki ya bir ihtimal onu sevseydiniz?" Sadece bu çıkıyor ağzımdan, evet, bir ihtimal onu sevseydiniz...

Başını pencereye doğru çeviriyor. Perdeler süzülmüş, zayıf bir ışığın içeri girmesine izin veriyor. Sessizlik, hayretin ya da en azından, cevabın tam olarak ötekinin onu beklediği, gelmesini umduğu yerde barındığı, ânın o yarığından diyaloğun ritmine katılan bir şeyin ona verdiği bir mahiyete bürünüyor.

"Bir ihtimal onu sevse miydim?" diye yineliyor.

Sözcükler tekrarlandığında bazen tılsımlı bir değer kazanır, sanki yineleme onlara eşi benzeri olmayan bir kudret bahşediyormuşçasına, onların dünyayı adlandırma gücü bir nevi içselleştiriliyormuşçasına. Yalnızca bir çocuk tekerlemesi kadar basit bu tekrar yoluyla, korku vücut buluyor, arzunun vektörü haline geliyor, hem uzaklaşıp hem bünyesine alıyor. Düşünülebilir hale, sevmek sözcüğünün alttan destekleyebileceği çok yumuşak bir yansıtma yüzeyi haline geliyor.

"Madem şu küçük, aptal hayatıma son vermek de dahil her işime taş koyuyor, neden sevecekmişim onu?"

Kadın biri gelip onun alsın diye beklerken kıvrılıyor, orada kalmak için kuşandığı bu korkuya isnat edilen sonsuz gücü görüveriyor. Beklediği annesi ya da onu sevmeye tenezzül edecek herhangi bir başkası. Zavallı saklı şey, ne ses, ne beden, ne arzu, sadece kullanılmaya hazır bir mazeret.

"Neden?" diyor. "Söyleyin bana, siz biliyorsunuz nedenini..."

"Neden yok..."

Yanıtımda bezginlik var. Neden yok... Hayır. Öyle çok isteriz ki o olsun diye, birden yüzeye çıkan anahtar bir hatıra, tek bir sözcük, masalda prensesin uyumasına engel küçük bezelye tanesi gibi bir olay, ama neden hâlâ bir blöf, ölü noktaya yerleştirilmiş bir dikiz aynasıdır. Sadece nasıl vardır, diyordu Kierkegaard, aşk, korku,

ölüm olayına ya da güzelliğin içimize baskın yapması olayına bir yol icat edişimizin özel tarzı ve atlatmakta güçlük çektiğimiz bir sürü başka uçucu akıl karışıklığı vardır. Onunla konuşmaya karar verdim, elimden geldiğince korkusuyla anlaşma yapmaya karar verdim...

"İçinizde barındırdığınız bu korku, kim bilir, belki de sizin tek sığınağınızdır ya da belki ona öyle uzun süredir inanmışsınızdır ki şimdi yasını tutmak zor geliyordur. Vazgeçişten vazgeçmek acılıdır, zira o andan itibaren, hasarın verildiğini ve onunla birlikte zamanın kaybolduğunu ve kendini aldatmanın körlüğünün ve mazeretinin ve yoksulluğunun da ortadan kalktığını anlarsınız. Donma tehdidi altındaki uzuvlara yeniden yürüyen kan, soğuğun ölümcül anestezisine rahmet okutacak korkunç bir acıya neden olur, hiç uyanmamış olmayı diler insan. Korkuyu buyur etmek, aynı zamanda neşe olanağını, başkalığın, bilinmeyenin, canlının kapıyı zorlaması olanağını da kabul etmektir, vazgeçiş terk etmektir ve berbat olan budur. Korku, asla yatıştıramayacağınız kaygılı, mutsuz bir anne gibi sizi böyle bir riskten korur."

"Beni yeniden mutsuzluğun kollarına atıyorsunuz..."

Sesinde uçsuz bucaksız bir hüzün vardı. Öne, ona doğru eğildiğimde, onu sarmalama, bunu henüz bilmeyen bir çocuğa yapılacağı gibi ellerini ellerime alma isteğiyle yakaladım kendimi, sözcüklerimin ona dokunmasını, ona kadar ulaşmasını hayal edebilmeyi dilerdim.

"Sizi mutsuzluğun olduğu yere gönderiyorum yeniden, evet, belki, bunu benden daha iyi biliyorsunuz, sizi oraya uzaklaşabileceğinize, kendinizi kurtarabileceğinize inanmadığınız ölümcül bir sığınağa gönderir gibi gönderiyorum. Size karşı haklılık arayışında değilim..."

"Unutun yüreğimi, unutun başımı, unutun sebebimi, unutun korkumu, unutun sözcüklerimi, unutun çocukluk dehşetimi, ama beni yanınızdan ayırmayın."

"Korkunuzun yerini almayacağım, sizi ona karşı korumayacağım, sizi sadece dinleyebilirim ve sizinle, çok nazikçe, korkunu-

zun bu tuhaf kozasında, rengarenk, narin ve pırıltılı, yarı saydam kanatların belirmesini bekleyebilirim. Bu kelebeğe Yunancada psukhe* *denir."*

Ayağa kalktı, zaman dolmuştu, oda biraz sallanıyormuş gibi sendeledi — "geçer şimdi... vertigo var bende, sık sık başım döner, umursamıyorum bile artık."

Tutunmasına yardım ettim.

"Asla özür dilemiyorsunuz..." dedi.

"Diliyorum, sizin baş dönmeleriniz gibi olur benim de özür dilemem, yanılmam, af dilemem."

"Haklı olduğunuza emin misiniz peki?"

"Haklı ya da haksız değilim, tıpkı nedenin olmaması gibi, şu an olup bitenler bir saniyede sizin hayatınızda da, benim hayatımda da her şeyi değiştirebilir, çünkü birbirimizin huzurundayız ve bu, eğer onun için oradaysak, eğer orada olmayı kabul ediyorsak, her karşılaşma gibi kesinlikle altüst edici bir olaydır."

"Böyle konuşmaya hakkınız yok, siz psikanalistsiniz."

"Analiz bir karşılaşma değil de nedir? Bir anlaşma mı? Bir ittifak mı? Evet, odur da, içinizde artık bu korkuyu ölümüne, ayakları üzerinde, cephedeki asker gibi dimdik can verecek derecede sevme isteği duymayan her kimse işte onunla ve gitmek isteyen, başı dönen kişiyle bir ittifaktır. Size sadece şunu söylemeliyim ki, bu korku arzunuzla aynı, aynısı ve onu sevmekte haklısınız, çünkü onun olduğu yerde arzunuz da bulunuyor."

"Hiçbir şey anlamıyorum."

"Yo, bence anlıyorsunuz, hatta tam da bunun için buradasınız." Gidip bir kitap aldım ve ona uzattım. Korkuya karşı bildiğim birkaç tılsımdan biriydi...

Kapağını inceleyerek oyalandı ve başlığı okuyunca güldü, "Teşekkürler," dedi "muhtemelen geri gelmem, ama saklayacağım bunu." Sonra kapı alçak olduğundan eşiği geçmek için eğildi ve merdiven-

* ψυχή: Psişe (bkz. psikoloji), ruh ya da daha ziyade yaşamı mümkün kılan güç, can anlamına gelir. –çn

lerden inmeye başladı. Başka biri onu içeri almamı bekliyordu. Geç kalıyordum, gece olmuştu bile.

Bir korku çözülmez, ayrılmazcasına yapışıp kaldığı bir dünya algısıyla birlikte var olur. Seyahatlerimizin, sıkıntıdan, gündelik hayattan, sürekli tekrar eden aynı döngüden kaçma girişimlerimizin her biri, tam kalbin, hatırlayan kalbin olduğu yerde ikamet ederek bir cephe hattı kazan korkuyla bir ilişki sürdürür. Korkularımızda ortaya çıkan, bir puzzle'ın dağınık parçalarıdır, bize musallat olmuş, bizi hayal kırıklığına uğratmış, bize hayaller kurdurmuş ya da ayağımızın sürçmesine sebep olmuş, bizim için mümkün bir dünyayı filigran halinde kurmuş şeyi bilkuvve ihtiva eder. O zaman korkularımızın riskini almak belki de basitçe onların çıplak sesini ehlileştirmektir ve uykuyu çevreleyen tehditkâr karanlıkla baş etmeye çalışan çocuk gibi, her ürküntü için bir küçük büyülü söz, bir uçucu tılsım olduğunu bile bile kendine Bach'ın bir kantatı kadar berrak hikâyeler anlatmaktır.

Üzgün Olmak Pahasına

Üzüntü bizi iki dünya arasında bırakır, ne umutsuzluk, ne kayıtsızlıktır, felaketin kıyısında bir gezintidir ama zarafetle, gözleri gökyüzünün kırığında, bulutların oluşturduğu desende, rüzgârın yumuşaklığında, tehlikeyi fark etmeden yalıyar boyunca koşan bir çocuk misali. Kendine has bir yoğunluğu, yankısı yoktur. Hem gözyaşlarının hem de tuhaf bir yatışmanın hududunda durduğumuz, bulanık, mantıksız bir iç mekânın sınırlarını çizer. Üzüntü girdabına çekebilir ama teskin de eder. Birden anlamını yitireceğiniz, ama nostaljisi baki kalan bir aşk acısı gibi, bedeni kendi kendine yabancılığın pamuksu hissiyle saran bir bağlanma, sarmalama gücüne sahiptir. Üzüntünün verimsiz olduğuna inanılır, mahkûm edilmesi bu yüzdendir (de).

Üzüntü neye yarar? Ne boşalma sağlayan hakiki bir krizdir (üstelik), ne öfkecidir, ne de bozguncu, tedirgin edici itiraz götürmez bir yumuşaklığa sahiptir. Buna rağmen bereketlidir, emin olabilirsiniz, ama bereketi düzenlenebilir ya da dengeli değildir. Bağları koparır, incelikli bir çözme kuvveti barındırır ama bozulan bağların, dağınık düşüncelerin, hafiften mide bulandıran duyguların örgüsünde hakiki bir düşünce ortaya çıkar. Demek istediğim, tanınmayan bir başka düşünce, örneğin ufukta alazlandığını, sonra da kaybolduğunu gördüğünüz bir şimşek çakışına benzer bir çılgın aşk ya da gelecek düşüncesi gibi. Vesveseli (yani felsefi) bir düşünce veya bir görü, kim bilir, göz alabildiğine uzanan mekânda biçim alan ve birden zahmetsizce kaydedebildiğiniz (aşikâr) bir şey.

Üzüntü ile bilinmeyen bir hatayı, tahammül edilemez bir eylemi, bir hakareti bağışlamanın ortak bir tarafı vardır, merhem sürerken aynı zamanda acıyı da yeniden alevlendirir. Üzüntü, aynı zamanda bir samuray kılıcı gibi bilediği şeyi dindirir. Daha keskin ve daha belirsiz bir şey yoktur. Üzüntü zamanın levhasını, zamanın dingin yayılımını temize çeker, onu sivri küçük taşlar halinde tekrar bir araya toplar ve onları birbirine sürter, garip bir müzik meydana getirir bu; geçmiş, yaşamın aksi takdirde unutulmuş olacak küçücük anlarıyla karışmış halde yeniden yüzeye çıkar. Üzüntüyle kırışmış, karışmış bu zaman sadece nostaljik değildir, her ne kadar üzüntüye çoğu kez kendi geçmişine yönelik beklentiyle karışık bir pişmanlık duygusu eşlik etse bile. O aynı zamanda kendi üzerine kıvrılmış, toplanmış, kendi kısayolu, bizimkilere paralel kendi yankı odaları olan bir zamandır. Üzüntü trajik değildir, dramı peyzaj halinde aralandırır, acıyı dayanılır kılmak için yayar, onu bedenin ve ruhun birçok noktasına dağıtır. Üzüntü asla tamamen birinin kendisine ait değildir, onu ender bir nesne yapan da budur. İnsanın kendisi tarafından hissedilse de bize ait değildir, asla içimizde eriyecek şekilde meydana gelmez tamamen ve bizi tam da ona bağlayan şey işte bu ayrımdır. Birkaç dakika sohbet ettiğimiz ve güzelliği beş sene sonra bile hâlâ aklımızı başımızdan alan bir kadınla tanışmaya cesaret edemediğimiz için üzülürüz; önemli bir randevuyu kaçırdığımız, unutulduğumuz, artık sevmediğimiz, kenara itildiğimiz, sürgünde olduğumuz için üzülürüz. Hiçbir tanıdık mihenk taşının bakışı teskin etmediği yabancı bir toprağın yalnızlığında üzüleceğimiz gibi üzülürüz. Üzüntü sınırsız uzamından ötürü zalimdir, ona bir eşik tespit etmek, bir son tayin etmek olanaksızdır. Ama üzüntünün nihayet sizi azat ettiği an kuma benzer, yakalaması zordur. Üzüntü sizi terk etmiştir, hepsi bu. Ve yazarsınız, seversiniz, düş görürsünüz, kollarınız hafiflemiş, yüreğiniz sıkışmış uyursunuz; üzüntü sizi özgür ama farklı bırakmış olacaktır. İşte bu bakımdan bir risktir o. Ondan kaçınabilirsiniz, ona siper alabilirsiniz, ondan uzaklaşabilirsiniz, onu görmezden gelebilirsiniz. Ya da bunlar yerine üzüntü riskini alabilir ve şiddet kullanmadan sizi tabi tuttuğu, daha önce

düşülmesi imkânsız içsel sürgüne açabilirsiniz kendinizi. Haritası da işaret noktası da bulunmayan bu bölgede biraz oyalanabilirsiniz...

Üzüntü yorgunluğa, bu çağdaş hastalığa çok yakındır. Yorgunluk yaşamsal bir süreçtir, diyordu Blanchot. Bir şekilde sizin yerinize yaşama hastalığınızı üstlenen, kendi sınırına dayanmış varlığın bir halidir. Ayrıca size mazeret olanağı sağlayarak işleri sizin yerinize çekip çevirir de. Yorgunum... İşte onun müsaade ettiği bu geri çekilmede, altında yatan vahamet sizden kaçar, neredeyse elle tutulamaz ve her halükârda iyileşmez hale gelir. Daha derin bir hastalıkla karşılaşma zorunluluğundan esirger bizi; çabucak vücut bulmayı ve artık ipleri gevşetmemeyi seçebilen, böylece yaşamsal atılımımıza dayanılmaz bir direnç gösteren ve asla tükenme emaresi göstermeyen sağlıklı insanların dünyasına girmekten bizi men eden hercai bir duygulanımdır. Yorgunluk strese, durup dinlenememeye, kendine zaman ayıramamaya, aşkın ateşine düşseydik gayet iyi dayanabileceğimiz tüm bu şeylere atfedilen melankolinin tadını taşır. Yorgunluk, bugün gulyabaniyi (iş, aile vs.) beslediğinden, onca eksikliği çekilen bu "kendi içine" el koyar. Kendimizi hıphızlı büyüyen kum havuzunun önünde yalnız buluruz. Birinin bizi beklediğine kendimizi ikna edecek hayal gücünden mahrumuzdur. Yorgunluk, aslında keskin olan, bu tanınmama acısını algılanamaz kılar. Tanınma beklentisinden vazgeçmek, olanaksız zaman çizelgelerine ve uzun "tatiller"e sıkıştırılmış sığ arkadaşlıklarda onu parçalara ayırmak dışında ondan kendini kurtarmak zordur. Öyleyse üzüntüye erişim sağlamak, bu yorgunluğun hakikatini biraz araştırmak demektir. Onun etkin, dirimsel ilkesine, aciliyetine varmaktır.

Üzüntü riskini almak, melankoliye kapılmanın tersidir; onun mutlak saadetin gizli dublörü olduğunu ve bize işaret ettiği varlığın genişlemesinin, gelmekte olana gösterilen konukseverlikte dünyada olmanın başka bir imkânını hatırlattığını anlamaktır.

Özgür Olmak Pahasına

"Felsefe yapmak, özgürlüğün berisine geri gitmektir."*
—Emmanuel Levinas, *Totalité et Infini*

Kuşkusuz özgürlük, risk kabulleri arasında en banal olanıdır. Kim daha fazla özgürlük arzulamaz; daha geniş bir alanda hareket etmeyi, günlük yaşamını beklenmedik olana açmayı arzu etmez ki? Kim zorlamalardan kurtulmak istemez? Her tür stresin ve baskının kurbanı olarak, zorunluluklarla kuşatılmış bir varoluş içinde gezginin serbestliğine sahip olmayı kim dilemez? Fakat iş özgürlüğün bir arzu nesnesi olmasına geldiğinde, hiçbir şey daha şüpheli değildir... Özgürlük bir aşma hareketidir, durağan bir hal değil. Prangalarımızın, bizi Mösyö Seguin'in keçisi** gibi fantazmalarımızın ağılına (hem de kendi rızamızla) kapatan şeyin farkına varmayı gerektirir. Bu konuda psikanaliz dolambaçsızdır. Özgürlüğün neredeyse her zaman aldatıcı olduğunu söyler; özgürlük duyduğumuz arzunun, aldığımız eğitimin, kültürümüzün, dünyamızın koşullandırmalarına dayanır; özneye son derece kısıtlı bir mekânda sadece güzel bir kaçış yolu sunan bir ideolojiden köklenir... Kendi gözetimi için isteyerek düzenleme yapan tecrit edilmiş bir benliğin alanıdır.

* Emmanuel Levinas, "Hakikat ve Adalet", çev. Özkan Gözel, *Tezkire*, sayı 38-39, 2004. s. 185. –çn

** Alphonse Daudet, *Değirmenimden Mektuplar* içinde, çev. Sabri Esat Siyavuşgil, İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

İçeriden kilitlenmemiş bir "benlik" ne yapar? Eyleme kapasitemiz, hayatımızın her ânında, bazısı bilinçli, bazısı o kadar bilinçli olmayan sayısız parametreyi hesaba katar. Daha fazla özgürlüğü riske atmak ister istemez bir şeyi geride bırakmak demektir, iç huzur, bir paylaşım, kuşkusuz çok sayıda hüsran ama aynı zamanda emin yol işaretleri, dayanak noktaları sunan aşina bir dünya da demektir. Özgürlük bize bir şey öğretir mi? Emin değilim. Bizden sanki fevkalade kıymetli bir şeymiş, yegâne bir olaymış, buyurgan bir sesmişçesine arzumuzu riske atmamızı talep eder. Lafın kısası, ne olduğumuzu bilmediğiniz, yine de bilmediğimiz bir şeyin bizden bahsettiği ve bizi çağırdığı yere, yani kendimizin ilerisine gitmemizi ister. Özgürlük bir çağrı, bir davettir. Ama onu ne isteyebildiğimize, ne de sonucunu hızlandırabildiğimize göre bu çağrıya nasıl cevap verebiliriz? Belki de bir olma yatkınlığı, on yedinci yüzyılda pek latif biçimde söylendiği gibi bir "eğilim"dir, doğru âna, *kairos*'a, gerçekten, bütünüyle canlı olduğumuz o ânı belirten yoğunluğa bir yatkınlıktır. Talih ya da yazgı diye adlandırılan şey şüphe yok ki, başkası ve olay karşısındaki mevcudiyetin bu yoğunluğunun bir yorumudur sadece. Zira özgürlük bizi, bize (görünüşte) en uzak noktadan çağırır, itirazlarımıza çok az direnir, bizden uzaklaşır, ortadan kaybolur. Kendini dikiz aynasındaki ölü nokta olarak sunar, orada ne bulunduğunu görmek için geriye dönmek gerekir. Fakat geçmişimizin yıllıklarında hiçbir şey ona tekabül etmez, burada artık bir davranış kuralı, miras yoktur, yalnızca henüz yazılmamış ham bir gelecek vardır. En başta korkularımız önceler bizi, eylemlerden çok önce. Depresyon, özgürlüğün reddedilişinin diğer bir adıdır yalnızca ya da daha kesin bir deyişle, özgürleşmenin, varoluşumuzun "nesnel" sınırlarını aşmanın kökten imkânsız olduğuna (bilmeden) inanmaktır. Burada, içimizde bölüşülen şey, bitimsiz bir muharebenin meydanıdır, zira özgür olma riski, taşıdığımız en eski sadakatlere dokunur; bu savaş cephesinde giydiğimiz zırhlar bizim tarafımızdan değil, başka kuşaklar, başka anılar tarafından yapılmıştır.

Özgürlük hakikat pahasına mı icra edilir? Özgürlüğü öznel isteme açısından düşünmek, doğmamızdan çok önce onu yasaklayan

her şeyi, unutulan yeminleri, zorla verilen sözleri, kabirsiz ölüleri, zayıf ve şiddetli sırları çıkmaza sokmak demektir. Özgür olma riskini almak, bu özgürlüğü enginlere doğru açıldıkça keşfedeceğimiz yönündeki Pascalcı bahse girmektir. Virgilius ile arkadaşını Cehennem'e taşıyan kayık, yolcuları insan olmanın sürgünvari koşuluna geri döndürür, zira ancak bu bedel karşılığı, der Dante, özneler olarak riske attıkları şeyin, yani hakikatin tanıkları olacaklardır. "Özgür ve özgür-değil ayrımı ne insanlık ve gayriinsanlık arasındaki nihai ayrım, ne de anlam ve anlam-sızın nihai nişanesidir (...)" diye yazar Levinas. İyi, öznenin yazgılı olduğu, kendini yalanlamadan kaçınamayacağı ve onu biricik kılan rehine olmanın getirdiği sorumlulukta fark edilebilen bir seçimle seçmemiş midir özneyi?"[12] Burada Levinas'ın etiğini tanırız, buna göre İyi, Varlık'tan önce ve öznenin başkası için sonsuz sorumluluğuyla gelir, ki sadece bu sorumluluk onun özgürlüğünün (sonlu) imkânını temellendirir.

Eyleme özgürlüğü, asıl anlamıyla insanlığımızı kuran olma özgürlüğüne nazaran ancak sonsuz küçüklüktedir. Terör ve işkence altında bile, bir insan hakikatini, yani ondan zorla alınamayacak bir şeyi sonuna kadar riske etmekte bir o kadar özgürdür. O ruhani bir varlık olduğundan, o halde onu kuran bu özgürlükten ancak o el çekebilir. İnsan ve gayriinsanın yolları, asla yeterince riskli olmayan başkasıyla ilişkinin saf ıstırap halinde geri çekildiği bir insanlık çizgisine göre ayrılıyorsa, bu fazladan özgürlükle ne yapacağız? Kendimizi iktidara ve teknolojik hâkimiyete açlık duyan iştahlarımıza bir kez daha ve hep daha fazla feda mı edeceğiz, yoksa ancak tehdit altında olduğu ölçüde kendini riske atan zor bir özgürlüğün sorumluluğunu tekrar üstümüze alma gözüpekliğini gösterebilecek miyiz?

12. Emmanuel Levinas, *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence*, Le livre de poche, s. 195.

Kaybolduğu Söylenen Zaman

Zamanı anlamadan, olduğu gibi deneyimlemek ne kadar zorsa, düşünmek de o kadar zordur. Muhayyel olanda kurulsa da en temsil edilemez gerçeği donatan zaman bizi imkânsız tasvire çağırır. Sürekli kendimizin kılmaya, yeniden yakalamaya çalıştığımız bu zaman durmadan beklentilerimizi boşa çıkarıyormuş gibi görünür. Hakiki zaman kayıptan başka bir şey değildir asla. Yoldan sapmış, harap olmuş, kopmuş, parçalara ayrılmış ya da belirsizce ertelenmiş olan kaybedilen zamanın bir faydası yoktur. Demir atamayacağı eylemlerde kaybolur gibi yitip gider içimizde. Karar, seçim, işlev: her şey kopuk parçalar halinde vuku bulur, geriye sadece eşiğinde durduğumuz belirsiz bir süre kalır. Gerçekle ve aynı zamanda yaradılıştan içinde bulunduğumuz zamanda olma imkânsızlığıyla dolup taşmış az çok kurgusal zaman çizelgelerinin sarkaç ritmiyle hayatlarımızın etrafından döneriz. Zaman bizi dokuz ay boyunca biçimlendirir, bizim dahlimiz olmadan, yani yapacak, karar verecek, galip gelecek hiçbir şeyimiz yokken; zaman liflerimizin, oluş halindeki varlığımızın, doğmakta olan, henüz öznellik barındırmayan özgürlüğümüzün etrafında sarmalanır dokuz ay... Öznelik tarihimizden önceki bu zamanla ne yapılır?

Şöyle söylemek hoşumuza gider: Zaman kazandım, sanki bizim için ek bir varlık değerine sahip olacak nicelendirilemez bir yaşam fazlalığından elde edilmiş bu kazanç, bizi parasız ve mübadelesiz bir nevi ekonominin kollarına bırakarak tatmin edebilirmişçesine...

Bu hayali kazanç her yere saçılır ama fark edilmeden bizi bir arzu fazlalığına sahip olduğumuza inandırır bu arada. Etkinliklere, mal mülk biriktirmeye ve birçok ritim ve karşı ritme tabi şehir hayatının meşgalelerine ve çalkantısına fırlatılmış halde farkına varmadan kendimizden ayrılırız. Bizi dinlemeye, illa sadece analistin muayenehanesinde karşılaşmakla kalmayıp hayatın içinde de bulabileceğimiz ve meditasyonu andırır biçimde, gerçekle şiddetsiz ama kendini ondan etkilenmeye bırakarak karşılaşmanın bir yolu olan dalgalı bir dinlemeye taşıyan bu içsellik hareketiyle çelişir. Nitekim bu harekette zaman kaybedilmiştir. Kaçınılmaz olarak böyledir, yani flanörken, sıkılırken, uykusuzluk çekerken kaybedilen bütün bu aralar hiçbir işe yaramaz, yine de olma hallerine, endişeye, bazen de başıboş dolaşmaya tercüme edilirler. Aşina olduğumuz tekinsizlik, *Unheimlichkeit*, aynı anda baş döndürücü biçimde yakın ve uzak olan bir annenin eş mevcudiyetinin zamansal tercümesidir. Uzak ve yakın burada dünyayla, mahrem zamanla, sonlulukla ilişkimizi yaratan müstereddit zamanı ifade etmek için başlangıç ölçüsü (ya da ölçüsüzlüğü) görevi görür. Zaman kaybetmek, o zamana asla sahip olmamayı, ama adeta zamandan önce bir zamanda, örneğin travmanın, ayrıca zevkin de bizi yeniden götürdüğü henüz tarihe ait olmayan bir doğuş içindeymişçesine hep onun içinde olmayı kabul etmek anlamına mı gelir sadece? Bunu riske atmak, "dışarısız" olma imkânını, Rilke'nin belki Açıklık diye adlandıracağı şeyi düşünmeye mecbur eder bizi.

Bir başkasından doğmayı ve yine de yalnız olmayı, yalnız ölmek zorunda olmayı telafi etmenin yolu yoktur asla; bu iki olay arasında, Maurice Blanchot'nun dediği gibi, kelimenin tam manasıyla imkânsız bir zaman yaratan imkânsız bir diyalog kurulur. Ve bunu sözle ilişkilendirir: "Yalvaçvari söz imkânsız bir geleceği haber verir ya da haber verdiği geleceği yaratır, çünkü söz onu nasıl yaşanacağı bilinemeyecek ve varoluşun tüm emin verilerini altüst etmesi gereken, imkânsız bir şey olarak ilan eder."[13] Bu imkânsız gelecek, sözün

13. Maurice Blanchot, *Le Livre à venir*, Gallimard, 1959, s. 109-110.

yine de bağdaştığı ve bizi bağladığı gelecektir. Demek ki zamanı kaybetmek belki de, iki olduğumuz, iki halinde bir, bir halinde iki olduğumuz, bizi taşıyan ve bizi besleyen (anne, ama aynı zamanda dil de olan) Başkası'na ayrılmazcasına bağlı bellek, duygulanımlar, duyumlar olduğumuz bu cenine özgü "zamanın dışında"ya yeniden bağlanmaktır ve bu zamanın dışında hâlâ içimizde yankılanır, zira varlığımız, zihnimiz ve bedenimiz için rahim gibidir. Elie During şöyle yazar: "Zamanın birden fazla boyutu vardır (...) bir içsellik biçimi değildir, zira, tersine, bizi sarmalayandır o. Zamanın bize içsel olması şöyle dursun, onun içinde adeta, sürenin bütün derecelerinin derin bir karanlıkta birlikte var olduğu virtüel bir ortamda hareket eder gibi yer değiştiren biziz."[14] Gelişigüzel dolaşmak, aslında gayet iyi bildiğimiz bir şehirde kaybolmak, durmadan toplanıp gene dağılan bir sohbet için zaman yaratmak, bir randevuyu unutmak, sabaha kadar uykusuz kalmak, bir müddet hayaletlerimizle barışmak, işte böyle anları, "zaman çizelgemiz" kadar düzenli tutmak istediğimiz bir bağlar ekonomisinden çekip alırız ve zamanı idare etmek konusundaki bu dayanılması güç acizlik bizi hissettirmeden çocukluğun erken dönemlerine, yani oyunun ve uyanmanın, kulübelerin ve delice gülüşlerin, ayrıca sürenin kavranamaz izdüşümünde zaman günün hudutlarını gerdiğinde hissedilen tedirginliğin zamanına geri götürür. Daha sadece birkaç aylıkken yarın ne anlama gelir? Yarın gibi dün de bir kıtadır; burada "geri geleceğim" vaadi, çocuk için bir anlam ifade eden, ona bekleme gücü veren ve bu bekleme zamanını bir sığınağa, bir düşler ve Ségalen gibi, dünyayı keşfedebileceği yazı odasına dönüştüren tek sabit noktadır (bir ses, bir yakarıştır).

14. Elie During, *age.*, s. 75.

Yaşayan Ölüler

"Ölüm ve yaşam, sessizlik ve gök gürültüsü gibi birbirini yıkar."
—Georges Bataille, *Les Mangeurs d'étoiles*

Artık ölmek istemiyoruz. Eskiden her yerde gözle görülür olan ölüm bir skandal haline geldi. Şifa bulma, ebedi gençlik, fanteziyle virtüel dünyaların bir andalığına yönelik çabalarımıza karşı kabul edilemez bir hakaret. Ölüm artık ayağımıza dolaşmaması gereken, örtbas ettiğimiz ve kaçındığımız o şeydir işte. Bugün ölüler endüstriyel ateşte törensiz, ayinsiz duman olur gider ya da ayinler öyle pespayedir ki insan neye yaradıklarını hatırlamaya çalışır. Mezarlıklar gereksiz yer kapladıkları için pek yakında kaybolacaklar. Ölüm ekonomisi sözde "yaşam sigortaları"nda ve cenaze organizasyonlarında yatıyor: bırakınız yapsın profesyoneller, yakın bir akrabanız için üç dört aylık makul bir yas bahşedilecek size, ne kadar yakışıksız olursa o kadar az şoke eder.

Öyleyse ölmeme riskine girmek, hangi bakımdan Batı toplumunun en revaçta fantezisi değil de bir risktir? Gayet huzurlu, aşikâr, hatta sevimli bir ölümle ölmek, bahçeyle ve peyzajla, muhtelif eğlence ve hazlar eşliğinde ölüm, bundan kolayı yok, hepsi bahşedilecek size, yeter ki he deyin; oh! Sizden sadece ruhunuz talep ediliyor, ama hayır, Faustvari bir anlaşma olmayacak. Şeytan ortamları terk etti, artık onu ilgilendirmiyor böyle şeyler. Zira size azap veren şey yaşam, aşikâr olanı kanıksayın ve artık biraz huzur

verin efendim kendinize, atın şu imzayı gitsin, artık cehennem yok, gerisiyle biz alakadar oluruz. Çocuklar, stresli yaşam, seks ve aşk, hepsini teslim edin, yükünüzü hafifletin, bir süre oturumu kapatın, salın birazcık kendinizi, yaşarken ölmek o kadar da kötü bir şey değil, göreceksiniz...

Ölmeme riskini almak, Tespit Edilmesi Neredeyse İmkânsız Mini Minnacık İnkârlara benzeyebilir. Bir hapla şikâyetin, açgözlülüğün ve kaygın gitsin, ta ki yanılsama ve beklenti takatsiz kalana dek — ve birden bu sofistike biyoloji (antidepresan, morfin, kaygı giderici, afyon ve diğer ilaç terapileri) sayesinde, ne sıkıntı, ne hayal kırıklığı, ne haset, ne tecrit kalacak geriye; sonunda arzunuz yanlış tanıtılacak size, yine de içinize doğmasına izin verilecek. Hayır, aslında, açlığınıza ya da gözyaşlarınıza son verecek hiçbir nesne yok. Hiçbir nesne size arzulayan bedeni geri vermeyecek. Hangi maddeyi yuttuğunuzun da önemi yok, çünkü işte bir diğerini (nesne, ilaç, yapay madde) veya bir tane daha... Yavaş yavaş ne beklediğinizi unutacaksınız, arzunuz işleyen, verimli klişelere teslim edilmiş bir dünyanın ağında kaybolup gidecek... İnat etmek neden? Silahları geri vermek, jestleri ve bahaneleri, yanlış anlamaları ve mazeretleri zincirinden koparmak, öfkenin, özgürlüğün, pürüzlerin, gölgenin ve ışığın olmadığı kendi yolunuzu tatlı tatlı izlemek kafi; sizden kimse neredeyse hiçbir şey talep etmeyecek. Seks bile artık bir sorun teşkil etmeyecek. Olur da yaşama acısı ayak direrse (zira nihayetinde klinik açıdan hayatta olacaksınız) diğer uyutucular son tereddütlerinizin, direnen kaygılarınızın üstesinden gelecek ve kurtuluşu bulacaksınız, şampanya köpükleri kadar hafif bağlar dışında artık geride bağlılık falan kalmayacak.

Canlı canlı kefenlenip, hafif mezarlarda uyuyacaksınız. Evet, dünyanın size en çirkin, en grotesk, güvenilmez, kaba nesnelerini, yani iştahınıza uygun idealleri sunmasına izin vererek orada uzanacaksınız. Ne fark eder? Kökünüzden koparılmış, stoklarınız erimiş halde, aynı saatlerde, aynı yolları yürüyorsunuz, hikâyenizin gizli kapaklı taraflarını içeren suni bir sabitliğe (meslek, aile, din) urganla bağlanmış, pusulasız ve topraksız başıboş dolaşıyorsunuz

zaten. Çoktan ölmüş bedenler, arzu ve neşe dolu bir hayat icat edilebileceğini unutan formatlı zihinler nasıl çıkarılacak mumyalarından? Risk ciddi — düşüş, baş dönmesi, yalıtılma, geri çevrilme, hatta açık düşmanlık; özgürlüğün hemen orada, erişilebilir olduğunun kendisine hatırlatılmasından kimse hoşlanmaz. Yarın değil, başka yerde değil, burada ve şimdi olmasından. Ya da kendi mezarlarımızı ilk kazanlar olduğumuzun hatırlatılmasından... Kierkegaard'u yeniden okumak. Migrenlerimiz daha yaşarken kefene sarıldığımızı düşünmemizi engeller. Yavaş buzullaşma çağına giriyoruz, ayarlanmış boş vakitlerle aralıksız ve hafif anestezi çağı, düşünceler yönlendirilmiş, hayatlar parça parça, bizi uyuşturan, hayreti, ânın dışına bir adım atmayı, gerçek bir mesafe almayı engelleyen yığınla nesne var.

Takıntılı nevrotik bütün bunları bize her gün hatırlatır. Ah, ne mükemmel hasta! Kadifemsi bir ses ve emin adımlarla, tam bir sükûnet içinde size Mavi Sakal'ın şatosunun ve gizlediği korku odalarının yerini gösterecek sadık uşağı oynar. Size gelecektir, biraz yaltaklık ederek elbette, ama tedavi edilme hakkından emin biçimde. Ağzından alaylı bir ima kaçabilir, ama sadece kiminle karşı karşıya olduğunu yoklamak için. Böyle yürüyecektir analiz şüphesiz, hep tam vaktinde. Aklını kullanarak çerçevenin kontrolünü ele almayı ve aktarımı idare etmeyi deneyecek, içinde yaşayan kaosu uzaktan gösterecektir size, böylece sizin ve onun güçsüzlüğünüze tanıklık etmeye mecbur edecektir sizi. Görünüşte düzgün çalışan ama mekanizması bozulmuş bir duvar saati sizi ölümü beklerken geçen zamana bakmaya davet edecektir. Yüzeyde pürüzsüz ve kırılmaz, içeriden harap olmuştur. Takıntılı nevrotik, sizinle paylaşmak istediği bazı sığınaklar, imitasyonlar [gözde konular] ve ritüeller inşa eder, yeter ki onları kurcalamayın. Size çoktan öldüğünü söyler ve varoluşunu bozmadan, değiştirmeden onu mezarından çıkarmanızı ister. Sürekli hayattaymış gibi davranacaktır. Hatta bazen eksantrik bile olacaktır, ama sadece o bilecektir hangi mezarın onun şenlik ve dostluk anlayışını sakladığını. Analist olarak sürükleneceğiniz görev, yani ölümün çevirdiği entrikayı çözerek onu ölümden kur-

tarmak, kolay bir görev olmayacak. Sürüklenmek diyorum, çünkü hiçbir rehberde bulunmayan bir yol icat etmeniz gerekecek.

Tarih donmuş, zaman da. Erteleme yok, ya şimdi ya asla, yarın başlamıyor. İnsanlar bunu ne kadar sezerse, gözlerinizin önünde o kadar melankolikleşirler. Sanki varoluş sadece bedeli ne olursa olsun, kurban vermeden, kahramanlık yapmadan, yüce bir davanın peşinden gitmeden bir vazgeçişi kabul etme meselesiymişçesine. Takıntılı nevrotik bir gözetim mengenesiyle, isimsiz bir kaygıdan kaçınmak için sabırla inşa ettiği dengeyi tehdit eden hayati atılımı kuşatma altına alır. Risk, hafızanın emanet ettiği korunaklı arşivler olmaksızın eski yaraları mevsimsiz meydana çıkarır. "Yaşamsızlık"tan çeken kişiye artık çok uzaktan aitmiş gibi görünen bu hatıralar yine de boğucudur. Canlı canlı mumyalanmış varlıklar karşısında analisti baştan çıkaran, onlara bekleyişin sona erdiği, acil duruma geçildiği, *no time left* (zaman kalmadı) alarmını vermektir. Ama kuşandıkları korkunun onları daha özgür kılmayacağını bilerek, paniklerine ve yankıladıkları kasırga ve felaket çığırtkanlığına kendini kaptırmamalıdır. Muhtemelen yolu geriye doğru tekrar kat etmeniz, onlu yaşlarınızın çılgın ikindilerine (ilk pusulalarınıza, ilk darbelerinize) geri gitmeniz gerekecektir. Küçük kâğıtlara sıkıştırılmış sırlarınız. Sizi sessizce ağlatan, çocukluğun o ele gelmez karanlığına geri dönmek. Yaşamın küçücük parçalarına ait görüntüleri alıp bir bir yapıştırmak, ağır çekim titreşimleri bir araya getirmek: tahterevalli, ihanet, düşüş, hafif baş dönmesi, gerçeğin aksamayan kesinliklerinin yan yana getirilmesi. Finalde, elinizde neredeyse hiçbir şey kalmaz bir avuç anıdan, birkaç yerden, iki üç isimden başka — onların ortasında bir yerlerde, çok kısık sesle adınız fısıldanır. O isim size ait değildir, tanımazsınız onu. Sizi kurar ve kat eder. Bazıları buna bilinçdışı der. Başkalarıysa buna inanmaz. Onu şöyle bir gördüğünüzü sanırsınız, oysa sizi gözeten odur. Onu tanımak için adım adım ölüler diyarına geri dönmek gerekir. Hiçbir toprağın kayıtlı olmadığı, hiçbir haritaya izin verilmeyen, hiçbir parolanın, hiçbir mazeretin işlemediği bu bölgeyi boydan boya geçmek. Ölümden yaşama dönmek için, düğüm haline gelmiş takıntıyı ve kaygı çeken

kişinin peşini bırakmayan o iç gözün kesintisiz gözetlemesini terk edip kimsenin gözyaşı dökmediği ruhlarla yolunuz kesişinceye kadar aşağı inmek gerekir.

Orada, ölülerle dolu bu karanlıkta, sadık olmayı seçebileceğimiz şeyi keşfetmek için geri dönmek. Karşısında cesaretin bir anlam ifade ettiği şeye. Arzu, büyülenmiş, dehşete toslamamış, saf mı saf bir hayretten çıkar. Birdenbire içimizde açılıverir. Rakamlar, bir müzik, bir akor, bir ışık, bir ten, karanlığın meyvesinin tadı, duyularımız, bize birden cevap veren dünyayla karşılaşır. Ama unuturuz bunu. Bizi tekrar oraya götürecek bağlantı ipine (bunun içimizde bir zamanlar var olduğunun hatırasına) kadar her şeyi kaybederiz. Aygıtın içimizde çöreklendiğini, düşmanlığın kendimize işkence etmek için herkesten daha iyi kullandığımız bir iç ilke olduğunu görmeden, kendimizi hayali düşmanlardan korumak için kuleler inşa ederiz.

Algıyı Sonsuzca Genişletmek...

Algılamak aynı anda hem hissetmek hem de görmek midir? Algı bizi çoğul varlık gibi açığa vurur, kendimize dair taşıdığımız imgeyle tam olarak örtüşmemize mani olur. Algılamak bizi mahveder, her duyum onu ihtiva eden yargı kadar meşru olduğundan bizi sandığımız kadar korumayan düşünceyi başarısızlığa uğratır. Kendi varlık sebebinden, egemenliğinden birazcık vazgeçmeden bu algı riskine atılmak, sanıyorum imkânsız. V. Woolf, *Dalgalar*'da, yaşamın ilk yıllarında, ama dünyanın saf bir algısı temelinde içimizde yaşayan büyülenmeyi ve dehşeti çağrıştıran bir dile geri götürür bizi. Novalis bunu şöyle ifade ediyordu: "İnsan düşünmeye başladığı andan itibaren her duyuma başka bir duyum katar." Ve Merleau-Ponty hemen savaşın bitiminde aynı düşünceyi yankılar: "Şimdide, algıda, varlığım ve bilincim birdir; varlığım, ona dair sahip olduğum bilgiye indirgendiğinden ve açık bir şekilde önümde yayıldığından değil; bilakis algı opaktır; algı, bildiğim her şeyin altında, duyusal alanlarımı, dünyayla kurduğum ilkel suç ortalıklarını devreye sokar; varlığım ve bilincim birdir çünkü burada "bilincine sahip olmak", "-da olmak"tan başka bir şey değildir ve benim var olma bilincim, fiili "dışarıda var olma" jestiyle karışır. Kendi kendimizle şüphe götürmez şekilde iletişim kurmamız, dünyayla iletişim kurarak olur. Zamanı bütün olarak

elimizde tutarız ve kendi kendimize şimdi mevcut oluruz çünkü dünyada şimdi mevcuduzdur."[15]

Algımız "ben" diye adlandırdığımız şeyin hudutlarından çok daha geniştir. Bedenim, sesim, beni ziyaret eden düşünceler, beni kat eden görüler, içimde benden daha uzağı gören, soluyan, işiten, sezen "o". Algı tenseldir ve kendini bize görünür kılar, ama aynı zamanda kısmen dünyayla bir içkinlik ilişkisi kuran da odur. Paradoksal biçimde, beden olarak algımız ne kadar açıksa, o kadar az kendi tekilliğimizin bilincindeyiz. Bilincin her yanından taşacak kadar geniş bir algı tayfından bu şekilde bize verilen şey en küçük ayrıntısına kadar şifrelenmiş, kaydedilmiş olarak kalır. Bir gün Freud'un bilinçdışı diye adlandırmaya karar verdiği içimizdeki "o" bizim için, bizim yerimize her şeyi hatırlar, geri çağırır. Ve olduğu yerde donakalmış dansçılar olarak biz, boşluk karşısında telaşa kapılırız, kesinliklerle dolu iyi küçük askerler gibi dik durmaya çalışarak kendi üzerimize döneriz. Bazı zamanlar, bu saf algı kırıntılarının bilincin çatlaklarında meydana geldiği ve bizi eli kulağında bir tehlikeyle tehdit ettiği olur; ego, bilinç tarafından sindirilemeyen, adeta hiçbir yerden, bizim *terra incognita* [bilinmeyen toprak] olduğumuz içimizdeki bir bölgeden gelen bu algı akışıyla baş edemez. Risk bu özgürleştirici genişliğe açılmaktır. Ve kontrolü kaybetmektir. Psişik alanımızın dingin sakinleri olduğumuzu sanırken ıstırap çekmektir, çünkü çoğu kez acımızın bilgisini, bilinmeyene tercih ederiz. İçimizde, nasıl hakir görüldüğünü, nasıl bir soğuklukla karşı karşıya geldiğini, onu bir kefen gibi saran gizin unutuluşunda, hayaletlerin (kendisinin ve başkalarının hayaletlerinin) istila ettiği gecelerde tek başına hangi kaygılarla boğuşmak zorunda kaldığını unutmayan bir çocuk vardır. Eline düştüğümüz bu vahşi yalnızlıktan sakındığımız neler var? Kime güvenmeli? Ne yapmalı bütün bu düzensiz sözcükleri: içimize gelişigüzel yerleştirilmiş emirleri, bedduaları,

15. Maurice Merleau-Ponty, *La phénoménologie de la perception*, Gallimard, 1945, s. 485 [Türkçesi: *Algının Fenomenolojisi*, çev. Emine Sarıkartal ve Eylem Hacımuratoğlu, İthaki, 2016 , s. 569].

vaatleri, yasakları? Hangi yaratıcı coşkunluk kurtaracak bedenimizi onlardan ve ne pahasına? Dünyayı yaşanabilir hale getirmek için her yanını kaplayan bir film gibi içimize konulmuş hafif bir dünya dehşeti var. Bu sözcükler, dünyanın ellerimizin arasında olmadığı korkusunu tercüme ediyor. Oldum olası bildiğimiz gibi, en büyük risk sevmektir. Kuşatmayı, yalnızlık rahmini, aşinalık barınağını terk etmektir.

Kendimizi düş kurmaya, oyalanmaya bıraktığımıza, âşık olmayı sevdiğimize ve yalnızlıktan hoşlandığımıza inandırabiliriz, ama kimse yemez... Arzumuzdan şüphe duyduğumuz gibi şüphe duyarız algımızdan. Kendimizi gerçekleştirememe kaygısının, sanki gerçek yaşam hemen oradaymış, çok yakındaymış, anlam dolu bir yaşam onu ele geçirmeyi, ondan dolu dolu istifade etmeyi bilen için oracıkta bekliyormuşçasına, yaşamımızı kaçırdığımız korkusunun zorbalığına uğrarız. Bu şüphe, tuhaf ve zorlayıcı yumuşaklığıyla bize işkence eden ikizimizdir. Kendimizi algıyla, egodan sonsuzca geniş olan algı kapasitemizden kaynaklanan imgelerle kuşatılmaya bırakmak demek, içimizde kaydeden, anlayan, zapt eden, duyan, çözen, iç içe geçen, birçok kuşağın bilgilerini taşıyan ve bir sürü insan, hayvan ve tabii bitki de dahil pek çok tür hakkında anlayışa sahip olan her şeye, düşünmeye, düş görmeye müsaade etmek demektir. Tamam öyleyse, ama risk nerede? Alacakaranlığın, bariz ayrımsızlığın, duyularla türlerin karışmasının, bazen sarhoşluk, uyuşturucu ve uykusuzluk sebebiyle, aşk ve panik haliyle ulaştığımız şeye, yüz bin yaşamın yükünü üstümüzden kaldıran bir aşırı uyanıklığa adım atma riskidir bu.

Sokrates Delphi kâhini rahibe Pyhtia'ya soru sorduğunda ondan şu sözü duyar: "gnothi seauton" (kendini bil)*. Bu türden bir kendilik kaygısıyla kastettiği küçük bir egoistik aygıt değil, idrak edilebilir olandan ayrılmayan bir algı kapasitesinin dayanak noktası olduğu bir kendine doğru olma kapasitesidir. Deleuze şöyle yazar: "Duygu

* İki büyük düstur: *gnothi seauton* (kendini bil) ve *epimeleia heautou* (kendine ihtimam göster). –çn

'ben' demez. Siz kendiniz söylüyorsunuz, kendimizin dışındayız. Bir olayı kavramak çok zordur, fakat bu kavrayışın birinci tekili içerdiğine inanmıyorum."[16] Yalnız öznelliğimizin hudutları dışında, algımızın neye muktedir olduğunu anlamak için, benlik olduğuna inandığımız şeyi tekrar ve daima yapıbozuma uğratmamız gerekir. Kendi "haline gelme"mek, ama aşkla buluşmaya gider gibi kendine doğru gitmek. Işıkla beyazı kurmak, çocukluğun borçlarını, üstlendiğimiz rollerin şikeli kurallarını ve arzunun yerine ihtiyacı koymak isteyen bütün bir ekonomiyi terk etmek. "Bütün duyuların düzeninin bozulması"nı hissetmek[17], diye yazar Rimbaud. Kendi kimliğinin hudutlarını yitirmek pahasına algının hudutlarını geçmek, kim yapabilir bunu yüreğindeki neşeyle? Yıkımın uçurum kıyısı boyunca gitmek. Bağımlılık [*addiction*] meselesi bu noktada hiç olmadığı kadar ısrarla ortaya çıkar. Bağımlılık [*dependence*] ciğerlerdeki ilk nefesle, plasentanın yırtılmasıyla birlikte yakalar bizi ve istesek de istemesek de, maddelerin, nesnelerin, bedenlerin, seksin ya da yaşamı özdeşleştirdiğimiz ideallerin peşinde süreğen bir ilke olarak sabitlenir. Deleuze şöyle yazar: "Genişlemiş bir algı, işte sanatın ereği budur. Oysa böylesi bir amaca, algı hafızanın perçinlediği kimliği kırarsa ulaşılabilir. (...) Algıyı genişletmenin anlamı, genellikle algılanamaz olan işitsel (ya da görsel) güçleri hissedilebilir kılmaktır."[18]

Pierre Guyotat hayata geri dönme tecrübesinin, ötenin boydan boya aşılması, egonun çözüldüğü korkunç bir yankı odası olduğuna tanıklık eder; "Sanki bütün art düşünceleriniz hemen yankılanıyormuşçasına... Berbattır bu, darmadağınıksınızdır ve oradan çıktığınızda, lanetlenmişsinizdir, hâlâ birazcık insani yönünüz vardır, neredeyse başka hiçbir şey kalmamıştır geriye..." Her şey korkunç şekilde hem tensel hem müstehcen hale gelir. "Gitmek istersiniz, artık 'ben' diyemezsiniz, yine geri dönmeniz ve her şeye yeniden başlama-

16. Gilles Deleuze, *age.*, s. 172 [Türkçesi: s. 193].

17. Georges Izambard'a yazdığı 13 Mayıs 1871 tarihli mektup [Ayrıca bkz. "bütün duyuların düzeninin uzun süre, sonsuzca ve bilinçle bozulması", Arthur Rimbaud, *Cehennemede Bir Mevsim - Illuminations* içinde çeviren Özdemir İnce'nin önsözü, Can, 1991, s. 13. –çn].

18. Gilles Deleuze, *age.*, s. 276 [Türkçesi: s. 307-309].

nız gerekir. (...) Yeniden oranın içine, duygulanıma dalmak gerekir, oysa hoş, bağlantısız hale gelme riski taşıyan bir dünyadasınızdır. (...) Gayrisaflık yeniden başlayacaktır, yorgunluk ve yok oluşa doğru giden güzergâhın büyük bölümünü kat etmişsinizdir, tüyler ürpertici büyük düşlerden sonra sükûnet yerleşir ve 'o' [belirsiz özne] huzur içinde bırakılmanızı tercih eder (...) İşte oldu. Hayatı seviyorum, aşikâr, bir yandan da hiçbir önemi olmadığını düşünüyorum (...) Yaşayabilmeyi isterdiniz, her şeye yön veren budur, mutlak arzusu, bu dünyada mutlak."[19] Pierre Guyotat'nın burada tanıklık ettiği gibi, hayattayken, beden ezilmiş, zihin çığırından çıkmışken, büyük depresyonlar yaşarken, şizoid haldeyken, felçler geçirirken elinden kaçamayacağımız ölümle yaşam arasındaki bu bölgelerden geri gelmek, dünyanın artık "ben" olmadığımız bu kıyısını, benliğin artık açık bir yaradan başka bir şey olmayan bu kıyısını deneyimlemektir. Saf algı basit bir mevcudiyet hali değildir; artık kendiyle dingin bir denklik sağlayacak "kimse"nin olmamasıdır. Sizi hayata perçinleyen her şeyin çözülüp gitmesi ile dayanılmaz acı arasındaki bu hudutları araştırmış olanlar bu deneyimlerinden nadiren bahseder hatta kendilerini bunların tanığı yaptıklarında bile, kendi yerlerinde ne yaşamış olduklarını ve nereden geri döndüklerini hayal ederek, bunu yine asla aşılamayacak sonsuz bir mahcubiyetle yaparlar.

Algılama kapasitemizden, içimizdeki "gören"den, genellikle görü ya da sezgi diye adlandırılan şeyden, yani kendimizin önündeki bilgiden korkarız; daha bizim için açıkça formüle edilmeden hemen önce ondan kurtulmak isteriz. Jestlerimiz, rüyalarımız, lapsuslarımız, sürçmelerimiz sonradan, yalvaçca bir söz gibi, egodan daha geniş olan idrak edilebilir algı kapasitesini bize açımlar. Yaratımda mesele hep kendinden önde yer alan, ama bizi bir şekilde haberimiz olmadan bilgilendiren ve bilinç düzeyine ulaşmadan tuvalde, partisyonda ya da sayfada ortaya çıkan bu tertibattır; ancak yeniden okuyunca bilinç onu fark eder.

19. Pierre Guyotat, Laure Adler ile söyleşi (propos recueillis), *France Culture*, 30.12.2010.

Kaygı ve Eksiklik Manevi Açlık mıdır?

Kaygı insana hastır, öyle gizli bir silahtır ki, o olmasa insan çöker. Kaygı nedir bilmeyenler tamamen insan mıdır? "Tin [Zihin] kendisiyle ve koşuluyla nasıl ilişkilenir?" diye sorar Kierkegaard.[20] "Kaygı olarak ilişkilenir. Kaygıyı çıkarın, Tin ayakta duramaz; bu durumda Tin, kendisini kendi dışında bulur. İnsan da hiçbir zaman bitkisel olanla bir tutulamaz, çünkü Tin ona bir nitelik olarak yüklenmiştir. Kaygıdan kaçmaya çalışır, yapamaz, çünkü onu sever; kaygıyı gerçekten sevmek ister, yapamaz, çünkü ondan kaçmaya çalışır. (...) Burada artık hayrın ve şerrin bilgisi falan yoktur; bunun yerini, cehaletin devasa bir hiçliği olarak kendini kaygıya yansıtan

20. Kierkegaard 1813'te Danimarka'da, çok ateşli pietist bir cemaate mensup bir aileye doğdu. Hegel'in ölüm tarihi olan 1831'de teoloji eğitimine başladı. Sonra annesi, üç ablası ve erkek kardeşlerinden ikisi arka arkaya öldü. 1831'de babasının ölümüyle ağırlaşan bir melankolinin pençesine düştü. Bundan iki yıl sonra, genç Regina Olsen ile karşılaşınca ona sevdalandı. Ama bir yıl sonra hoyratça ayrıldı ondan. Aynı yıl "Sokrates'e Yoğun Göndermelerle İroni Kavramı" başlıklı doktora tezini verdi, Almanya'ya yerleşip Schelling'in derslerini izledi. 1843'te ilk büyük kitabı *Ya...Ya da*'yı Victor Eremita mahlasıyla yayımladı ve papaz olmaktan vazgeçip yoğun bir felsefi üretime girişti. Bu döneme ait eserleri: *Kaygı Kavramı* (1844), *Yaşam Yolunda Aşamalar* (1845), *Felsefe Parçaları* (1846), *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk* (1849). 42 yaşında öldü. Kierkegaard Hegel felsefesine karşı çıktı, yine de ondan "diyalektik" kavramını alıp bunu, öngörülemezlikleri, kuşkuları, tasalarıyla somut varoluşun gerçekliğine uyguladı. Kierkegaard kendini Sokratik ironinin devamcısı olarak gördü ve bütün olumsuzlamayı Tin'in zuhurunun spekülatif, pozitif üçüncü ânında soğurduğunu iddia eden Hegelci sisteme karşı mutlak olumsuzlama fikrini savundu. Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*'nda, özgürlüğün paradoksal biçimde kendini nasıl tasdik ettiğini araştırır, zira sadece özgür bir varlık kaygıyı, yani yük ve engel olarak özgürlüğü deneyimleyebilir.

bilginin bütünsel etkinliği almıştır."[21] Ve ekler: "Tin, düşsel olarak kendi etkinliğini yansıtır; bu etkinlik hiçliktir, masumiyet de her zaman kendi dışındaki bu hiçliği görür.[22] Kaygı, diye hatırlatır Danimarkalı filozof, öncelikle ruhsal bir ıstıraptır. Kendisi dilinin ve düşüncesinin dehasıyla bütün eserleri boyunca onun uçurumlarını araştırmıştır. Bu araştırmayı, kendi aktarımıyla, babasının Tanrı tarafından lanetlendiği geceden başlayarak, kendi hikâyesi temelinde göze almıştır. Kaygıyı anlamaya çalışmaktan ziyade onu indirgemeden, çarpıtmadan, hiç psikolojikleştirmeden (ki yaşadığı dönemin bir tutkusuydu zaten) onun çetin sınavını betimleye uğraşmıştır. Masumiyet ya da cehalet diye tanımladığı bu "hiç", manevi açlığımızın alanını büyütür, çünkü kaygı budur, yatıştırılması imkânsız bir arzudan, aynı zamanda da özgürlüğümüzden bahseder. Kaygı adını her zaman seslendirmez, umutsuzluğun adını bile söylemez. Baskıcıdır, ellerimizi hayali bir desteğin etrafında kenetler, migren ve baş dönmesine neden olur, yaklaşan ve hep ertelenen bir felaketin önsezisini uyandırır. Sabah korkunç bir halsizlik ve telafisi mümkün olmayan bir olayın temelsiz beklentisidir. Yaşamlarımızda, uykusuz gecelerimizde, altında yatan çatışmayı maskelemeden yerini alır. Manevi diye adlandırdığım işte bu çatışmadır. Vücutta dile gelse de, mücadele ettiği açlıkta hiçbir maddenin tatmin edemeyeceği bir hasret olarak görülmedikçe yatıştırılmaz. Kaygı, bilincin üzerine atılmış, onu hakkında hiçbir şey bilmek istemediği şeylere ışık tutma yükümlülüğünden esirgeyen bir duman perdesidir. Kaygının bizi koruduğu hakikat, çoğu zaman hiç bilmediğimiz, kasıp kavuran bir savaşın hakikatidir. Günışığına çıkarmak, bizi, biri çocukluktan, gizlerden ve budanmış soykütüklerinden, ulaşılamayan ya da yasaklı savaş hatıralarından ve kurbanlık sessizliklerden gelen, diğeri ise bizi bütün geçmişten kopmuş bir özgürlüğe çağıran, iki sarsılmaz sadakat düzeni arasında ayrım yapmaya mecbur eder. Kaygı harap olmuş bir manzaranın karla kaplanmasına benzer; ilk bakışta her

21. Søren Kierkegaard, *Kaygı Kavramı*, İş Bankası Kültür Yayınları, 7. baskı, 2013, s. 37.
22. Søren Kierkegaard, *age.*, s. 35.

şey bembeyaz, lekesiz, neredeyse gerçekdışıdır. Toprağın üzerindeki arazlar ancak kar eridiğinde ortaya çıkar. Kaygı, kar gibi, hiçbir şeyin baş göstermesine izin vermez, her şeyi bu ölümcül soğuğun hafif anestezisi altında gömülü tutar. Buna rağmen, rahatsızlık yüzeye çıkar, göbeğin düğümleri çözülür, kafa bulanır, uyku haram olur, uykusuzluklar gaddar ve beyhudedir. Kaygı, çatışmanın bedenin topraklarına geri dönmesine mani olamaz, yalnızca onu meçhul tutmaya çalışabilir. Esasında, neden bu kadar alabora olduğumuzu bilmeyiz. Başarısızlık hissi, ne zaman ağzımızdan bir kelime çıkacak olsa, bu duygunun neden boğazımızı sıkıp bizi gözyaşlarına boğduğunu açıklamaya yetmez. Zihin yüzeyde kalsın, birazcık daha devam edecek gücü koruyabilsin diye bedene saldırır. Kaygıdan beslenen zihindir, ama kaygının talep ettiği şey bedendir; göğsü daraltır, nefesi keser, tekrar yaşama tutunmamıza izin vermeden bizi içeriden öğütür. Neredeyse tamamen gayrimaddi bir göğüs göğüse mücadeledir. Onun savaş alanı psişik olsa da eylemliliği öncelikle fizikseldir. Canlının hayatını uzatırken onu yavaş yavaş ölüme gönderir.

Kaygı hiçbirimizin atılmak istemediği bir risktir, zira "olmak" denen şeyin anlamına saldırır. Hayalet gibi olduğundan uykuya taş koyan bir gece ziyaretçisidir. Unutmak istediğimiz bu çatışmanın şahidi olarak, olayın, kendimizin bir parçasını bizim için meçhul bir düşmanın insafına bırakarak üstesinden geldiğimiz bir çocukluğun hafızasında durur. Nasıl da hep teminat talep eder. Kaygı bize, canlı olmanın bedelsiz olmadığını hatırlatır. Bu bedelin fahiş olduğunu. Her ölçünün ötesindedir, öyle ki elimizde asla onu ödeyecek kadarı bulunmayacaktır, belki de bir başkasının karşısında hep borçlu olmamız gerekecektir. Çoğunlukla gecikmeli olarak harekete geçen kaygı asla (örneğin panik atakta olduğu gibi) içinde işlediği zamana ait değildir, önceki bir zamandan gelir, hatta bazen bizzat varoluşumuzdan bile öncedir, haklarını başka bir sahneye dayanarak talep eder. Işık kaynağına erişimi olmayan bir gölgeler tiyatrosudur.

Aslında kime ait olduğunu bilmediğimiz ama kendimizin kıldığımız şikâyetlerin musallat olduğu evleriz. Bize kalan hazin bir

şikâyet. Ve makul sınırlar içerisinde tutmaya çalıştığımız her gün sancıyan bir eksiklik. Duruma göre bu bir aşk eksikliği, yumuşaklık, tanınma, para, çocuk, özgürlük, haz eksikliği olabilir, hepsi suçlayıcı karışımın malzemeleridir. Bu eksikliğin tek tanığı bir zamanlar olduğumuz çocuktur. Aynı mekânda, aynı nedenle yüzlerce kez telafi isteyen; yetişkinin tiranı, günlük işkencecisi haline gelmiş bir çocuk. Bize musallat olanla çocuğunki aynıdır, çünkü onun zamanı geçmez. Artık hiç geçmeyecektir. Davoine ve Gaudillière'in *Tarih ve Travma*[23] adlı kitaplarında öylesine güzel tartıştıkları travmanın donmuş zamanıdır bu. Yanlış isimle, yanlış yerde adlandırılsa da analizin bu eksikliği ağırladığı olur. Bu korunaklı mekânda, sıkıntı içindeki yetişkin işkencecilerini adlandırır; dehşet, hüsran, öfke, haset, acizlik için sözcükler önerir analiz, lanetli ormanın dışında meşakkatli bir yol açar. Hayalet çocuk tanınır; bir süre için, cehennemi borç ekonomisini, onunla imkânsız hesaplaşmayı ertelemeyi kabul eder.

Manevi özgürlüğün yolu, tekerrürdür, diyordu Kierkegaard. Nasıl söylenir bu çocuğa yaşadıklarının hepsinin, hepsi değil belki de hiçbirinin telafisi olmayacağı. Biz dediğimiz bu perili evin büyüsünü bozmak, orada hiçbir şeyin vuku bulmadığını, yakınlarında savaştan kalmış toplu mezarlar olmadığını, dört duvar arasında bir sırrın mühürlenmediğini iddia etmek değildir. İçimizdeki çocuk bunu kabul edebilir mi? Kadere boyun eğmek yerine olana şükretmesine nasıl yardım etmeli?

Derrida'nın hatırlattığı gibi, melankolik unutmayı reddeden kişidir.[24] Yatışmaya ve unutmaya neden olabilecek şeylere karşı, yaranın zaman içinde yavaş yavaş ortadan kaybolmasına karşı, melankolik acısını her şeye rağmen savunur, sürdürür. Bu da Derrida'ya şu sözleri söyletir: "Melankoli gereklidir." Öyleyse her melankoliye yer açılmalı, yani onulmaz olan kabul edilmeli, onu doldurulamayacak boşluk, hafifletilemeyecek ıstırap olarak kabul buyurmalıdır, o za-

23. Françoise Davoine, Jean-Max Gaudillière, *Histoire et trauma, la folie des guerres*, Stock, coll: l'autre pensée, 2004.

24. Jacques Derrida, *Béliers*, Galilée, 2003.

man eksiklik, arzunun artmasının gereci, yaşamın yeni hamlesinin, sadece umudun değil, yaşamı taşıyan bir hareketin de yeri haline gelir. Eksikliğin kabul edilmesi arzu alanını, bizzat tedirginliğini korur. Psişik alanı harap eden travma bir eksiğinin su yüzüne çıkmasına izin verdiğinde çoktan hayata, zamanın tesirine, bir başkalaşımın en başına açılmıştır. Radikal kayıpla burun buruna gelmek, öznel konumu değiştirmektir, bilek güreşiyle ya da tevekkülle aynı şey değildir. Kaygı gibi eksiklik de bir manevi açlıktır, onları oldukları gibi deneyimlemek bizi olumsuzluklarından, hatta marazlarından esirgemez ama bu sayede ikisi de diğer adı özgürlük olan bir gücün taşıyıcısı haline gelebilir.

Sihirli Dünyaya Elveda: Hayal Kırıklığının Ötesinde

Çocukluğun dünyası, bir şey olması beklentisinde asılı bir beşiktir. Her şey hâlâ mümkünken. Hayal kırıklığı, her olayda gücül halde bulunan sendeleme ve içimizde uyandırdığı çılgınca umuttur. Sözde yetişkin dünya henüz Pandora'nın kutusunu kapatmamıştır. Hayal kırıklığı, vaat: sanki biri olmadan diğeri var olamazmış gibi. Bana sevgi vaat ettin, sonra da ortadan kayboldun. Hayat sadece art arda gelen yenilgilerimizi damıtmakla mı görevli? Yoksa umutlarımızın çökmesiyle mi? Hayal kırıklığı bir gölge oyunundan, bir sahtelikler dünyasından, boyalı dekorun altında kuklacının oynattığını gördüğümüz iplerden başka bir şey değil mi?

Hayal kırıklığı hissetmek, sihirli değnekleriyle, bulutları delen ejderhalarıyla, gökyüzünde cirit atan fantastik yaratıklarıyla, büyülü bir dünyaya inanmayı gerektirir. Oyunu oynamış, risklere girmiş ve bazı bakımlardan kaybetmiş olmak, ama ona inandığın için pişmanlık duymamaktır. Bu dünya rüyanın gerçekleşmesi değilse de en azından beklentilerini ve sana verdiğim sözleri barındırır. O bizim barınağımız, sığınağımız, özgürlüğümüzdü, ama bir baktık tuzla buz olmuş. Hayal kırıklığı öncelikle çocukluğun bedenine ve ruhuna aittir. Çocuk durmadan hayal kırıklığına uğrar ve hep yeniden başlar ümit etmeye, amma yiğit küçük askerdir! Ve bu *her şeye rağmen* bekleme faaliyeti ta iliklerine kadar inşa eder çocuğu, çünkü o neredeyse tamamen ve her daim umuttur. Tahmin ettiğimizden çok daha fazla aittir düş dünyasına. Hayatının ilk aylarında dünyanın

hatları çocuk için tamamen gerçek değildir, ancak azar azar, çok yavaşça gerçek haline gelir. Sonra gündelik yaşamının en küçük bir parseli bile bu dünyadan kaçamayacaktır. Düşleri onu gece gündüz kulak misafiri olunan, fısıldanan, hatta ondan uzakta gizli tutulan sözlere ulaştıracaktır. Düş, bekleyiş ve çocuğun vaatlerimizden oluşturduğu şey bedeninin, arzusunun, yumuşaklığının cevherinin ta kendisidir. Bir çocuğun hayal kırıklığının genişliği, hayal kırıklığına uğrama kapasitesi yetişkinler için tahayyül edilemez. Hayal kırıklığı çocuğu yutan ve uykunun ulaşamadığı karanlığa tüküren yumuşak huylu bir canavardır; unutulmuş bir söz hayatının bütün bir şeridini enkaza çevirmeye yeter, kimse fark etmez bile. Buna rağmen, bu yıkıntıların molozları arasında yeniden soluk almaya, kendi gizli dilini, sığınağını inşa etmeye başlar. Zira hayal kırıklığına yatkınlık, paradoksal olarak, dokunulmamış bir rezervdir hayali olan için, (bir çocuğu kırmak, onu tamamen hayal kırıklığına uğratmak için ona eşi benzeri görülmedik bir şiddet uygulamak gerekir), ki bu rezerv onun gerçekliği ehlileştirmesine, kendisini oraya yerleştirmesine olanak sağlar; gizli bir tertibat gibidir, onun bekleyiş ufkudur.

Hayal kırıklığı sihirli dünyanın tersyüz olup "gerçek" dünyaya dönmesidir; bu iki dünyanın aynı olduğu söylenir, ama kişi için artık asla aynı olmayacaktır. (Aynı olmalarının tek yolu deliliğin dilini temelli benimsemektir, ki bu çok hüzünlü bir yoldur.) Başkasını, sevgiliyi, kadını, çocuğu, arkadaşı hayal kırıklığına uğratmak bir beklentiyi boşa çıkarıp, sonrasında aradaki bağın bozulmamış olması umuduyla kendinin kefaretini ödemeye kalkışmaktır. Hayal kırıklığına uğratan kişi, bir vaat olarak kaldığı için var olmayan bir kabahati için bağışlanmak ister. Tabii vaat bizzat gerçeğin kendisinden daha gerçek değilse. Hayal kırklığına uğratmak, başkasının rüyasına el uzatıp oraya patlamaya hazır bir bomba koymak ve infilaktan sonra hâlâ sevilmeyi ummaktır; sanki sözü unutmak ve her şeye yeniden başlamak mümkünmüş gibi.

Bir sözden tutulmasını talep etmeye hakkımız yoktur, ilk etik gereği öyle olmasını umabiliriz sadece, çünkü söz vermek şimdiden zaman üzerine, deliliğe kapılmayacak ya da ölüme yenik düşmeyecek

bir öznenin devamlılığı üzerine bahis oynamaktır. Ama söz vermek aynı zamanda dile sadık kalmanız gerektiğine ve bir hakikatin söylenenlerin hepsinde bahis konusu olduğuna inanmaktır. Hadi söylenenlerin hepsinde bahis konusu olmasa bile beden ile sesin maksadında, ortak mevcudiyetinde ve onu saran sessizlikte, nasıl bir tarzda ve hangi anda söylendiğinde mevzubahistir.

Hayal kırıklığına uğratmak, hatırlanmayan, vahşi bir çocuklukta hayal kırıklığına uğratılmış olmaktır. Bunu atlatmış olmak, ümit edilmiş ve asla vazgeçilmemiş bir şeye dair büyük bir geçmiş tecrübesini gerektirir (şüphesiz fark edilmemiş bir geçmiştir bu), çocukluk beklentilerinin deliliğinin çöküntüsünü boydan boya kat etmiş ve hayatta kalmış olmak demektir. Hayal kırıklığı kadar fark edilmesi zor şey yoktur; duvar boyasının çok hafifçe kabuk bağlamasıdır, küçük bir sıyrıktır, bazen de dönüşü olmayan bir düşüştür. Öyle intiharlar vardır ki, nasıl çatırdadığını pek az kulağın duyabileceği kadar zayıf, hafif bir hayal kırıklığının hatırasında kırk yıl tutulan randevular gibidir.

Hayatım/Hayatın

Her birimizi bir diğerine ve riske bağlayan şey, kendi hayatlarımızdır. Velhasıl dil böyle söyler: Hayatını riske etmek. Ama gizlice gelip burada kendini dayatan bu iyelik zamiri de neyin nesi? "Senin" hayatın: Sadece "hayat" değil de sana has olarak seninki mi? Bu iyelik zamirinin statüsü nedir: *Senin*? Ne ölçüde hayatımız gerçekten bizimdir? "Benim" hayatım dediğimizde tam olarak sahip olduğumuz nedir? Marie Depussé, La Borde kliniği* üzerine kaleme aldığı çok güzel kitabında[25] iyelik zamirlerinin, ikisi bazen aynı şey olan gerçek ya da arzudan korunmak için diktiğimiz küçücük surlar olduğunu söyler. Her halükârda, gelip dünyamızın hoş intizamını, kendimize bulduğumuz güvenilir mazeretleri, saygı duyduğumuz ve sessizlikle geçirdiğimiz anıları, hudutsuz utancın ve kaygının kıyılarını altüst edendir.

"Hayatını riske etmek" demek, "kendi" yaşamında canlı olmak ve onu, felaket ya da harika bir olay olarak tasavvur etmek, yani ölümün onu gömme, örtme, kendinden ve bizden başka tarafa yöneltme olasılığını göze almaktır. Mesele, en bize has olan, yani

* 1953'te Jean Oury tarafından Fransa'da Court-Cheverny kasabasıdaki Loire Valley'de kurulmuş psikiyatri kliniğidir. 50'lerin ortasından itibaren Felix Guattari burada çalışmaya başlamıştır. La Borde hastaların kliniğin kolektif hayatına ve yönetimine katılmalarının teşvik edildiği deneysel bir kurumdur. –çn

25. Marie Depussé, *Dieu gît dans les détails*, POL, 2002. (Başlık Aby Warburg'un bir ifadesinden alınmıştır.)

"benim" hayatımın tasarrufunda olana ilişkin belli bir riskin gayrişahsiliğini riske etmektir; zaten kendi hayatımdan başka neyim var ki? Geri kalan her şey benden alınabilir: Değer verdiğim varlıklar, nesneler, bedensellik (en azından bedenimin yaşamsal olmayan bazı parçaları, ki zaten bu bakımdan bedenim sadece ve tamamen benim hayatım değildir).

Yine de bu risk bütünüyle öznel, kişisel hatta iradi değildir, kendimizi durmadan aşmamamızı sağlayan şeydir. İçinde kendimizi kaybettiğimiz ve arzuyu keşfe çıkmanın mümkün olduğu bölgelerde hareket halinde kalma arzusu karşılığında onulmaz kayıp duygusunu değiştirdiğimiz şeydir. Bize ait olmayanı nasıl kaybederiz? Hayat bize verilmiştir, inançlı olalım ya da olmayalım bunu kabul edebiliriz. Gel gelelim bize o kadar az aittir ki bu hayat, has olarak sahip olduğumuz son şeydir, yaşadığımız son olaydır, hissettiğimiz son yalnızlıktır, aynı zamanda en büyük umudun yeridir. Belki orada, onu aktaracak sözcüklere hiçbir zaman sahip olmayacakların hafızası ve tarihiyle birlikte ölülere de candan bağlı yoğun yaşam tabakası bulunur. Belki orada "kendi" hayatınızın riski yatar, yani hayatınızın mutlak surette tekil olup yine de sizin hayatınız olmaması gerçeği. Altüst edici her deneyim gibi, bu hayat da bize ait değildir, buna rağmen onu sadece biz yaşamışızdır ve onun tarafından dönüştürülmüşüzdür. Sonradan, gelecek zamanın hikâyesi olarak, yaşamın belki içimizde o noktaya kadar riske edildiği hükmüne varmaya yetecek kadar. Bu konukseverlik deliliğin, çılgınca aşkın konukseverliği gibi bir şiddet olmuştur ama sonuçta iyi kötü hayatta kalmış ve ondan geri dönmüşüzdür; bizi ölüme karşı ve ölümle birlikte bağlılıklara, sadakatlere, savunmalara, ailelere, utanca, bütün anıların gömülmesine karşı böyle riske atan da hayattır çünkü o an bizler çoğu kez şuursuz biçimde (yani bilmediğimiz ama yine de bizde sığınak bulmuş bir akkorlaşma, bir hüzün, bir bağımlılık, bir isyan, bir imgelem, bir aşk, bir sessizlik içinde) birer *passeur*'dük.* "Hayatımı

* (Fr.) 1. Irmak salcısı 2. *mec.* Sınırlardan kaçak insan geçiren kimse. –çn

riske atıyorum" demek neredeyse imkânsızdır; kendimizle böyle bir örtüşmeyi çok nadiren deneyimleriz, ama şunun söylenebileceğine inanmalıyız: hayat o kişide riske edilmiştir, yani hayatının tanığı olarak bu riski belki acılı ama hakiki bir kardeşlikte tanıması için.

Meçhulü Göze Alarak

Bir kadını dansa kaldırıp, kulağına "gözlerinizi kapatın" diye fısıldamayı göze alarak.

Şehirde yemek için arabayla yola çıkmayı ve ertesi gün de, fikir değiştirdiğimiz için gece boyu direksiyon salladıktan sonra yolculuğu Roma'da bitirmeyi göze alarak.

Kocanızın (buruşmuş) güller satan ufak tefek Pakistanlının ikramını ellinci kez reddettiğini görüp, kucağındaki bütün gülleri salonda bulunan herkese sunmak için satın almayı göze alarak.

Uykusuz geceleri göze alarak.

İçinizde bir şimşek gibi çakan, o zamana kadar hiç bilmediğiniz, lafını etmeye değmeyecek bir duygu sebebiyle neredeyse meçhul bir erkek ya da kadına aşk mektubu yazmayı göze alarak.

Durmadan sevişmeyi göze alarak.

Hiçbir tanrının yardımını beklemeden hatta onunla birlikte dua etmeyi göze alarak.

Saklı, çılgın, tutkulu, sonsuz bir dostluğu göze alarak. Aşktan da beter.

Sıkıntıyı ve bu sıkıntıyı geri dönüşsüzce sevmeyi göze alarak.

Bir şehirde tek başına yürümeyi ve ertesi gün her şeyin yok olacağını bile bile, o an bütün bir yaşamın anlamının belirivermesini beklemeyi göze alarak.

Döndüre döndüre Bach'ın *Aziz Matta'ya Göre Çile*'sini dinlemeyi göze alarak.

En küçük bir tedbir almadan, bir başkasına yüklenmiş sorumluluğu üstlenmeyi göze alarak.

Sahilde denizin cilaladığı çakıl taşlarını toplayıp, ardından akşamleyin hepsini savurmayı göze alarak.

Düşüncenin komünizmini göze alarak.

Neşeyi göze alarak.

Tensel Olmak Pahasına

"Dansçının bedeninin havaya kalkışını izledi
ve ona sordu: 'Sırrın ne?'"
—Alain Didier-Weill, *Lila et la lumière de Vermeer*

Bir bedene sahip olmak, bir beden olmak, bedenlenmek... Bu üç tabir arasında nasıl seyrederiz? Bir bedene sahip olmak, bedene sahip olmama olasılığını, bedenin bütünüyle var olmadığımız bir yer olmasını gerektirir. Bir beden olmak, beden diye adlandırdığımız, fakat beden aynı zamanda onu boydan boya geçen duygular, tesiri altında kaldığı fikirler, onu paramparça eden nicelendirilemez acı ya da onu dolduran şimşek gibi şiddetli zevk olduğu için hiç de kolay adlandırılamayan bu canlı maddeyle özdeşleştirir bizi. "Kimse bir bedenin ne olabileceğini bilmez," diye yazar Spinoza.* Beden ve bedenin kapasitesi nerede başlar, nerede biter? Hangi bakımdan kimliğim tensel diye adlandırılan bu zarfın içinde bütünüyle tutsak edilmiştir? Bedenlenmek, sahip olduğumuz bedeni olduğumuz beden haline getirme eylemini mi belirtir? Bedenlenmek, sahip olmayı olmaya, şeyi öze, nesneyi özneye dönüştürür gibi kendi bedenine

* "Şimdiye kadar hiç kimse bedenin neler yapabileceğini onlara göstermemiş, başka deyişle hiç kimse kendi deneyimleriyle bedenin zihinden hiçbir etki almadan, sadece cisimsel olarak düşünülen doğanın yasalarına bağlı olarak neler yapabileceğini ya da neler yapamayacağını öğrenmemiş." Spinoza, *Ethica*, çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı, 2012, III, 2, not, s. 154. –çn

girmek anlamına mı gelir? Tensel olmak aynı anda hem bedene sahip olmak, hem beden olmak, hem de bedenlenmektir...

Zevkte bizi hem serbest bırakan hem de cisimleştiren (İngilizce deyişiyle *embodied*) neşeyle sınanırken bedenimizi kaybederiz. Filozof Antonio Damasio, ruhun bedende değil, bedenin ruhta içerildiğini söyler. Onu sonsuzca aşan, sınırsız olana açan, sergileyen bir şey tarafından her yandan kat edilen, bedenin kendisidir. Şarkı söylerken insan sesi hem en maddi hem de en gayrimaddi şeydir, *das Ding,* şeyin kendisidir, derdi Lacan. Sesin bize duyurduğu, bedende algılanandan, elle tutulur, gözle görülür olandan sonsuzca daha geniş bir içkinlik alanıdır. Ses, çocukken içinde yüzdüğümüz ve şüphesiz daha embriyo hücrelerinin ilk bölünmesinden beri bizi kuran şeye bir jesttir, yani kendisiyle birlikte anne sesini ama aynı zamanda babanınkini, kardeşlerinkini ve onların yanı sıra, besinin (kordon), (cenin tarafından hissedilen) iç bedenin hareketi ve işitmeyle durmadan birbirine katıldığı sevginin ve nefretin, tiksintinin, bağlılığın veya iğrenmenin de failleri olan titreşimleri taşıyan amniyotik sese işaret eder. İç ile dış arasındaki geçiş sürekli güven altına alınır yeniden ve onunla birlikte bütün imkânlara, bizzat gelecekteki bir öznenin tomurcuklanan uzamına yol alır. Tensel varlığımız, algılanan bedeni sonsuzca aşan bir mevcudiyettir; düşünen, hayal eden, düş gören beden, sesin ve tadın bedeni, etkilenen beden, ateş, zevk, sarhoşluk içinde sürüklenen beden, örneğin acı çekmemek için bedenin ötesine göç eden beden ona katılmalıdır. Descartes Kartezyenciliğin, yani düşünen özne ile yer kaplama arasında tükenen ayrılığın babası olmaya devam edecektir, yine de bütün hayatı boyunca ilk sorusu, ruh ile bedenin birliğini kuranın ne olduğu, bu birliğin nasıl sadece düşünülebildiği sorusu olacaktır. Günümüzde biyologlar hâlâ aynı güçle bu aynı soruya yanıt vermeye çalışıyor.

Bir beden olmak, bir bedene sahip olmak, aynı zamanda çıplak olmaktır. Çıplaklık ne tuhaf bir risktir. Yaşın ilerlemesiyle birlikte insan bedenini mükemmel olmadığı için affeder, elinizden kaçmaya başladıkça bazen onunla barışırsınız. Çıplaklık her zaman skandal yaratır, zira görülemeyenin görülmesine sebep olur, tam da sunu-

lamaz olanı sunar, bir paylaşımı gerektirir, aslında yayılama sahip olmadığından erişimin dışında kalan görüşe ve dokunmaya açık bir bölgenin sınırlarını çizer. Çıplaklığın fotoğrafı çekilebilir, sınırları çizilebilir ve zorlanabilir, okşanabilir, sakınılabilir, gizlenebilir ama sunduğu şey alınabilir değildir. Bu kadar kışkırtıcı olmasının sebebi şüphesiz budur: Açgözlülük, nefret, arzu, dehşet, merhamet, bütün örtüleri kaldırma isteği. Deleuze şöyle yazar: "Bedenler (ve ruhlar) kuvvetlerdir. Böyle oldukları için birbirleriyle karşılaşmaları ve tesadüfi çarpışmalarla (kriz hali) tanımlanmazlar sadece. Her bedeni/cismi oluşturan ve onu halihazırda bir "çokluk" olarak karakterize eden sonsuz parçalar arasındaki ilişkiyle de tanımlanırlar."[26]

Bugün, bozulmuş olsun olmasın, mümkün her platformda, her an ve her yerde sunulduğuna göre çıplaklığı riske atmak ne anlama gelir? Örtüsü kaldırılmış mahrem, çıplaklığın riskidir, (henüz) kendisiyle bir olmadığımız, karşısında sadece benim kendi bedenimin mekânı olmayan bir mekân yarattığım bir başka bedenden beni ayıran bu haritasız bölgedir. Bir anlamda benim çıplaklığımın ayrıldığı benim bedenimin mekânıdır bu. Bu erişilemez çıplaklık ruha özgüdür, Freud'un sürekli kullandığı bu ruh sözcüğü yeterince bilinmez, zira "psişik aygıt" diye çevrilir genellikle... Yalnız, onun tasavvur ettiği bu ruhun bedenden başka yüzeyi yoktur, onun özsel çıplaklığıdır bu. Çıplaklık içini dışından ayırmanın mümkün olmadığı Moebius şeridi gibi bir metafordur da. Onu nitelendirmek, süslemek ya da şımartmak için kullandığın kelimeler ya da onu söylemekten kaçınmak, adlandırmak, ayrıntılandırmak için kullandığın kelimeler senden bahsedecek, en mahrem sırrından, tarihinden ve büyük tarihten, korkularından, küçük bir çocuk olarak senden ve gelecekteki ihtiyar veya talihsiz olayların kurbanı olarak senden; isminin, vücut veren ve seven, gözü yaşlı ve savaşçı bir beden haline gelen bu tene yer açtığı yerde senden bahsedecek. Sınır çizgisi yok, şunu diyebileceğimiz bir gösterge yok: işte içselliğin nüfuz edemeyeceğin ölü noktası, zihnin bütün tenden ayrı mesken tuttuğu yer. Hayır, zira

26. Gilles Deleuze, *age.*, s. 177. [Tükçesi: s. 198].

böyle bir köşeye çekilme yok, bunun sebebi tam da her şeyin orada, bu çıplaklığın dokunulamaz mekânında olması, çıplaklığın ebediyen ele geçirilemez, hatta bir şekilde görünmez olması. Sessiz kalan bir şeyi sergilemek için yanıp tutuşuruz, bu şey kendini görülmeye öyle sunar ki, retorik bir el çabukluğuyla görülemez çünkü çıplaklık hem bakışı hem dokunmayı hem de duyumu sürekli aşar. Levinas şöyle yazar: "Ama aslında okşanana dokunulmamıştır. Temasta, verilen elin kadifemsiliği ve ılıklığı değildir okşamanın aradığı. Okşamanın bu arayışı ve ne aradığını bilmiyor oluşu, onun özünü oluşturur. Bu 'bilmeme', bu temel düzensizlik onun özündendir. Bu arayış ele geçmeyen bir şeyle bir oyundur adeta. Bu oyun mutlak olarak tasarısız ve plansızdır; biz ya da bizimki haline gelebilen bir şeyle değil, daima başka, daima erişilmez, daima gelecek olan başka bir şeyledir. Okşama bu saf, içeriksiz geleceği bekleyiştir."[27]

Kadın çıplak görülmeye katlanamıyordu. Aslında aynı şekilde yüzüne de bakamıyordu. Adama öyle geliyordu ki ikisi arasında (çıplaklık, yüz) bozulmaz bir anlaşma, gizli bir hısımlık vardı. Ona içinde kendisinin bulunduğu, çocukluğundan ya da ergenliğinde belirli bir sahne hatırlayıp hatırlamadığını sordum. Uzun süre düşündü. Belirli bir şey çıkmadı yüzeye, sadece kız kardeşleriyle soyunurken yatakta delice güldüklerini hatırlıyordu, başka bir şey yoktu. Ama dün, içinde çıplak bir görüntüsünün yer aldığı, ilk bakışta sıradan bir sahne geldi aklına. Yaz mevsimiymiş, hava çok sıcakmış ve herkes oturdukları evin yanındaki nehirde yıkanıyormuş. Gözlerden uzakta, o öyle sanıyormuş, suya dalmış, yedi ya da sekiz yaşındaymış ve çıplak olmanın zevkini derinden hissetmiş. Kıyıya tekrar ayak basınca, elbiseleri aramış ama boşuna. Oysa ortalıkta kimse kalmamış. Açık tarladan eve koşmuş, zaten uzak değilmiş evi ve giyinmek için doğrudan odasına çıkmış, kuzenleri de kız kardeşleri de ortalarda görünmüyormuş, hepsi badminton partisine gitmiş, o da tek başına biraz nehirde oyalanmayı tercih etmiş, o yüzden çıplakmış zaten.

27. Emmanuel Levinas, *Le Temps et l'Autre*, age.., s. 82 [Türkçesi: *Zaman ve Başka*, age., s. 118-119].

Sonra diğerlerine katılmış, kimse bu olaya en küçük bir imada bulunmamış. O akşam o da bundan hiç bahsetmemiş ve elbiselerini kimin aldığını asla öğrenememiş. Ya onu öyle çıplak görmüşlerse.

Dikkatle dinledim onu, yani belli bir hayretle.

"Bu hırsızlığı [Fr. vol*] bir tecavüz [Fr.* viol*] gibi görmüş olabilirim. Muhtemelen yakınımdı, demek istediğim, tanımadığım biri olsaydı, evin önündeki çimenliği geçmesi, arkadaki korulukta devam edip, bilmediğimiz birine ait özel mülke çıkması gerekirdi. Oysa sadece kuzenlerim vardı, biraz bön ergenler işte, bir de aile dostu bir çift." Konuşmasına ara verdi. "Kesin onlar olmalı, ama neden? Nehirde yüzen küçük bir kıza böyle kötü bir oyun oynamak da nesi? Beni cezalandırmak, utandırmak için mi? Ama öyle olsaydı bilirdim, sonunda bana söylerlerdi... Beni bununla yalnız bırakmamanız gerek. Anlamıyorum... Bana yöneltilen bu imkânsız bakışta beni iki kere kilitlemek için yeterli miydi bu? Dışarıya kilitlenmeyi kastediyorum. Anlamıyorum.*

"Ya bu sahne hiç gerçekleşmediyse?"

"Neden söylediniz bunu, bana inanmıyor musunuz?"

"Yo, size inanıyorum, ama eşyalarınızı bulamamanızın sebebi belki de akıntıyla ileri sürüklenmenizdir. Ve siz de kıyafetlerinizin kaybolmasını bu şekilde yorumlamış olabilirsiniz, mahremiyete 'tecavüz' diye adlandırdığımız şeyi önceden kafanızda canlandırmışsınız gibi. Anılarımızla yaptığımız budur, bazılarına kahince anlamlar veririz."

"Hangi amaçla?"

"Rüyalarda nehir bazen anne bedeninin, rahimle bağlantılı bedenin bir uzantısıdır..."

"O zaman bu hayali hırsızlığı sahnelemek olurdu, kendimi öyle hayal ediyorum ki eğer soyunup çıplak kalırsam, biri gelip korumamı, zırhımı çalacak mı demek?"

Sessizliğe izin verdim. Sonra söze devam ettim: "Belki de... Anılar kehanetlerdir. Onları başlangıca yerleştirir, oraya geri döneriz, çünkü bize dönüştüğümüz şey hakkında bir şey söylerler; onları tamamen uydurmayız, bilinçdışı olarak öğütürüz, dönüştürürüz, müstakbel

egomuzu, gelecekteki varoluşumuzu yansıtan kırık ayna parçalarına dönüşebilmeleri için onları yanlış yönlendiririz."

"Baş döndürücü..."

Çıplaklık bir şiddettir, dayanak olacak bir karşı kıyı olmadan, bizi bakışa, okşamaya, darbeye, aşağılamaya, ayartıya açık kılar, sergiler. Nehir, yeniden elde edilen rahim bedende varlığın saf çıplaklığından başka bir şeyin olmadığı akışkan bir kaynaşma halidir. Çalınan giysiler "bir" olmanın, kendini güvenle onun ellerine bırakmanın imkânsızlığını mı belirtmektedir? Belki de bu (gerçek ya da yeniden oluşturulmuş) anı, bilinçten eski bir hırsızlığı, bütün temsillerin dışında kalan daha arkaik bir koparıp almayı saklar/çalar. Onunla konuşurken işarette bulunduğum şey bu. Şüphe (yani divana uzanmış ve kendi imgesiyle, kendi çıplaklığıyla karşılaşmasını tercüme etmenin imkânsızlığı içindeki yetişkin düşçüyü ele geçiren baş dönmesi), unutmanın savunma kalesine yapılan bir baskın etkisi yaratır. Belki bu nehirden uzakta bastırılan şey, en erken dönemdeki ilk bedendir.

Sevgi kaynaşmasında, başkasının ya da kendimizin çıplaklığını zar zor hissederiz, kastettiğim, bunlar arzusunun bedeni olan üçüncü bir beden oluştururlar. Nevrozda, çıplaklık tahrif edilir, bozulur. Çıplaklığa boyun eğdirilebilir, o zapt edilebilir, parçalanabilir, yok edilebilir, tıpkı bizim belki yok edilmiş ya da terk edilmiş olduğumuz gibi. İşte bu nedenle, kendimizi güvenle, dostlukla onun ellerine bırakacak duruma gelmeden önce yol belki de çok uzundur.

Çektiğimiz Eziyetler Son Bulsun...

Bir analistten ne isteriz? Çektiğimiz eziyetlerin son bulmasını mı, hayatta bir anlam, korkularımıza bir cevap, sonunda aşkı bulmamıza yardım etmesini mi? Kimi zaman ondan ne beklediğinizi bilmezsiniz, sadece sizi dinleyeceğini bilirsiniz. Evet, belki de sadece budur... Dinlenmek. Koruma için bir çerçeve koyulacaktır, yani bir randevu yeri ve birkaç ay ya da birkaç sene boyunca gündelik hayatın seyrini kesen haftada bir ya da iki an. Bir saatten az sürdüğü göz önüne alınırsa elde ettiğiniz şeye göre pahalıdır da. Bunun yaşamanıza engel olan o şeyi kaldırmaya yeteceğine nasıl inanabilirsiniz? Hangi mucizeyle söz, sessizlik ve yanlış anlamalarla dolu bütün bir nesli efsunlayabilecektir? Laneti, umutsuzluğu ve öfkeyi, çılgına çeviren kıskançlığı, uykusuzluğu, aşk ateşini, yası dağıtabilir mi? Neredeyse kendimize rağmen sırrımızı açtığımız halde artık inanma cesareti bile gösteremediğimiz bu tedaviden ne talep edebiliriz? Bu hikâyede ne kaybedeceğiz ve yol boyunca ne keşfedeceğiz? Zira tuhaf bir şekilde aynı şey söz konusu: kaybedilenler, bulunanlar, ama bambaşka biçimde. Ve her şey bir dilin neredeyse simyavari başkalaşımında meydana gelir. Aslında bir dilden fazlası, garip bir hitap, canlı bir metafordur. Zira işitilen konuşma, analisti tıpkı konuşmanın gizlice hitap ettiği biri gibi tanık olmaya çağırır. Söz ister sessiz olsun, ister yüksek sesle konuşsun, ister âşığa, olmayan kişiye bir yakarış olsun, ister bir ölüye sitem, bir hayvana, bir tanrıya, sevilen bir bedenin anısına yönelsin bu hitap, dili canlı, hareketli, neredeyse sihirli bir

şeye dönüştürür, bu sihirli şeyin fevkalade gücü de bedeni ve zihni kat etmesinden ve bir başkası sizi taşıdığı, adlandırdığı, mırıldandığı, umut ettiği, korkuttuğu, şarkılara konu ettiği, kurtardığı için, bir nefesle hayata bağlanmasından kaynaklanır, buna diğer adıyla "doğmak" denir.

Bu söz insanlığımızın mekânıdır; öznelliğimizden taşan bir içkinlik alanı olduğu ölçüde insanlığa gösterilen konukseverliğin mekânıdır. Bu nedenle bu yolculukta ve bu yolculuk vasıtasıyla gerçekleşecektir şöyle adlandırdığımız bu tuhaf dönüşüm: kaybetmek, sonra bulmak ama yeniden bulmak değil, zira bulunan, daha önce benzeri olmayandır, eşsizdir, umulmadık bir karşılaşma, bir altüst olmadır, neredeyse dinsiz ve iskeletsiz bir ihtida, saf bir olaydır. Lacan bunu biraz farklı bir şekilde söylüyordu: "Seven birini nereden tanırız? Söylemini değiştirmiş olmasından?" Söylem [*discours*] kelimesi burada Yunancadan [*logos*] hareketle anlaşılmalıdır. *Logos* ile hakikat arasında gizli bir aidiyet, bir yakınlık vardır.

Analiz denen bu anlamsız girişimde bir şeyini kaybeden sadece hasta mıdır, yoksa analist de orada bir şey kaybeder mi? Bir analiz kürünün başında özne kendi hikâyesini/tarihini sorgular, onun gizli çıkışlarını, yan yollarını, çıkmazlarını, sırlarını araştırır, kısmen tanıdığına inandığı geçmişe doğru yolu yavaş yavaş tersine yeniden alır, puzzle'ın parçalarını uç uca koyar, söylenenleri bir araya getirir, anılarını, gömülmüş duygularını çağırır. Bir kâşife dönüşür ve bu kazı işinde hazineleri ve kalıntıları olduğu kadar dehşetleri de mezarlarından çıkarır. Bağlar kurar, hipotezler ortaya atar ve duygulanımları birbirinden ayırmaya, korkuları çözmeye, hikâyenin farklı kısımlarını (ebeveynler, kardeşlik, dostlar, düşmanlar) ayırmaya başlar ve bu devasa şantiyede, bir arkeolog gibi keşif yapar, sınıflandırır, ayıklar, deşer. Analizin ilk aşamasında, suçluların, tanıdıklarının ve haklarında yanlış hüküm verdiklerinin kimliklerini tespit edecektir, darbeleri, yaraları teşhis edecektir. Onlara birer isim verirken, pansuman da yapar [Fr. *panser*] (ve düşünür [Fr. *penser*] onları), uyuyan ve bütün psişeye yayılan yarayı dezenfekte eder. Henüz bir tür sığınaktadır, bu çalışmanın alışılmadık açıklıklarda

keşfettiği bir yerde, ama analizan [analiz edilen] olarak, başkaları ile kendisi arasındaki incelikli ve kalıcı etkileşime nasıl bir yatırım yaptığını henüz sormaz. İşte orada baş gösterir gerçek kayıp. Zira, yavaş yavaş, emin olduğunu sandığı dayanakların çöktüğünü ve güven duygusunun yerini şüpheye ve baş dönmesine bıraktığını görecektir.

Kumarbazın, onu ayakta tutan ve kurtaran korkusu kaybetmektir. Zira kaybetme riskine girmek, hâlâ kazanmayı ümit etmektir, yeniden pey sürebilmektir, beklemektir, yazgısına karar vermek için top salınırken, kart dağılırken bir an askıda kalmaktır. Kaybetme riskine girmek, her şeyin üzerine kapanmayacağına inanarak, bir şeyin yeniden ortaya çıkacağını, kıvrımlarının açılacağını, geriye eğileceğini umarak gölgelerin ipekten karalığında ilerlemektir. Sizin için tamamen meçhul olmayan bir şeyin... Bir analizde kaybedilen belki de şeylere verildiğine inanılan anlamın kendisi bile değildir, "neden" sorusudur, şikâyetinizin, duygulanımınızın, onu özetleyen adaletsizliğin hayali nedenidir. Hayatınızı her zaman belirlemiş olan kesinliktir. "Neden" yoktur. Hem bilinç hem de onun dünyaya kaydedilme biçimi bu dünyanın imkânlarıyla sarmalanır ve oluşur. Gerçeği üreten birçok olayın ve belirlenimin yaprak yaprak açılması, algılanabilir olanın çok ötesinde yer alan bitimsiz sonuçlarıyla birlikte hikâyenizle iç içe geçer. Ve belli bir anda kaybedilen şey, bir dünyaya, bir dile, doğrudan aktarılabilir bir tanınma bölgesine ait olma kesinliğidir.

Yol işaretlerini kaybetmeye başlayan ve artık neden geldiğinizi bile bilmeyen o analizan olursunuz. Eskiden onca eksikliğini duyduğunuz şey artık sizi aynı şekilde etkilemez, yitirilen sevgili, hiç sahip olmadığınız çocuk, uçucu güzellik, gençlik zamanı, geçmiş görkem, o zamana kadar en kıymetli gördüğünüz, hayatınızın koruyucusu olduğunu düşündüğünüz şeyler elinizden kayıp gider. Ama başka türde bir eksiklik çıkar ortaya, öyle kökten olacak bir eksikliktir ki bu, bütün eksiklikleri yerinden eder; bu eksiklik manevidir, kendine çeken ve çoğalan, bağlanmaya ve yaşama izin veren boşluktur.

Ayrılmak

Yaşamın bahsi midir bu: ayrılmak? Amma tuhaf bir fikir... Misal, insanlar birinden ayrılmak için gitmez herhalde analize, daha ziyade bir kopuşun ardından iyileşmek için yaparlar bunu. Muhtemelen bir yasın, hassas ruhun üstünden geçen bir dalganın, bir boşanmanın ardından giderler, kendilerini onarmak, şikâyetlerini anlatmak için. Fakat ya analiz ilişkiyi koparma okuluysa?

Ah! Eski bir nakarat gibi bıktırıcıdır ayrılık. Bugün hiçbir şey ayrılıklar kadar üzücü değil. Sevginin önceden belli sonunun kronikleri olan ayrılıklar, daha gelişip serpilmeden zayıflayan bir çekimin bittiğine imza atar. Nafile duygusal yük, kaba umutsuzluk ve belli belirsiz ölme isteği; bileşenler her zaman ya da neredeyse her zaman aynıdır. Bir çift söz konusuysa, çocuklar yıkımın aciz seyircileridir, kendileri sahneye çıkmadan önce başlamış ve çoktan özetlenmiş, aynı kavgaları duymaktan bitap düşmüş yargıçlar için alelacele kaleme alınmış bir aşkın ölüm ilanı haline gelmiş bir hikâyenin tanıkları olmaya mecbur bırakılırlar. Ayrılıkta genele yayılmış bir dermansızlık vardır, çünkü başka türlüsü elden gelmez, sanki yapmayı azıcık iyi bildiğimiz tek şey ayrılmakmış gibi. Ya da "..." ile tehdit etmek. Ve sonunda çıkışsız bir melankoli içinde onu yapmak. Müsamahanın eşikleri yer değiştirmiştir, özellikle de kadınlarda, oysa erkekler yollarını kaybeder... Görünüşe göre, ayrılık bir üslup meselesi haline gelmiştir, çünkü işin içine hep şu soru girer: Ne zaman? Bir de, nasıl? Olayların seyri normal akışına

döndüğünde, sanki hiçbir şey olmamıştır. Hani derler ya, hayat devam ediyor. Gel gelelim, bu hikâyede bir ağırlık vardır, belki de sebebi kimsenin hakikaten ayrılma riskini almamasıdır. Bunun yerine ayrılık kötü bir isyan dalgası gibi üstümüzde etki etsin diye bırakırız, bir "çok geç" gündelik hayatı yumuşakça dinamitleyen hüzünlü düşüncelerin uğultusuna dönüşür, şimdi olur ve bundan hiçbir şey hasar görmeden çıkamaz. Fakat sonuçta amaç başka bir şey olmasın? Çünkü ne aradığımızı pek bilmeyiz. Yeni bir özgürlük mü? Naif olmak gerek. İntikam mı yoksa? Elde edilen tatmin çabucak kaybolur, o zaman anlayışsızlığın, sıkıntının, yorgunluğun, sitemlerin sona ermesini isteriz, evet hepsini, şüphesiz, ama ayrılık varlıklar arasında onları gerçekten değiştirmeden vuku bulur, onları sıyırıp geçer, bağları koparır, geçmiş umutları tüketir, yeni ve benzeri olmayan yükümlülükler yaratır, bütün bunlar kişinin kendisinin dışında gerçekleşir biraz, sanki nihayetinde sınırların dışındaymışçasına.

Yine de, ayrılma riskini almak gerektiğini savunuyorum. Hiç olmazsa bir kere. İşte analize bununla karşılaşmaya gelinir, bilmeden. Ayrılmak, ama sevdiğimizi ya da nefret ettiğimizi söylediğimiz birinden değil, daha yeraltı yollardan ilerleyerek, bizi kendi hayatımızda bile daha eski bir borcun borçlusu olarak tutan, bizi *yükümlüler* haline getiren o anlaşmadan ayrılmak. Neden aynı senaryoyu durmadan yeniden başlatmak için bu kadar yüklü bir beden ödemeye hazırız? Neden meçhulden, engin denizlerden gelecek sevincin yerine zavallı sefaletlerimize tutunmayı tercih ederiz? Bizi orada, terk edilmenin ve yoksunluğun acısını çektiğimiz bölgelerin en yakınında, hafızanın kapalılığında, şeylerin opak tarafında tutan nedir? Yine de tekrar ve daima kurtarmak gerekir çocukluğumuzu felaketten, sanki onu eli kulağında bir gemi kazasından, bazen elli yıl sonra kurtarmak bize düşüyormuşçasına. Peki hangi hakikatten korkarız bu kadar da oyuncular bitap düşünceye kadar satranç tahtası üzerindeki taşların yerini böyle değiştirip dururuz? "Yaşamımızda beliriveren yeniliğin her şeyi altüst edeceğine, bizi tanınmaz kılacağına, fosilleri canlandıracağına inanırız, ama çok

geçmeden fark ederiz ki aslında bizi yeniden büyüleyen şey, içinde barındırdığı déjà-vu faktörüdür.", diye yazar M. Terence.[28] Aynı taşlar aynı karelerdedir ve ayrılıktan ayrılığa aynı parti oynanır.

Adam kadını yazdan önce terk etti. Yolun kenarına bırakılan köpekler gibi. Sadece tek bir sözcük yapıştırılmıştı buzdolabının üzerine (buzdolabı!): Artık yapamıyorum. Kadın dans dersine gitmişti, bir kerecik çiçek almış, dertsiz tasasız evine dönmüştü. Neredeyse bir senedir birlikte yaşıyorlardı. İngilizce deyişle, a perfect bliss *[kusursuz bir saadet]. Felaketi haber veren hiçbir işaret yoktu. Şimdi kadının filmi tersten seyretmesi gerekiyordu. Bu da ne demek oluyor? Çiçekleri koyuyor, kırmızı kâğıt mendili açıyor... "Artık yapamıyorum". Delice gülmeye başlıyor, sonra gözyaşları içinde çöküyor. Saatler geçiyor. Adam geri gelmiyor. Gece nihayet güne galebe çaldığında artık düşünemez halde. Hiçbir şey yok kafasında, hiçbir şey. Daha önce asla kimse olmamış gibi boş. Hiçbir şeyin ağırlığı kalmıyor, keskin hatlar siliniyor, ne açlık hissediyor ne soğuğu. Artık bedeni yok.*

Hastanede ismini soruyorlar. Hatırlamakta güçlük çekiyor. Sonunda dudaklarından dökülüyor, çok yavaşça, emin olmak istercesine. Doktor genç, pazar günü nöbetçi bir psikiyatr. İki büklüm acil vakalar bekliyordu. Bulantı ve korkularının dışında kapalı kalmış olanlar için o tatil gününün iyiden iyiye kasvetli olmasından korkuyordu. Ama bu kırılgan kadın onu korkutmaz, bilakis, onu kollarına alıp yumuşaklıkla konuşmak ister. Yapamaz. Ne oldu size? Kadın hiçbir söylemez, bunun üzerine doktor onunla konuşmaya başlar, şuradan buradan, kendisinden, hayattaki zevklerinden bahseder. Ve gözlerinin önünde, yavaş yavaş kadının rengi yerine gelir. Küçükken bir pazar öğleden sonra seyrettiği E. T.*'deki bitkiler gibi kök salar, hayata döner, bu hatıraya gülümsemekten alamaz kendini.*

"Kim getirdi beni buraya," diye sorar kadın sonunda.

"Hatırlamıyor musunuz?"

"Hayır"

28. Mathieu Terence, *Journal d'un cœur sec*, Phébus, 1999, s. 36.

"Kız kardeşiniz. Yardım etsin diye aramışsınız onu."

"Nerede o?"

"Eve döndü, çocuklarını yalnız bırakamayacağını söyledi. Ama yarın tekrar gelecek. Dinlenebilmeniz için kâğıtları imzaladı. Buraya neden getirildiğinizi biliyor musunuz?"

Adam bunu söylemesine izin var mı bilmiyor. Ama söylüyor.

"Arkadaşım beni terk etti. Çok da önemli bir şey değil," diye ekledi onu izleyerek. "Öyle değil mi?"

Nasıl cevap vermeli? O an rolünün ne olduğunu artık bilmiyor. Ona hakikati söylemek mi? İyi de hangi hakikati? Onu buraya getirdiler, çünkü sayıklamaya başlamış. Kız kardeşi onu olabildiğince çabuk başından atmak istemiş. O sadece nöbetçi bir stajyer, bu da ilk acil vakası ve çok bir şey anladığı yok durumdan. Kadının acı çekmesi dışında. Burada en büyük korku, aşk acısı çeken hastaların intihara teşebbüs etmesi. Aynı gün bırakılmayı talep etse (öyleyse bir mahpus mu?), risk alamayız, diye cevap vereceklerdir (bunu zaten biliyor). İlaç almalı ve aklını başına topladığını göstermeli. Günümüzde çok sevmek bir skandal. Sadece basit aklın sınırları dahilinde sevmemiz rica ediliyor.

Kadın uyudu. Orada birkaç gün kaldı, sonra eve döndü. Kapısının önünde postalar vardı. Adamdansa tek kelime çıkmamıştı, hiç. Böylesi daha iyi diye düşündü. Nefes almayı, hareket etmeyi anca öğrenen, yeni doğmuş bir bedene sahipmiş gibi geliyordu. Her şeyi ağır ağır yeniden öğrenmesi gerekecekti. O stajyeri düşünüyordu sık sık. Hoşbeş etmesi, sakar sabrı ve o pazar akşamı boş yere ona vakfettiği bütün zaman sayesinde o akşam onu kurtardığını bilmiyordu kuşkusuz. O ki hastanelerden nefret ederdi ve şikâyetlerden, ağlayıp sızlanmalardan ve pazarlardan... Başka koşullar altında karşılaşsalar, ona âşık olurdu ama şimdi kendisi için, üstlendiği göreve göre çok toy, biraz şaşkın, fazlasıyla ağır işlevinde kaybolmuş o genç doktor olarak kalacak hep, yine de... Kadın için ayrılmayı öğrenmek, düşünülemez olanı kabul etmek olacak, sanki ismini değiştirmiş gibi hayatına devam etmek, kendini başka bir bakışa açmak ve her şeyi baştan icat etmek.

Bu ayrılık riskini, gerçekten, bir kez olsun almışızdır zaten, doğarken. İlk kez dışarı soluk verip, yeni hava ciğerlerimizi doldurduğunda ve bizi ağlattığında ve dünyaya geldiğimizde. Neden bir kez daha doğmamız gereksin ki, bir defa doğmak yetmez mi? Ayrılık riski, sözcüğün gezegenlerle ilgili anlamında bir devrim riskidir [Fr. *revolverer**], ekseni etrafında dönmektir. Bu başkaldırıdan yara almadan çıkmak mümkün değildir, o egemendir.

* *Revolverer*: Dönmek, devir yapmak, etrafında dönüp dolaşmak. *Revolution* (devrim): Bir gök cisminin bir diğeri etrafında yaptığı periyodik dönüş hareketi. –çn

Konuşma Pahasına

"Biz sadece bizi kendinden seveni, bizi varlığımızda, ona eğimli olması itibarıyla seveni arzu eder, severiz gerçek anlamda. Bu eğilimle, varlığımız talep edilir; eğilim "hitap eden söz"dür. Söz bize hitap eder, varlığımızı hedef alarak, bizi çağırır, bizi varlığa sokar ve orada tutar. Fakat bizi varlığımızda tutan şey, biz tutan şeyi kendiliğimizden hareketle muhafaza ettiğimiz sürece bizi tutar."
—Martin Heidegger, "Düşünmek ne demektir?"

Konuşmak ve susmak, insanlığın bütün tarihinde özgürleşmemizin, esenliğimizin olduğu gibi yitmemizin ve gecemizin de iki paradoksal figürü olmuştur hep. Nazikçe söz alabilir miyim? Söz *alma*dan konuşabilir miyim? Şiddete başvurmadan, suiistimal etmeden. Soru daha ziyade şöyle olacaktır: Konuşma/söz benimle, bizimle dostça, kardeşçe birlikte var olabilir mi? Konuşmanın icrası, çabucak, çok erkenden, iktidarın icrası haline gelir. Çocukluktan itibaren elbette. Bu anlamda çağrı, sözden/konuşmadan önce gelir. Çığlık, henüz sözsüz/suskun [Fr. *infans*] olan çocuğun [Fr. *enfant*] çığlığı ya da peygamberin çığlığı bir sabırsızlıktır, konuşma arzusudur. Çığlık sözsüz sesi kırar. Konuşma isteği çığlıktan, ilk çağrıdan beri işitilir. Söz çağrıya, sese, arzuya, varlığa bağlanmamıza bir biçim verir. Günah çıkarma her şeyden önce bir itiraftır, çünkü sözden Kelam'a bir terk etme eylemidir. Sokrates'ten Augustinus ve Freud'a kadar verilmiş veya itiraf edilmiş sözü (kısaca mahrem alanı), varlığın ha-

kikatinin mekânına dönüştüren kesintisiz bir devrim vardır. Sözün sınanmasıdır bu.

Analizde, bazen konuşmanın/sözün bütünüyle başarısızlığa uğradığı, kaybolduğu olur. O noktaya kadar gelip de sözü noksan kalan ve bu eylemden men edilenler vardır. Sözü hor görülenler. Konuşmanın/sözün korkuttuğu, engel teşkil ettiği, kendilerinden sözün kaçtığı kişiler. Sözün harap ettiği, bu isteme ve güç eyleminin altüst ettiği ve çoğu kez öldürdüğü hayatlar vardır. Biz söz şifacıları mıyız? Analizin beşiğinde, bu ağır hatırlamayla, her bir kişinin dünyadan bahsetme, onu söyleme, dünya deme imkânını temellendirecek dünyayla ilk ortaklığını yeniden bulabilir miyiz? Bu konuşma isteği çoğu kez eksiktir. Sözle/konuşmayla dünyaya tutunma isteği. Hepimiz, sözü imkânsız bir sessizlikte sabitleyen bir tür uykusuzluğa dalarız. Hem analiz edilen hem de analiz eden. Ve yavaş yavaş kekelemeye başlarız, *sözcüklerimizi ararız* (hor kullanılan, tuhaf bir ifade daha, çünkü sözcükler asla önce bize ait değildir, onlar daima başkalarının sözcükleridir ya da bizden önce gelenler tarafından konuşulmuş başka sözcüklerdir…) ama sözcükleri kendimizin kılarsak bizi kurtaracakları şeklindeki o kahramanca inanca yapışırız. Sanki dünyamız mevcudiyetini yalnızca karanlıkta telaffuz edilen birkaç sözcüğe borçluymuş gibi.

Analizde yolumuz hayaletlerle kesişir, ama aynı zamanda adeta hiçbir şeye işaret etmeyen sözcüklerle, isimsiz yüzlerle, kuyruksuz başsız sözcüklerle dolu, masalsı, karanlık ve tüyler ürpertici bir dünyadaymış gibi konuşmada/sözde kaybolmuş yaşlı insanlarla da karşılaşırız. Dilleri çılgına çeviren, sözleri dünyada boğulmuş bir anne ya da babayla karşılaşırız. Ve bizi, konuşmanın artık onlarla bizim aramızda geçmediği bazı sıkıntılı günlerde, mümkün her insanlığın başlangıcında dev bir Alzheimer'ın yattığına inandıranlarla: Konuşuyorum ama hiçbir şey yaratılmıyor. Yaratıyorum, yapıyorum ama hiçbir şey konuşulmuyor, hiçbir şey söylenmiyor. Hayat artık konuşulmuyor, aksine hayat vahşi, önde ve galip. Söz, adeta hayat ve dehşeti üzerine gececil bir öykünme. Söz öldüğünde kaybolan nedir? Ne yeniden kazanılabilir? Eski bir olay, yitip gitmiş bir koku, hem

ölü hem canlı bir insan olarak anımsadığımız bir şey mi? Konuşulan hayata asla ait olmamış hatıralar var mıdır?

"Yaratılan dünya söz/konuşma yoluyla hatırlayabildiklerimizdir," diye yazar Frédéric Boyer. Analiz bize, hayatta olmanın, var olmanın, konuşma ve dünyayı adlandırmanın tükenmez bir yaşam değerine sahip olduğunu söyler. Bizim için yaşam ile ölüm arasında engin bir özgürlük alanı açar. Konuşma eylemi aynı zamanda politiktir, çünkü bu eylem, sözün kendisini bir varoluş ve iktidar bahsi haline getirecek bir güçle, bir ağırlıkla, bir egemenlikle kuşatılır. "Bizleri insan kılan ve bir arada tutan yalnızca sözlerimizdir,"[29] diye yazar Montaigne. Çoğu kez bilmediğimizi, kökenlerin elimizden kaçtığını düşünürüz... Oysa başlangıç, dünya demekten, onu adlandırmaktan ibaret bu söz alma ediminde yatar. Yitirilen ve yeniden bulunan budur. Söz aynıdır, ama ters çevrilmiştir. Bu süreçte yitirilen köken fantazmasıdır. Yaratılan dünya konuştuğumuz sürece bize yabancı değildir.

Bu analitik öğütücüde [çene] söz alınır: Yaratmak için, varoluşa getirmek için konuşmak ve yaratılmış şeyleri tanımak için konuşmak. Yaratım ile tanıma, başlangıç ile hatıra arasında dönüp dolaşan bir öğütücü. Bazı insanlar sözlerinin yarattıklarını, onlar etrafında dönen konuşmaların yarattıklarını, meydana getirip yok ettiklerini hiç bilmez. Konuşma ne şeyleri ne sözleri tanıyabildiğinde artık bir negatif yaratım ya da yaratımın bir negatifi vardır. Konuşma artık bizi dünyaya aşina kılmak yerine dünyanın diğer yüzü gibi, dünyanın bir *ötekis*i gibi tedirgin etmeye yarar. Konuşma aynı zamanda dünyayı yıkabilir mi? Olmak için konuşmayı arzuluyorum çünkü sözün kendisi bu kabul görme arzusudur.

Sözcükler sonra gelir. Olayın mahrem ve ezici kesinliğinden sonra, gerçekten sonra, doğumdan sonra, ölümden sonra, sözcükler daima geri kalır, açıklanamayacak olanı sonradan açıklamaya,

29. Michel de Montaigne, "*Des menteurs*", *Essais* içinde. [Türkçesi: Michel de Montaigne, "Yalancılar", *Denemeler* içinde, çev. Selahattin Eyüboğlu, İş Kültür Yayınları, 21. Baskı, 2019.

sadece baş dönmesi yaratan şeye anlam vermeye kalkarlar, anıları yeniden formüle ederler, onları dingin bir güvenle nakşederler, halbuki onların izlerini takip eden sözcükler kadar uçucu, kafa karıştırıcı, yenidirler, her şey yeniden icat edilmiştir ve inanılmaz olan budur. Doğumumuzdan önceki ilk müziğin tonalitesini de inanılmaz duygusal yükünü de kimse yeniden yaratamaz, ilk vokal iz itiraf edilmemiş ve itiraf edilemez olarak kalır. Sözcükler mazeretlerimizi, işlerin böyle olması yönündeki zorunluluğumuzu, anlam, sadakat, paylaşım ihtiyacımızı, aynı dili konuştuğumuza, sadece sözcüklerin bir şeyler değiştirebileceğine dair inancımızı kaydeder ve şu doğrudur, eğer sözcüklerin böyle bir gücü varsa, bunun sebebi bu gücün, onları bedenimize rapteden o tayin edici, ilk duyguya bağlı olmasıdır. Düşünen, umut eden bedenlerimize, kendinden geçmiş ve ağlayan, aynı zamanda kimi kez sözcüklerden azade bedenlerimize.

Yalnızlıklar

"Eğer yalnızlık, yalnız kişiyi dışarının çokluğuna açmak için yalnızlığı kesintiye uğratmıyorsa, yalnızlık yoktur."
—Maurice Blanchot, *L'entretien infini*

Yalnızlık ölümün gizli bir öntasarısı mı? Öteki ulaşabileceğimiz bir yerde olduğunda ve onu kaybetme düşüncesiyle titrediğimizde yalnızlığı küçük dozlarda ve sınırlı bir süre için kabul ederiz; bu fikirle oynar, kendimizi korkuturuz, kendimizi yalnız hisseder, ağlarız, ama dünyanın mekânı olarak yalnızlık, başka, bambaşka bir şeydir. Bilinen dünya ortadan kaybolduğunda, konturları silikleşmeye başladığında, adımlarımızın nereye götürdüğünü bilmeden aynı bitimsiz koridorlarda cebelleştiğimizde, artık karanlık ışık barındırmadığında, artık hiçbir ses tanıdık gelmediğinde, boşlukta kendi ağırlıksız hareketlerimizden başka hiçbir şey yankı vermediğinde, insan nerede bulur sığınağı? Kim işitecek, kim tanıyacak bizi? Yalnızlık bazen bu ışık geçirmezliğin, bedeni felç edecek raddede bütünüyle ele geçiren bu ağır paniğin adıdır, öyle zamanlarda aşkın isminin ne olduğunu bile bilmez insan. Burada, kim bilir, dünyanın başka bir ânı, gerçek için başka bir isim belirebilir.

Varlığın neşesi ve hafifliğiyle gelen seçilmiş yalnızlıkta, sizi terk etmiş olanın nostaljisi, hiç yaşanmamış olanın pişmanlığı, tek bir göz kırpışta bir araya toplanmış bütün tekrarların yükü vardır. Hayata, âna evet deme hareketidir bu, çocuğun "evet"i diyordu

Nietzsche, bekleyişten, korkudan, hüsrandan, tasavvur edilmiş, bakışlarla alt edilmiş, mağlup edilmiş, canlıya, en sevilene sığınak sağlamış olandan kopan bir "evet"tir; sonra birden her şey hafifler, öyle bir hafiflikle hafifler ki hiçlik değildir; görünmez ve karıncalanan bir dünyadır, bütün bir dünya oraya koyulmuştur; dallanıp budaklanmasının hışırtıları ta size kadar, size doğru ve dışarıya ulaşır, asla öğrenemediğiniz ama ehlileşmemiş bu gecede size bir yol açan tuhaf bir dansla. Ne geceden, ne korkudan, ne ürküntüden vazgeçen bu sükûnette, size yalnızlıkla birlikte gelen bu mucizevi asudelikte dünya yeniden bulunur, yorgunluk gider ve mücadeleyi sonlandırırsınız.

"Yalnızım", bilhassa analistin ini olan o yerde, inatla tekrar edildiğini duyduğunuz bir şikâyettir. Baş döndüren bir söz, diye hatırlatır bize Derrida, çünkü bu itiraf, yalnız olmamayı gerektirir daima. Onu duyacak bir tanık lazımdır. Ancak bellek yitiminden mustarip biri söyleyebilir bize şüphesiz, insanın kimseden, kendisinden bile, tanındığına dair bir işaret görmeden dışlanmasının neye benzediğini... Dilin dışında (metaforun, koruyucu belleğin olmadığı) bir yalnızlık nedir? Devam etme gücü alacağı bir rezervi kalmadığından, nasıl ayakta duracağını artık bilmeyen birinin hissettiği yalıtılmayı nasıl adlandırmalı? Kuvvetinin sonuna gelmiş ve bazen bedeninden başka ıstırabını ifade etme imkânı kalmamış biri: uykusuz geceler, kaygı, huzursuzluk, bulantı, baş dönmesi. Kimileyin yalnızlık şeylerden apaçıklıklarını çekip alıverir. Gerçeğin içimizdeki bu eş mevcudiyetinin apaçıklığını (tıpkı emanet edilmiş, yeri değiştirilmiş, yeniden yatırım yapılmış, kayıttan düşülmüş canlı arşivler gibi), bunu bile unutmuşuzdur. Bir gün cenin halimizden, bizi taşımış rahim belleğinden sökülüp alındığımızı unuttuğumuz gibi. Hücre bölünmesiyle ikiden doğan bir. Bu sürgünü atlatabilir miyiz hiç? Yoksa ondan bahseder miyiz? Yalnızlıkla ilgili bu tuhaf takıntı rahat bırakmaz mı bizi?

Artık şamanlar yok, çok fazla rahip kalmadı ve kiliseler geceleri kapalı. Yalnızlar ve uykusuzluk çekenler için dosttan ya da analistten başka bir şey kalmadı. Orada bizi dinleyen, bilme ve

tanıma halesi bahşettiğimiz, analiz (sözcüğün neredeyse kimyevi anlamında) için zorunlu güveni duyduğumuz bu başkası, bütün acılarımızı sağaltabilecek (sağaltması gereken) kişi. İçine sıkıştığımız dayanılmaz yalnızlığın mengenesini gevşetsin diye gittiğimiz biri. Fakat bu tedavi seyahatinde yeni bir yalnızlık çıkar gün yüzüne. Hayır, analist, nihayet yalnızlıktan kurtarılma beklentimizi karşılamak için olmayacaktır orada, namevcut bir mevcudiyeti uyandırmak için bile. Çünkü bizzat dünyayla karşılaşmaktan başka hiçbir şey doyuramaz bu yalnızlığı...

Birinin gelip ıstıraplarımızın üstüne doğru etiketi yapıştırması, nihayet bahşedilmiş tanımanın sihirli tesellisinin mührünü basması zor, neredeyse üstesinden gelinemez bir görev bu. Analist için de zor kendisinden talep edilen yatışmayı sunmak! Sevginin mekânında başkasını arıyoruz, aynı zamanda kendimizi ona inanmaktan men ediyoruz, inkârımız acımızla aynı seviyede. Ama kim kurtaracak bizi saf sevginin peşinde koşmaktan? Yalnızlık senaryolarımız başlıca muammalarımız; nasıl terk etmeli onları, nasıl çözmeli bu yumağı? Nasıl'ın tadının bütün neden'lere üstün geldiği bu uzun ve yavaş yolculuğun başlangıcı budur.

Divandaki yalnızlık, kendi yankısını çok öteye taşıyan bir sesin kesinliği, ama aynı zamanda analistin cevapsızlığı ya da en azından bir cevap beklentisiyle verilen şey (veya sadece sessizlik) arasındaki uyuşmazlık. Çünkü tek cevap şüphe edip çağırana, sabırsızlıkla bekleyene ve hakiki bir sözün sözcükleri acının üzerine koyup onu kurtarmasını umarken tükenene aittir. Tanrı'ya yakarış bazıları için yalnızlık dışında mümkün olan tek tanınma yoludur.

Kaygı dünyada olma imkânımıza saldırdığında, yalnızlığın bizi kimi kez karşı karşıya getirdiği içsel parçalanmayı telafi etmek kolay değil. Yalnızlığın çocuk tarafından mümkün bir korunak olarak algılanmasını engelleyen ebeveynlerin mutsuzluğu buna örnektir. Ebeveynleri acı çeken pek çok çocuk, meçhul bir davanın küçük iyi askerleri, böyle bir yazgıya mahkûmdur. Belli bir yalnızlıkla yakınlığa girmek, aynı zamanda sözde güvenilir bağların aldatıcı olduğunu da kabul etmek ve çok yumuşak biçimde, nekahet döne-

mine girercesine, bilinmeyen bir arkadaş gibi kendinizin yanında kalma riskini almaktır. Yalnızlığın yeniden keşfedilen tadı öyle kıymetlidir ki hiçbir şeye değişilmez. Düşüncenin yüzeye çıktığı, fikirlerin bizi ziyaret ettiği, duyumların hazırlık yaptığı yerde meydana gelir. Zira burada varlığı çoğaltan şey özneleştirilebilir değildir. Daimi kaçış çözümlerimizin yıkıldığı cadı kazanı, nevrozun bizi yakaladığı rejimdir. Yalnızlıkta keder, ürküntü, hüzün değil de lezzet bulabilmek, eski sadakatlerimizin inkârıyla mümkündür. Neden bu kadar tehlikeli bu? Böylesine güçlü ve güneşvari bir yalnızlığı yaşamaktan geri durmak için bu kadar azim göstermek neden? Çünkü iç kaynak başkaldırıdan ve direnişten geçer; bir tür tüketim karşıtı çileciliktir bu ve kapana kısılmadan dünyayla birlikte tınlama kapasitesidir.

İşte böyle alt edeceğiz yalnızlığı, yeni bir ten aramak için, kim olduğumuzu söyleyerek bizi aynı zamanda kendi olma yükümüzden kısacık da olsa, bir gecelik, bir anlık da olsa kurtaracak farklı bir bakış bulmak için. Böyle yansıtacağız kendimizi başka yaşamlara, kendimizi tanıdığımızı sandığımız küçücük başka rüya parçalarına. Bu yalnızlık duyumlarımızın, beklentilerimizin, idealimizin içimizdeki yankı odası olacak. Bezginlik ya da kusur dolayısıyla ona sığınak bahşedeceğiz. Yalnızca kendi için yaşama fikri bizim için öyle dayanılmaz ki. Sanki çocukluktan beri bunu yapıyormuşuz gibi, tek işimiz izlerin kısmi parçalarını, *deniz, geniz, diz* diye küçük kafiyeleri, havayı ve ışığı süzen göz kapaklarını, okşamayı, ateşin kokusunu, eğilmiş yüzü biriktirmekmiş gibi; tane tane sayılan bütün bir minyatür evren, ama kimin için, ne için? Kendisi de hatırlayacak bir başkası için. İnatçı ama bizi sonuna kadar ayakta tutan yanılsama. Çünkü asla bana ait olmayacaksın. Ve ben de senden kaçacağım. Ve bizi ayırdığı halde olabildiğince yan yana getiren uçurumu bilmeden seveceğiz birbirimizi. Hemen geceden önce, akşamın ışığında belirir bir şey, kurtulur. Çok kaçamak, çok uçucu. Yaralayıcı olmayacak, yazmaya ve sevmeye izin veren belli bir yalnızlık. Ve ıstırap çekmeye de, ama lütufla, hafiflikle. Rüzgârda uçuşan bir elbise gibi. Hiçbir şeyin sona ulaşıp

tükenmediği bu kalıntıda var olmayı kabul etmek, aynı zamanda barış içinde olabilmektir de. Zira belli bir yalnızlık, yaratımın mecburi, doygun ortaya çıkma noktasıdır. Bu yalnızlık noktası dışında hiçbir eser yaratılmaz.

Gülme, Rüya — Çıkmazın Ötesinde

Gülmek bir risktir. Rüya görmek de öyle. Her şeye gülebilir, her şeyi düşleyebiliriz, onu skandal yapan da budur. Mizah resmi bir düşünce yolu izlemez ya da yaptırım cezası varsa, hep daha incelikli sansürleri yürürlüğe koymak için bulunabilecek bütün iyi sebepler adına uygulanır. Gülme ve rüya baskındır, nereden geldiklerini söylemezler. Onlar hakkında sadece sonradan hipotezde bulunulabilir. Gülme bizi fayın kıyısına götürür, muğlaklıkta durur, şeylerin düştüğü yerde, şaka ya da komiklik gibi. Tahammül edilemez olan karşısında, hâlâ gülme imkânı vardır. Rüya gibi gülme de bedenin maddileştirdiği zekâ ışıltılarıdır, biri somut neşe yayarak, diğeri uykunun tutulmasında yapar bunu. Gerçeğin işlemcileri olarak ne arzunun, ne özgürlüğün pazarlığını yaparlar. Her ikisi de benzersiz direniş tarzları, yoldan çıkmanın, zekânın anlık biçimleridir. Şu sorunun çok kaçak bir çözümüdür: Ölüm karşısında arzuya dayanak olan nedir?

Mizah nevrozun tek hakiki çözümüdür, diyordu Freud. Buna ilaveten ben rüyanın da böyle olduğunu söyleyeceğim. Bunlar vazgeçiş biçimleri değil harika uzlaşmalardır, evet, gerçek karşısında nevrotik olmayan yalnızca ikisidir.

Rüya gibi gülme de patlak verir; gündelik hayatın karmaşık yumağını zorla açarlar, gayriinsani karşısında insani olanın direnişinin işaretleridirler. Nevroz, öncelikle inkârla işleyen bir uzlaşmadır; başıma gelen şey öyle acı vericidir ki var olmadığını, hiç var

olmamış olduğunu varsayarım. Burada bildiğimi sandığım ve bana kaygı veren şeyi unutacağım, imkânsız bir seçimi ortaya çıkaran şeyi düşünmeyeceğim, tasavvur etmeyeceğim... Görüşümüzü çarpıtmak, arzumuzu inkâr etmek ve vuku bulmuş olanı unutmak pahasına gerçeğin tiranlığından, doğuştan güçsüzlüğümüzden kaçmak için böyle yollar ararız. İşte aile romanı böyle yazılır, bizden ıstırap çekme olanağını alarak, inanmak mecburiyetinde olduğumuz bir senaryoyu nihayetsizce yeniden yazarak. Ama rüya gibi gülme de inkâr yasası karşısında boyun eğmez. Bir bakıma, bastırılamaz bir hakikat diliyle her iktidara karşı çıkarak, sansürden kaçıp kurtulurlar. Mizah şimşek gibi çaktığında, gerçeklik, ne kadar berbat olursa olsun, ne yadsınır, ne budanır, bunun yerine mizahın özneye gülmenin patlayışında onun üstesinden gelme olanağı sağlamasıyla gerçeklik aşılır.

Ama mizah tam olarak gülme değildir. Freud mizahın gülüşünü (yani onu tetikleyenin başkasıyla birlikte ve de kendine güldüğü gülmeyi), ironinin nüktesinin ve uzaktan zalimliğinin, umutsuz kopuşunun, aynı zamanda palyaçonun metafizik güldürüsünün karşısına koyar. Nevroz çıkmazından çıkışı örneklendirmek için, o zamandan beri şöhretini koruyan şu cümleyi söyler: "böylece bir idam mahkûmu, infaz edileceği sabah şu sözleri sarfeder: 'Amma kötü başladı gün...'" Nitekim burada artık uzlaşma yoktur, peki yaşamdan ancak ölerek çıkılıyorsa, başka çıkış yolu yoksa o arada ne yapılır? En azından söylenebilecek şey, bu Freud'un Marcus Aurelius'a çok yakın olduğudur. Stoacı Freud ölümün aşina yakınlığında bir nükteyle selamlanabilecek bir teselli bulur. Babası Frankocular tarafından kurşuna dizilen bir kadın hastam günün birinde, ıslık çalarak üstesinden gelinemeyecek sınav yoktur demişti bana, sonra da eklemişti: "Ama babam bana şunu söylemedi: bunun önünde sonunda seni öldüreceğini kabul ettiğin andan itibaren..." Süperegonun bükülmelerinin ve takıntılı nevrotiğe (ki neticede hepimiz potansiyel olarak nevrotiğiz) her an kendini dayatan gözetimin oyununu bozan mizah, belki de bir kaçınma biçimidir, her durumun suni ya da hicviye olarak belirmesine yol açan radikal bir kendinden

yoksun kalmaya razı olur. Burada Freud'un Stoacılığında garip olan, mizahı tartışırken, bastırmanın, kaygının, yaşama yeteneksizliğinin eziyetlerinden nihai biçimde kurtulmanın yolu olarak, önceden az çok bildiğimiz ölüm cezamızla yüzleşip, ona nanik yapmamızı, nüktedan bir söz etmemizi önermesidir. Bu bakımdan, Yahudi fıkraları ölüm karşısında kararlılıkla metafizik bir mesafeyi korur. Bu tarz şakalara, nevrozun değil de, hep bizimle başlayacağını bildiğimiz işkencenin tutsak aldığı varoluş karşısında insanın sabrını güçlendirmek için başvurulur. Gülme, Freud'un, bizi aldatmanın sirenlerinden kati surette koparmak dileğiyle andığı bu ölüme mahkûm adamın kara mizahı değildir tam olarak, gülme hem daha radikal, hem daha basittir, çünkü aynı zamanda bedenin bir icadıdır. Bu bakımdan, belki de en çok rüyaya yakındır...

Zira, evet, gerçek karşısındaki diğer mümkün çözüm rüyadır. Rüya gibi gülme de ince zekâ patlamasıdır. Her ikisi de düşüncenin bedende tecessüm etmesidir, tam anlamıyla bedene dönüşen ruhtur. Gülme bir nöbettir, gülmekten bayıldım ya da gülmekten katıldım denir, bastırılmaz bir şekilde ortaya çıktığında kahkaha patlatılır ve rüya gibi gülme de bir nevi tutulmadır. Özgürlüğün karşıtı olan özne konumumuzun prangasından biçimsel kaçıştır, baştan başa bir risk olan bir direniş tarzıdır. Tahammül edilemez olanın baş döndürücü kıyısında, deliliğimize dost olur. Gülme arzusunun bu şeytani yanını dilde ifade etmek için deli gibi gülmek denmez mi zaten? Cenaze töreni ya da trafik kazası gibi dramatik bir durumda bile gülme tutabilir ve herkesi ele geçirir. Örneğin sadomazoşist senaryolara karşı tek kati seçenektir. Misal sadomazoşist bir ritüel gerçekleşirken içeri matrak bir tanık sokun, her şey kahkaha tufanı içinde çöküp gider. İktidarın icrası resmiyete ihtiyaç duyar, bu da bizi büyük korkunun bekleme odasına yerleştirir; gülme korku nedir bilir ama ona dayanak olmaz, tıpkı bize saldıranlardan *ölüm ânında* kaçmamızı sağlayan rüya gibi. İktidarın entrikalarını ifşa eder ve hatlarını saçmalığa çevirecek raddede abartır. Hegel'in diyalektik mimarisini yerle bir eden Kierkegaard'cu ironiden, Cioran'ın kezzap gibi ironisinden uzak korkunç bir silah olan gülme bir budalalık,

masumiyet biçimi talep eder. Alkol almadan sarhoşluğun yayılmasıdır, onu ayakta tutan başka bir şey de yoktur, sadece bir görüntü, bir mimik, komik bir hikâye yeter, bu bakımdan gülme aynı zamanda iletişime dayalıdır. Gülme paylaşılır. Şaka elden kaçan bir vuruş noktasında ortaklık yaratır; fitili ateşleyen şey kendi kendine yayılır. Bu hafif ve iletişimsel kasılma hakikat ve hicivle alakalıdır. Gerçeğe makyaj yaparak onun örtüsünü kaldırır, bir durumu saçmalaşıncaya kadar bükerek arkasında yatan aptallığa işaret eder, sesli uyarır. Gel gelelim, evet, gülmede masumiyet vardır, zira gülerken akıl teslim olur. Belli bir anda, zekâ silahlarını yere bırakır ve bedeni bir gülme alır. Chaplin'in dehası mantığı komiklikle altüst eder. Düşünce ya da imge artık bir inceleme nesnesi değildir, gülme şimşek gibi çakar, tam manasıyla bedeninize girer. Bu teslimiyet hem tehlikeli hem de kan dondurucudur. Bütün iktidarlara karşı doğrultulmuş bir silahtır, çünkü gülme güce sonuna kadar karşı çıkabilir, ama aynı zamanda düşünceye karşı bir direniş noktasıdır, onu diz çökmeye mecbur bırakır. Çok yakın olduğu hıçkırık misali boğazınıza yapışır, burada duygu vicdan yoklamasına baskın çıkar. Rüya gibi, düşüncenin ötesine gitmek için bedenden geçer ve zaten bir bakıma şakaya açıklama getirilemez. Rüya gördüğünüzde, bilinç aslında kabul etmediği bir mesaj aktarılsın diye tutulur; girdiği kılıkların, ayrıntılarının her biri değerli mücevherlerdir. Bilinçdışı korkunç bir kesinliğe sahiptir, rüya görene rüya olmasa sahip olamayacağı bir özgürlük sunar. Ona bir hafiflik marjı sunarken onu travmanın tüyler ürpertici defilelerine de maruz bırakır, dur durak bilmeden geçen zamanı yeniden ziyaret etmesine sebep olur ama imge en beterinden kaçmasına, onunla karşılaşmaktan kaçınmasına olanak tanır, çünkü söz konusu olan sadece bir rüyadır... Onun hakkında hiçbir şey unutulmaz, fakat yine de elde avuçta, uyandığımızda bize kendimizi önceden olmadığı gibi hatırlatarak ne yapacağımızı bilmediğimiz korkular, anımsamalar kalır.

Çıkmazdan diğer bir çıkış yolu: rüya ve gülme, nevrotik tavizlere getirilen erotik çözümlerdir. Parlaklığını erostan alır ve bedende ani bir zevk ışıltısı yaratır. Lacan'ın bize hatırlattığı üzere, eros gerçeğin

bir etkisidir. Bu anlamda denilebilir ki bedende libidoyu metaforlaştırır, erotizmin serpildiği âşık vücuttan o kadar da uzak değildir. Ve gülme açık cinsel anıştırmalara bağlı olmadığında, bambaşka bir gerçeklik, "sadece" komik olan gerçeklik bağlamında ortaya çıktığında bile erotik bir enerji yükü taşımaya devam eder, sanırım tıpkı rüya gibi, hani rüya kırıntıları bize ulaşır; rengini, kokusunu, karmakarışık duygu izlenimlerini muhafaza ettiğimiz gömülü bir bilginden bir arzu parçası kısmen koparılıp alınır ya. Gülme haklı çıkmaya çalışmaz, rüya da öyle. Sözgelimi bir tekrarın komikliğinde işleyen gülme mekanizmasını söktüğümüzde ya da bir rüyayı yorumladığımızda bile, ona gizli erotik yükünü veren bir bilinmeyen parçası varlığını devam ettirir. Nevrotik tekrar tıpkı matematik kesire benzer, gizlice tekrar eden aynı "ilişkidir" ama asla aynı kisve altında değildir. Hiç alakası olmayan varlıklarla aynı terk senaryosunu yeniden oynamaya yazgılısınızdır, geri dönen şey ilişkinin kendisidir ve bir bakıma, gülme ve rüya aynı tekniği kullanır ama onun nasıl işlediğini gözler önüne sererler, bu da onları süperegonun korkunç düşmanları yapar.

Örülmüş küçük benlik parçalarıyla gelinir analize (sürekli tekrarlan kutsal sözler gibi kıskançlıkla muhafaza altında tutulan şefkatli ya da ölüm saçan cümleler, kadere karşı doğaçlama sığınaklar), Tristram Shandy "boşzaman beygirleri"* der bunlara, meçhul peyzajlara, bazı ışıklara açılan rüya kırıntılarıyla gelinir ya da analize şununla gelinir: çıkmaz sokakların orta yerinde küçücük sihirli düşünceler — orada şeyler durma noktasına gelir, bastırılır, kendi üstlerine bir dalga gibi yeniden kıvrılır ve ifade edilmeleri yasaklanmıştır, yıldırım çarpmışa dönmüşlerdir.

"On iki sarı kurt gördüm rüyamda," diyor bir kadın hastam, fotoğrafçılık için matematik mühendisliğini bırakmış. Yüzün belirdiği, gözden kaybolduğu, evrenselleştiği bir yöntemin mucidiymiş. Soykütüklerinde, köyde damgalanma korkusuyla kimsenin sözü-

* Bkz. Laurence Sterne, *Tristram Shandy*, YKY, 1999, VII-VIII. Böl., s. 37 ve dipnot, s. 95. –çn

nü etmediği intihar vakaları var, meşum yazgı. "On iki," diyor, "on iki saat, on iki ay gibi, daireler halinde kıvrılan, ritüel ve yıl döngüsüne, aynı zamanda yaşam döngüsüne hapsolmuş zaman gibi". "Her halükârda," diyor bu güzel genç kadın, "hep çoktan ihtiyarlamıştım ben."

Sonraları, rüyasında tehditkâr biçimde pat diye ortaya çıkıveren bu hayvanları ne zaman ansa onlara "köpekler" demekte diretecek. Ona bunlardan başta kurt diye bahsettiğini hatırlattığımdaysa, şöyle cevap veriyor: "Unutmuşum ... biraz bulanık. Tıpkı doğduğum akşam zamanı gibi, derler ya 'köpek ile kurt arası' zaman, ne gece ne gündüz, gölgelerin uzadığı vakit."

Sarı güneşle ilgili, ama kurt, masalların ve buz tutmuş steplerin arkaik hayvanı, kara olmalı. Fotoğrafın açıldığı yaratıcılık, rüya gören kişi için acaba bir gezginin önüne kurt çıktığında olduğu kadar kaygı verici mi? Akkor hale gelmiş bir hayvanın tekinsiz denilen rüyası; meçhul bir yaratık ansiklopedisindeki siyah ve altın sarısı. İnsan insanın kurdudur demezler mi? Rüya, biçimlerin, nesnelerin, yüzlerin, tanıdık manzaraların sınırındaki görüntülerle, imgelerle gelir, sanki sizinle alakası olmayan, ben/ben olmayan'ın parçaları, boşverdiğiniz küçük keşiflerdir. Biçimini tekrar oluşturmaya çalıştığınız, unutulmuş bir sahneden size geri dönen gerçek patlamalarıdır. "On iki sarı kurt", rüya bir ziyaret, kendi dilinizde bir haikudur. Kahkaha atmaya mı benzer? Deleuze şöyle yazar: "Bir metni yorumlamak, bana öyle geliyor ki, her zaman onun mizahını değerlendirebilmektir. Büyük bir yazar çok gülen bir kişidir."[30]

Bazen bir rüyayı bir kenara bırakmak gerekir, bir tek melodisi aklımızda kalan, ne yerini ne zamanını belirleyebildiğimiz, bellekten kopmuş bir ninni gibi, onu anlamaya çalışmadan bize biraz musallat olmasına izin vermek gerekir. "En etraflıca yorumlanmış düşte bile sıklıkla karanlık kalması gereken bir parça vardır: bunun nedeni yorum çalışması sırasında bu noktada çözülemeyen ve düşün içeriğine ilişkin bilgimize hiçbir şey eklemeyen bir

30. Gilles Deleuze, *age.*, s. 40. [Tükçesi: s. 50].

karışıklığın bulunduğunu ayırt etmemizdir. Bu düşün göbeğidir, alttaki bilinmeyene ulaştığı noktadır," diye yazar Freud[31]. Analist de, zamanı geldiğinde geri döneceğini bilerek, unutulmuşçasına, düşü rahat bırakmayı bilmelidir. Bilinçdışını bir bastırma, libido, itki deposu ya da torbası gibi hayal etmeyi bırakalım. Bilinçdışı, bir dokuma tezgâhının mekik dokuması gibi belleği, bedeni ve unutmayı bir araya toplayan, dağıtan, düzenleyen bir edimdir. Rüyanın kanaviçesine taşınan şey, bezemesini seansta bulur, analistin muhayyilesi ile hastanınki arasında. Rüyanın bütün yaratıcılığı, düşünceyi imgeye ve duyguya yeniden bağlama ve eskiler tahrip olduğu için o zamana kadar kullanılmamış yeni çevrimler yaratma teşebbüsüdür. Zira travmanın etkisi altında donan şey aynı zamanda düşüncedir. Travma bizi düşünmekten, travmanın kendisini düşünmekten alıkoyar. Harap olmuş bölgeyi ve bunun uzantısı olarak onunla bağlantılı her şeyi içeriden uyuşturur, yalnız rüya kaçabilir belki bu silinmeden. Bazen analizde anlatılan rüyaların bulanıklığının ve doğru sözcükleri bulma konusunda yaşanan zorluğun sebebi budur. Öyleyse kaygıya kapılamadan hayal gücünün kendini koyuvermesi, rehberlik edilmesine izin vermesi, yeni imgelere ve yeni fikirlere misafirperverlik göstermesi için nasıl yeterince güven kazanılır? Suyun üzerindeki halka açılır, aynanın yüzeyi bükülür; narsisizmden çıkış, bedenden bir şeyin, bizzat kılıfının terk edilmesidir. Travmatik bölgeleri boydan boya yeniden kat ettiğinizde, özneliğin yıkılmasını, eski medeniyetlerdeki öğrenmenin bir parçasını oluşturan "artık kendi olmama"yı bir nebze kabul edersiniz. Rüya gören kadın için bu, o gece on iki sarı kurtla karşılaşmaydı.

Bir sonraki gece, yeniden, sarı bir kurt görür rüyasında, bu sefer tek bir tane. Sabit bakışlarını üzerine dikmiş. Hepsi bundan ibaret. Bronx'ta, annesinin boşanmasını müteakip, kış vakti, karlı bir günde yaptığı bir gezintiyi hatırlar. Bronx hayvanat bahçesinde, annesinin ağlarken çıkardığı sesler varmış, tabii bir de kurtlarınki.

31. Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu 2*, çev. Emre Kapkın, Payel, 2. Baskı, 1996, s. 248.

Dediğine göre, bu son rüyada garip bir kurt dik dik yüzüne bakıyormuş. Korkmamış. Onu bana tarif ederken, gülmeye başlıyor, bastıramadığı bir gülüşle.

"Neden bilmiyorum," diyor iki hıçkırık arasında, "gülünç bir kurttu."

Rüya korku ve fanteziyle ilişkilidir. Gülme de öyle. Korkunun tatlılığa, yasağın "bırakınız geçsinler"e doğru tersyüz olmasıdır gülme, ama üstesinden gelinmiş dehşetin izlerini kendisinde muhafaza eder. Gülme basit bir cevher değildir, bizde sadece kırıntıları ya da dikkat çekici bir görüntüsü kalmış bir rüyanın inşasına onu yakın kılan karmaşık bir ağla sarmalanmıştır. Kahkahanın patlatıldığı, neşenin yayıldığı an incelikli bir filizlenmenin son aşamasıdır. Rüyalarımızın hatırasında, içimize koyulmuş kırıntılarda, bedenin ta kendisinden gelen imgeyle karışmış fantezi sansürünün gerçekleştirdiği yasaklama (bazı şeyler, "yakışıksız" oldukları için değil, travmaya fazla yakın oldukları için düşünceye yasaklanmıştır) ve özlemde, kamuflaj sanatında olduğu gibi, asli olan ayrıntıya doğru yer değiştirir. Rüyadaki risk, rüya görene, yolun her zaman tali olduğunu, Kierkegaard'un deyişiyle, daima bir tekerrür olduğunu işaret etmesidir. Bize gösterir, içimizdeki çocuğa, kayıp bir dünyanın yok oluşuna ağlayan o ebedi hortlağa bunu söyler. Hiçbir şeyin telafisi olmayacak, hiçbir şey eskisiyle aynı olmayacak ve belki de eline hiçbir şey geçmeyecek. Zordur bu, ama yine de tevekküle götürmez; o noktada hiçbir yolun olmadığı yerde bir yol icat edilir. Ve gülme, bu kez rüyayla ittifak kurar, kendi sırası geldiğinde, çıkmazın dışında garip bir çözümün kapılarını açtığını, tedirgin edici değil, saçma ve gülünç bir kurt keşfedildiğini söylemek için.

Ama kötü rüyalar olduğu gibi kötü gülüşler de vardır. İnce alayda başkasıyla yekvücut olduğumuzda, insani olanın en rezil tarafına temas ederiz. Bir başkasına gülmek, bir bakıma korkuyu nefrete dönüştürmektir. Kendisiyle alay edilen birinin aşağılanması, kabusta olduğu gibi, canevinden vurmaktır. Ya onun yerinde biz olsaydık? Burada Bergson'un gülme üzerine ünlü metnini hatırlatmak isterim: "Gülmenin duygudan daha büyük düşmanı yoktur (...) Dolayısıyla

gülünç, etkisini tam olarak göstermek için kalbin bir anlığına da olsa hissizleşmesini gerektirir. Gülünç saf akla hitap eder." Ve şu meşhur satırlarla devam eder: "İnsan vücudunun tavır, jest ve hareketleri, tam olarak bu beden bize basit bir makineyi hatırlattığı ölçüde gülünçtür. (...) Bu artık hayat değil, hayatın içine yerleşmiş ve hayatı taklit eden bir otomatizmdir. Gülünçtür."[32] Fakat bir anlığına sarı kurda dönelim. Aşırı bir duygunun bu özgürleştirici gülmeyi kapladığı söylenebilir, tıpkı sanırım ne kadar abes, uçucu, mekanik olursa olsun her kahkaha patlaması gibi. Aynı şey sözgelimi güldürü (gag) denen iyice yağlanmış bu mekanik için de geçerlidir. Vaclav Havel güldürünün bir anatomisi olduğunu söylüyordu. Ardında da, onun dayandığı ilkenin, genelde tanınmış bir uzlaşımdan bir diğerine ani ve beklenmedik bir sıçrama olduğunu ekliyordu. Güldürü, bedenin ani çözülüşünü sahneler. Beden aniden kaybolur ve yeniden düzenlenir ve bu süreç tek bir akışta birbirine bağlanır. Nedenini gayet iyi anlarız. Güldürü geçici zayıflıklarımızı, onların saçma hale gelinceye kadar tekilleşmelerini gösterir bize. Nitekim, tıpkı beden gibi, güldürünün de bir mekanizması vardır. Ona güler ve onu harika buluruz. Yabanıllıktan sadece üslubu alıkoymak isteriz, güldürü konusunda sadece onun felaketli ama canlı bir neşe yaratan akıbetini bilmek isteriz. Arkadan Şarlo'nun vücudu hıçkırıklarla sarsılıyormuş gibi gelir. Oysa önden bakınca elindeki kabı delice sallayarak bir kokteyl hazırladığını keşfederiz. Güldürünün zalimliği zamansal varoluşun zalimliğini hatırlatır. Biz gülmekten, düşüşten ve horgörüden başka bir şey değiliz. Bize zamansallığımızı hatırlatan ânın sürpriziyiz sadece. Ânın biçtiği zaman ayaklarımızın altında açılır. Gülünç olan, enerji ve tasavvur kaynağı olarak hataya dayanır. Zorunlu olarak varoluşa bağlanmış ve varoluş yoluyla bağlanmış saçma tarafı açığa çıkarır. "Güldürü, dünyada ve başkalarında var olma görevindeki insana kendi amnezisini ifşa eder," diye yazar Frédéric Boyer. "İnsanlığın uyurgezerliğine dair bir şey birden beliriverir. İlk taşlama

32. Henri Bergson, *Le rire,* PUF, 1964, s. 1-5. [Türkçesi: *Gülme*, çev. Devrim Çetinkasap, İş Bankası Kültür, 2014, s. 6, 23-24].

filmlerin saf sinematografik silüetlerinin cisimleştirdiği tanıdık yaşamın uyanan rüyası. Yere gerildiği halde daha da baş döndürücü bir uçurumun üstünde yer alan görünmez bir ip üzerinde yürüyen cambazlar gibi. Stan Laurel'in uyuklayan bakışı. Buster Keaton'ın vakur yumuşaklığı, Şarlo'nun dans eden, latif ve dakik sakarlığı. Bulanık olandaki en büyük belirginlik, hep ilerlemiş bir felaketin hizmetinde olan duyulmadık bir sakarlıktır. Onların çocuklarla olan benzerliğini vurgulama tarzıdır."[33]

Gülme özgürleştirir, rüya da. En azından, her şeye, özellikle de kendimize rağmen ve karşı, tüm gücümüzle sürdürdüğümüz sadakatlerden azat etmeye çalışırlar bizi. Bu anlamda, bizim olumlu bir travma tecrübesinden geçmemizi sağlarlar. Dönüşü olmayan olaylardır, birden beliriverirler, hepsi bu kadar. Radikal bir risk. Bence neşeyle aynı tabiata sahip olan gülme ve rüya, birkaç saniye ya da birkaç saat boyunca, psişik bir açıklık alanını işitilmedik olana açan, atlatamadığımız birer andır. Gülme gibi rüya da gece ile uyanıklık, ışık ile karanlık, belirgin olan ile buğulu olan arasındaki hudutları bulanıklaştırır, umutsuzluğun tarafında yer alan tekrarı altüst eden yeni bir icat ve direniş imkânına tanıklık eder. Kısa bir müddet boyunca, önceden söylenmemiş, çoktan yazılmamış, zaten imzalanmamış, halihazırda yıkılmamış olana baskın yaparak, bize bazı sihirli işaretler sunarlar.

33. Frédéric Boyer, *Gagman*, POL, 2002, s. 34.

Artık Umut Etmemek

"Umuda olduğu kadar yılgınlığa da mesafe almalı."
—Georges Bataille

Umut, etkisi ona verdiğimiz değerle başlayan tuhaf bir uyuşturucudur: Ebedi yaşam, daha azı değil. Bilincin damıttığı tüm zehirler arasında belki de en korkuncudur. Zira nevrozun ağır ve titiz çalışması ve cehennemi uzlaşmaları umut olmadı mı bir hiçtir. Ama insan bilincinin, zamanla kumar oynayarak, ona has ölümcül koşulundan çıkıp kendini müstakbel bir geleceğe yansıtmasını sağlayan vasıtalardan nasıl şüphe edilir? Umut vazgeçişin tuhaf bir biçimidir, çünkü bizi gelecek üzerine bahse girmeye iterek, mevcut durumdan bir kaçış kapısı sunar ve bize şunu anlatır: Gün doğmadan neler doğar... Vazgeçişlerimizin gizli motoru olan umut dayanmamızı sağlar. Kabul etmek gerekir ki, çoğu kez, ağır ağır uçuruma yuvarlanmak yerine bu zehri tortusuna kadar yutmaktan başka yol yoktur. Ama umudun sinsi tehlikesi, bizi kendisi olmadan hayatın çoktan kaybedildiğine inandırmasıdır. Nasıl ki rüya, düşünce ve güzellik olmadan yapamıyorsak umut da vazgeçilmezdir.

Varoluş nasıl tahammül ettiğimiz, sağ çıktığımız bir şeye dönüşür? Umut ederek. Böylece sıradan melankolinin bataklıkları oluşur. Gerçeğin sözde ekonomisiyle anlaşmalar imzalanmıştır, feragat ve tevekkül pahasına, başka bir yaşam hayalini elde edersin. Gel gelelim, umut en başta gelen görev değil midir? Fiziksel ve ruhsal

perişanlık içinde yaşayan mistiklerin, delilerin ve son nefesini vermek üzere olanların göreviyken umut etmeye bile güçleri kalmamıştır. Tükenmez olduğu hayal edilen olanaktan azat olmak bizi sadece imkânsız durumların karmaşasında tutsak kalmaya götürür. O zaman her şeyin üzerine yorgunluk çöker, ağırlığını vermesine bile gerek kalmadan. Umut içinde yaşamak şimdiyi kaygı ya da hıncın istilasına bırakır ve kişinin kendisinden çok önce başlamış, hem isyanlarını hem de kurbansal güçlerini taşıdığımız bizden önceki nesillerin tarihinden dokunmuş bilinçdışı bir tiranlık için, başkalaşım beklentisini durmadan yarına erteler. Burada geleceğin tali yollarına sürülmüş bulunan şey, "hakiki yaşam"dır. Bizzat güvenirliği bahis konusu olan, yarın durmadan yeniden başlayan bu yaşam ışık geçirmez, balçıklıdır, yazgı olmaya ayak direr. Ve onun fanteziyle bizim aramızda, arzumuzun hakikati ile gerçekten arzulamamızın imkânsızlığı arasında açtığı, sürekli yer değiştiren, Derridacı anlamda diferansiyel [farkla, ertelemeyle ilgili] mekân gölgelerini kesintisiz biçimde önümüze yansıtır.

Bir umut pratiğini içselleştirmek mümkün olmalıdır, ama anda. Zamansal ayrılık yoktur. Çarpışmanın beklemeksizin, hemen, tam burada olduğunu kendine hatırlat. Şeylerin çoktan tersyüz olmaya başladığını, söz konusu olanın yine ve her zaman doğmak, kopmak, ayrılmak, kurtulmak olduğunu. Böylece kendini meydana gelene açmak. Olayın daha önce hiç olmamışlığına, yani daima, her bir kişi için olay olabilecek şeye. Ama o zaman, geleceği ümitsizliğe düşüren ve beklemeyi reddeden bu tür umudu anlatmak için belki başka bir sözcük, yeni bir cesaret gerekecektir.

Umut hâlâ teselli için kullanılan bir sözcüktür. Çıldırma noktasına gelinceye dek yolunu gözlediğimiz bu anlam fazlasını sağlar. Stoacı büyük ders şudur: Dünyanın içine gir ve hayatını kayıtsızlığa ulaşıncaya kadar algılarını keskinleştirerek sürdür. Yani ilgisizlik, keyifsizlik, vazgeçiş dışında her şey. Stoacı "ataraksi" (kayıtsızlık: harika bir sözcüğün kötü tercümesi) uç bir kesinliğin (emin olabilirsiniz) bir savaş duruşudur. Stoacı kayıtsızlığa ulaşmak, verilmiş, yaşanmış olanın yoğunluğunda gelen her şeyi almaktır, ama tercih

etmeden, bağlanmadan, ondan acı çekmeden. Gelecekten umutlu olmamak umutsuz olmak değildir. Öyleyse bu risk için başka bir sözcük gerekir. İçi dışına çıkarılan bir eldiven gibi, aynısı ama ters-yüz edilmiş (*inside out*) hali. Umudun öbür yüzü, ama arzumuzdan vazgeçme olarak değil, onun gerçekte, şimdi, burada karşılaştığı şeye rıza gösterme olarak. Stoa düşüncesi ne kötülüklere karşı savaşmak için bize sihirli bir fikir verir, ne de dünyayı yatıştırıcı bir tarzda yorumlar; hiçbir dış olayla bozulmayan bir sığınağın içe kapanmasında eğilip bükülmez. Bunların hiçbirini yapmaz. Bizi korunmasız fırtınaya dalmaya, ne kadar şiddetli olursa olsun sağanaktan rahatsız olmamaya ve her birimizin gizlice sürdürdüğü kibir ve ölçüsüzlükle yüzleşmeye teşvik eder.

Nevroz bir erteleme mantığıdır, aynı zamanda bir iktidar mantığı. Beklemenin ve vazgeçişin sabırlı ekonomisini kurar, ince bir doz ayarlamasıyla sizi biraz ikisiyle baş başa bırakır. Yakışıklı prens gelecek. Sürekli bu Uyuyan Güzel senaryosuyla eğleniriz, sihirli değneğinin yazgısının bizi kurtaracağını umarak. Fakat ya bizi bekleyen, yolu soracak kimse olmadan ormanda kaybolmaksa, ya gerçekte kendini kaybetmek istemekse... Adımlarını geri takip etmemek, ne pahasına olursa açıklığın ortaya çıkmasını ümit etmemek, bunun yerine gecenin çökmesini, karanlığın basmasını beklemekse. Umut nasıl şimdinin yüreğine doğru bükülür; duyumun, yavaş yavaş gözden kaybolmanın, ani kabarmanın, en az düşünülebilir olanın, bazen en ikircil olanın bir böcekbilimcisi gibi her ayrıntının şimdisine nasıl girilir?

Umudun mazeretini mahveden, şimdiye dikkat kesilmek, Duras'ın bazı filmlerini, kameranın belli etmeden ışığın, bakışın yerini değiştiren ve hemen sözcüğün yanına belli bir açıyla, uyum içinde koyulmuş sesin niteliğini bize duyuran o görünüşteki hareketsizliğini getirir aklıma. Orada hiçbir şey olmaması, en azından, görünür hiçbir şey olmaması riskidir bu. Sabit plan. Sırttan bir mevcudiyet. *L'homme Atlantique*'i düşünün mesela, hatta *Agatha*'yı. "Umuda olduğu kadar yılgınlığa da mesafeli yaşamak" aşırı ışıklı, yine de gizli olan bu mekâna benzeyebilir. Her hareketin özel bir derinlik

kazandığı, kendine has, benzersiz, taklit edilemez bir aksana sahip olduğu, askıdaymışçasına neredeyse hareketsiz bir zaman-mekân. Ve uzun çekim planlarının her biri, neden hiçbir şeyin kıpırdamadığını, neden bu kadar az jest olduğunu, arkası dönük söylenen sözlere bu kadar az ışık eşlik ettiğini anlamadan bu filmi seyreden sizin içinizde ebediyen sabitlenen, unutulmaz bir zamandan kopup doğar. Artık hiçbir şimdinin/mevcudiyetin olmadığı yerde şimdi nasıl ortaya çıkarılır? Yeniden yola koyulmak ve bu gizde başlamak gerekir. Hayatın bize bu ertelemeyi bahşettiği olur, şimdide olmak, hakikaten görünene, kendi gizini açana mevcut olmak. Hatırlanacağı üzere, Nietzsche gücü korumasızca kendisini sergileyen ve bizzat kırılganlığında, kavgada kendini açığa vuran şey olarak düşünmeye girişmişti. Bazen gerçek bizi devirir. Etkisi, tam da yaralanabilir olduğumuz yerde bizi çarpar. Bir yakınımızın ölümü olabilir bu, ihanet eden bir dost, perişan eden bir aşk, sonuçlanmayan bir proje, bir kaza da olabilir. Yüreği yanmış da denir böyle durumlar için. Hayatımızın rüyalarımıza nasıl yetmediğini yargılarız ve sertliğimize uyan tek şey, her ne kadar şişirme olsa da mazeret gerektiğinde canımızın istediği gibi manipüle ettiğimiz "gerçek"in güvenilir özrüdür. Umuttan olduğu kadar yılgınlıktan da uzak yaşamak daha da zor olabilir, çünkü yılgınlık bizim hatamız değildir. Birden beliriverir ve bizi insafına bırakır. Tolstoy'un romanı *İvan İlyiç'in Ölümü*'ndeki gibi küçücük bir olay olabilir bu. Çöküntüsünü atlatamaz, seken kurşun görünmeden içten öldürür onu. Hem sessiz hem de hafif bir yılgınlıktır.

İnsan yaşamayı arzu ettiğini yaşar. Yoksullara, dışlanmışlara, sefaletleri teselli bulmayanlara, kaderin yerle bir ettiklerine, ölümün yağmurlu bir akşam yolda karşılaşınca bir nefese daha izin vermeden parçaladığı ve hayatta kalanlara sadece süprüntü bir ebediyet sunduğu kişilere karşı isyan ettiren bir formül. Arzunun bize rehberlik ettiğini ve bizim için, ne mazeret ne özür bulmanın söz konusu olmadığı, kendi suretimizde bir yaşam biçimlendirdiğini, kendilerini hapseden bu umutsuzluk hakkında hiçbir şey bilmeyen kurbanların safını büyüttüğünü kabul etmemek. Gücü tükenmiş

bu kurbanlar yaşarken de öyledirler, gün be gün yeniden göğüs gerdikleri zar zor tahammül edilen, hazzın terk ettiği ya da meçhul bir inayetin yolundan saparak adeta şans eseri alelacele ziyaret ettiği bir varoluşun mezar kazıcıları. İnsan ne istiyorsa onu yaşar, belki de yavaşça oradan yeniden başlamak gerek. Bilinci ve bilinçdışını, yersiz çekişmelerini, heterojenliklerini unutmak, neden sorusunu biraz akıldan çıkarmak... Olduğumuz yerden başlamak, çocukların dediği gibi "harbiden". Harbiden, kökensel bir hakikat olduğu anlamına gelmez, sanki bizim dışımızda cereyan ediyormuşçasına gerçek diye adlandırmakta ısrar ettiğimiz şeyin darbesidir sadece. Gencecik bir kimyagerin yapacağı gibi, cafcaflı terkibimizin harcını parça parça teşhis etmek için nasıl döneriz kendimize? Rüyalarını gözlemlemek ve hiçbir şey unutmamak, kendini bir yargıya değil kendi himmetine tabi kılmak ve durduğu yerde olmayı arzu etmekle başlamak, yaptığını, sevdiğini kendi için ve kendinde yinelemek... Hiçbir dış nedeni geçerli görmeden, adımlarımıza, günlerimize, beklentilerimize, kutladıklarımıza ya da görmezden geldiklerimize, nefret ettiklerimize, candan sevdiklerimize, devam ettirdiklerimize, terk ettiklerimize rehberlik eden nedir diye soruyor muyuz kendimize? En azından başında. Her şey kendini "mecburi", yani zorunlu olarak sunar ya da neredeyse öyledir. Çağdaş Stoacılık mı? Belki...

Umut, umut etmeme pahasınadır, sanırım. Bizi çok yakında kapımızı çalacak daha iyi bir yaşama inandıran bu umudun yıkılışı pahasına. Son verilecek bir acı. Buna rağmen umut nasıl inkâr edilemez? Hemen önümüzde biten şeyi acele etmeden ayıklamak... Hangi yaban otlarının çakılların, çamur yığınlarının, küçük kemirgenlerin arasına karıştığını, hangi kök türlerinin boy atmayı sağladığını, hangilerinin tehlikeli olduğunu anlamak. Yaban otlarının arasına karışmış nergis tarhına hevesle girişen acemi bahçıvanın sakinliği ve sabrıyla. Tetkik etmek, bakmak. Ellerini uzatmadan önce görme, en küçük bir hükümde bulunma riskini almak. Onu sevgiyle gözlemek. O zaman her şey başka bir renge bürünür. Vahiy değil, hayır, sadece bir çekim kuvveti.

Evvel Zaman İçinde "Athenaeum"... Ya da Romantizmi Riske Atmak Neden?

Romantiklerin, 1800'de Jena'da dünyayı hep birlikte yeniden yaratmak isteyenlerin gecesini nasıl unutabildik? Aşkı, düşünceyi, dostluğu, mekânı ve zamanı, tasarlanan geleceği ve terörün bitişini paylaşmayı arzu eden birkaç adam, iki kadın. Tarihin o ânında düşünce en önemli faaliyet kabul ediliyordu. Schlegel kardeşler, August'un müstakbel karısı Carolina ve Friedrich'in skandal metresi Dorothea düşünce tarihinde çığır açan bir dergi sürdüler piyasaya. *Athenaeum*. Yeni bir Atina, idealle ve evrenselle Aydınlanmacıların ortaya koyduğundan başka bir ilişki düşlüyorlardı. Onlar vasıtasıyla, felsefenin kalbinde açılan geceyle kurulan başka bir ilişkiydi bu. Hegel, Schelling ve Hölderlin, Novalis'le, sonra Fichte, Schleiermacher ve başka şairlerle aynı anda, aynı yerde bulunuyorlardı. Goethe'ye bir yandan hürmet ederken, öte yandan onu küçük düşüren sanat, felsefenin tam kalbine yerleşti, böylece Kantçı *a priori* saf biçimi yerinden edince, özne büyülü krallığından, varlığının tüm imkânlarından yoksun kaldı ve insanları geceye yanıt vermeye çağırdı. Duyusal gece, ozanların ve delilerin gecesi, sürgünlerin ve isyancıların gecesi, dilin ve onun billur tarihinin gecesi. *Athenaeum* altı sayı yayımlandı. Bu 1800 civarı oluyordu, hani denir ya geceyarısı vakti. Hatırlayın, yüz yıl sonra, Lewis Carroll'ın eserinde, Alice ve Çılgın Şapkacı'nın doğmama günü (*unbirthday*) çay partisi

vuku bulacak.[34] Dondurulmuş görüntü. Jena'da da zaman henüz başlamıştı. Alman Romantikleri yeni bir dil icat ettiler, dünyayı ve terörü yeni bir tarzda adlandırdılar. Ve hepsi (neredeyse) bu kadardı. Diğerleri yollarına onlar olmadan devam etti, yazdı ve öğretti; bir şey doğmuş ve sona ermişti. Bütün ütopyalar gibi, kırılganlıklarına oranla şüphesiz güzeldiler. Bu felsefi yoğunlaşma meydana gelirken etrafındaki dünya, ufuktaki Stalingrad kuşatmasıyla, benzeri görülmemiş devrimlere iştirak ediyordu.

Sanki "Poetik bilincin, hakkında hiçbir şey bilmeksizin neredeyse herkesin hissettiği bu eksikliğe biçim vermekten başka bir hedefi yoktu. Alman Romantizminin büyüklüğü, Schlegel'in tabiriyle 'échappées de vue'nün* zincirleri kıran gücüne körlemesine güvenmekti,"[35] diye yazar Annie Le Brun. İlk Romantik grup on sekizinci yüzyılın sonunda Alman entelektüel yaşamının çalkantısında oluşmuş, ardından Shelley ve Byron etrafında İngiltere'de ve Fransa'da baş göstermiştir. Açılışını Jena'da yapan bu dönemde, mitin büyülü dünyasına bir geri dönüşe tanık oluruz. Doğa düşüncesi, Kant'ın mekanik doğa ile sonsuz özgürlük arasında yaptığı ayrımı dengelemeyi amaçlar. Romantiklerin, Kant'ın uzlaştırmadan bıraktığı uçları yeniden birleştirmek için doğayı saf mekaniklikten kurtarmayı arzu ettikleri de söylenmiştir. Ama onların düşmanı Kant değildi; Romantizm Kant'ın radikalliğiyle onun yüce felsefesinden hareketle oluşmuştu. Sadece onları ayakta tutan ütopya, geceye ait olanı, Aydınlanma aklının politikleştirmediği hatta erken dönem Hegel'in kendini sözcüsü kıldığı ehlileştirilemez bölge olarak tasavvur ediyordu. *Tinin Fenomelojisi*'nin (1805) ilk versiyonunda, Annie Le Brun'ün altını çizdiği gibi, Hegel'in negatif olanın bütününü tinin yaşamında yeniden ele alma yönündeki sonraki teşebbüsüyle uyuşmayan gececil bir mutlak fikri vardır. "İşte bu gecedir, basitliğiyle her

34. Söz konusu eser Lewis Carroll'ın *Through the Looking Glass* (Aynadan İçeri).

* (Fr.) Görüş açıklıkları. Bakışın uzaklara dalmasına izin veren açık mekân. "Echappée" aynı zamanda "kaçamak", "kaçış" anlamına da gelmektedir. –çn

35. Annie Le Brun, *age.*, s. 103.

şeyi içeren bu hiçtir insan; hiçbiri kendine ait olmayan, yahut mevcut olmayan, bir sürü temsil, imgeden oluşan bitimsiz bir zenginliktir. Bu gece –doğanın tam burada, fantazmagorik temsillerde var olan bu içyüzü, saf benlik– kendisini aşarak kendi etrafını kaplayıveren o kapkara gecedir; o gecede, bir yerde kanlı bir baş düşer, başka bir yerdeyse ölü gibi bembeyaz bir siluet ansızın peyda olur, düşen başın dibinde yine ansızın bitiverir ve bir anda yok olur. Bu geceyi görebilmenin tek yolu, insanın gözlerinin içine, korkunç ve dehşetengiz bir karanlığa dönüşen bu kara geceye dosdoğru bakmaktan geçer. Bizimle buluşmaya gelen dünyanın gecesidir."[36] Bu satırlar, dehası Tinin Tarih içindeki muzaffer yürüyüşü olarak dünya sistemini henüz kapatmamış genç Hegel'in kaleminden çıkmıştır. Bu Hegel, Alman Romantiklerinin açtığı zamana mensuptur. Düşünce ile şiir, öznenin bu bütüncül gecesinden başlayarak, üslup ve içeriğin artık birbirine karşıt olmadığı yeni ittifaklar icat etmek üzere bir araya gelir. "Düşüncemiz şimdiye kadar ya salt mekanik, diskursif, atomistik ya da salt sezgisel, dinamikti. Artık birlik zamanı gelmedi mi?"[37] diye yazar Novalis. Mit ile felsefenin, şiir ile belli bir varlık matematiğinin arzulanan, peşinden koşulan bu birliğinde, deyim yerindeyse, bütün Romantiklerin ortak arayışı vardır, tıpkı parçanın bütünle ilişkisinde ya da birkaç yıl sonraki Nietzsche düşüncesinin tersine, sadece Ebedi Dönüş ya da Güç İstenci kisvesi altında düşünülmeyen bir gelecek düşüncesinde ortaklaştıkları gibi. Bu birlik aynı zamanda, ünlü *Goethe ile Konuşmalar*'da Goethe'nin muhatabı olan tedirgin edici Eckermann figüründe de bulunabilir, zira bu söyleşilerde nihayetinde neyin kime ait olduğunu çözmek, üstadın sözünün nerede başladığını tespit etmek, nerede ve nasıl tilmizin, yani karanlık ikizin, Goethe'nin bahçesinin dibinde onun lanetlenmiş ruhu gibi, kuşlarla kulübesine kapanmış adamın sözlerinin bir

36. W. F. Hegel, *La Philosophie de l'esprit de la "Realphilosophie"*, 1805, PUF, 2002, s. 12. [Bkz. G. W. F. Hegel, "Jenaer Realphilosophie", *Frühe politische Systeme* içinde, Frankfurt: Ullstein, 1974, s. 204'ten alıntılayan Slavoj Žižek, *Hiçten Az*, çev. Erkal Ünal, Encore, 2015, s. 353. –çn]

37. Novalis, "Fragments", *Œuvres complètes* içinde, Gallimard, 1975, c. II, s. 49.

yankısı veya gerçek bir icadı haline geldiğini anlamak olanaksızdır. Herhangi bir teorik saflıktan uzak biçimde Jena'da biçim alan şey, eski masalların dilini felsefenin diliyle, ama aynı zamanda dilbilim, tarih, fragmanlar ve (1880'lerde Jena'da filizlenen poetik ve politik parlaklığın koşullarını kendi tarzlarında yeniden yaratmaya soyunan sürrealistlerin takip ettiği yol olan) arasözlerle birleştirir.

Hiç şüphe yok ki Friedrich Schlegel, Jena'daki Romantik çevrenin en etkili teorisyeniydi, aynı zamanda "manifesto"nun kaleme alınmasına ve *Athenaeum* dergisinin altı sayısına en çok katkıda bulunan oydu. Ama daha genel olarak, bu tarihin aktörleri, poetik dil yoluyla ya da daha kesin bir deyişle, Mutlak'ı kendi ebedi oluşunda üretmelerine imkân tanıyan *poetika*'yla bu Mutlak'a doğru kendilerini aşmayı hedefliyorlardı. Bu Mutlak artık felsefi ya da kavramsal değildir, edebi hale gelmişti. Geleneksel olarak felsefeye ayrılmış rasyonel kavramın alanını terk ederek, kendi Şiirlerini "ilerici ve evrensel"[38] diye nitelendirmek için türler arası ayrımları lağvetmek istiyorlardı. Onlar için, poetik söyleyişe ve edebi Mutlak'ın sonsuzuna girişin sadece iki ayrıcalıklı yolu vardı: Fragman[39] ve Schlegel tarafından "zamanımızın Sokratik diyaloğu" diye nitelendirilen roman. Umumiyetle paradoks ile mizahın harmanlanması diye tanımlanan ironi Romantikler için belirgin bir anlama sahipti, tıpkı daha sonra Kierkegaard için de olacağı gibi; herhangi bir Bütünlük içinde kapsanamayan saf poetik negatiflikti bu: "eserin tamamlanmamışlığının düşünümsel bilinci, ama aynı zamanda ve bilhassa esere has dinamiğin hep yeniden hamle yapması". Hegel Romantik özneyi, yalıtılmışlığından, içe kapanmışlığından, bu soyut ve tatminsiz içsellikten kendini koparıp almakta gösterdiği acizlikten dolayı eleştirir. Oysa "benlik" kendi üzerine kapanmamış, eserin yüreğine yerleşmiştir. Romantik ironi, tamamlanmamışlık olarak değil de öznenin öz-düşünümde çözülmesi olarak tasavvur edildiğinde, Romantik öznellik ile eser arasındaki ilişkinin ironik doğası

38. Revue *Athenaeum*, fragment 116.

39. *Athenaeum* fasiküllerinde toplam 451 fragman vardır.

yanlış anlaşılmış olur. Bu okuma, Romantizmin, tehlikeli biçimde nihilizme yaklaşan negatif bir ontolojiye asimile edilmesine katkıda bulunmuştur. Dünyanın, dilin ve gecenin tehlikeli biçimde aynı kefeye koyulduğu belirsizlik yüzünden bu vizyonun tehlikeli olduğuna hükmedilmiştir. Saf olmayan her şeyden kurtulmaya kalkışan Aydınlanmacıların mirası karşısında Romantik riski radikalleştiren şey, poetik ile politik olanın parlak karışımıdır. Hatta Kant'ın yücenin estetiğine dair kaleme aldığı kahramanca sayfalarda bile ilhama ve başkaldırıya çok az yer bırakılmıştır. Jena Romantikleri için, kayıp bir dünyanın soyut aranışı da bu dünyayı yeniden bulmak için önerilen olası bir yoldur. Nesnel Mutlak'ın temellük edilmesinin bu poetik mantığı, onun yöntemi haline gelen ironiyle bağlantılıdır. Heidegger'in "gelecek boyutunun üstünlüğü" düşüncesi, Romantiklerin gelmekte olan Altın Çağ anlayışının soyundan gelir doğrudan.

Ama erken dönem Romantizm çevresinde, yeni bir dünyayı hatta dünyanın yeni dilini sınama arzusu vardır. Bu harekette, ateşlilikleri ve atılganlıklarıyla hem Fransız Devrimi'nin hem de Kant'ın tezlerinin çok serbest bir yorumunu üstlenen böylesi bir özgür düşünceliler cemaatinde yaşamaya cesaret edecek kadar özgür olan kadınların mevcudiyetiyle sınırlı kalmayan bir erotizm bulunur. Söz konusu olan ne pek çok insanın bu harekette gördüğünü sandığı işkence edilen egodur, ne de hatta çok geçmeden yeni yüzyılın olgusallığında tekerrür edecek politik silahlara sahip olmayan zayıf bir başkaldırı. Daha sonra *le Spleen** haline gelecek olan şey, henüz bir keşif, geceye doğru bir tersyüz oluştur. Zorlamanın bir eğilime, idealin bir cehenneme, aşkın imkânsız bir çağrıya, en yakının uzağa, uzağın bir sürgüne ve bütün uzlaşımların sapkınlığa dönüşmesidir bu. Bir grup arkadaşın, dünyayı, yaşantının yoğunluğunun hiçbir bakımdan ideale teslim olmak istemediği bir savaş cephesi olarak deneyimlemek amacıyla yeni bir yaşam dünyasının saf, poetik icadına giriş-

* Baudelaire'in *Paris Sıkıntısı* diye çevrilen eserinin başlığının "Le Spleen de Paris" olduğunu hatırlatalım. –çn

tikleri (Dyonis Mascolo "düşünce komünizmi" derdi buna) tuhaf bir tarihsel uğraktır. *Athenaeum*'un fragmanları bu açıdan daha da şaşırtıcıdır: Hem vakti geçmiş hem inanılmaz derecede güncel olmalarıyla, Nietzscheci manada zamana aykırı ya da zamansızdırlar ve öyle kalmışlardır. Erken dönem Alman Romantizminde ironi gibi umut da dünyanın yeni ölçüsünün araçları, mutlak surette yeni bir dilin poetik, felsefi ve politik cisimleşmesidir. Bu şekilde yenilenmiş gelecek artık eskisi gibi düşünülemeyecektir.

İnanma Riski

İnanmak, bize dünyadaki en risksiz eylemmiş gibi görünebilir. Kendisini sunan veya kendisiyle özdeşlemeyi seçtiğimiz bir şeye basit bir bağlılık veya boyun eğme gibi. Bütün varlığımız ona bağlı hale gelir; insanın kendisini onun eline bırakması kafidir. İman gözleri bağlı olarak temsil edilir. En iyi durumda bir aldatmaca, en kötü durumda suçun bekleme odası, en berbat tutkuların mazeretidir. Her şeye inanma halinden biçare bir aptallık hali olarak bahsedilir, masumların büyülenmesinden bile yoksundur. Gel gelelim, inançta harika bir risk vardır. Pascal ve Kierkegaard bu riskten söz etmişlerdir, üstelik sadece Hıristiyan olarak değil, bu hususta işgal ettikleri felsefi konum savunulamaz bir paradoks taşır. Ancak bir sıçrayışla, yani sınırsız, teorik ve ruhani bir alana atılarak aşılacak bir engelin konumudur bu. Rasyonel bir süreklilik yoktur. Zira inanılması mümkün olmayanla karşı karşıya gelmekten başka nedir ki inanmak? Bu anlamda yalnızca mutlak surette paradoksal olan risk alınabilir, aklın gerçekleştirmeyi reddettiği bir sıçrama yaparak. Ama bu risk bağlanmanın, sözcüğün tutucu anlamında inancın tersidir. Aksine, uçlara kendini sergilemek, korunmasız açmaktır. Öyleyse inanmak, inanılmaz olanın karşısında öylece durmak, yine de geri adım atmamak için her inanışın nüfuzundan kurtulmaktır. Bazen psikanalizi, deliliğin korkusuzca ve neredeyse yargısızca dile getirilebildiği bir alan kılan şey budur. Kuruntunun yalanlanabildiği ve çok fazla hasara yol açmadan bağlarından kurtulabildiği bir yerdir.

Pascal'ın bahsi akla aykırı değildir, ama imanı doğrulanamaz olana, en azından ancak kumar oynanarak, yani yaşanarak doğrulanabilir olana yatırır. Böylece, "mantığa uygun" bir el çabukluğuyla her birimizi kayıtsızlıktansa Tanrı'ya sığınmaya davet eden Pascalcı bahsin bir nevi gelecekte geçmiş zamanı söz konusudur. Fakat bugün güvenilirlik, doğrulanabilirlikle ölçülür. Yeniden üretilebilir olandır, yeniden üretilebilir, öğretilebilir, herkesin erişimindeki testlere tabi bir bilgiye yol açandır. Bu ölçüt olmadı mı, geçerli bilgi de yoktur. Aile şemalarını, Nuh Nebi'den kalma tekrarları, durmadan yeniden kat edilen ayak izlerini aşmamız mümkün olsaydı kaç hayat kurtulurdu acaba? Peki asla meydana gelmeyecek olana, inanmak için hiçbir sebep taşımayana nasıl inanılır? Belki de risk işte budur. Umudu bıraktığımız yol sapağında onu yeniden bulmak değil, umulmadık olan üzerine kumar oynamaktır.

Eğer risk bir olaysa, bir önce ve bir sonrayı, zamanda "önceden olduğu gibi"ye güvenli, bilgece bir dönüşü olanaksız kılan bir *dönüm noktasını* (*crisis*) tanımlar. Bu tam da analizdeki hastanın umduğu ve inanmakta onca zorluk çektiği şey değil midir, yani öngörülemez olanın belirmesi, meydana gelmesi, kendini açığa vurması ve hayatını dönüştürmesi? Bizi bunu beklediğine inandırır, ama başta bu riske giremediyse, bunun sebebi belki de onu gerçek bir olasılık olarak tasavvur edememesidir, zira bu bir darbede önceki hayatını hükümsüz, yarasız veya müphem hale getirerek onu paramparça edecektir. Risk ve umulmadık kapasitesi bir ve aynı şeydir. Antigone bütün insan yasalarına kafa tutar, çünkü yüreğinin ona buyurduğu, inanılmaz olana uyar. Onun için ölülerin gömülmesi yasasına riayet etmek tüm diğer yasalardan önce gelir ve bu inatçılığı onu ölüme götürecektir, öyle bir ölüm ki her muhakeme bize onun delilik ve mümkün bir yaşamdan feragat olduğunu söyler; buna rağmen onun için tek seçenek budur. İnanma riskine girmek, kendini inanılmaz olana teslim etmektir, ona silahları bırakır gibi ya da tutsak olur gibi teslim olmaktır, kendini aklın kollarına bırakmak değil, semptomun yüksekliğine çıktığında, onun da üstüne yükselip bizi yükseğe bakmaya mecbur ettiğinde içimizde ikamet eden gecenin payına

teslim olmaktır. Elbette son derece rahatsız bir konum. Bunun yerine eleştiriyi bilemek ve Nietzsche'nin dediği gibi, orada gözlerimizin önünde un ufak olmaya hazır öte dünyaları hor görenlerden olmak evladır. Ama aynı zamanda ufuk çizgisini sınırsız olana kadar genişletmek, geri dönüş olmadığını bilerek, aşina olduğumuz, tanıdığımız, yaşadığımız her şeyin altüst olabileceğine inanma riskini almaktır. Çıkmaza varan ve radikal biçimde çatallanması gereken Sokratik ironinin yoludur bu. İnanmak (evet) ama kesinlikle çıkmaz anlamında. Skandala dönüşen, gerçeğe köstek olan ve hep de öyle olacak bir anlam. Elbette, düşüncenin paradoksal olarak sustuğu, olduğu haliyle artık direnç göstermediği o yere inanmak. İnanmak ya bir ihtilaftır ya da bir feragat. İhtilaf olarak, tasavvur etmediği, edemediği bir ufka sürüklenir, zira cisimleştirdiği sınırların taşması (inanmak aynı zamanda bir duygulanım, bir coşkunluk değil midir?) yaratıcı direniş bölgeleri, tam anlamıyla "dengesiz", ehlileştirilemez alanlar açar.

Çünkü inanmak illa bön olmak ya da muhayyile tarafından aldatılmak değildir, ki Kierkegaard'un kafa yorduğu şey de buydu. Düşünülmez olan üzerine kumar oynamaktır. Bir sıçrama gerçekleştirmektir. Her şeyin bizi durmadan sürekli olana geri getirdiği yerde kendini süreksizliğe adamaktır. Tamamen mantıksız olmak yetmez. Ufuk çizgisini kaydırmak da gerekir. Söylemi, parametleri, bakış açısını değiştirmek; bakışı tablonun kıyısına yönlendirmek, nihayet kenarda, orada bu ayrıntıda neler olup bittiği görmek, alfabeyi, tarihi, hafızayı değiştirmek gerekir.

Çeşitlemeleri Riske Atmak

Çeşitleme nedir? Bir sanat ve bir risktir.

Nevroz işleri karmaşıklaştırır, tavizler verir, verir ama sonra hemen geri alır, pazarlık eder: Semptom, borçluya sürekli hatırlattığı borcun ödenmesini bekleyen tefecidir. Nevroz, tehlikeli cüretkârlığa yol açacağı şüphesiyle çeşitlemeleri yok sayar, hoşlanmaz onlardan. Müzikte çeşitleme basit bir tema etrafında eksiksiz bir dünya kurar. Kontrpuanların*, alçalan ve yükselen armonilerin, fasılaların, Bach'ın füg sanatının mucizelerinden biri olduğu çoklu kompoziyonların göz kamaştırıcı dünyasını. Çeşitleme zamanı esneterek sonsuza yayar, bir yandan hafızaya (temanın hafızasına) başvururken diğer yandan durmadan uzaklaşır ondan. Çeşitleme, eskiye (tema — tapınağın muhafızı) itaat örtüsü altında yeni olanı takdim eder, eski kurallara uyuyormuş gibi görünen saf bir doğaçlamadır. Nevroz gibi gizlice işler ama tam tersi yönde. Çeşitlemelere kabiliyetiniz olursa tekrardan kaçınırsınız. Zira nevrotik tekrar (yaşamınızda) kendisini hep farklı bir ışık altında sunar, ama aslında aynı kalıbı ilanihaye yineleyerek tek bir senaryoya uyar. Yaşamlarımızda tekrar kendini asla olduğu haliyle haber vermez; trajik aygıtı yöneten birleşimsel mantık asla kolayca keşfedilmeye izin vermez; gerçeğin rastlantıları altında (çoğu insan "yaşam" demeyi tercih eder) bir değişke icat etme, çemberden kaçma yasağı vardır. Terk etme terk etmeyi, şiddet şiddeti,

* Çeşitli melodileri birbirine uydurma. –çn

melankoli melankoliyi getirir; nasıl icat edilir bir dışarı? Bir başka yer? Deleuze'ün hatırlattığı gibi, "Anlam veren şey tekrar değil, farktır, değişme, bozulma, Doubrovsky'nin dün akşam *yanlış nota* olarak ifade ettiği şeydir; yani, en ilksel formunda bile olsa çeşitlemedir. Eleştirmenin rolünün, tıpkı müzisyeninki gibi, *varyasyonları yorumlamak* olduğunu düşünmek oldukça keyifli olurdu."[40]

Metaforun, kaynağını silme eğilimindeki bir çeşitleme olmasının sebebi, ana temanın tahmin edilmesine asla müsaade etmemesidir, sanki imge başlangıç fikrinin yerine bir daimi yer değiştirme aygıtı, bir vektörleştirme, bir anlamda bir idealleştirme koyabilirmiş gibi davranmasıdır.

"Yaşayıp yaşayabileceğimiz tek şey başkalaşım,"[41] diye yazar Aby Warburg notlarında. Fark, sapma, çeşitleme: Bu motifler gerçeğe açılan baş döndürücü bir pencereyle, önden ve arkadan, nakış gibi işlenmiş, sökülmüş, açılmıştır. Çeşitleme aynı zamanda biçimseldir, yani edebiyat, şiir, yaratımdır. Filozof Elie During'in sözleriyle: "*Biçim*den anladığım belirli bir konfigürasyon ya da anlamın evrensel kuruluş ilkesi değil, bir yapı ya da bir göstergeler rejimi de değil, kastettiğim, onu dokunulmadan bırakan deformasyonlara *geriye dönük olarak* bir değer verebilen, dinamik biçimde belirlenmiş bir değişmezlik, bir değişmez gibi bir şey (...) Bu biçimin kendisi bir motiften diğerine geçişin yolunu açan dönüşümlerden ayrılmaz."[42] Çeşitleme başka biçimler yaratan kesintisiz bir tertiptir, bu nedenle de biçimseldir. Biçim statik bir veri değildir, bir çeşitlemenin görünür kılınmasını, bir metaforun bize olduğu gibi görünmesini sağlayan şeydir, bir kez daha aynı peyzajı kat ederek onu bize hiç durmadan başka türlü açığa vuran imgenin çerçevesidir.

Elleri yaşlı bir kadının ellerine benziyor, uzun tırnakları var, kusursuz, kırmızı tırnakları. Bir cadının ya da bir perinin elleri gibi, öyle

40. Gilles Deleuze, *Deux régimes de fous*, Gallimard, 2003, s. 42. [Türkçesi: *İki Delilik Rejimi*, çev. Mahir Ender Keskin, Bağlam Yayınları, 2009, s. 44 – çeviride ufak değişiklikle].

41. Alıntı: A. Le Brun, *age.*, s. 244.

42. Elie During, *age.*, s. 45-47.

güçlüler. Birbirine kavuşmuşlar. Hangi duaya kenetlenmişler acaba? Kadın yas tutmuyor.

"Üç buçuk yaşındaydı," diyor, "annemin kız kardeşi sürüyormuş arabayı. Yoldan çıkınca ikisi de ânında ölmüş, en azından bana söylenen bu. Teyzem biraz daha yaşamıştır belki?" Hafifçe askıda kalan bir soru, belli ki bir onay peşinde değil. Fakat oğlum... Ondan sonra hayatta kalmak dayanılmaz. Yine de denedim. Babasını terk ettim, ülke, iş değiştirdim. Eskiden burada öğretmenlik yapıyordum. Babamın yaşadığı New York'a gittim, orada doğduğum için çifte vatandaşlığım var. Biraz gelişigüzel lambalar tasarladım, insanlar beğendi. Fransız zevki söz konusu olunca neredeyse her konuda itibar ediyorlar size... Geri dönmeyi hayal bile edemeden iki sene kaldım orada. Sonra döndüm ve o noktadan sonra planlandığı gibi tekrar New York'a gitme gücü bulamadım. Biletim vardı, üç gün sonra ayrılacaktım buradan güya ama onun yerine şimdi burada sizin yanınızdayım." Teselli bekliyormuş gibi görünmüyordu. Ben de onu avutma riskine girmedim... Sanırım, vaktinden önce yaşlanmış ellerinin otonom yaşamı kanımı dondurmuştu — bir heykel. Kadının yüzü, vücudu ise, bana hiç el değmemiş, bozulmamış gibi görünüyordu. "Benden ne bekliyorsunuz?" deme isteği duyuyordum içimde, ama bu bile müstehcen kaçacaktı. Sustum.

"Burada sizin yanınızda ne yaptığımı anlamak istiyorum, bana sizin adınızı verdiler. Sizden hiçbir şey beklemiyorum, o gün beklemeyi bıraktım, temelli, ama yine de, neden..." Bir an gözlerini kaçırdı, "Ben de yok olmak istedim, fakat beni alıp götürmedi, ölme isteği. Yaşamak istememek ile ölmek istemek arasında bir fark olduğunu o an anladım. Hayatımda her şey değiştiyse de o zamandan beri hiçbir şey değişmedi."

Çeşitleme bir sarmaldır, dumansı bir hareket, bir sapma. Takıntı da bir sapmadır. En katı hareketsizliğe tabi olduğunuzu, hepsi her bir yandan sizi bu devinimsiz noktaya sürükleyen düşüncelerin hücumuna uğradığınızı sansanız da, takıntı bir kaçınma stratejisidir. Sizi başka bir şey düşünmekten, düşünmemeniz gereken ve düşünemeyeceğiniz bir şeyi düşünmekten bütün gücüyle esirgeyen bir kaçınma stratejisi.

Bu kadında takıntılı nevroz mu vardı? Bu bile değildi. Ölmüş oğlu hâlâ oradaydı, bedeninde, kollarında, ellerinin arasında. Hissediyordum bunu, hani neredeyse hatlarını bile çizebilir, hafif ağırlığını, narinliğini, sarışınlığını algılayabilirdim. Bunun yükünü onunla paylaşmak, orada, omzunun arkasında kalmak ve acısını bu daimi avuntuyla biraz hafifletmek isterdim.

"Orada sizinle birlikte," dedim.

"Evet, hep, gece gündüz," deyiverdi. "Onu bırakamam, anlıyorsunuz ya..."

Bu kez handiyse bana yöneltilen bir sorunun başlangıcı söz konusuydu, sesinde çok hafif bir soluk vardı. R. J. Ellory'nin yazdığı bir romanın güzel adını düşündüm: A Quiet Belief in Angels.[43] *"A quiet belief" nasıl tercüme edilir, "hafif bir inanç" diye mi? Bu kadın beni görmeye gelirken içindeki görünmez, ama öylesine canlı çocuğunu da getirmişti. Ve yalnızca elleri ifade ediyordu acısını ve oğlunun mevcudiyetinin son tasdikinin kaybolup gittiğini görme bedeli karşısında acısını serbest bırakma aczini. Elinde kalan sadece bu mevcudiyetti, ölü evladının saf mevcudiyeti ve kimse bu sefer onu elinden alamazdı.*

"Lamba tasarlıyorsunuz..."

Çeşitleme. Belki de bazen bu kadardır, bir çeşitleme. Bir eğilimdeki eğiklik, bir kumaştaki kırışıklık, gelişigüzel, hiçbir bağlamı olmayan bir soru.

Kadın güldü.

"Evet, çoğunlukla yoldan topladığım malzemelerden yapılmış, çok basit lambalar. Kullanılmış, unutulmuş, atılmış nesneler. Bu nesnelerden parçalar alır, bir araya getiririm, katlar, keser, yeniden biçimlendiririm. İnsanlar bana bunların kayıklara benzediğini söylediler. Onlar bana denizde yolculuk yaptırır. Onları yaparken başka bir şey düşünmem, bana yeten bir tür harekete kapılırım ve ihtiyacım olan tek şey budur.

"Bir nakil aracı bulmuşsunuz."

43. R. J. Ellory, *Meleklere İnanmak*, çev. Mehmet Gürsel, Sayfa6 Yayınları, 2012.

"Nasıl yani?"

Kafasının karıştığını görüyorum.

"Bildiğiniz gibi, masallarda geçilmesi gereken bir sınav olduğunda yardım gerekir, sihirli bir değnek, bir yazgı, Baba Yaga'ya karşı bir efsun, sihirli bir tarak, bir kumaş, bir şey, sizin için bu lamba olmuş. Yolu aydınlatmak için değil de denizde yönünüzü belirlemek için bunu buldunuz herhalde."*

"Yalnız ben hiçbir yere gitmiyorum. Ne zaman düşünsem, ne zaman birini öpsem, hatta uyurken bile ölü çocuğum orada."

"Peki nereye gitmek isterdiniz? Varoluşumuz bir seyahatten başka bir şey değil, inişli çıkışlı bir güzergâhta geçen zaman, az çok tehlikeli bir yol. Neden bir yere gitmek gereksin ki? 'Normal' bir yaşamla kıyaslandığında üç buçuk yıl çok kısa görünüyor, ama kim bilir? Yaydığı yoğunluk ve parıltı, paylaştıkları, içinden doğduğu ve asla ellerimize bırakılmayacak gizemden sundukları değilse nedir ömür denilen şey?"

"Ölümüne bir anlam vermeyi bırakmayı mı kastediyorsunuz? Bu beni avutmuyor."

"İsteyeceğiniz son şey teselli edilmek, değil mi?"

Ellerini ilk defa serbest bıraktı. "Evet."

"Ya çocuğunuzu içinizde taşıdığınız, yakınınızda tuttuğunuz için kendinize kızmayı bıraksaydınız... Hani derler ya, 'yas tutma' isteğinizden vazgeçseydiniz?"

Çeşitleme, her noktasını kat ettiği, bütün ekinokslarını bildiği bir çemberden çıkmak için zekâ ister. Çeşitleme olduğu gibi konuşulmayan bir aradır, mucizevi biçimde emniyetli, boş bir mekândır. Şeylerin yoğunluk açısından çeşitlendiği söylenir. Örneğin ışık için, yön tayin etmek için bir lamba.

"Onu içinizde, kendinizle birlikte muhafaza edebilirsiniz", diye ekledim. "Eğer gitmek istiyorsa alıkoymayın, zaman zaman size göz kulak olmak için gidip gelecektir. Böyle düşünmüyor musunuz?"

* Slav mitolojisinde, kemik bacak sıfatıyla da anılan cadı karakteri, Doğa Ana'nın karalık yüzünü temsil eden kötülük tanrıçası sembolüdür. Yunan mitolojisindeki Tanrıça Hekate'ye tekabül ettiği söylenebilir. –çn

Sinemada, geniş çekim, diyordu Deleuze, bir yüzdür. Ten daima bir yüzdür. Ve yüz, dokunarak, umularak, keşfedilerek aşılan bilinmedik bir dildir. Kaybolduğumuzda, demirleme noktasını bir yüzde ararız, hangi yüz olursa olsun. Belki de bunun sebebi, yüzün verdiği o sonsuz yakınlıktan geliyor olmamızdır.

Kadın kıpırdamıyordu, bana bakmıyordu. Elleri kucağında, kendi hayatlarını yaşayarak dinleniyordu.

"Sanırım gitmem gerekiyor..."

Ayağa kalktım, o da kalktı. Hangi gidişten bahsettiğini sormadım, ama yeniden yola çıkacağını, yavaş, kırılgan, gayretkeş lamba imalatına yeniden başlamak için New York'a gideceğini bildiğimi sanıyorum. Karşılaşmamızı ve kısa bir an paylaştığımız imkânsız teselliyi unutacağını. Ama algılanması zor bir şey yer değiştirmişti, kim bilir, seyahat etrafında hafif bir çeşitleme — kendimize bahşettiğimiz ve gidince dönmeyeceğimiz bir seyahat, hatırlamanın ve unutuşun, tamamen hayatın bir parçası olan ölüme bir olanak sunulan konukseverliğin seyahati. Bir annenin ellerinin seyahati.

Çeşitleme imtinaya benzese de imtina değildir. Seçilmiş, dolayısıyla üstesinden gelinmiş tekrarın son derece biçimsel sanatıdır. Bizzat tekrara, en üstün icadın, hatta neredeyse yoldan çıkmanın tertibatını sokar. Çeşitleme bizi şuna inandırır: Fark ettirmeden bizi ana temadan bir kere daha uzaklaştırmak için nazikçe elimizden tutup bizi ona geri götürdüğü anda her şey kaybolabilir. Bu yön tayininde, araçlar alışıldık kılavuzlar değildir, çünkü söz konusu olan tam da kıyıyı gözden kaçırmaya, tümden kaybolmaya ve yolda bu kaybı, el değmemiş bir arzunun ilmeğini bulmaya çalışmaktır.

Olay: Aşırımevcudiyet

Risk olay yaratır. Saf bir tekilliğe, sadece bir kez meydana gelecek olana biçim verir. Bir başka zaman icat etmek için gereken zamansallığı, kendisinden hareketle bir başka dünyanın, bir başka bakışın başlatıldığı şeyi yıkar olay. Bu başlangıç riskin bir diğer adıdır. Bu olmadı mı, dünya her an yeni bir biçimde icat edilmez ve bildiğimiz dünya çoktan tamamlanmış olur. Herhangi bir izin dışında bir şeyi, temsil edilemez olanı üretme yönündeki bu mucizevi kapasite, bildiğimiz bu dünyayı kendi olma imkânında tutar. Bu anlamda olay her zaman bir felakettir, ince ince bükülmeye başlamadan önce dosdoğru yükselen duman gibi, tam yörüngenin kırıldığı yere ulaşır.

Risk, olayı cismaniliğinde, bize "işte oldu" dedirten tarafında hızlandırır. Hiçbir muhakeme, özne için opak kalan bu türden bir alacakaranlığı dağıtamaz. Olay risk alan kişiyi (daha ziyade riskin ele geçirdiği kişiyi demek lazım herhalde) oyuncuya dönüştürür. Bahisçi, eskisinden daha canlı çıkma umuduyla meçhulle bilek güreşine tutuşur ve bu bahis, eylemi risk olarak onurlandıran şeydir. Sözgelimi aşk doğuran karşılaşmayı olaya dönüştüren, risktir. Varlığın kıvrımında, saklandığı halde yine de orada başlayan imkânsız gizemde gizlenen, idraktaki ve bedenin her noktasındaki arzudur. Gizlice vuku bulan ve iki kahramanının atlatamadığı bu şey, kahramanların kendilerini ne olduğunu bilmeden, öngörmeden riske atmalarından kaynaklanır, vuku bulan bu olaya onları ömür boyu bağlar. Karşılaşma olayı kaypak bir nesnedir. Onu, neredeyse işi-

tilemez olan başlangıçlarında düşünmek gerekir. Seni görüyorum, seni tanıyorum, sana hafifçe dokunuyorum ve aşk, bu iki üç fasılada şimşek hızıyla yoğunlaşıyor, benim elim, senin jestin, heyecandan birkaç saniye geciken cevabın, bedenlerimiz arasına daha ileri gitme yasağı gibi yerleşen bu sessizlik. Bu noktada özeleştiri ya da ince alay hiçbir işe yaramaz, nasıl ki gerçek yoluyla kendine verdiğin, korkularımızı silah olarak kullanmaktaki gayretkeş ıstırap işe yaramıyorsa.

Meditasyonlar'ın kartezyen öznesi şüphe vasıtasıyla kendi için mevcut hale gelir. Derrida bu şüphede, en baştan beri, içinden deliliğin geçtiği bir öznenin damgasını görmeyi önerir. Kartezyen özne, bir bakıma, aklını, bilgisini ve imanını orada bırakmıştır. Descartes'ın gücü bakımından düşündüğü şüphe (gerçeği askıya almak, onu radikal biçimde sorgulamanın konusu etmek) güvenilir bir dünyayı mümkün kılan bir deneyimdir. Şüphenin "vecdi"yle yoldan çıkarak kendine varma kapasitesini "aşırımevcudiyet" diye adlandırmayı teklif ediyorum. Bu deneyim, bir kazada, yaşamın tayin edici bir ânında ya da hatta temaşada yaşanabilir: Bu olayda, "olağandışı biçimde" oradayızdır, yani artık tamamıyla aynı olmadan. Ve bu aşırımevcudiyet aslında varoluş içinde çok enderdir.

Olay bize bir beden olmayı, algıyı, heyecanı, duygulanımları verir. Travmayla ilişkilenmemizin tek mümkün yollarından biri, "cisimsizleşmiş" bellektir (yani tam anlamıyla tecessümü-bozulmuş bellek, çünkü gerçekten travmayı *düşünmemiz* gerekseydi —ki bu noktada bir yaşam biçimi olarak "düşünme"den bahsediyorum— yeni bir dram olurdu bu), söz konusu bellek travmaya, bir anlamda "başka birinin" başına gelmiş bir şeye atıfta bulunurmuş gibi atıfta bulunmamıza imkân verir. Aynı zamanda, travmayı *yeniden cisimleştirmek* dışında, bizim için yeniden olay yapmak, bu riski bilinçli olarak mevcut halde almamız dışında, onu kat edip, ondan kurtulmak amacıyla travmadan hiçbir şey ele geçirilemez.

Bana öyle geliyor ki, politik ya da kültürel anlamda da olayın mahiyeti biraz aynı. Bir şey olmuşsa, bedenle vuku bulmuştur, örneğin yalnızca dansçının fiziksel bedeni değildir söz konusu olan, bu bir eserin, bir yerleştirmenin (enstalasyon) gövdesi de olabilir.

Ve belki de "olaysallık"ın tehlikesidir bu ya da ayartı belki de işi dışarı yaptırmaktır, mümkün en mükemmel ufku koymaktır, bütün protokolü, olayın meydana gelişinin koşullarını baştan yaratmaktır, dolayısıyla esasen onu bastırmaktır. Kendinde ve bütün dünyada mevcudiyetle ne kadar meşgul olunursa, bundan çıkan sonuç, paradoksal biçimde, o kadar öngörülemez olacaktır; kolektif düzeyde de aynı şey geçerlidir. Aşırımevcudiyet neden olay yaratır? Bir sesin kalitesinden ya da bir ışığın yoğunluğundan bahsettiğimiz anlamda varlığın belli bir niteliği, Kartezyen şüphe deneyiminde olduğu gibi, bir tür tezahür/aydınlanma ânı, yani eylem ile olmanın örtüşmesini dayattığı ve tetiklediği için mi?

Mahrem Kehanet

İnsan neden kendinin önündedir? Bilgisizliğimizin gecesinde bize böyle kim rehberlik eder de daha hakikat tasavvur edilir bile olmadan onu deneyimlememizi sağlar? Geleceği idrak etmekte bizden önde gidebilecek bir merci var mı içimizde, mütemadiyen teyakkuzda bir tür gözcü? Üç rüya boyunca sorgulamak istediğim şey işte bu, çünkü kanımca bunlar analize belli bir sona kadar kılavuzluk etmiştir ve yalnızca rüyayı gören sahiptir bu yolun anahtarına. Ne o, ne ben rüyanın içgörüsünün açığa vurduğunu tahayyül edebilirdik, sanırım.

İnsan neden, hayatının belli anlarında kendinin önündedir? Bilincimizin, sınıfımızın, eğitimimizin, korkularımızın ve başkalıkla karşı karşıya gelme yeteneksizliğimizin getirdiği kısıtlamaların ötesinde geleceği düşünebilen içimizdeki bu psişik rezervi düşünebilmek isterdim. Buradaki hipotezime göre, bu kapasite yüzünü geleceğe, vaade, kendini haber verene dönmüş bir nevi bilinçdışı olurdu. Nevrozu raydan çıkaran şey ("hep çoktan biliyor olma", "zaten tanıyor olma") içimizdeki kendini şimdiye dek bilinmeyene, farklı bir zamana açma imkânıdır. Neden örneğin bir analiz seansında, çözülmez bir yaşamsal duruma toslamış bir hasta, birden, sakince ve bir şekilde kendini anlamaksızın özgürleşmesinin, kurtuluşunun koşullarını bildiriverir size; onu bilir demek ki ama sanki bir delilik, bir kuruntuymuşçasına öylece size verdiği bu bilgiyi kullanamaz. Şimdiki zamanın ya da yaygın köleliğin ötesine atılan adımı açığa

vurarak, ikincil "kolektif bilinç" husule getiren, isyanlarda, devrimlerde, özgürleşme harekelerinde ve avangard akımlarda kolektif olarak ifade edilebilen bu "bilmeden bilme"nin gizli yüzüdür işte.

Filozoflar ve yazarlar bu gelmekte olan zaman figürüne, umulmadık olanın zamanına, kaderin oyununu bozan ya da geçmişin basit tekerrürü olan zamana kafa yormuşlardır, hem de mesihçiliğe başvurmadan. İnanıyorum ki, bir konuşmada ya da herhangi bir X öznesinin yaşamında mahrem bir kehanet varsa, o zaman ne olursa olsun bu vizyon sanata açılır, zorunlu olarak bir dile yol açar ve bu dil henüz edebiyat, yani tekrar, yolun yeniden alınması, kaynağa dönüş değilse de, illa ki yeni bir dilde bir şeyler söyler.

Kehanette bulunmak, gelmekte olanı söylemektir. Düşünmek ve önceden söylemektir, sanki zaman düşünceye ait olabilirmiş, ona ve onda açılabilirmiş gibi zamanda özel bir şekilde olmaktır. Bununla birlikte, felsefe bizi şüphe etmeye, dini sözlükçeye ait *kehanetsel* vadeye hemen inanmamaya davet eder. Yine de o, zamanın içsel anlamı ya da ayrıca *görme* (*theoria* sözcüğünün kökü — vizyon) diye adlandırılabilecek şey üzerine araştırma konusunda anlamca son derece zengindir. Kimi kez bizim için kendi örtüsünü kaldıran bu "olanı görme" nedir? Benliğin kendi dışında olması, vecde veya ilahi vizyona doğru çekilmesi ya da Sokrates'in düşündüğü gibi bir vizyonun vuku bulabilmesi için, basitçe kuruntulu olması veya *daimon*'u tarafından buyurulması mı gerekir? Blanchot şöyle yazar: "Söz kehanet taşıdığında, verilen gelecek değil, geri çekilen şimdidir ve onunla birlikte kapalı, durağan ve süreğen bir mevcudiyetin/şimdinin her imkânı da geri çekilir. (...) Kehanetli söz, her ikamete, her sabitlenmeye, atalet olacak bir kök salmaya karşı durarak bir hareketin kökensel talebine geri dönen başıboş bir sözdür."[44]

Kendi sözleriyle o önce bir kumarbazdı. Yaşadığı, deneyimlediği, onu kendi dışına koyan, onu yaralayan şey üzerine, hiddeti, küfrü, utancı üzerine kumar oynuyordu. Poker onun tutkusuydu, kartlar bedeninin uzantısı, varlığının ayrılmaz bir hareketiydi. Fakat buna

44. Maurice Blanchot, *Le livre à venir*, Folio, s. 110.

rağmen, kayıpla tuhaf, alışılmadık bir ilişkisi vardı. Parasız kaldığında bile, masaya sürecek kadarını bir kenara koyardı. Bir kardeşi kazada ölmüş, diğeri intihar etmişti. Bütün bunlarla fena baş etmemişti, dediğine göre, ortalarda olmayan alkolik bir babanın şiddet ile sevgi arasında dalgalanması, çok geçmeden üç çocukla bir başına kalan, bu yalnızlığa göğüs gerecek güçten yoksun, bezgin, yorgun bir anne. İmdat çıkışı, tek oksijen kaynağı olarak gördüğü okulda çok başarılıydı ve oyunlar da büyükannenin Baba Yaga'sının gönlünü edip, onda bir parça iyilik uyandırmasının tek yoluydu. Sonra lisede, her şeyi boşlamaya, gayesiz yaşamaya başladı. Yolu bir divana nasıl çıktı? Kuruntulu anlarının alarma geçirdiği bir kız arkadaşın (çünkü etrafı kadınlarla çevriliydi ve onlar tarafından seviliyordu) onu gelmeye zorlamasıyla. Mizah anlayışı olan nüktedan biriydi, insanları ve çağı aynı incelikle iğnelerdi. Asla kendine acımazdı, adeta nevrozu onu ilgilendirmiyordu; acımasız olduğu söylenebilirdi. Uyuşturucu etkisindeyken ya da aklı başında değilken, potansiyel olarak tehlikeli bir kişilikle katladığı (gerçekliğine asla inanmadığım) pis bir herif portresi çizerek beni korkutmaya kalkıştıktan sonra süngüsü düştü ve analiz gibi bir şey başladı.

Öyleyse neden burada mahrem kehanetten bahsetmeli?

Bir gün, bir rüya görmüştü. Söylenegeldiği gibi, bir adres bile bırakmadan onları temelli terk etmesinden hemen önce babasının (on yedi yıl sonra, evsiz, sokak ortasında ölü bulunacaktı) hediye ettiğine benzeyen küçük bir akvaryumda yüzen beyaz bir kaplan görmüş. Rüyasında, kaplanı kurtarmak için yaklaşıp elini suya uzatırken, bir yandan boğulmaktan çekiniyor, öte yandan ısırılmaktan korkuyormuş. Kaplan kıvrılıp uyumuş. Bir sonraki gece, ikinci bir rüya görmüş, bu kez kartlarla oynarken, önce belli belirsiz işitilen bir müzik gitgide kuvvetlenerek oyunu öyle karıştırmış ki kimse elini oynayamamış, kartları ve parayı fırlatarak büyük bir öfkeyle masadan kalkmış. Üçüncü gece, başka bir rüya. Bu adamın rüyalarını asla hatırlamadığını ve ilk altı ay, geçmişiyle ilgili aklına neredeyse hiçbir çağrışım ya da ânının gelmediğini belirtmek lazım. Bu son rüyada (o sene başka rüya olmayacaktı), mumlarla aydınlatılmış bir salona

giriyormuş, yöneldiği yeri seçemiyormuş, ama beklendiğini biliyormuş ve geç kalmaması önemliymiş, ışık göz alsa da çok hoşmuş, bir yandan bundan (göz kamaşmasından) korunmaya çalışırken, bir yandan da nereye doğru gittiğini ayırt etmeye çalışıyormuş. O esnada korktuğunu fark etmiş.

Bu adama Jean diyelim. Hayatında her şeyin çöktüğü bir dönemde, yaşamı istikrarsız, poker turnuvalarında sürtüyor ve kendini kapana kısılmış biri olarak tarif ediyor. İlk rüyanın çağrışımları onu Kızılderililerin belki de "ruh hayvan" diye adlandıracakları şeyle ilişkiye sokuyor, bu neredeyse totemik hayvan hem nadirliği ve gücü (beyaz kaplan), hem soğuğa veya kutup sıcaklıklarına direnci (travma mı?), hem de içinde evrimleştiği bir kaşık ılık suda kaybolmuş hayvanın handiyse amniyotik hassaslığını simgeler. Potansiyel olarak çok kuvvetli ama annede ve rüyaların suyunda kapalı kalmış bir "benlik" bu, şüphesiz rüyayı görenin insafına kalmış evcilleştirilmiş bir su (akvaryum) söz konusu. Rüyayı gören hayvanı yakalayıp sudan çıkarıyor ve saldırıya uğramaktan korktuğu halde avucunda dertop olmasını seyrediyor. Jean bunu hayvan kendiyle, bilincine vardığı ve kuşkusuz ilk kez tam manasıyla "idrak ettiği" psişik ve içgüdüsel gücün bir parçasıyla bir karşılaşma olarak yorumluyor. İkinci rüyada, en iyi bildiği durum içinde, yani hem tutkusu hem de yitimi olan poker oyununda. Bir müzik duyuluyor, diyor. Burada artık kaplan yok, sesler var sadece. Neden müzik? Bu basit soru Jean için tekrar bir uçurum açacak.

Freud'dan beri "bilinçdışı" diye adlandırılan, temelde özneden ya da öznenin arzusunu yöneten psişik katmandan habersiz işleyen bu psişik alan nedir? Bu psişik alanı, bana kalırsa, ruhsal olana referans yapmadan betimlemek zor. Çok kesin bir şekilde nitelendiremediğimiz bu "daha geniş" bölge, sanki birdenbire süperegonun gösterdiği sadakatlerden ve geçmişin ağırlıklarından kurtulup, nihayetinde sanki kendimizi eksiksiz bir geleceğe, yani şimdiden ipotek koyulmamış bir geleceğe yönelik kapasitesiyle şimdiki zamanda kavrayabilirmişiz gibi, onun gerçek, zaman ve başkayla bu uç noktadaki keskinlikle ilişkisinde bulunmuyorsa

nedir? Bu psişik alan gerçekten varsa, onun hakkında hangi bakış açısından hüküm verilmeli? O ancak, sonradan, gerçekteki etkilerine göre ölçülmez mi? Yetişkinliğe az çok kullanıma elverişli bir anılar stoğuyla varırız, bunlardan bazıları analiz sırasında ortaya çıkıp, kimliğimizin arşivlerini yeniden açar. İnsan geçmişini tahrif edemez, onun hatlarını yeniden çizer, orada mümkün sağkalım bölgeleri, yaşam ya da ölüm sözleri keşfeder. Nestor Braunstein'ın[45] fevkalade ifade ettiği gibi, rüya bizi biçimlendirmiş olan şeyin, yani bilinçdışı arzumuzun mahrem kehanetidir. Rüya büyük korkuda ve bu korkunun üstesinden gelme, etrafında dans etme, kırıntı ve kırıklarından onun imgelerini yaratma kapasitesinde yakalanır.

Bu adam için vücut bulmamış bu psişik alan müzikti. Çok genç ken soğurduğu müzik, zira babası alkolikliğe gömülmeden önce bar piyanistiymiş ve onu da yanında turnelere götürürmüş. Adamımız daha okumayı öğrenmeden, çok erken bir zamanda müzik parçalarının şifresini çözebiliyormuş. Müzik içinde öyle bir duygu uyandırıyormuş ki eserin tamamını dinlemekten korkmasına sebep olacak raddede uyuşturuyormuş onu. Ve aslında, bu rüyalardan sonra, onu bir ay tekrar görmedim. Çözümsüz para sorunlarını bahane gösterdi, sonra geri geldi. Dediğine göre, Beuscher piyano mağazası civarında dolaşıp durmuş ve sonunda içeri girmiş. Müşterilere enstrümanları tanıtan genç öğrencilerden biri ona farklı piyanolar göstermiş; birbirlerine ısınmışlar. Jean'ın rahatsızlığı iki mahiyete sahipti, ilki rüyasında saldırgan biçimde yüzeye çıkan müziğe ilişkindi (bu müzik poker partisini engelliyordu), ikincisi tanımlanamaz bir çekim hissettiği o genç adamın uyandırdığı duyguydu. Daha önce hiç escinsel ilişkiye girmediğinden, hatta yeniyetmelerin oğlanlarla oynadığı oyunlara bulaşmadığından, hem allak bullak olmuştu hem de utanıyordu. Sanırım varlığın uykuda kalmış ama (tıpkı gömülü bulunduğu topraktan [uykudan] aniden çıkarılan kıymetli bir maden gibi] çok güçlü biçimde yatırım yapılmış bir kutupluluğuyla karşılaşıldığında, onu kişileştiren nesneyle

45. Nestor Braunstein, *La mémoire et l'effroi*, Stock, 2011.

(burada piyanoyla) psişizmalar arası bu karşılaşmanın meydana gelmesine sebep olan kişi de sevgi yatırımı yapılmış hale gelir. Gizli kalmış eşcinsel bir arzunun gerçekleşmesi olarak görülebilecek şey sadece bu mahiyette değildir. Bu karşılaşmanın meydana geldiği andan itibaren, Jean sırayla arzuladığı ve korktuğu şeyi, yani bu müziğin onun kumarbaz evrenine yaptığı baskını tanımıştı. Yalnız bu müzik dışsal değil, müziğe (ya da müzisyene) "dönüşme" kapasitesiydi.

Psişik alan ile hakikat arasındaki ilişkiyi sorgulamak, özne olarak her birimizin içinde, "mahrem kehanet" diye adlandırdığım şeyle bir ilişki olduğunu düşünmektir. Bazı anlarda, neyin hazırlandığını, neyin kendini haber verdiğini "gör"ebilmemizin sebebi acaba nevrozun gerçeklik ile haz ilkesi arasındaki alışıldık kaymayı aşan ve ondan taşan bir hakikatin peşinde olmamız mıdır? Analizin alanı, varoluşun belli bir anda bu *içgörüyü,* bu kaymayı yankılamasına olanak tanır mı? Peki yabancı bir dili sanki dünyanın en doğal şeyiymiş gibi kavramaya olanak tanır mı? Mahrem kehanet, içimizdeki, gelmekte olanı tasdik etme kapasitesi olabilir. Jan Patocka hayattan, insanın içindeki sınırları deneyimleme kapasitesi, uzlaşmamış olanın içimizde riske edilmeye bırakılması olarak geniş anlamda bahsetmiştir. Zamanın ileri karakollarındaki gözcüler (Kierkegaard), kâhinler (Rimbaud) ya da uçurumun üstündeki köprüler (Nietzsche) olmak. Yeni yollar çizmek zor iştir, eski alfabelerden, ağırkanlı dolambaçlı sözlerden daimi kopuştur. Bu, ters-zamanda olma, "kırıntılar"a (yine Kierkegaard), yan yollara, bozulmuş dengelere, şeylerin belirme düzenine dikkat kesilme meselesidir.

Gece gündüz süren sekiz yıllık azimli çalışmadan sonra, Jean piyanist oldu. Bir bakıma, aldatıcı bir benzerlik pahasına başarısızlıktan ve alçalmadan kaçınarak, babasının çizdiği yörüngeye katılıp onu tekrar etmekten başka bir şey yapmamıştı. Belki... Tekrar dürtüsü, kendisinden doğduğu kader döngüsünde, tam da özgürlüğün diğer tarafında ısrar eder, durmadan tehdit edilen ortak bir hudutta ona sınırdaş olur.

Yaptığı ilk kaydı, noktürnler, babasının anısına adadı.

Mahrem kehanet, iç ses yoluyla, şair için, kuruntulu için, ressamın görmeden az önce görünür ile görünmezi bölen çizgiyi çizen eli için algılanabilirdir, o belirmenin damgasıdır. Fakat, ne kadar hayaletimsi olursa olsun her belirme, reddedebileceğimiz ya da razı gelebileceğimiz bir bağıştır. Sonuçları ne kadar altüst edici olursa olsun, kendi varlığıyla buluşmaya gelen kişi, gizlice, bir kâhindir.

Göz Kamaşması Pahasına

Görmek aynı zamanda ve her şeyden önce, görmeyi kesebilmektir. Göz kapaklarını kapamaktır. Dünyayı artık içine almamaktır, gözlerini yummak, perdeyi çekmektir. Birden huzur, alacakaranlık. Sonra gözlerini tekrar açınca göz kamaşması. Hızlıca, ışık geceyle karışır ve dış hatlar yeniden ortaya çıkar, dünya yerli yerine oturur, anlık bir iştir bu, sadece bir saniye sürer. Işık ne kadar parlaksa, göz kamaşması da o kadar kaçınılmazdır. Peki çok fazla görmekten gözlerimizin görmediği o saniyelik kırılma boyunca içimizde neler olup biter? Ruhsal aygıtın, bir an bertaraf edip, birkaç saniye sonra kendini yeniden mest olmaya bıraktığı ve ona bu şekilde gelen parlak düşünceler var mı? Bu, kuruntu, halüsinasyon denen şey değil mi? Çok fazla hakikatle karşılaşan düşüncenin direncinin kırıldığı ve aslında ne bildiğini anlamamak için alacakaranlığa geri döndüğü an değil mi? Düşüneni olmayan düşünceler düşünenin yolunu bekler, der dâhiyane İngiliz klinikçi Wilfred Bion. Bize musallat olan şey, asla dinmeyen bir savaşın kalıntısıdır.

Bu kuruntu gerçek hakkında çok fazla şey söyler. Görebilmek, hâlâ ve aynı zamanda görmeyebilmektir. Gözlerini tam bir göz kamaşmasından, körleşmeden önce, vaktinde kapamak. Yeniden karanlığa kapanmak. Kuruntu dökülmüş sütü, bir çakıl taşını kavrayan çocuğun avucunu, bir çığlığı, yankısız bir dehşeti, uyumlu iki gitarı, unutulmuş, görmezden gelinmiş, mezarsız isimsiz ölüler arasından geri dönen bir hayaleti anlatır, kuruntu yaklaşmakta olan bir kasırgadan, divanda

sohbet eden jaguarlarla kurtlardan bahseder. Sevinç. Coşku. Göz kamaşması. Göz kapaklarınızı, evet, yavaşça aralayabilmelisiniz, günışığı ve ışık seli süzülsün diye. Dehşet ve korkuyla ittifak kurmak, kaçma hareketini durdurmak ve kaynak olarak beliren şeye yaklaşmak. Çünkü dehşetle birlikte kurtuluş da gelir. Lanetler kuruntular yaratır ve kimse "İyi de ne anlatıyor bu kuruntu?" diye sormaya cesaret edemez.

Güller çiziyordu, deseni bir çığlık gibi damarlandıran parlak uzun dikenlerle üst üste binmiş güller. Sadece güller. Onu çizim yaparken seyrediyordum ve bir rahibenin küçükken bana bir keresinde hayatın gül bahçesi olmadığını söylediği aklıma geldi.

"Tabii ya," dedim çizimin üzerine eğilerek, "bir gül bahçesi özeldir..."

Küçük kız kafasını kaldırdı: "Siz hiç gül bahçesi gördünüz mü?"

"Evet, Fas'ta, bir gül fidanlığı. Buraya çok uzak olmayan bir fidanlık da var. Ama Fas'ta, güllerin bir kokusu vardı, üzerimde kalan güçlü, kolay çıkmayan bir koku."

"Ah!" deyip dikenin kenarına biraz siyah ekledi küçük kız, "bak bu zehirli".

"Öyle mi?"

"Neden diye sormayacak mısınız?"

"Nedenlere pek inanmıyorum," dedim, "bu benim sorunum tabii".

Küçük kız hoşgörüyle gülümsüyor. Eli oynuyor, keçeli kalem de onunla birlikte. Bir güneş beliriyor, yanında bir ay. Tam yan yana.

"Güneş bir yıldızdır, aysa bir gezegen," diyor yetişkin.

"Evet, biliyorum," diyor küçük kız.

"Öyle mi? Biliyor muydun? Seni etkilemek istemiştim, bak, beceremedim."

"Evet, beceremedin, ama bakışın hoşuma gidiyor, o yüzden sana söyleyeceğim, zehri oraya ben koydum, gülü korumak için, çünkü o bunu nasıl yapacağını bilmiyor."

"Genelde kendimizi nasıl savunacağımızı bilmeyiz, değil mi?"

Küçük kız birden endişeye kapıldı ve heyecanlandı: "Evet, özellikle de kuşlara karşı, kuşlar gülleri yuvalarına götürür ve gül haline gelmelerine vakit bırakmadan onları yerler."

"Zehirlendiyse yazık kuşa öyleyse?" diyorum biraz telaşlı.

"Kuş," diye cevap veriyor küçük kız son derece ciddi, "o benim kafamın içinde, seninkinin de içinde, sen de bilmiyor muydun bunu?"

"Hayır, bilmiyordum, dikkat edeceğim."

"Söz mü?"

"Evet, söz veriyorum."

Küçük kızı bana yönlendiren psikolog ara sıra kuruntuların eşlik ettiği psikotik bir halden bahsetmişti. Başkalarının yanında kız tahammül edilmezdi, tam bir şeytan. Okuldan alınmıştı. Otizm teşhisi konmuştu, ama bu teşhis tutmuyordu. Onun için fazla gelişmiş, dilsizlik yok, tersine kelime haznesi etkileyici. Ebeveynleri, bakıcılar artık ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Kuruntunun yaşı yoktur. Ama çocuklukta illa ortaya çıkabilmeli, çiğ hakikatini biraz her yere sıçrattığı, kabuslara, çizimlere, hikâyelere girdiği zamanlar olmalı, yoksa kuruntu yetişkinlik denen hayata musallat olmak, onu eski kabuslarının yumağına dolamak için geri gelir. Ve kimse nereden geldiğini sormayacağından, her şey bir hastanenin dört beyaz duvarı arasında sona erecektir çok geçmeden. Yankısız ya da neredeyse yankısız.

Göz kamaşmasını riske atmak, kimi zaman adlandırılmayanı araştırmaya girişmektir, yine de sonunda bundan canlı çıkacağını bilmek gerek. Söz saklanmışsa, söze ihanet edilmişse, söze duyulan güven ne olur? Gülünç duruma düşmüş, zorlanmış, sapkınlaşmış mı olur? Söz, dehşetlerden ve rüyalardan örülü çıplak yaşamı patlatmak için bir göz kamaşması gibi gelir. O ilk savaştır, dünyanın dehşetine karşı bir teşhirdir, böylece savaşsız bir yumuşaklığın olanağını açar. Sözünü riske atmak, geri dönüşsüzce terk edildiğinizde, bütün aşklardan şüphe ettiğinizde bazen mümkün tek eylemdir; işte o zaman dile getirilen sözün güvenirliği son sığınaktır. Korkmuş bir hayvanın kulağına mırıldanır gibi, geriye hangi tanınma alanının kaldığını ortaya çıkaracak çok az sözcük kalmıştır. O zaman yeniden bir dil, bir tınlama imkânı, bir ilk mühür icat etmek gerekir.

Dayanılamaz olan karşısında gözlerinizi çok hızlı, çok erken kapatıp, aynı zamanda onları yeniden açtığınız için sizi bir gün ele geçirmiş olan göz kamaşmasına rağmen analizde sözü riske etmek, birinin sizi dinlediğini ummaktır. Psişik olarak ölmektense görmek bir direniş biçimidir. Alacakaranlığı aramak etkisiz bir ilaç tedavisinden başka bir şey değildir. İngilizler, hüzünle büyünün bozulmasının karışımına *"sorrow"** derler.

Göz kamaşmasını riske atmak, görüşü kaybetmek pahasına hakikate bir saniyeliğine bakmayı kabul etmektir, çünkü sadece orada hayatta kalabilirsiniz. Ayrıca sapkınlığa ve bütün yalanlara karşı koyabileceğin tek yer de orasıdır. Fazla ışık, aynı özü ve aynı gizli girişi paylaşan yaratımla sevgiyi etkiler. Gözleri kamaşmayan (bir an aşırı ışık karşısında kaldığı ya da ani bir karanlığa gömüldüğü için körleşen) birinin kuruntuya erişimi yoktur. "Erişim"le kastettiğim sadece kuruntunun aktarabildiği bir tür ikincil hakikat. Göz kamaşmasını riske atmak tehlikelidir, fazla ışık ya da hakikat karşısında hayaletlerin kuşattığı yarı karanlık bir yaşamda daimi, tümden körleşme ihtimali vardır. Ama orası aynı zamanda neşenin de belirdiği yerdir.

* Üzüntü, tasa, keder, gam, dert, kahır vs. –çn

Arzu, Beden, Yazı

"Hapislik durumuna en çok da mahpusun kendisi hizmet eder."
—Platon, *Phaidon* [82E]

Arzu nasıl yazılır? Bizi, her birimizi yaşamlarımızın en mahrem noktasında, metaforsuz, kestirimsiz, kekelemeden devindiren şeye nasıl yaklaşılır? Nasıl yanında, berisinde olunur ve nasıl bu bulunamaz, doğrulanamaz gerçeğin etrafında bedenimizin hakikatini hayal etmekten vazgeçmeyiz? Zira arzu her şeyden önce bedenin bir dilidir. Bedenin bir tarihidir. Bizzat şifresi, gizli tutkusu, soykütüğüdür. Arzu humması yoksa beden de yoktur, yani her beden engellenmiş, kösteklenmiş, aynı zamanda heyecanlandırılmış ve harekete geçirilmiştir. Onu kat eden şeyin, onu yönettiğini sanan akıl için bilindik olmadığını ya da pek az bilindiğini semptom yoluyla söyleyen yine bedendir. Bedenin dili, Lacan'ın deyişiyle, bir yarı-söylemedir, arkasından konuşmadır, zira her iklimde hayli zamandır biliyoruz ki arzu bir zincirler, zincirinden boşanma ve yeniden zincirlemeler meselesidir. Sözcüklerle, sözcükler arasında ve sözcükler olmadan.

Arzunun etkileri başımıza gelecek zamanın hikâyesi kipinde gelir. Ah bir bilebilseydik... Bu bilmemeden, telafisi mümkün olmayan gecikmenin bu zamanından doğar düşünce, yani tam da eksikliğin yerinde arzuyu düşünme yetisi. Aynı, elden kayan fular gibi kimse yakalayamaz onu, ancak sonradan şöyle haykırır: Tam oradaydı, gördüm ben. Arzuyu yazının tarafında tutan nedir? Arzu bizzat

yazı olarak nasıl kurulur? Zira arzu, bence, *yazılır,* hem de sadece kitaplarda değil, iz bırakan, kayıt, hafıza, arşiv oluşturan, böylece yaşayanlarla ölüler arasında bir geçit açan her şeyde yazılır.

Arzuya erişimi kalmadığında insan ölür; görünmez bir şekilde, her şey çekiciliğini kaybeder, anlam sizi terk etmiştir, görevler mekanikleşir, sevilen yüzler bile artık yardımınıza koşmaz, ağırlaşıp belinizi bükerler ve onlara da yavaş yavaş kaygı bulaşır. Depresyon diye de adlandırılan arzuya erişimin olmadığı bu yaşam hakkında ne söylenebilir? Sonunda olası bir kurtuluşun, bir yeniden doğuşun mekânı olması beklenen analistin yarı kapalı odasına gelen, işte bu takati kalmamış arzudur. Arzunun yazısı tılsımlı bir alandır, ölüme (ama henüz değil), aşka (evet, biraz daha) ve düşünceye verilmiş bir rehindir. Bazen yazan kişi tam olarak ne yazıldığını bilmeden ama orada yazılan şeyin onu öncelediğini belli belirsiz anlayarak yarı karanlıkta ilerler. Birini yazmaya iten sebepler nelerdir? Kimileyin, belki, yanlış anlamalar, bir arkadaşın ya da editörün ricası, geri verilecek şeyler, makaleler, rüya kayıtları, yaban düşüncelerin yazıldığı küçük not defterleri; kuşkusuz en esrarlı olanı, bir kalemin ya da bilgisayarın uzantısı olduğu bir elin yazılanları haberimiz olmadan çiziktirmesi değil midir? Zira her yazıda, sanırım, önceden planladığımız ve az çok yetenek ve güçle ustalaştığımız şeyin altında yatan bir metin vardır. Bilinçdışı rüyalarımızı, dil sürçmelerimizi, güdük kalan, başarısız eylemlerimizi, yaşamımızın önemli tarihlerini, sevilen isimleri silahlandırdığı gibi bu alt metni de donatır. İşte tam orada, hakikaten, riske atılır arzu. Bir tedavide yazı silahını kullanmak, en azından onu teşvik etmek zordur, endişe vericidir ama tutkuludur, zira yazı bir bakıma sözelliğin imtiyazıyla verilmiş, işitilip anlaşılmış ve kabul edilmiş bir sözün uçuculuğuyla rekabete girme riskini temsil eder.

Damar cerrahıydı kadın ve analiz hemen oraya yerleşmişti, atardamarlardan kalbe ve kalpten atardamarlara kan taşıyan bu değiştokuşta, neşterin neredeyse her zaman yaşamla ölümün sınırları arasına girdiği, damarın tıkandığı, artık kanın ve arzunun dolaşmadığı yerde başlamıştı aslında. Sadece onun yaşayabildiği steril odada

(ameliyathane) mahsur kalmıştı, ölüme olduğu gibi yaşama da isyan eden asi bir melankolinin semptomlarını gösteriyordu. Geri kalan her yer kavruk toprak gibiydi. Onu çocukluğuna döndürme teşebbüslerime cevabı şöyle oluyordu: İlgimi çekmiyor. Sorularımı böyle nazikçe terslememesi için ne yapacağımı bilemiyordum. Karşımda bulmaca içinde bulmaca gibi bir genç kadın vardı, meslektaşları ve o kişinin gözünde müthiş etkili, sağlam bir mevcudiyetti, o kişi de hayatına çabucak ve tam anlamıyla girmiş ve ona göre kendini feda edecek kadar kıymetli tek kişi haline gelmişti, "ama neticede" diye düzeltmişti kendini, "feda edilecek bir şey yoktur, mahrem yaşam yoktur"; kadın ona, yani patent başvurusunda yardımcı olduğu genç biyoloğa zekâsını ve muazzam bir çalışma sunmuştu. Dişil olanla ilgili hiçbir şey söze dökülemiyordu ya da sadece soğuk sözcüklerle yapılıyordu bu. Dediğine göre, bu çalışma ve dostluk dışında yaşamı saçma kalmıştı. Kusursuz bir güzelliği vardı, ama kendisine ve bu güzellikle ilgili olası herhangi bir onamaya öylesine yabancıydı ki sonunda onu size unutturuyordu. Yine de, bir gün bir şeyler yazmasını salık verdim. Nadiren dile getirdiğim, hatta asla sözünü etmediğim bir talepti bu: bir metin rica etmek. Afallamış haldeydim; kadınlığına, kırılganlığına, sıradışı zekâsına dair hiçbir bilinç taşımayan, ameliyat etmekten (özellikle de hayat kurtaran operasyonlardan) başka arzusu olmayan (geri kalan her şey yaşamının satranç tahtasının dışına atılmış) bu kadına yardım etmekten acizdim. Sabırla gözlemlenen bir arzu anoreksiyasının tanığı haline gelmiştim. Bu tertibattaki nefreti meydana çıkarmak için çok vakit gerekecekti... Duygu karmaşası hep zaman alır, onu son derece zehirli kılan da budur. Gel gelelim hissettiğim bir şey vardı, abartılı bir idealin alıkoyduğu, ölümcül bir gözetleme kılıfında sabitlenmiş bir tutkunun dalgalanmasıyla gelen tuhaf bir yakınlık. Yazıları eriyik haldeki lavlara benziyordu. Kadın kalbinin en mahrem kıvrımlarının baş döndürücü bilgisiyle doluydular. İnsan, kadının hayatını bir analistin, jinekoloğun ve başarılı bir sosyoloğun bekleme odasında geçirdiğine inanabilirdi. Zehir zemberek, duygudan yoksun, kısa cümleler. Yazdığı sayfaları yorumlamıyordu; başlangıçta, onlar

hakkında konuşmaya yanaşmıyor ya da orada ifade ettiği başka biriymişçesine yazılanları kendisiyle bağlantılandırmaya direniyordu. Analistin muayenehanesi bu yazılı ifadelerin yeri haline geldi ve yavaş yavaş, işin içine duygulanımlar girmeye başladı, hassas bir şekilde düzenlenmiş bir söylemin yüzeyinde sürüklenen yalıtılmış bloklar gibi. Ardından da rüyalar geldi. Hiddetli, kasvetli mi kasvetli, cinayet ve deliliğin kol gezdiği, suikastçılar, tecavüzcüler, serseriler, açık kalpler, deşilmiş karınlarla dolu amfitiyatrolar. Burada arzu, hayal edilmiş, yazıya dökülmüş bu yazgıların şiddetinde sapmaya uğrayan yazıdan başka bir şey olmadığından nihayet dile getirilmeye başlayabilir ve onca tutkuyu koruyan bu yarılmanın, bir gün, başka yoruma gerek kalmadan kesinlikle yayımlanmaya değer olan bu sunulu kâğıtların tiyatrosundan başka bir tiyatroda sergilenip sergilenmeyeceğini kimse söyleyemez. Bir analist için bekçi olmak, dolayısıyla bu zincirinden boşanmış sözcüklerin zincirlenmesinin, öylesine uçucu bu arzunun yazılmasının geçici tanığı olmak ne anlama gelir?

Yaşamak, dehşetten sökülüp koparılmış bir icattır. Kimisinin hep farklı kollarda dindirdiği, kimisinin alkolde yatıştırdığı, diğerlerinin hastalıklı işlerde teskin ettiği bir dehşet; insanlar kaygı karşısında eşit değildir. Annenin her okşamasının çocuğun bedenindeki bu kaygıdan bir parça alıp götürdüğü, böylece çocuğu dünyaya getirmeye devam ettiği, dile getirdiği her sözcüğün, şarkısını söylediği her hecenin, beşiği her sallayışının dünyanın yabancılığının ağırlığını hafiflettiği ve çocuğa, çok kadim ve kesinlikle yaşamsal bir anlamda konukseverlik gösterdiği düşünülebilir. Böylece anne yeni doğanı temelde yeni bir bedenle sarmalar, dünyanın akıldışı gürültüsünü tercüme etmesi için çocuğa (aslında hayvana da) aktartılan belki de ilk kodları yankılayan psişik, ikinci bir bedenle kaplar. Neden bu yabancılık karşısında bazı insanlar çılgına dönerler ya da en azından neden bu halde kalırlar? Böyleleri çoğunlukla yaratıcı olurlar ya da sonunda yenik düşerler (çünkü çok uzun süreli, yüksek dozda kaygı dayanılmazdır), veyahut hemen vazgeçer, beşikte bulamadıkları ya da nasıl erişeceklerini bilmedikleri bir sığınağın imkânını sağlayabi-

lecek hayat kurtarıcı tek bir nesneye tutunurlar (şişe, şırınga, kriz). Neden diğerleri kaygıya doğuştan bağışıkmış gibi görünür?

Başka bir yazı tiyatrosu. Başka bir doğum.

H. daha çocukken silahlarla, bütün o savaş tiyatrosuyla ilgilenmeye başlamış. Daha sonraları oyuncu olup, sinemada dublaj yaparak hayatını kazanmış, bu dublaj aylar ilerledikçe, "gulyabani"ye (filme adını veren rol) mükafat olarak sunulan bir nevi ikinci bir kimlik haline gelmiş. Gulyabani, onun, oğluna dokunmayıp, kızını gerçek anlamda yutmuş bir babadan taşıdığı gölgeymiş, böylece oğlan sahnede baba sevgisini arayan yüzüstü bırakılmış, öfkeli biri haline gelmiş. Ardından iş dünyasına adım atmış, sanat dünyasındayken kaçmaya çalıştığı bu ekonomik ve ticari mantığa girip düşmanla işbirliği yaptığına kani olduğu bazı işleri yönetmiş. Annesi Kuzey'den, eğitimci burjuva bir aileden geliyormuş. Hamile kalınca, aile âşıkları reddetmiş. Çocuk altı aylıkken doğmuş, ebeveynleri öğretmenlik işi buluncaya ve büyük aileler bu birleşmeyi onaylayıncaya kadar bir koruyucu ail'enin yanına yerleştirilmiş. H.'nin anne babası onu almaya gelmiş ve ardından bir süre birlikte Kuzey'de yaşamışlar. Sonra küçük kız kardeş doğacak ve anne baba ayrılacak. Baba iki başka kadınla evlenecek, baştan çıkarmaya müptela bu ensest baba için H bütün hayatı boyunca bir güç, bir zırh ve basitçe, yasayla ilişkisi olmadığından bir gangster mizacı icat etmeye uğraşacak. Anne krizden krize koşar, haftada en az bir kez intihar etmekle, çocuklarını terk etmekle tehdit eder, onlara delicesine hiddetlendikten sonra ebedi bir sevgiyle onları tekrar kanatları altına alır. Küçük kız kardeş bulimik anoreksiya hastalığına tutularak çok defa intihara teşebbüs eder, böylece annesinin onu durmadan tehdit ettiği şeyi, çoktan tüketilmiş bir kurbanın sunağında eyleme geçirir.

H'yi ilk gördüğümde paramparçaydı; sadece duvarları ve çatısından bir parça ayakta kalmış, şüphesiz hâlâ azametli, ama artık hiçbir şeyi korumayan yıkık bir ev gibi. Güvensiz ve kültürlüydü, dediğine göre, "hakiki bir analiz" talebiyle gelmişti.

"Ah biri bana hakiki analizin ne olduğunu bir söylese," diye yapıştırdım cevabı, "ama evet, deneyebiliriz..."

Daha önce, pratisyen guru olan, Lacancı bir "üstad"ın analizinden geçmiş. H gözle görülür biçimde ıstırap çekiyordu ve onun için herhangi bir şey yapılabileceğine inanmıyormuş gibi görünüyordu. Yine de daha az acı çekmek istediğini söyledi ve bana hemen o kadından bahsetti, onunla art arda kıskançlık, arzu ve şiddet krizleri yaşamışlar, onu kırmamak için kafasını duvarlara vurmuş. Bir keresinde seansa başı sargılı gelmişti. Bundan birkaç ay önce, onu bir anlamda babasına geri yönlendirmiş, onu tekrar görmesini tavsiye etmiştim. Evet, en azından zamanında bir babası olduğunu savunmuştum — her ne kadar bu baba aşağılık ve onun gözünde ensest duygular uyandıran biri olsa da, yine de hâlâ onun babasıydı. Bunun üzerine dört seansı atlamıştı. Bir zaman sonra, babasıyla kahvaltı etmiş, babası ona, annesini terk etmesinin sebebinin, onun bebeği duvara çarparken görmesi ve o zaman "onun deli olduğunu" anlaması olduğunu söylemişti. Sapkınların kendi şiddetlerini yansıtmak için nasıl başkasına, set çekilmiş olsa da, iyi duygularla yoğrulmuş şiddet atfettikleri bilinen bir şeydir; her durum için gereken doğru duygulardır bunlar. Oğlunun yakınlaşmasını fırsat bilip, ona kendini önemli kabahatlerden temize çıkaran korkunç bir sahneyi ayrıntılarıyla betimlemek için vakit kaybetmeyen babanın sapkınlığı, bizim de, sevdiği bu kadınla yaşadığı buhranlar yeniden başladığında H ne zaman kendini yaralayarak, bunu kendi bedeninde tekrar etse, ne yazık ki, onun hakikatini duymamıza engel olmuyordu. Bir kez daha, dolambaçlı bir yola sapmam gerekti. H'nin yaşamında bir kadın daha vardı, onunla evlenmiş, oğullarının doğmasından kısa bir süre sonra onu terk etmiş, böylece kendi ebeveynlerinin onu terk etmesi eylemine yeniden hayat vermişti. Alışılageldik inceliğiyle, telafi dürtüsünden bahseden Françoise Dolto'dur, ona göre bu terim tekrar dürtüsü teriminden daha iyidir. Zira neticede, der, yine ve her zaman istediğimiz telafi etmektir ve işte kendimizi tam da bundan sağaltmamız gerekir, çünkü bu telafi arzusu bizi travmatik sahneyi yeniden canlandırmaya zorlar (yoksa nasıl telafi edilir?) ve bu senaryoda çoğunlukla üstün gelen travmatik tekrardır.

H, nöbetler halinde gelen bu sevgi-nefret ilişkisini sevdiği her kadınla birlikte yeniden etkinleştiriyordu, ta ki kendini onların gözünde nefret edilesi, rezil birine dönüştürünceye kadar, böylece onların arzusunu öldürürken kendi arzusunu azdırıyordu. Annesini bu şekilde "kurtarıyordu", çünkü sevgi her kadını er ya da geç onun gibi davranmaya itecektir. Annesinin yasını tutması imkânsızdı, onu son kez ölümünden altı ay önce görmüştü. Bu zamanı, altı ay, not etmesini istedim ondan, sanki annesi gitmeden önce, kendi terk edilişini yeniden yaşamamak için, onun annesini terk etmesi gerekiyormuşçasına, "ama yakında öleceğini bilmiyordum", diye cevap verdi. Bu anneyle önüne çıkan her kilisede konuşuyordu, oysa Tanrı'ya inanmıyordu. Tutulmamış bu yas üzerine çalışırken, yeniden yazmaya başladı (zira geçmişte zaten bir müsvedde bitirmişti). Artık siyasi sorumluluk üstlenmekten kaçınmadığı ve bir ölçüde bağımlılık davranışlarından (alkol, arabayla aşırı hız yapmak vs.) vazgeçtiği bir zamanda, babasının dünyasıyla özdeşleştirdiği ve gitgide korkunç bir taviz olarak gördüğü film yönetmenliği işinde bazı maddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştı. Şunu da eklemek gerekir ki tiyatro hocası yalnızca bir ergenlik dönemi evresinden daha uzun bir süre âşığı olmuştu ve bu eşcinsel eyleme geçiş hakkında, karşısında kendini bir kez daha mazoşist bir konuma soktuğu bu adamın insafına kalmış olmaktan hoşlandığını söylemek dışında konuşmuyordu.

Tayin edici bir seansta, maddi olarak analizi sürdürmesinin artık mümkün olmadığını, dolayısıyla analizi bırakmak zorunda olduğunu haber vermişti bana. Bundan sanki zor ve bilgece bir kararmış gibi söz ediyor, bana da, bizzat benim mali durumunu bir hale yola koyması konusunda ısrarcı olduğumu incelikle hatırlıyordu. Bunun üzerine, gerçekçi olduğu için onu nasıl eleştirebilirdim! Gerçeklik gelip üstüne düşmüştü, vergiler de öyle ve düzene sokulmamış hayatının bütün bakiyesi ona hem yıkıcı hem de sağaltıcı görünüyordu. Cevap olarak, onun sözünü senet saydığını, şayet bu sadece bir para meselesi olsaydı, o zaman sorun olmayacağını, maddi durumunu toparlayıncaya kadar geldiği seanslara ücret ödemesi gerekmediğini söyledim. Şaşırmış halde, bir gün böyle bir borcu geri ödemek için

kendini bağlayamayacağı yanıtını verdi. Ona hiçbir şey ödemesi gerekmediğini belirttim, yeter ki ne kadar gerekiyorsa o kadar gelmeye devam etmeye razı olsun. Hastalarımdan birine hiç bu denli radikal bir çözüm sunmamıştım, halbuki Tanrı biliyor, çoğu maddi açıdan ondan çok daha güvencesiz durumdaydı. Ama gerilmiş bir ipin üzerinde olduğunu hissediyordum... Kabul etmiş ve dört ay süren bu ücretsiz dönem sırasında, bir savaş anlatısıyla açılan yeni bir romanın sayfalarını okuyayım diye bana vermişti. Daha sonra, analist olmaya karar verecek. Ve bir kadını sakinlemiş bir aşkla sevecek. Bir tek annesinin sesi bırakmadı onu.

Yazma jesti, büyüyü bozmaya, bir sadakat yeminine benzer, ama kime? Yazar yazdığı anda bunu bilir mi? H'nin metni, gücü ve biçimsel hüneri dışında, travmatik olaydan sonra oluşan şu dümen sularından biri, ama geçerken bırakılan her izi örten denizin tersine, bu metin bir varış noktası ama aynı zamanda cevap vermeye bir çağrı, kışkırtıcı bir hitap. Travma kurban olasılığına yol açıyor ya da bunu zorunlu kılıyor olsa da, ondan geriye kalan, tanığının simgesel sunusunda tanınabilir. Bilindiği üzere dümen suyu kapanır ve ardından deniz, teknenin başı suları hiç yarmamış gibi ortaya çıkar, ama insan hayatı söz konusu olduğunda, orada meydana gelmiş olan asla kapanmaz. Hele bu dümen izi edebiyata ait olduğunda, hiç kapanmaz. Zira edebiyat hafızanın özel bir biçimidir; ister kurmaca, ister şiir olsun, hayatta kalanlara vasiyet bıraktığı şeyden bihaberdir.

Yaratımı açıklayamayız, açıklamamalıyız da. Ama dile karşı dil nasıl yaratılır, evet bu, gerçekten de ele alınabilir bir sorudur. Dünyanın yabancılığına karşı, yazı tercüme edilemez olanı tercüme etmek, adlandırılamaz olanı duyurmak ve onu yeni bir biçimde kaydetmek için bir dil icat eder. Böylece kendine has bir dil doğar, Virginia Woolf'un sözcükleriyle anlatırsak, öznenin gerçeğin eziyetine geçişini müzakere etmek için bir süre sığındığı özel bir korunak doğar. Dünyayı, özgür olmak için, çok erkenden mahrem bir değişim gibi içine nakşolunmuş belli bir sürgün temelinde deneyimler. Bu dil, aynı zamanda bir ressamın paletindeki renklerdir, müzisyenin notaları ve elleridir, oyulmuş taştır, bütün yapıtlar, bütün geçici yerleştirmeler

ve soyutlamalardır, mimari planlardır, barikatlar arasındaki sessiz alanlardır. Ama kaygının sınırına ulaşmanın, size çoğu kez zekâ ihsan etse de, meşakkatli bir süreç olduğuna inanmak gerekir. Sizi yavaş yavaş yer bitirir. Eğer özne iç huzuru sağlamanın bir yolunu bulamazsa yeniden (ama nasıl?), yaratım denen bu sürgüne giderse, ancak çok başlı bir Hidra'yla* karşı karşıya gelir. Gerçekten karşı karşıya gelir; bu savaş ona çok büyük bir yaşam gücü verebilir. Fakat hiçbir yapıt onun sonunu getiremez. Tabii, kimilerinin yaptığı gibi, hayatını ya da eserini ortadan kaldırmazsa (ki genelde onlar için bu ikisi aynı şeydir). Çünkü "yaratıcı" diye adlandırılan kimseler, bu da yetmezmiş gibi, başkalarından sorumlu hale gelirler. Eserlerine ve yaşam verdikleri seslere karşı sorumludurlar, onları okuyanlara, dinleyenlere, keşfedenlere ve onlarsız yaşamın aynı olmayacağını düşünenlere karşı sorumludurlar. Ve kaygı ile dilin kaygının dışında bir yol icat etmesi arasındaki bu hassas dengeyi ayakta tutan bedendir. Bazen bu beden uyuşturucu almıştır, hipnotize olmuştur (hep biraz), arzu ve teyakkuz halindedir, çoğunlukla tükenmiştir. Alkolle, seksle, bağımlılık yaratan sayısız maddeyle ya da belki belirli bir kalem türüdür bu, şu pencere, bir atölyedeki falan duvar yüzü, falan ışık, falan stüdyodaki falan gürültüdür — herkesin yok olmamak ve her şeyi kaybetmek için kendi tılsımı vardır. Tıpkı örneğin *Kayıp Zamanın İzinde*'nin ilk sayfasındaki şu harika gibi: "Gerçekten karanlık karanlık". Açılışı gayet iyi bilinen bu sayfa bizi uykunun hassaslığına sokuverir ve böylelikle, "ben"i yavaş yavaş bütün işaret noktalarından ve bütün hayali insicamından mahrum bırakır ve alışkanlıktan soyunmuş bir karanlığı, yani gerçekten karanlık karanlığı işte böyle keşfeder. Beckett bunun için *Cap au pire*'de bir sözcük bulacak ve "karanlığı dağılmış" [*désobscurcies*] şeylerden bahsedecektir. "Eften püften" olandır bu, Bartleby'nin bizim için ebediyen kişileştireceği neredeyse hiçtir, önceden hazme-

* Bataklıklarda yaşayan, nefesi bir insanı öldürecek kadar zehirli olan, Yunan mitolojisine ait bu çok başlı canavarı öldürmek Herkül'ün gerçekleştirmesi gereken on iki görev arasında ikinci sırada yer alır. –çn

dilmiş düşünceye, eprimiş imgelere, bizi katılmaya çağıran ya da bitimsiz bir döngüde aynının oyununa düşüren her şeyin aptallığına karşı inatçı direniştir. Bu neredeyse hiç belirsiz, belirlenmemiş, ama olağanüstü bir kaydırmadır.

Yazının sırtını yasladığı şey olan kaygı ancak bütün gücümüzle kendimizi ondan koparmak amacıyla mücadele ettiğimiz için sürüp gider. Yeniden başka, geçmişte benzeri olmayan, beklenmeyen kaynayıp yüzeye çıksın diye. Bize dadanması muhtemel şey, olmuş olabileceğin ve olmamış olanın ağırlığıdır... Doğmamış olandır bu, açılamamış olandır ve kendini bize durmadan pişmanlık ve baskı biçiminde gösterir. Semptom yaratan şeyden ıstırap çektiğimizde, bu ıstırabın yaşamamıza mani olacağına inanırız, oysa gerçekte o bizim adımıza gerçekliğin bedeli konusunda pazarlık eder. Bir semptomu benimseriz, çünkü enine boyuna düşünüldüğünde, ilk sevgi bağlarıyla ördüğümüz başlangıçtaki sadakate (hayatta kalmamızın dengi olarak görülen bir ilişkiye) ihanet etmekten daha az kötü bir çözümdür. Semptom, bir borca yakından benzeyen bir ıstırap pahasına hayatta dik durmaya devam etmek yönünde bir girişimdir. Yaratmak yerine, bizi felç eden şeyi aramaktan vazgeçeriz. Onda kurban edilen, bedene dair bir şeydir: Kusma, kurdeşen, kısmi felç, cinsel soğukluk, uykusuzluk — bu mantığa göre düşmana bir muharebeyi feda etmek, savaş alanında bütün "silahlı kolorduyu" kaybetme riskindense taarruzu kazanmak evladır. Önce onunla ittifak kurmadan, sanırım, bu semptom ekonomisini sarsamayız. Rüyaların bize anlattığı da işte budur. Semptomla ilgili sorun, tatmin edilmemesidir. Semptomda uzun vadeli denge yoktur pek, bizden hep daha fazlasını isteyen bir gulyabanidir o. Aç kalmış bu gulyabani ona verilenle tatmin olmaz (analizin faydası buradan gelir: canavara hep daha fazla taze et sunmaktansa karşısına çıkıp çarpışmak), çünkü o tam da kurbansal değerden beslenir; öznenin arzusu için ödemek zorunda olduğunu düşündüğü bedeldir bu.

Bu dört aylık tam hibe H için özgürleştirici oldu: "Nasıl olursa olsun, bir bağın, bir anlaşmanın, hesabın asla kapanmayacağı ölümcül bir ekonomi dışında başka türlü kurulabileceğini bilmezdim"

dedi bana. Doğrusu, eğer ödeme, analiste olan borcun halledilmesi için, kısmen de olsa, esassa, sanıyorum bazı durumlarda arzu ekonomisi (ve dolayısıyla olduğu gibi ekonomi) öyle çürümüş, kangren olmuştur ki her şeyi kendi sapkın çevriminde bozar, işte o zaman başka bir şey icat etmek gerekir... H daha önce yazdığından ve yazı da, deyim yerindeyse, yine de benim semptomum olduğundan, travmanın yakıp yıktığı bölge belki ancak yazılmış sözcüklerin arazisinde yeniden biçim kazanır. Her seans teslim edilen sayfaların ödemenin yerine geçtiğini anlamam zaman aldı ve onun tarafından "söz verilen" sayfaların posta kutusunda olmadığını fark etmem için tatilin gelmesi gerekti — zira hiçbir seans gerçekleştirilememişti. Kısa bir süre sonra, romanı (postaya varmasından başka bir destek görmeksizin) büyük bir yayıncı tarafından kabul edildi ve yayımlandı.

Arzu yazıldığında ölüme ve neşeye yaklaşır; yazı olarak, ölülerimizin yazgıları arasında seyreder, sevdiğimiz insanların yazgıları kadar muallakta kalan anarşik hatıraları, neredeyse Yunanca anlamında kadere inanmamızı sağlayacak tuhaf tekrarlar ve tesadüflerle üzerimizde çalışmaya, içimizde işlemeye devam eden kişilerin yazgıları arasında yönünü bulur. Aslında yazının bir geçidi temizleyerek yol açma tarzı artık ıstırap çekmeyi reddetme sanatıdır. Zira acı çekmekten vazgeçmek büyük cesaret ister.

İyileşmek mi?

Konuşma imkânımız da dahil her şeyimize el koyulduğunda, hangi iyileşme mümkündür? Tüm mutasyonların laboratuvarı olan dilde bu canlı güven nasıl yeniden yaratılabilir? İyileşme riski kendinizi belli bir bilgiden mahrum etmeyi içerir, çünkü belli bir anlamda sizi esir alan bilgidir, tersi değil. Daha geniş ama yine de belirsiz, dolayısıyla tekinsiz bir yere erişmek üzere o zamana kadar (duygusal, fiziksel ya da maddi) zemininizi biçimlendiren şeyi kaybetmeyi kabul etmek ne zaman zorunlu hale gelir, biliyor musunuz?

Adamın adı Ariel. Alkol, şiddet, bellek yitimi. Duraklamalar, daha kötüye gidişler. Şeytanı kapıda. Çok çaba harcamadan sürdürdüğü ikili yaşam: yıkılmış aile, alçalma, kendinden iğrenme. Bu bitimsiz analiz tarafından iflahı kesilmiş olan ben de ondan, uykusuz geçen her gece silmeden, sansürlemeden otomatik yazıyı denemesini, olan her şeyi yazmasını istiyorum. Çok hızlı konuşan bir kadın sesi ısrarla kendini duyuruyor. Gizli bir kız kardeş mi? Ölmüş bir ikiz mi? Önceki kuşaktan biri mi? Hiç... Oraya gizlice süzülmüş bu dublörden şaşkına dönmüş halde, oyuna kaptırıyor kendini. Resimde eşcinsellik ya da dikkat çeken bir dişileşme yok. Ama yeniden karşılaşılan bir çocukluk arkadaşının onu yanında sürüklemesi üzerine tesadüfen katıldığı tango dersleri var. Hoş vakit geçiriyor. Her zamanki kadar içiyor, belki biraz daha fazla.

Kendini kaybetmek için içiyor. Alkol onu kendisinden ayırıyor, yönünü belirlemeye, rüya görmeye mecbur ediyor, temize çıkarıyor,

geçirgen kılıyor. Bu kadınsı sesin ona, erkeklere duyduğu ama tanımayı reddettiği beğeniyi açığa vurduğuna kani olmuş halde, kendini gay barlara girmeye zorluyor; şüpheyle yaklaşıyorum. Gittikçe daha sert mekânlar keşfediyor, dikizcilik yapıyor, müdavimmiş gibi davranıyor, oradan boks ringini terk eder gibi çıkıyor. Fantezisinin çıplak haliyle karşılaşmak istiyor. Ama kimseyle karşılaşmıyor, kendiyle bile. Artık öyle yerlere gitmeyi bırakıyor, ters yöne dönüyor, meditasyon yapıyor. Çileciliğe yöneliyor, bedenini yontuyor, anoreksiyaya yakalanıyor. Zayıflığı beni tedirgin ediyor. Otomatik yazıya tekrar başlıyor ve o noktada, artık içemediğini fark ediyor, ne haz alıyor, ne iğreniyor, safi opaklık. İçinden geçilen ayna etkisi mi? Benim adım Alice, diye karar veriyor. Arkadaşlarına böyle isimlendirilmek istediğini söylüyor. Hep daha güçlü bir uyuşturucu mu? Onlara "bu benim Amerikalı kimliğim," diyor gülerek. Sanki bir barış çağrısında bulunur gibi, vücudunun içmeye gösterdiği karşıtlık onu korkutuyor. Ona almasını önerdiğim risk bu, daha az içmesini, bunu kural haline getirmesini istiyorum. Her akşam bir yudum zehir, ama ne kazanmak için? Tehlikeli miydi bu? Belki ama başka türlüsü mümkün mü? Alman filozof Peter Sloterdijk ünlü bir metninde,[46] *kötülüğün kendisine karşı tek aşı olarak zehirlenmeyi salık veriyor. Onun deyişiyle, düşüncenin görevi, virüsü kendine aşılamak, müşkülatın yerini kendi iyileşmesinin toprağı yapmaktır.*

İkiye bölmeyin, nevrozun kraliçe olduğu yerde yara izleriyle delik deşik olmuş siyahlara ve beyazlara güvenmeyin. Alice/Ariel, annenin kaynaşmış erkek/kız kardeş çifti, tarihine gömülmüş ensest, (kadın için) 16 ila 19 yaş arası her yaz. Bir akşam, kadın ona anlatacaktır, "Anlarsın ya, erkek kardeş ile kız kardeş arasında olunca sayılmaz". Bunu Alice'e söyler, çünkü aralarındaki ensest oyun, dünyanın dışında ve görüşün dışında, Alice Harikalar Diyarında*'yı hayal etmektir. Annesi bunu yapay cenneti olarak görür, bunu söyleyen odur, afallamış suçluluk, erkek kardeşinin hayatı otuz yaşında bir motosiklet kazasında yarıda kesilir, yazgının döngüleri*

46. Peter Sloterdijk, *Essai d'intoxication volontaire*, Calmann-Lévy, 1999.

ve halkaları. Vücutta bir zehir gibi uyuyan ve bugün sırrını vermek isteyen şeyin konuşmasını dinlemek yeterli midir? Annenin bellek yitimi ve bu ensest yazlara dair sessizlik, bedenin ta düşünceye kadar damıtılmış uyarılması, ortalıkta sıfır yasak.

Yaralarımıza duyulan kan dondurucu bağlılık. Gizlice yaptığımız şey, kendimize vurduğumuz darbeler, imkân olsa yaşayabileceğimiz ya da yaşamak zorunda olduğumuz bir hayattan yüreğimizi söküp alan nostalji. İşte cehennem burada başlar, kırılmış oyuncaklar ve sınıf fotoğraflarıyla aynı saflara sürgün yollanmış bir çocukluk düşüyle birlikte. Melankolide olduğu gibi bağımlılıkta da unutmak mümkün değildir. Hayırlı bellek yitimi yok, sadece pişmanlık vardır. Başarısızlıklarının itirafı rahatlatır. Ama bu unutmakla aynı şey değildir. Uykusuz gecelerini hasar görmüş çocuklukları kaplar.

Ariel'in aldığı toksik madde bundan hiç de daha az ölümcül değildi. 16 yaşında başlamıştı ateş kırmızısı suyu içmeye (bak işte, anneyle ilk ensest yazına denk geliyor). Kızıl renk, kuralların ve yaşamın, doğumun ve ölümün suyu, ilk yaranın kan rengi suyu. Düşlerin ve gizli varış noktalarının suyu, yolculukların ve iflasların suyu, gizli su. Alice/Ariel aynanın içinden geçiyor, ondan (kadın halinden?) önce annesi yasak bir zevkin yollarını keşfetmiş ve içinde, (inandığına göre) gelecek yaşamıyla bağlantısı olmayan, kapalı kalmış bir sırrın izlerini muhafaza etmişti. Erkek kardeşi ölmüştü — artık tanık yok. Oğlu alkol bağımlılığının cehennemine girdiğinde, bütün dünya susmuştu. Sessizliklerimiz söylenemeyenlere tanıklık eder, deliliğin ama aynı zamanda ve her şeyden önce hakikatin yatağını yapar, bazen ölüm pahasına. Anlamadıkları, asla kendilerinin olmayan bir bedendeki yaralı melekler, hepimiz gibi bir tarihin/hikâyenin emanetçileridir ama ne sözcüklerde ne de herhangi bir şeyde varisleri vardır, bedenle çelişen bu hikâyeyle kalakalırlar, karşısında ellerinden hiçbir şeyin gelmediği, ne nereden geldiğini, ne neden geldiğini söyleyen kaygıya başvurma imkânı bulunmayan umutsuz bir tükeniştir bu. Çünkü onlar için, hep çok geçtir... Her tesellinin ötesindeki bu imkânsız unutuşla ne yapılabilir?

Ariel, Shakespeare'in *Fırtına*'sındaki büyücü, ulak. Ansızın çıkagelen. Ariel, Alice'i serbest bırakır ve Alice, Ariel'i uykunun öte yanından getirir. Orada aceleci beyaz tavşanlar daha iyi günler görmüştür, Cheshire kedisinden geriye kalan tek şey, öldürmek için mi yoksa hayat vermek için mi ortaya çıktığı bilinmeyen garip bir tebessümdür. Alice, Ariel'i önceki bütün hayatından daha gerçek bir düşten uyandırır, öyleyse başı vurulacak olsa dahi, nasıl oraya geri dönmek istemesin? Bütün dönüşümlerin sırrının küçük şişede saklandığına, bu bedenden kurtulmak için atıştırmanın ya da içmenin yeterli olduğuna inandığında ne yapar insan? Ariel artık içmiyor, Alice rüya görmüş olduğunu biliyor, anne müstakbel bütün geleceklerden daha şiddetli yazların geçmişinden kurtuldu. "İyileşme" diye buna mı deniyor?

Bir Başka Dil

Risk ikiye böldüğü zaman oranında vardır. Joyce, Lewis Carroll, Kafka ve Melville, hepsi düşten gerçeğe giden (ve gerçekten geri dönen) geçidi keşfetmişti, demek istediğim, ne yaptıklarını biliyorlardı. Sözcüğün asıl anlamında travmatik bir edebiyattır bu ve belki de burada edebiyattan (böyle adlandırılan şeyden) dikkate değer bir risk figürü olarak, yani bir yaşama sanatı olarak bahsetme zamanıdır. Edebiyatın dışında bir yaşam var mıdır? İfadenin hem samimi hem de kan dondurucu yabancılıkta bir aşinalık imlediği kabul edildiğinde, dilde ikamet etmek için başka ne gibi bir imkânımız bulunur?

Ulysses'in Joyce'u, "özne" denen şeyin fısıldayan takımyıldızını anlatır, tamamen hesaplı bir vahşiliğin kesik kesik seslerini duyurur. Molloy'un monoloğu korku, dikkat ve tiksintiyle bir *terra incognita*'ya girer gibi girdiğimiz, aynı zamanda her şey akışkan, sakin ve özgürken, gerçek anlamda o yolda ilerlemekten, uzun süre tutunmaktan aciz olduğumuz bir bölgedir. Edebiyat, isteyelim istemeyelim, dilin saf riskini duymamızı sağlar. Bana kalırsa, önceden kurulmuş ahenkler dünyasını kesintiye uğratan uyumsuzluktur. Zorunlu olmayan edebi metin yoktur. Belli bir mutlak anlamında. Ve dilde, yani bir *başka* dilde vücut bulmak, yine de anadile ihanet etmektir. Aynıya, anadilin kendine rağmen, kendinde taşıdığı öldürücü yabanıllığa dönme yeminini yalanlamaktır. Delilik riski barındırmayan metafor yoktur. Delilik kapatılmamış,

kendini hiçbir şeyle sınırlandıramamış bir metafordur. Bizzat dil içinde bir cinnettir.

Melville *Denizci Billy Budd*'da bir varlığı kolektif bir suçun, aynı zamanda Başkası ne istiyorsa o şey haline gelmek için kendini terk ettiği, bütün kimlikleri feshettiği bir yerin temsilcisi haline getiren dildeki tersine dönme [*retournement*] noktasının izini sürer. Bu tersine dönme noktası (Gaspard Hauser'den Prens Mişkin'e, *Dava*'nın kahramanından ve Bartleby'den Don Quijote'a) yüce aptal figürü olarak, bir özneyi ele geçirip onu toplumsal uzlaşımların, hayali olarak ölümcül yasa diye dikilen bürokrasinin, adalet nefreti savaşlarından duyulan suçluluğun şiddetine teslim eder, böylece bize insanlıkta neyin yalan söylemeye asla razı olmadığını duyurur. Ya da hakikati riske atmamayı. En azından, bu metinlerde dilin akkorlaşma noktasına kadar taşıdığı hakikati duyurur bize. Ve delilik noktasına kadar, eğer akıl her birimizin yargı oluşturmak ve ortak bir yasayı, aktarılabilir bir kesinliği ve ikircimli olmayan bir bilgiyi ayakta tutmak için dayanabileceği şeyse.

Avital Ronell *katil-metinler*'den bahsettiğinde (örneğin Goethe'nin *Werther*'inde, ayrıca bağımlılık figürü olarak *Madame Bovary*'de), belli bir dil kullanımındaki tehlikeyi, hatta öldürücülüğü sorgular. Sadece dili kullanan tarafından değil, aynı zamanda okuru tarafından da. Metninki zorunlu bir zehirdir, içimizde sadece uzlaşımları, yoklukları, bizi umutsuz bırakan bir boşluğu taşıyan, havi dökülesiye yıpranmış bir dile baraj kurmak için alınan bir toksin — burada yine dozu ayarlaması zor, dolayısıyla tehlikeli bir tür aşı mı söz konusu? Çocukların ve psikotiklerin mucizevi şekilde dirilttiği bu ölü dil, çoğu zaman bizimki olan dil, gerçeğin üzerine örtülmüş bir kefendir. Bizi korumak için... Çünkü ham haliyle dünya bize çok sert çarpar, dengemizi bozar, bizi itaatsiz, başıboş kılar. *Katil-metinler* derimizin altına girer ve hücreleri ele geçirmek için çalışan virüs misali kaçınılmaz biçimde bize bulaşırlar. Başlangıçta hissettirmeden, sonra onlarla somut bir titreşim tutturduğumuz ölçüde daha açıkça dünyada olma tarzımızı dönüştürürler. Okumak, ne kadar etkili olduğunu ölçemediğimiz bir laboratuvardır, ama

sadece boş zamanlarımızı, gece parçalarını, siestaları ya da dingin sabahları işgal eden, zararsız bir sakinleştirici olduğu varsayılır. Halbuki tam tersidir. Okuma sırasında içimizde harekete geçen şey bize görünmez, en azından hemen görünmez. Başkalaşım süreklidir, gözlerimizin sayfanın üzerinde gezindiği ânın çok ötesindedir. İşte bu nedenle, varoluşun kimi anlarında ve uzatmadan söylersek kimi varoluşlarda, okumak olanaksızdır. Hakikaten okumak. Yani içimizde hastalıktan etkilenmiş tarafın mutlak surette elimizden kaçıp kurtulduğu bu vecd bölgesine girmek.

Skandalı Riske Atmak

Skandal, Latincede, ayak bağı, ayağın sürçmesine neden olan şey, engel anlamına gelir.

"Ah, skandal benimle birlikte ölseydi, ölmek ne neşeli olurdu," der Lanchester Dükü ölüm döşeğindeyken, oysa aynı esnada II. Richard onun malının mülkünün üstüne çökmeye hazırlanmaktadır. Skandal hakkında ne yazmaya girişirsek girişelim, her açı imkânsızdır, tıkanmıştır. Skandalın nesneleri göründüğü anda yutulur. Öyleyse, sonuçta, Mesih'in yaptığı gibi, skandalı belli bir anda, belli bir yerde tek başına cisimleştiren bir kişi değil midir?

Bugün hâlâ skandal veya rezil olan nedir? Rezalet kabul edilebilir davranış normlarının ötesine geçen şeydir. Bugün hâlâ skandal, rezalet* yaratan nedir? Rezalet her adabın uzağında yelken açar. Rezaletin sokaklara taştığı bir dönem olmuştur. Gerçeküstücülerin aforoz edilmesi, Vietnam Savaşı sırasında Amerikalı sanatçıların şiddetli *happenings*'leri, taşkınlıklar, inatçı delişmenlikler... Sonunda bu sapmalar, bezdirici saçmalıklar, uzlaşmaz karşılıklı nefret, kirli numaralar, yapaylıklar, yapma cennetler ağır bir şekilde yargılandı. Baştan kaybedilmiş savaşları riske atmak olduklarına hükmedildi. Fakat entelektüel yaşamın bedeli buydu. Öfkelerimizden geriye ne kaldı? İsyanlarımız ne oldu? Ruh hallerimizi sergilemek değilse söz

* (Fr.) *Outrance*, (İng.) *Outrageous*: Rezil, ölçüyü aşan. *Outrage*: Hakaret, rezalet. –çn

konusu olan, belki de skandalı kendi varlık sebebine iade etmek için hâlâ zaman vardır.

Joyce'un dili sıradan dinleme tarzını bozar, size şiddet uygular, tıpkı Céline'in ya da sancıyan bir şekilde Proust'un veya Virginia Woolf'un dili gibi, düşünce hattınızı, ritminizi takip edemezsiniz, sürekli ondan sürülür, koparılırsınız, metin bentlerinizi ve sığınaklarınızı durmadan yıkarak size saldırır. Joyce bir varlığı kuran bütün sesleri soyup çıplak bırakır, hudutları gözler önüne serer, her birimize mahsus entrikaları bozar. Baskın istenmiş, şiddet beklenmiştir. Bu metinler kanon kabul edildiyse, bunun belki bir sebebi de onları susturmaktır. Evrensel olarak tanınmaları uyandırdıkları huzursuzluğu, ehlileşmez oluşlarını, egemen yabanıllıklarını, uyku tacirlerine ve beyni dumura uğramış bir dilin ticaretine karşı cepheden sürdürdükleri savaşı saklamayı pek başaramaz.

Yalnız bir sanat eseri gerçekten skandal yaratabilir, zira yalnızca o yeni bir dil icat eder. Kimi zaman bir edimin, bir olayın, bir kişiliğin kendisi "icracı olarak" bir esere dönüşür, o zaman bunlar, kendilerine rağmen, yani o anda tarihte temsil ettikleri şeye dair açık bir bilinçleri olmaksızın yeniledikleri dünyanın diline bir şekilde ait olurlar. Skandal bulaşır, her yana yayıldığı ortaya çıkan dünya algımızda bir krizi tetikler, bu bakımdan her sansür bozguna uğramaya mahkûmdur, çünkü dünya istesin istemesin yıllar sonra kimliğini ve açıklıklarını belirlemek için bu yeni dili benimseyecektir. Bugün skandaldan korkuyoruz ve hüküm süren görünüşteki sansürsüzlük her zamankinden daha gerici bir dönemin kamuflajından başka bir şey değil.

Bazen skandalı meydana getiren görünüşte en yüzeysel olan şeylerdir, uysal uysal şeylerin kıvrımlarında yatanlardır, yüzey etkileridir. Bizim çağımız her şeyi yok edinceye kadar düzlemek, pürüzsüzleştirmek ister, varlıklar durumların, hiyerarşilerin, kararların ardında silinip gitsin, hiçbir şey skandala yol açmasın, telafi edilmez hiçbir şey olmasın ister. "En derinden sarsıldığımız an, aynı anda hem dünyada hem de içimizde meydana gelen yüzeysel olaylara en duyarlı olduğumuz andır, zira o zaman yüzey dünyayı ve benliği,

zihinleri ve bedenleri aynı düzlemde kuşatır," diye yazar Pierre Zaoui.[47] Çünkü skandal aynı zamanda negatif olanla, hastalık ve ölümle aynı tarafa koyduğumuz her şeydir. Düzeltilemez ya da gerekçelendirilemez olandır. Hiçbir hayali telafi hayattan ayrılan bir sevileni yaşayanların arasına geri getiremez; bu sizin yarattığınız bir skandal değil, sizi öldüren bir skandaldır. Gelişi hiçbir şeyi uzlaştırmaz, hiçbir şeyi onarmaz da; birçok bakımdan saf anlamsızlıktır. Böyle bir skandalı nasıl övebiliriz? Ona nasıl olası bir çıkış, bir varlık değeri atfedebiliriz? Kendimize her olayın bir anlamı, bir ufku olduğunu mu söylemeliyiz? Belki yoktur.

Skandal yatıştırılamaz, uzlaşmaz; Açtığı kaçış çizgisi yeniden kapatılamaz. Seçebileceğiniz, diğerine tercih edebileceğiniz bir seçenek değildir; bir tercih konusu, hatta bir bahis bile değildir; kullanılamaz veya telafi edilemez; ortaya çıkar. Gerçeği çevresine yayar, dayanak noktalarının, referansların, bariyerlerin, eşiklerin ve alfabelerin yerini değiştirir; ardından gelecek şeyin sınırını hiçbir an, önceden çizemeyeceğimiz, genişleyen bir çemberdir. Belki de barbarlık, yani kayıtsızlık üzerinde kazanılmış bir düşünce alanıdır.

47. Pierre Zaoui, *La traversée des catastrophes*, Seuil, 2010, s. 113.

Çocukluğun Riskini Almak

Çocukluğun riskini almak, bir zamanlar çocuk olduğunu asla unutmamaktır. Bu saptama çok basit görünebilir... Çocukluğumuza sırt döneriz, onu mazide kalmış bir geçmişi daha iyi gömebilmek için hatırlatırız sadece. Ona geri dönmek, hüsranın dünyasına adım atmaktır, ama aynı zamanda ve yalnızca orada, büyülenmenin dünyasına girmektir. Yetişkin çağımızda içimizde mevcut olan çocukluğun geçmişteki çocuklukla, hatıraların çocukluğuyla, içimizde beşikte salladığımız, dış hatlarını dikkatle yeniden çizdiğimiz, temelini yeniden inşa ettiğimiz, atmosferini bozduğumuz, kronolojisini hatıra albümleri yardımıyla yeniden yazdığımız çocukla hiç alakası yoktur. Bu çocukluğu korumak o kadar karmaşık bir iş değildir, o daha ziyade can sıkıcı, hatta bazen tehlikelidir ama her zaman, yetişkinlik dünyası denen dünyaya uyum sağlama ihtiyacımıza göre yeniden icat edilir. İçimizde canlı olan çocukluk ise başka bir şeydir. Bir arı yoğunluk deneyimidir, bir kere tadılınca unutması zor bir tür uyuşturucudur. Sarhoşlukla kıyaslanabilecek bir hafiflik ve kusursuz bir yaratıcılık getiren zihin şarjı. Yalnız bu çocukluğa içimizden çoğunun erişimi yoktur. Arşivlerimizde "savunma sırrı" diye sınıflandırılmış ve erişime yasaklanmıştır. Anlık dahi olsa erişime izin veren bir giriş kartı bulunmaz. Bu nedenle soygun yapmak gerekir. Oraya hırsız gibi sızmak ve özünü çalmak gerekir. Hani İngilizce denir ya, *Reignite it* [onu yeniden alevlendir]. Ondan bahsetmek bile zordur, çünkü onu anmak için bize verilen sözcükler bize umarsız bir sürgünden gelir.

Ona erişim neden kati surette yasaklanmıştır bize? Tehlikesi, hemen alevlenebilir olması, bulaşma kudreti, deliliği nerede yatar? Evet, delilik bu yörede kol gezer, yani düzensizlik, tutarsızlık, kuruntu, görüler, arzusunun gücü, ama ayrıca içgörü, güvenilir ve ikircikli olanın dolaysız algısı, dili yeniden yaratma kudreti, dünyanın herhangi bir noktasında ikamet etme kapasitesinde. Dalgınlıkla yaşama, daha sonra değerlerimizi, güvenimizi, şüphelerimizi, azıcık da olsa, iyiyi kötüden ayrılabilmiş olmanın akla yatkın duygusunu kurmuş her şeyi bir kenara bırakma riskidir bu. Hafızanın dışında bu çocukluk yine de durmadan geri döner bize; bir akşam yorgunluk nedir bilmez gecenin kokularını ve duyumunu bozmadan bize iade eden kısa süreli bir yaz yağmuru gibi hayatımızın içine işler.

Çocukluk, hayatımızın birdenbire tersine döndüğü yer olduğunu bilerek hepimizin yaşadığı tek metafiziksel deneyimdir. Dünyanın öbür yüzünü gördük. Gizli dublör/astar, kulisler. Sonra unutuş başlar. Ve ideali gerçeğin tarafına, Platon'un mağarasının gizli yüzüne, Proust'un benzersiz madleninin gizli mesajına, her anlatının kitabesine aktaran yetişkinlik çağı. Bir şeyin vuku bulmasını olanca gücüyle istemek, vaktiyle çocuk olmak demektir. Harika, şuursuz, maymun iştahlı, kararsız bir çocuk. Peluş hayvanlarıyla paylaştığı bir rüyadan ve oradaki pencere köşesinden güç alan bir çocuk.

Sırrı paylaşılmıştır, sırdaştır. Dünya onunla konuşur ve o da aşina dünyayla hatta hayaletlerle konuşur. Bilinmez olanı evcilleştirmek mümkündür; çocuk bunu bilir. Bu iç güvenlik onun düşünmesine, hayallerini ve beklentilerini serbest bırakmasına izin verir. Ve sonra yaz göğünde çakan şimşek gibi bir şey meydana gelir... Tehlike, sağlam olduğuna inandığı dünyanın temellerini sarsar. Bu sendeleme onun kendi sendelemesidir; demek ki dünyanın hudutlarında ehlileşmemiş bir şey vardır, sözcüklerin ne meftun ne de tutsak ettiği saf bir yabanıllık alanı. Yıldırım, çocuğun men edildiği bir şeyin adı değildir, ama o an için hayatındaki en önemli şey hakkında neredeyse dalgınlıkla söylenmiş bir "hayır"dır belki, o şey sadece hüsrana ve kedere sebep olmakla kalmaz, evet, ayrıca

gerçeğin öteki yüzüdür. Bir bisiklet kazası, birkaç gün ertelenmiş bir seyahat, yatmadan önce okunan bir hikâyedeki tutulmamış söz olabilir bu, esasen çocukluğa damgasını vuran, olayın ne kadar önemli olduğundan ziyade güvenilir dünyanın dışına ani, baş döndürücü düşüşün etkisidir. Tanıdık bir manzarada aniden yeni bir ufuk çizgisi ortaya çıkaran bir çatlak. Ve burada, bu tam anlamıyla düşünülemez yerde, birkaç saniye veya birkaç saat boyunca çocuk *görecektir*. Bu gizli sığınakta yalnız bırakılacaktır. Bu deneyim, doğruysa şayet ve inkâr edilmediyse, yadsınmadıysa, silinmediyse veya başka kılığa sokulmadıysa, kurucu bir deneyimdir. Dünyanın dublöründe, orada tam da onun yoğunluğunda, yumuşaklığında, koruyucu kılıfında gizli bir başka dünya belirir. Cinin tam ağladığımız yerde şişeden kaçacağına kim inanırdı ki? Bisiklet yerde, kalkmak kolay değil, ama sonra yeniden koyuluruz yola; görünüşte hiçbir şey olmamıştır ama destek tekerlekleri olmadan öne atıldık mı özgürüzdür. Baş döndürücü. Yıldırım, dertop olmuş minik bir hayvan gibi içimizde yatar. Teselli sözleri fayda etmez. Ve bir kez uyandı mı korku, bir toz lekesi gibi yayılarak yavaş yavaş bütün manzarayı kirletecek, kenarlarını ve çevresini farklı bir şekilde renklendirecektir. Gerçeklik bir daha asla aynı olmayacaktır.

Çocukluğu riske atmak diye bir şey yoktur, demek istediğim, içimizde kendini riske atan çocukluktur. Soru şu: Ona konukseverlik gösterilebilir mi? Bu yaz göğündeki yıldırım, hayranlığın mümkün hale geldiği bir dünyaya sokar bizi, çünkü sayfanın, tepenin, gözlerinizin, yüreğinizin kenarına dünyanın ve her arzunun tamamlanmamışlığını söyleyen, hem zayıflıktan hem de zayıflığın affedilişinden söz eden, kendini kaybetmenin acılı olsa da kati olmadığını, ikirciğin, yanlış anlamanın dilin canevinde bulunduğunu yine de konuşabileceğimizi, her vakit terk edilebileceğimizi, yine de nefes alabileceğimizi, yine de sevebileceğimizi; bunun sizi en beklenmedik şekilde bağışlayacağını ve her beklentinin ötesinde, umut etmeyi asla bırakamayabileceğimizi, bırakmamamız gerektiğini söyleyen bir şey koyulmuştur.

Ben hep uslu bir çocuktum...

Kaç kere duydum bu cümleyi acaba? Kimin için uslu durdum? Ne karşısında? Hangi delilik, sürüncemede tutulan hangi işkenceler, kehanet edilen hangi uçurumlar karşısında? Küçücük bir çocuğun usluluğu çok tedirgin edicidir...

"Sanırım aşka inandım.... Ama hayatım bambaşkaydı, okulda hep en iyi öğrenciydim, sonra öğretmen oldum ve bana yanaşan ilk oğlana evet dedim, çünkü beni istemişti. Her şey korkutuyordu beni ama hep sakin kaldım, çok sakin. Erkek kardeşimin oyuncak bebeğimin gözlerini kopardığı gün hariç, o zaman yaşamın bana ihanet edeceğini anladım, düşüşün başlangıcıydı ve arkası kesilmedi. Hiçbir şey anlamadım, ne uyuşturucuyu, ne rock müziği, ne erotizmi, ne de arzuyu. Neden? Zekâm boş kaldı, işlevsel, etkisi yağmurlu bir gökyüzünde tutuşan alev kadar, size söyleyecek hiçbir şeyim yok, umudum yok, zaten hep yaşlı bir kadın oldum, yaşamım geçmişe ayarlı, bana bir şimdi/hediye [présent] *veremeyeceksiniz."*

Çocukluğun gözükara. Onun için inşa ettiğimiz sığınaklara dönme imkânı barındırmadığından, hep gelmekte olan bir risk.

Gayret*

Aynı temayı süngü düşürücü bir gayretle tekrarlıyoruz; yeni yan yollar icat ediyoruz, ama yular takılmış gibi, tüm gücümüzle aynayı ters çevirmeye girişelim, ayna soluk karşısında kırılsın, tüm benzerlikleri tuzla buz etsin diye, bize vaktinden evvel dünyadan bahseden, *dünya*yı konuşan (ve sözü kullanmayı bahşeden) sabit bir eksen etrafında dönüyoruz bile isteye. İlk nefeste yıkılacak arzumuz için dalavereler çeviriyoruz. Ve kırılgan barınağımızı, zırhımızı ve gelecekteki tüm tanınırlığımızı silip süpürmüş özümüzle yanıp kül olduğumuz düşünülüyor. Ardından bekleyişin melankolisi geliyor; gizli barbarlıklarımızdan dokunmuş hafif kumaşını kim toplamak isterse ona kadar uzanıyor gölgesi.

Bir zamanlar erotik çocuklardık ama artık bunu bilmiyoruz. Dünyayı tattık, dokunduk ve dokunulduk; geceyle karışıp bizi muhteşem bir süt yolu gibi sarmalayana kadar bir gürültüyü dinledik, bir çimen yaprağını, bir çakıl taşını, bir sözcüğü ve beşikte sallanması imkânsız bir sürü şeyi beşikte salladık, yaptık bunu, yarı kapalı gözbebeklerimizin altında tersine bir yaşam belirtisi arandık, geçitler, işaretler, alfabeler inşa ettik; bilmeceye sırtımız dönük anlamaya ve daha az korkmak için kendimize hikâyeler anlatmaya çalıştık. Ve bütün bunları unuttuk. Tüm bu çılgın enerji, şifresi çözülmemiş

* (Fr.) *Assiduité*: Bir işi ya da görevi yerine getirirken gösterilen özen, titizlik, devamlılık, gayret anlamında. –çn

kehanetler gibi derinin altında kalmış uçucu ve yakıcı birkaç duyum için boş yere harcandı.

Yeni doğan ve annesinden ayrılan bebeğin bedeniyle, ayrılmanın ve hafızanın suyundan çıkmanın acısını taşıyan ilk nefesle erotizm de doğar. Erotik olan bütün bedendir, titreyen, hisseden ve düşünen, seven ve umutsuzluğa kapılan, bekleyen, ıstırap çeken ve sarmalanmanın, seven bir bakışta, yumuşacık aşk sözcükleri mırıldanan bir solukta yakalanmanın derin, sonsuz hazzını duyan beden. Nasıl kendine döner insan? Başkası için ve başkası yoluyla fakat daha yeni ondan ayrılmış halde, katışıksız var olma duyumunun kollarındaki beden yavaş yavaş erotizmden nasıl arınır? Yeni doğanın bedeni usul usul duyarsızlaşır, vücudu örtülür, kendine kapanır, duyumlar ağız çevresinde, bedenin uçlarında, erojen diye adlandırılan bölgelerde yoğunlaşır, ama bölünen, dağılan, unutulan bedenin hafızasıdır, yeni doğanın titreşen bütün bedeni elimizden kurtulur, gerçekle temas edince silinir, ama rüyalarımızda, duygulanımlarımızda, cezbelerimizde, sersemliklerimizde, korkularımızda, kabuslarımızda gözcülüğe devam eder, sevdiğimiz kokularda barınır, yoldan geçen birinin dokunuşunda birden kızışır, buharlaşır.

Hayatımızı bu bedeni parçalara ayırarak ve onu yeniden ele geçirmeye, kokusunu (kayıp yaşamın iksirinin mucizevi parselini) yeniden keşfetmeye çalışarak geçiririz. İçten içe var olduğunu biliriz ama artık ona inanmaya cesaret edemeyiz.

Gayret bir takıntı döngüsüdür, onun karanlık, patolojik ikizidir. Takıntı bizi deliye çevirir. Hayali düşmanlara karşı savaşalım, kaçırılmış fırsatlara vahlanalım diye bizi geceler boyu uyanık tutar. Aslında takıntı bizi başka bir şey düşünmekten alıkoyar, bir kurbana karşı silahlandırır ki bize gizlice can çekiştiren şeyi daha iyi unuttursun. Takıntıdan kurtulmanın tek yolu, onu istemektir. Bir anlamda, hiç gevşemeden, yoğun biçimde, en uç kıyılarına kadar keşfederek onu yok etmeye çalışmaktır. Gayret edilgenliğin eyleme çevrilmesidir, çünkü edilgenliğin, istemeyi bırakmanın riskini almaya iter bizi ve biz de gayretle çözülemeyecek ve onda olmayan bir şey tarafından kat edilmeye bırakırız kendimizi.

İnsanlar gayretli ol derken akıllarında arzu nesnesinden ve aynı zamanda hazzından da kopmak istemeyen kişinin âşık duruşu vardır. Bizzat kelimenin anlamında uygunsuz bir taraf vardır, sanki sürekli mümkünün ya da en azından arzu edilir olanın sınırına dokunuyormuşçasına. Şu fikri barındırır: Gayretli olanın, ister bir kişi, ister bir şey karşında kendini riske atarak beklediği zafer, bozguna uğramanın, ardında çok uzun süre ertelenmiş bir muharebe bırakmanın kıyısında olacaktır daima. Ama gayretkeşlik, karanlık kız kardeşi takıntı gibi, belki ancak hakikatle ilişkide gerçekten anlam kazanabilir. Kim bilir, tam da bu bakımdan dönüşüyordur sabra, sessizce, bir alamet, bir kehanet gibi. Gayret aşkımızın, düşüncemizin, eylemlerimizin hakikatine atılır, orada kendini sınamak için; takıntı ise bizi ondan kurtarmak için yapar bunu. Alamet, içinde bulunduğumuz zamandır, ne bir tasarı, ne kaçmak için bir açıklık ortaya çıkaran ufak kopuşların ve süreksizliklerin zamanı. Ama onda oldum olası içimizde taşıdığımız bir şeyin, yani manevi bir açlığın izini tanıyabiliriz.

Geleceği Riske Atmak

"... Ona geleceği açan bir şimdide dalgınlıkla ve korkakça geçmesine izin verdiği bir şey... Zamanın akışı kesilmeli ve insan kendine dönmeli: dönüşmeli, belki de dans etmeli."
—Maria Zambrano, *Los claros del bosque*

"Temiz" bir gelecek istemeyiz. Onun aşırı zehirliliği tutulmamış bir vaat gibi önceden baskın gelir. O zaman kartı atarız: joker. Ve biraz kederli bir havayla elbisemizin kolundan mazereti çıkarırız. Gelmekte olanın riskini almak insanın kendine izin vermeyeceği bir savurganlıktır. Çünkü özenle biriktirdiğimiz her şeyi kaybedebiliriz: alışkanlıklar, izinler, açığa vurulmuş sırlar, kaçamak hazlar, ölülerle küçük anlaşmalar. Küçücük de olsa korunma güvencesi olmadan, tüm zulalarımızın böyle ortalığa serildiğini görme riskini almak mı? Hayır, teşekkürler. Sığınabildiğin yere sığınmak iyidir, değil mi?

Bugün fenomenoloji, metafiziği yirminci yüzyılın eşiğine taşıyan büyük zaman fikrini reddediyor. Görünüşe göre (zamanın, mekânın ve dünyanın) bütünlüğü(nü) düşünmek artık yapılmayan bir şey. Girdiğimiz çağ açık yani yerel veya fraktal [parçalanmış] bütünlük çağı. Bütünlük, mikro-süreksizlikleri ve vizyonumuzu oluşturan bütün kaçış çizgilerini bir araya getiren bir perspektif haline geldi. Kinetik medeniyet hoş geldi, *cut up* ve hızlandırılmış montaj tekniğiyle oluşturulan görüntülerimiz eylemlerimizi, önsezilerimizi, her daim mevcut hayali bir yansıtmada sarf ettiğimiz sözleri ikiye

bölüyor. Ne içerisi ve dışarısı arasında, ne özel ve kamusal ayrımında, ne hukuki ve toplumsal olanda, ne de çoklu ve saydam olana dair bir tür ideale göre hizalanmış yaşam temsillerimizde açık bir sınırlama var artık. Zamanın akışı bugün tek bir panoptik vizyonla kuşatılmaya izin vermeyen fragmanlardan ve aşırı hızlı yan yanalıklardan oluşuyor. Gelecek, gerçeğin hallerinin ortak imkânıyla oluşan saf bir yansıtma (projeksiyon) yüzeyi haline geliyor. "Herkes beklenmedik olanın baskınından çekinir, gelecekten öyle korkarız ki, tehlikeli diye algıladığımız şeyleri etkisiz kılmak için her tür zorlanımlı (kompulsif) davranışa hazırızdır. Ama korkuyla savaşmayı amaçlayan zorlanımlı davranışlar çoğu kez sadece daha da büyük bir kaygı doğurur,"[48] diyor Michela Marzano.

Her tanımama, gelecektir. Tarafımızdan imzalanmış minyatür bir barbarlık belgesi. Fakat bizi bu derece uçlarda yaşamaya itenin ne olduğunu keşfetmek isteriz. Bilmemeyi, kendimizi mağlup olmuş hayal etmeyi, dövüşmemeyi tercih ederiz. Çünkü akıbeti belli olmadan, bir savaş planı bile yapmadan savaşa gitmek saçmadır. Geleceği çoğu kez işte böyle görürüz. Riske değmez diye. Tabii gelecek, geçmiş, bizim ve eski atalarımızın geçmişi temelinde, gerekirse diye zihnimizde depoladığımız bu bilgi temelinde düşünülmüyorsa... Adımlarımızın üzerinde ilerlediği toprağı birazcık bilince güven duymamızın nedeni de budur.

Geleceği riske atmak, belki kendine nasıl biraz daha oyalanabileceğini sormaktır. Evet, geciktirmektir, saatlerin, günlerin ve ayların, programların ve listelerin, bizim orada olmamıza bile gerek kalmadan zaten yerine getirilen her şeyin hâlâ yapılmasını beklemelerin çılgınca akışının birazcık gerisinde durmaktır. Risk negatif bir kapasitedir (bu güzel ifadeyi Adam Phillips'ten alıyorum[49]) ve negatif kapasite *Parmak Çocuk*'un aldığı yolun tersine (ama nihayet kaybolmak için) gidilen yola benzer. Öyleyse geleceği riske atmak yavaşlamanın, yoldan çıkmanın, Sokurov'un tek çekim filmi *Rus*

48. Michela Marzano, *Le contrat de défiance*, *age.*, s. 18.

49. Adam Phillips, *age.*, de l'Olivier, 2010.

Hazine Sandığı'nda* olduğu gibi henüz her şey hızlanmadan kameranın görüş alanı dışında, kulislerde oyalanmanın mümkün bir başka yoludur.

Tom bir mimar. Bir firmada çalışıyor, planlarla, dosyalarla, yarışmalarla uğraşıyor. Geldiğinde bana "yorgunum" diyor sadece, hepsi bu. Ve birkaç ay boyunca gerçekten de hepsi bundan ibaret kalıyor. Sonra bir sabah, "Artık yapamıyorum, cidden, bana yardım etmelisiniz," diyor. Bir rüya gördü. Hiçbir odasını tanımadığı bir evdeymiş. Hangisine girse hep diğer kapı açılıyormuş. Rüya kâbusa dönüşmüş. İlerledikçe sonsuzlaşan bu açıklıktan çıkış yokmuş...

Hangi erişilemez sığınak sizi bir inşaatçı, başkalarının evlerinin şifacısı, kendinizi men ettiğiniz bir sığınağı onlar için icat eden biri olmaya kışkırtır? Tom tarifsiz bir kaygıyla uyanmış rüyasından. Günü göğüslemek için gayretle kendisini zorlaması gerekmiş, sanki belirtilerini sadece onun gördüğü bir felakete hazırlanır gibi. Ama hiçbir şey olmamış. Sadece başka odalara açılan odaların sınırsız açıklığının hatırası kalmış. Kâbus herhangi bir nesne, tehditkâr bir figür ya da aşikâr bir lanet barındırmadan yeniden başlar korkusuyla o ürkütücü geceyi anlamak istiyordu. İş icabı şantiyedeyken gelmiş aklına rüyasının anahtarı. Perigord Vert'te on sekizinci yüzyıldan kalma bir şatonun kanadını yeniliyordu, ihtiyatla, zira yerin altında Roma harabelerinin bulunduğu bildirilmiş önceden. Orada harabeleri değilse de gizli bir geçit keşfetmiş. Nispeten yeni bir yeraltı tüneli, köyü ve şatoyu birbirine bağlıyormuş. Büyük olasılıkla savaştan kalmaymış ve önemli bir kısmı hava marifetiyle hasar görmüş. Ortalık temizlenince tünel büyük tonozlu bir odaya, hâlâ kâğıtların ve haritaların bulunduğu bir tür mahzene çıkmış. Onları incelemiş: Köydeki tüm evlerin ya da neredeyse hepsinin gizli bir girişi varmış; tamamen yeraltında örgütlenmiş bir toplumsal yaşam söz konusuymuş. Bu ülkedeki Direniş tarihini incelemiş,

çatallanmalarına, örgütlenmesine, tutkusuna hayret ederek kendini oyuna kaptırmış. Böylece ailelerden birinin, savaşın bitiminden birkaç gün önce tutuklanan üç oğlunu kaybettiğini öğrenmiş. Bu aileyle buluşmuş. Sonrası hiç, beş yıl başka bir şey olmamış. Dedesi ölünce, savaş sırasında, onun, Yahudi olan babasını ve babasının küçük kardeşini evinde sakladığını ve ailenin en genç üyeleri olarak kabul ettirdiğini, "gerçek" dedelerininse kamplara gönderildiğini öğrenmiş. Medeni durumu heba olmuş, geriye hiçbir şey kalmamış. Elli yaşında hayatını kaybetmesine sebep olan kanser dışında babası görünüşe göre zorlukları iyi atlatmış. Amcası, küçük erkek kardeş ise uyuşturucu müptelası olmuş. Bir mağarada ölü bulunmuş. Soğuktan mı, açlıktan mı? Bedeni bir enkaza döndüğünde henüz ancak otuzundaymış. Başarılı mimar Tom'a gelince, hayatını başkaları için barınaklar, evler inşa ederek geçirmiş. Sessizliğin öldürücülüğü herhangi bir hatıradan daha keskindir. Neden ona hiçbir şey söylenmemiş? Bunu ölmekte olan büyükbabasına soracak cesareti ve gücü yoktu.

Sessizliğimiz her zaman öldürmez. Ödlekliğimizdir sebep, demek istediğim, sessizliğe fatura ettiğimiz şeydir. Onun sırtına yüklediğimiz mazerettir. Katolik büyükbaba bu iki çocuğu kurtarmak için evlatlık edinmiş, ama hikâyeyi açığa vurmayı akıl edememiş. Sıradan bir kahramanmış. İnsanlar kendi tarihleriyle ellerinden geleni yaparlar. Duygular ve yalanlar eşlik eder onlara. Yüce gönüllülük hayat kurtarmayı dileyip, sonra da bunu gerçekleştirdiğinde bile ona yanlış düşüncelerle bozulan bir vicdan eşlik eder. "Geçmişin kelimelerini şimdiki yaşamın eylemlerine tercüme etmek bir mücadele biçimidir. Ancak bizi geçmişimizden ve babalarımızdan kurtarırsa anlamlı olacak bir mücadeledir bu; bizi gelenekten koparırsa, kendi dilimiz ve kültürümüzden kurtarırsa," diye yazar Frédéric Boyer. Psikanaliz, geçmişte benzeri olmayanı imal eden bir kendine mal etme pratiğidir. Güya bana tahsis edilmiş mirası dönüştürmek için bu başkayla, analistle konuşurum. Psikanalizin gerekliliği öncelikle mahrem bir kopuşun gerekliliğidir. Her dilde yetim olma duygusunu kabul etmektir. Bu anlamda, evet, bir tür

hayatta kalma anlaşmasıdır bu. Kendi borcunu derinleştirmek ya da unutarak işleri daha da kötüleştirmek değil, tam tersine harabeleri geride bırakmak ya da sessizliklerden çıkmaktır.

-

Güzellik Pahasına

Güzelliğin kışkırttığı duygu şimşekler çaktırır. Varlığımızın, insanların belki cennet diye tanımladığı bir yerinde ulaşır bize. Onu karakterize eden şey, bize verdiği neşedir, deneyimlenen bir neşe, varlığın genleşmesi, genişlemesidir. Cehennem sınavından (eğer böyle bir şey mümkünse) sonsuzca daha çetin bir sınavdır. Güzellikte dehşet vardır çünkü mükemmelliği bizi tutuklar ya da daha doğrusu bütün maddi olumsallıkların dışında, baş döndürücü bir şekilde bizi askıya alır. Bir duvarın kesiti, beyaz üstüne beyaz, akşamın tebeşirsi ışığı. Bu kadarı yeterlidir. Ya da yolda kesiştiğimiz bir yüz belki. Tam da bu kadar gerçek, bu kadar mevcut olmasaydı ve kendini o âna bir vaat gibi nakşetmeseydi gerçekdışı diye nitelendirilebilecek bir ahenktir. Güzellik, inançlı olalım olmayalım, aşkınlığa, en azından gerçekleştirdiği şeye işaret eden bu açıklığa aittir. Kendimizle ilişkimizin acısında iç kaosumuza, öylece terk ettiğimiz şeylerin varissizliğine dokunur. Güzellik eski bir düzeni hatırlatır bize, bu düzende yaşam, bize kendimizden daha yakın olan, bir başka kalbin kalbine yerleşmiş halde bizi taşıyan bir başkasının duyumuyla el ele gider ve dokuz ay boyunca ne bu mucizevi denge ne de zaman bozulur. Güzel olanın tecrübesi kurtarılmış, esirgenmiş bir dünyaya inandırır bizi, sanki her öznellikten uzakta, bütün niyetlerden daha yüce bir tecrübeye doğru yol alabilirmişiz gibi. Fakat güzellikte bütün edebiyatın sözünü ettiği bir dehşet de vardır. Aynı zamanda, sürekli, ha bire vazgeçtiği bir şeye işaret eder.

Akkor gibi bir güzelliğe sahipti. Bir dansçı olarak, en güzel kadınların vücudu kadar zarif ve esnek bir vücuttaki bu adam, başkaları için bir nevi melek olma şerefine nail olmuştu; kapımı çaldığında, nutkum tutuldu. Önümde duran genç adamın güzelliği karşısında tam anlamıyla sersemledim. Allak bullak halde biraz beklettim onu. Sonra peşi sıra odaya girdim. Büyük bir pencere, bir kestane ağacının dallarını çerçeveliyordu. Lambaların ışığı mekânın sıcaklığını vurguluyordu. Zihnimdeki bulanıklığı dağıtamadım. Her gün, bu mekânı kat eden, gelip divana uzanan onca farklı insan, onca farklı beden görmüş olduğum halde, bedenimi nasıl konumlandıracağımı, bakışlarımı nereye yönlendireceğimi bilemiyordum. Bir hastanın cazibesine hiç kapılmamıştım, o akşam da söz konusu olan cazibe değil, daha tedirgin edici, daha kararsız bir şey, fazladan bir şeydi, o an içimde ağlarını örenin ne olduğunu bilseydim anlatabilirdim belki.

Genç adam sıkıntısından bahsetti. Hiçbir yerde var olmamaktan, kendini asla kırılmayan bir yalnızlığa sürgün edilmiş hissetmekten ve hepsine son verme arzusundan. Neredeyse talebin ötesindeydi, çağrısı en iletilemez acıdan doğuyordu. Güzelliği bir kefen gibi üzerini örtmüştü. Onu bir daha asla böyle görmeyecektim. Beni görmeye ikinci gelişinde, zarafetinin hafifliğini de yüzünü de dört gözle bekleyerek dinginlikle karşıladım onu. İçimi kaplayan duyguyla başkalarının onu gördüklerinde hissettiklerini ve yıllar geçtikçe azalacak ama şu anda teslim olmayan bir tür mükemmellik sayesinde büyüyen yalnızlık çemberini anlamayı deniyordum. Teslim olmak istemiyordu. Dans etmeyi bilen vücudun zekâsı, daha çok güzellik yaratmak için ve onu mümkün kılan jestlerinin kusursuzluğu için belki benzersizce taşıdığı şeyi unutmasına imkân versin diye mekânı nasıl kendine mal edebilir?

Güzellik yüceltir, altüst eder. Bizi, bize ait olmayan bir şeyin içinde, oraya mıhlar. Güzelliği deneyimleyen kişi, güzelliğin öznesi olmak şöyle dursun, nesne anlamında da değil ama bütün aidiyet veya öznellik düşüncesini yıkan bir rezonans etkisi anlamında güzelliğin şeyi haline gelir. Güzellik kişisel değildir, yine de en tekil

olandan doğabilir. Yüz olduğunda bile, açığa vurulan dünyanın çıplak bölümüdür. Ölçü tekrar ettiği halde farklılık gösterdiğinde, bir manastıra girer gibi girilir güzelliğe; o zaman yüceleşen (ya da yükümüzü hafifleten demeliyiz) şey gizlice işleyen zihindir.

Güzellik vücutla imkânsız, hani neredeyse dayanılmaz bir ittifak kurar. Burada vücut paradoksal olarak sansürlüdür. Bir yandan tüm ihtişamıyla davet ederken, öte yandan kendini tam anlamıyla bakılamaz olarak sunar. Bir varlıkta cisimleşmesi onu fantezi nesnesi, dolayısıyla tüm yalnızlığın kaynağı yapar. Bir yanılsama faktörü olarak duyusallığı, matematiğin doğru ölçülerine göre tekrar tekrar ayarlanması gereken yanlış yola sapmanın kaynağıdır. Yunan düşüncesinin büyük bölümü bedeni sapkınlığın ve kibrin alanı olarak düşünmüştür, örneğin kinikler ve materyalistler ateşli biçimde bedenin insicamını savunmaya çalışacaklardır... Daha sonraları din, (ah bu kadar da beyhude olmayan!) Tanrı fikri adına idealların hükümranlığını reddetse de, bedenden kaynaklanan her şeye karşı bu kökensel güvensizliği muhafaza eder. Ya da en azından, önce duyularımızı ve bedenimizi etkileyen şeyi doğruluk ölçütü olarak alan her bilgi kaynağına yan gözle bakar. Bu açıdan Descartes, Batı modernliğini tanımlayan denklemi ortaya koyar. Teknoloji mi istiyorsunuz, öyleyse sadece, ilahi olanın himayesinde, bilimin kendine mal edebileceği ölçülebilir bilgiyi alıkoymak üzere her bilgi kaynağını nasıl inceleyeceğinizi bilmelisiniz. Devrim sinsice gelecek — barokta, gezegenlerin dönüşünde, elipste, optikte, [Kartezyen] araştırmacı özneye yeniden başvurup, onu tanıklık etmeye çağıracak bilimin ta kendisinde. Gökyüzü dini bölgeleri dur durak bilmeden fizikçilerin yörüngelerine bırakacak. Devrim, perspektife yerleşmiş öznedir ve gerçeğin biçiminin bozulması durumunda doğrunun daha doğru göründüğünün keşfidir. Peki sonra güzellikten geriye ne kalır? Basit bir uyum ölçütü (*métrique*) mü? Hakikatin endazesine vurulmuş belli bir beden ölçüsü, belli bir fikir ölçüsü mü? Nietzsche'den beri biliyoruz ki kavramların bir soykütüğü, bir tarihi vardır, hakikat fikri devingendir, oynaktır, Deleuze'ün deyişiyle yersiz-yurtsuzlaşabilir.

Genç adam fotoğrafçı oldu, bedenin "dışı" ya da daha ziyade dışarıdan görülen bir beden yoluyla ve fotoğrafçının kadrajının özgürlüğünde artık sadece başkasının bakışında bir kelebek gibi sabitlenmeme ve donmuş halde olduğu yerde yutulmayı beklememe hakkını sahiplenerek dolambaçlı uzun bir yolu kat etmesi gerekti bunun için. Doğru ışıkta ve yerde, bir jestin ve bir ânın kesin tekniğiyle kat edilen bu dolambaç, kendi görünürlüğünü gidip başkasında arama çabası, onu, başkası için salt bir "görme" nesnesi olmaktan duyduğu dehşetin çerçevesini kırmaya mecbur etti. Annesi tarafından yüz üstü bırakıldıktan sonra on beş yıl boyunca onu acıya gark edecek bir hırsla dans okullarında başının çaresine bakmaya çalışmıştı, ta ki takati kalmayıncaya dek, sığmak olarak kaykaydan ve sokaktan başka bir kaçış yolu olmadığına inanmıştı. Analize geldiğinde aklından geçenler bunlardı. Fotoğraf (alışılmadık, acayip nesnelerden oluşan kompozisyonlar sanat çevrelerinde hızla ün kazandırmıştı ona) yüzlere ve yakın çekimlere hep güvensizlikle yaklaşmasına sebep olmuş, ama her şeyden önemlisi, kendi fotoğrafının çekilmesine yönelik bütün talepleri reddetmesini, böylece bütün varlığının yıllarca indirgendiği sergiden kendini kurtarmasını sağlamıştı. Güzellik burada gerçeğin tohumundan sekiyordu ve barre egzersizleri yaptığı onu büken zemin ile fotoğraf çerçevesi arasında bir dünya toplaşıyor, bir dünya yeniden oluşuyordu.

Güzellik, kusursuzluğa ne kadar yakın olursa olsun, ne kuşatabildiği, ne de sınırlayabildiği, bizzat gerçeğin içindeki bu açıklığı bize işaret eder. Güzelliği riske atmak bizi negatifi, kusurluyu hesaba katmaya mecbur eder, ki bu da herhangi bir şeyi yüceltmenin peşine düşmeden bir hattı titretir ve dağıtır — ne estetikçiliktir, ne de süsleme. Güzelliğin hareketi, bir zarafet hali gibi, tamamlanmadan kalır. Bir isimden ziyade bir fiildir. Bu anlamda, belki de bir fotoğrafçının fotoğraf çekme hareketi gibi, gerçekteki gizli matematiktir: Ele geçirdiği şey çoktan başka bir yerdedir, görelim diye bize sunduğu şeyde yoktur.

Ruh Pahasına

Ruh dilediği yerde eser, derler.* Ruh, dünyadaki görünür şeyler arasında nasıl adlandıracağımızı bilmediğimiz bir şeyi belirtir; hissedilir dünyadan kesilen ve onu içeriden canlandıran kısmı adlandırır. Babalar ruhun koruyucularıdır. Bir çocuğun ruhunu açabilirler, yükselebilmesi için kanatlarını kaldırabilir ya da onu bundan men edebilirler. Babalar çocukları için ruhani temsilcilerdir, bu bakımdan tehlikelidirler. Çünkü tetikte dikkatleri sayesinde, onların gözünden dünyayı sorgulayan çocuk için, dünya ana hatlara kavuşur. Bana dünyayı anlat, der çocuk uyku vaktinde, beni kollarında, sözcüklerinde, imanında tut ve beni yanında götür, beni asla bırakma... Ve eğer bu baba yolu açmazsa, çocuğun uyku vakti ettiği duayı dinlemezse, sözünü tutmazsa, tehdit edilen ruh olur. Tamam, ruh illa ki çocuk değildir. Dilediği yerde eser ruh, ama geçişi engellenirse, çocuk kendini ondan sürgün edilmiş bulur. Hayaletlerden duyduğu korkuyla ve belirsizliklerle dolu üzüntüyle baş başa kalır.

Neden baba? Neden anne, öğretmen, evin oracığında yatan sadık köpek değil? Bunlar da var, ama babadan sonra. Baba belki ölmüştür, ortalıkta yoktur, ihanet etmiş, sadakatsizlik göstermiş, hile yapmış, şiddet uygulamıştır. O zaman soru şudur: Yine de bir

* Bkz. Yuhanna, III, 8: "Rüzgâr dilediği yerde eser. Onun sesini işitirsin, ama nereden gelip nereye gittiğini bilmezsin. Ruh'tan doğan herkes böyledir." –çn

baba mıdır? Bir baba, anne ile (rahminde kök salınan yabanıl anne ile) ona dünyanın dışındaki dünyanın mümkün ve arzulanır olduğunu, öğrenilecek ve eğlenilecek çok şey bulunduğunu, arzulamaya hakkı olduğunu, arzunun sonsuz olduğunu, asla tükenmediğini, tıpkı ruh gibi, sizi sizin onu taşıdığınızdan daha fazla taşıdığını söyleyen çocuk arasında canlı, mümkün, müşfik bir ayrım koyan biridir. Baba illa gerçek değildir, ama annede ve biraz farklı olarak çocukta bir tanınma alanı talep eder. Kalbin en derin gizeminde. Çocuğun kısık sesle konuşabildiği, mırıldanabildiği ve hayal kurabildiği yerde. Çevredeki hayat manzara. Babaların yeri doldurulamaz. Ne yazık ki ya da bereket versin ki böyle. Bu anlamda baba, iktidarını ve/veya adını sağlama almak için anne tarafında adlandırılması ya da onun tarafından baba olarak tanımlanması gereken bir "risk"tir daima. Nitekim babayı adlandıran, anne yaptığı kadının arzusudur. Daha sonra, onu çocuğuyla birleştiren ilişkide, çoğunlukla itaat edilen zımni bir buyrukla, bu çocuk için, ruh (arzuyu bir noktada toplayan ve onu harekete geçiren ruh) tarafından ziyaret edilmeyi ya da edilmemeyi mümkün kılabilir ya da bunu yasaklayabilir.

Babasının onun hakkında hayal kurduğu bir çocuk daha özgür bir ruha sahiptir, böyledir bu. Aksi takdirde, onu fethetmesi, asker olması ve savaşa girmesi gerekecektir. İşte Cervantes'te geçerli olan hep budur, kayıp babalar ve savaşlar. Sapkınlığa ve deliliğe karşı kazanılan savaşlar. Savaşlarımız genellikle baba adına yapılır ama bunu bilmeyiz. Yalnız bir arayışa elimiz çıplak (silahsız) göğüs gerdiğimize inanırız, oysa bizden önce gelen ve hayatımızı borçlu olduğumuz kişinin gölgesidir erişmeyi arzuladığımız.

Ruh, idea olarak, saf bir ziyarettir. Bize göç eden ve bizi huzura çağıran odur; onu bir (düşünce) nesne(si), (dünya ile) bir ilişki, bir proje veya bir vektör yapmak için hiçbir yol, hiçbir araç yoktur elimizde; mutlak surette ona ait olan bu özgürlükte deneyimlenir. Ruhu, dünyevi bir zekâ düzeyinden ruhsal bir varlığın düzeyine aktaracak bir el çabukluğuyla kutsallaştırmak gibi bir niyetim yok, ancak yine de inanıyorum ki ruh tam da tüm kültürlerden,

tüm düşünce düzenlerinden, tüm inançlardan çok daha geniş bir beşik olduğundan, kökensel olarak bize başkalıkla ilişkide olma imkânı vermektedir.

Evrensel Olanı Riske Atmak mı?

"İçinde insanlığı da barındıran gayriinsanilikten
pay almayan insanlık yoktur."
—Annie Le Brun

Evrensel olana verilen değer, tekil olana (yani kavramı, ideali, adili ve güzeli kırılganlığın, "insanca pek insanca"nın, ne savunulabilir, hatta ne de bazen temsil edilebilir olanın tarafına eğdiren şeye) sürekli dikkat gösterme ve onu hatırlama ödevinden ayrılamaz. Ne kadar görkemli olursa olsun Kantçı buyruğun yenilgisi bizi evrensel olanı Aydınlanma'dan hareketle, ama aynı zamanda artık onu savunacak kelimelerin olmadığı marjda düşünmeye mecbur etmesidir. İnsan hakları Batı demokrasisinde yetişmiş insanları yerinden hoplatan iyi duyguların gelgitinde eriyebilir mi? Güncel olaylarla ilgili sosyal ve politik söylemleri [retorikle] silahlandırmaya yazgılı hale geldiğinde, evrensel olan, isimden başka tutunacak yeri kalmamış küçük, boş bir kabuğa dönüşme riskiyle karşı karşıya kalmaz mı? Peki, bütün psikanalizi koruması altına yerleştireceğim kavram olan konukseverliğin hâlâ evrensel bir değeri var mı? En başından beri, onu kimin hak ettiği, kimin hak etmediği sorusunu gündeme getiriyor. Merhametimizi, takdirimizi veya güvensizliğimizi kime sunmalıyız? Yeraltı dünyasının kapılarına nöbetçilik eden Kerberos gibi, eşikleri koruyan tüm muhafız figürlerimiz oldukça korkutucu. Bunlar mitolojilerimizde bambaşka olana (yani en başta ölülere)

duyduğumuz korkuya şekil verirler ve yaşayanların dünyası ile olası hortlakların, hayaletlerin, heyulaların, başıboş dolaşanların dünyasını, sözde hiçbir bulaşmaya izin vermeden birbirinden ayrı tutarlar. Zira konukseverlik tamamen eşikle ilgilidir. Bir içerisi ve bir dışarısı diye sınır çizerek, bizi bu sınırın aşılmasıyla saldırganlık, davet, mübadele, kısacası böyle bir sınırın etrafında meydana gelebilecek şeyler hakkında düşünmeye davet eder. Psikanaliz de tutkuların istikrarsızlaştırdığı bir aklın eşiğinde icra edilir. İki ölüm arasının, ikinci doğumun, kulislerin ve marjların, kısacası dünyanın bir bilgi ya da bir kural etrafında kati biçimde kapanmasına mani bütün mekânların sanatıdır. Kimi zaman, hasta, ancak evrensel olana yaslandığında, eskisinden daha özgür bir şekilde tekil tarihinden çıkabilir. Ama psikanalizin istidadı evrensel olanı sorgulamak, hatta onu dinlemek değil midir?

Evrenseli çağırmak, dünyanın olumsallıkları için bir aşkın destek noktası olduğunu varsaymaktır. Bu destek, insanın bir yapısını veya bir düşünce ufkunu, bilimsel bir hipotezi veya bir etiği tanımlıyor mu? Evrenseli çağırmak, dünyanın olumsallıkları için transandantal bir dayanak noktası olduğunu varsaymaktır. Bu dayanak noktası, insani olana dair bir yapı veya bir düşünce ufku, bilimsel bir hipotez, bir etik tanımlıyor mu bize?

Doğumumuz psikolojik değil ontolojik ilk konukseverlik eylemidir: Bir başkasından gelir, bizzat teşekkülümüzde, bir anne tarafından taşınırız. İlk konukseverlik doğumla birlikte gerçekleşir. Hayatın koşulunun ta kendisidir. Biz ölümlü varlıklarız ve sonluluğumuz bizi bu dünyanın yolcusu haline getirir. Jan Patocka'ya göre konukseverlik ancak, bu olay evsahibine, karşılayana ya da gelene değil de birinin diğerini kabul buyurduğu jeste ait oluğunda anlamlıdır. Eğer zaman yaratmak İbranicede davet etmenin eş anlamlısıysa, zamanı meydana getirmek için en az iki kişi olmak gerektiği anlamına gelir bu.

Psikanaliz konukseverliği uç noktaya taşımıştır, bunu da, doktorun (ilk kez Freud'un zamanında) hastanın kendi doktoru olmasına izin vermek için geri çekildiği bir alan sunarak yapmıştır. Analitik

seansın zamanı, tek kuralı akla "gelen her şeyi" söylemek olan bu koşulsuz konukseverlik hareketinin, orada benzeri görülmedik bir tercüme alanı bulduğu bir zamandır. Freud bir analizin amacının sevmek ve çalışmak olduğunu söylemiştir. Her zaman için geçerli harika bir cevap ama etimolojik anlamda çalışmanın işkenceye, yani köleye indirgenmiş egemen öznenin yerinden edilmesine uzak olmadığını da unutmamak kaydıyla. Böylesi bir kölelik, sözümona özgür özneyi, onun "hakkından gelen" sadakatlere, onu esir alan hayranlıklara, onu yok eden nefretlere, nisyansız bir çağın hayaletimsi hatırlatıcısı olarak onda depolanan arşivlere tabi kılar. Neler olup bittiğini anlamakta güçlük çektiğim için üzerimde iz bırakan bir tedaviden bir kesit sunabilirim, çünkü içine gömüldüğüm gece karanlığıyla yetinmek ve nakledilen bir bilgiyle onu aydınlatmaya çalışmamak durumunda kalmıştım, bunun yerine hastamın içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulma olanağına duyduğum garip güvene bel bağlamak zorundaydım. Tedavisinin son ermesinden iki yıl sonra gönderdiği bir mektupta, o süreçte onun için neler olup bittiğini kelimelere dökmeye çalışmıştı. O sıra sözcüğün fiziksel ve manevi anlamında "dayak yiyen bir kadın" olarak adlandırılabilecek bir haldeydi ve analizinin ilk aylarında, bu acımasız durum karşısında aciz bir tanık gibi hissetmiştim kendimi. Alçaklığını görmek istemediği bu adamın zevk nesnesi olarak, işkencecisini mazur görmek için her yolu deniyordu. Sonra, bir gün bana şöyle dedi: "Bitti, bana artık asla dokunmayacak." Gerçekten de öyle olacaktı. Ondan temelli ayrılması bir yılı aldı, ama o süreçte ne hırpalandı, ne tartaklandı. Bu olay hakkında tek söyleyebildiği şu oldu: "Birden, *Bir Kadın*'ın dövülmediğini anladım. Asla." Söz konusu bu *bir kadın*da evrensel insan onuru vardı. Mektubu bana şunu söylüyordu: "Beni dinleyerek, daha önce hiç sahip olmadığım bir gücü, inanmayı bıraktığım bir ufku ve uzun zamandır vazgeçtiğim bir haysiyeti verdiniz bana. Bir gün evrensel bir ilkeye dayanmama imkân veren şey de işte buydu: Kimse etten kemikten bir kadına ya da çocuğa saldıramaz. Bu benim ilk sığınağım ve ilk özgürlüğüm oldu."

Tasallutlar*

Kendine dadanılmasına, musallat olunmasına izin verme riskini almak en hafif tabirle tuhaf bir deneyimdir. Öncelikle hangi varlık, hangi şey, hangi olay bize musallat olur ve bu mevcudiyeti nasıl adlandırmak gerekir? Zira eğer bu risk karşılaşılan tehlikelinin ölçüsüzlüğüyle ölçülürse, bir ziyaret hangi bakımdan bir tehdittir? Ve neden tasalluta uğramak *isteriz*?

Bir tasallut nedir? İster içimizde bir anıyı yaşatalım, ister yüzyılın başında yazılan İngiliz romanlarındaki hayalet görüntülerde olduğu gibi ölüme meydan okuyan bir ses bizi ziyarete gelsin, insana musallat olan esasında kendisi değil midir? Yani kendi ötekin değil midir? İster kolektif ister bireysel olsun bize musallat olan şeyler gecelerimizi zehir eder ve aşk hikâyelerimizi vahşete boğar. Edebiyat ve sinemadaki esrarengiz öteki figürü, burada tasallut başlığıyla ele aldığım şeyin en iyi ifadesidir: "Tasallut teması (...) yalnızca kendisini ikiye katlayan, kendi üzerine bir bükülmeden başka bir şey olmayan ötekinin şu tuhaf topolojik koşuluyla birdir,"[50] diye yazar Elie During. Kendini tasallutun kollarına bırakmak, en yakınımızda, kendi ötekimiz tarafından taşırıldığımızı kabul etmektir. İçimizde bir vampir pusu kurar, kanımızdan, kimliğimizden beslenir, iffeti-

* (Fr.) *Hantise* (İng. *Haunting*): Tasallut; rahat vermeyecek, bıktıracak, sıkıntı verecek şekilde üstüne düşme, dadanma, sataşma, musallat olma. –çn

50. Elie During, *age.*, s. 42.

mizi kirletir ve aynadaki görüntüsü görmezden gelinir. "Herkesin bildiği gibi, vampirlerin görüntüsü yansımaz," diye hatırlatır During, "Ötekimize gelince, bir aynada dalgalanan sanal görüntüler kadar asılsız oldukları söylenir."[51] Bir şey musallat olmuştur bize, şayet kabuslarımız zaman zaman birazcık hatırlatmazsa bunu bilmeyiz ama, gerçi çok geçmeden de uykunun endişe verici kıvrımlarında tekrar kaybolurlar.

Tasalluta uğramak, şimdiyi bir yankı odası haline getirerek, bu şimdiyi olayın saf mevcudiyetiyle uyuşmayan varyasyonlarla doygunluğa ulaştırarak, onu boyuna kaydırarak durmadan geri dönen bir geçmişin pençesine düşmektir... Bu vampir gölgelerini, bu ihmal edilmiş hayaletleri, bir mezardan yoksun bırakılmış bu silüetleri hangi sağgörüyle aydınlatabilirdik? Tasallut riski yolunda ilerlememize nasıl bir anlayış izin verir? Felsefi bir doktrini kalbinden vuran sezgiyle ilgili olarak Bergson şöyle yazar: "Kendisinin görülmesine izin verdiği için madde gibi olan ancak artık dokunulmaya izin vermediği için de ruh gibi olan bir görüntü — biz doktrinin etrafından dolanırken bize musallat olan ve tayin edici bir işaret, takınılacak tutumun ve yerleşilecek bakma noktasının emaresini elde etmek için seslenilen hayalet."[52] Bu tasallutun idraki, aydınlatılma imkânı olmadan, olumsuzdan sakınmadan karanlıktaki bir şeye bakış olabilir mi sadece?

Bir gün, zaten üç yıldır süren bir analiz için farklı bir çalışma yolu geldi aklıma. Hastanın her haftanın ikinci seansına gelmekte yaşadığı zorluk (o kadar ki, bazen evinden dışarı adım bile atmıyordu) beni harekete geçirmişti. Aynı gün üst üste iki kez gelmesini önerdim, ilk seansa normal saatinde, örneğin sabah saat onda gelecek, seans bitince bir yarım saat etrafta dolaşıp ya da aşağıdaki kafede bekleyip diyelim saat on bir gibi ikinci seans için geri dönecekti. İki seans arasına (başka bir hasta tarafından doldurulmuş olsun olmasın) "boş" bir seansın eklenmesi hastanın pek hoşuna gitti, hatta onu

51. Elie During, *age.*

52. Bergson, *La Pensée et le mouvant*, réed, PUF 2009, s. 130 (alıntılayan Elie During).

şaşırttı. Kalabalığın içinde kaybettiği ya da ölmesine sebep olacak raddede kötü baktığı bir çocuğun yer aldığı birkaç rüya belirdi. Bu figürün ısrarla ortaya çıkması merakımı çekince (hastanın henüz çocuğu yoktu) ona aile şeceresini ve doğum sırasını sordum. Acaba bir çocuk "unutulmuş" muydu? Hangi mezarın yokluğu bu genç kadının gecelerine musallat oluyordu?

Birkaç ay sonra, bu ara seansın aslında anne soyundan gelen kayıp bir çocuğu, yerini ve işaretini içinde taşıdığı ölü doğmuş bir çocuğu simgelediği ortaya çıktı. Üzerimizdeki uğursuzlukları dağıtmakla, artık aramızda bulunmayana (ya da ailenin kederine?) gösterilen mutlak vefa usulünü bozmakla, yitmiş, ortadan kaybolmuş, arşivlerden ve konuşmalardan silinmiş, muharebe alanında kayıp olduğu ilan edilmiş öteki çiftimizden kurtulabilir miyiz? Musallat olan şeyi riske atmak, bizi mezarları ve arşivleri yeniden açmaya ve yaşayanları babalarının geçmişine aldatıcı, ama zorunlu bir onay vermeye çağırmaya mecbur bırakarak, bizi *de* hortlağa dönüştürür. Şiddetlerimizin ve lanetlerimizin yerleştiği iç kıvrıma gelince, onu yatıştırmak, hatta onunla anlaşma imzalamak asla mümkün olmayacaktır. Annie Le Brun'ün çok güzel bir denemesinde[53] söylediği gibi, olumsuzun ışığa dönüştürülmeye müsaade etmeyen ve bizim de sorumlu olduğumuz bir indirgenemezliği vardır. Bu ehlileştirilemez "siyahlık" dehşeti uzaklaştırmaz, onu bize doğru geri gelmeye ve bizi de onunla yüzleşmeye zorlar. Tasallutu riske atmak, yaşamla ölümün birbirine karıştığı hududa çok yaklaşmak anlamına gelir, ama bu yaklaşma asıl değerini sözde, düşe yetenekli bir sözün sabit yoğunluğunda bulur. Siyah olarak siyahın kendisi kendimizi kâhine dönüştürürken kullandığımız bir ölçü ve keşif aracı haline gelir. Bize musallat olan, gayriinsani olandır ve sanki bilincin büyülü çemberine asla girmemesi gerekiyormuşçasına her seferinde inkâr etmeye, görmezden gelmeye, yaşamlarımızdan uzaklaştırmaya çalışırız onu.

53. Annie Le Brun, *Si le noir avait une forme ce serait cela, age.*, Gallimard, 2010.

Spiraller, Elipsler, Metaforlar, Anamorfozlar

Elips kaçışın çok güzel matematiksel anlatımlarından biridir. Hareketsiz bir kaçış noktası. Görünürden görünmeyene doğru bir çıkış kapısı. Süreklilik evreninde, kesirli olarak konuşursak, bir felaket noktası: bir sarmal. Elips'in, biri görünen, diğeri görünmeyen iki odağı vardır. Öyle bir havası yoksa da her türlü otoriteye karşı çıkar, merkezdeki özne tarafından düzenlenmiş Barok tarzda eğik açılı perspektifler açar. Anamorfozun görünüp kaybolmasında ölüm güç kaybeder, birden bire bir baş dönmesiyle ayaklarınızın altındaki zemin çekilir. Spiral ise, elipsin ikinci destek noktasını asla ulaşılmamış bir geleceğe doğru fırlatır. Geçmişle ve daha çok da travmayla ilişkimizi en iyi tarif eden harekettir bence o. Eksenin aynı noktasında ama "bir çentik daha yüksekte", sanki bu bastırılmış geçmiş durmadan yeniden kat edilmek, nihayet yeniden temsil edilmek peşindeymişçesine geçmişe farklı bir erişim sunarak onu şimdide yeniden etkinleştirmektir.

Elipsin riskini almak ne anlama gelebilir? Aynı anda hem geçmişin makas yaptığı bir noktaya dönmek, onun doğmasına ve ortaya çıkmasına yeniden neden olmak hem de kendinize yapısal olarak bir kaçış noktası, satranç tahtasında bir pencere edinmek. Dayatılan bir figür, hatta iktidarla sapkın, zorlayıcı bir ilişki dahilinde, Robinson'un biz-

zat varlığının imkânını hayal etmektir.[54] Sessizlik elipsi her yönden aştığı için, onu atlatmak isteyen söylem, nihayetinde onun tekinsizliğini ikiye katlar. "Unutmayalım ki Freud'un tanımladığı haliyle tekinsizlik, içkin olarak yabancı, gömülmüş bir sırrın günışığına çıkarılması değil, yabancı olanın bilindik ya da aşina olan kılığında geri dönüşüdür. Tedirgin edici olan, geri gelen değil, *dönüşün* kendisidir, başka bir deyişle gündelik hayatta bu yabancılık etkisini yaratan hortlamadır: aynının (tam da geri döndüğü) *farklı olarak* geri dönüşü."[55]

Elipsin riskini almak, kendinde bir kaçış noktasına, bir bilinçdışı, saf metafor noktasına yer açmaktır, bu nokta sayesinde anlam durmadan elden kurtulur, kendi dayanağının düğümünü çözer ve hem modeli yeniden üreterek hem de onu öteleyerek kaçar, böylelikle model durmadan yeniden icat edilir. Bu risk kendi içinde bilincin birliğinin güvencesinin, zaman ve mekân deneyiminin yanılmazlığının, kendini sallantılı desteklerin, nefes kaybının ve gerçeğe sabitlenmiş rüyanın baş dönmesine teslim etmesini gerektirir. Platon gerçeğin sarsaklığını, kaçamaklığını ve kaytarmasını saf simülarkla özdeşleştirir. Gerçeğin asgari ayrılığı (*écart*) veya çarpılması varlığa bir ayrılık, kendiyle eşitsizlik sokar.

Metafor (Yunanca, *metaphorein*) taşımak anlamına gelir. Sözlüğe göre metafor, soyut bir mefhumu, biçimsel olarak bir kıyas unsuru olmaksızın, analojik bir ikameyle ifade etmek için somut bir terimin kullanılmasıdır. Lacan'da süreç, bir gösterenin diğeriyle ikame edilmesinden, böylece onun bastırılmasından ibarettir. Metafor dilin sınırları içerisinde, iki terim arasında, dolayısıyla bastırma pahasına yeni bir anlam yaratan bir hareket, bir dinamik, bir gerginlik kaynağıdır. Sevgiyle ilgili anlamını da oyunda tutmak için çokseslilığin muhafaza edilmesi gereken bu taşımaya, ikame sanatı, yani mendilinden

54. Burada Olivier Cadiot'nun çok güzel metinlerine ve "La Bête et le Souverain" [Hayvan ve Egemen] başlıklı ikinci seminerini son derece eliptik Robinson figürüyle açan Derrida'ya atıfta bulunuyorum. Bkz. Olivier Cadiot, *Retour définitif et durable de l'être aimé*, Éditions P.O.L., 2002; *Un mage en été*, Éditions P.O.L., 2010 ve Jacques Derrida, *La Bête et le Souverain*, Galilée, 2009.

55. Elie During, *age.*, s. 49.

güvercin çıkaran sihirbazın el çabukluğu eklenebilir. Ve böylece, bizi metamorfozlarıyla sarmalanmış ve hokkabazlık gösterisiyle büyülenmiş çocuklara çeviren dilde bir yer değiştirme, bir tür zarafet imkânı tahayyül edilebilir.

Metafor, daha önce var olmayan bir anlam alanı icat eder. Görsel kız kardeşi elips gibi, bizzat dilde vücut bulmuş bir risktir. Bu alan tanımı gereği emsalsizdir, çünkü metaforun iki terim arasında yarattığı yakınlık, yalnızca bir kez, belirli bir bağlamda, bir metnin veya birinin konuşmasının belli bir ânında harekete geçer. Bu anlamda metafor, sanki her aktarmada bilgisayar ekranınızda yeni bir simge açıyormuş gibi, anlamın her teksirini engeller, fakat aynı zamanda metafor hep aynı şeyi söyleme olanağımızı da somutlaştırır: görünüşte bin kere farklı tarzda "bekle beni", "beni seviyor musun?", "seni bağışlıyorum". İki şeyi birbirine yaklaştırarak aralarında bir bağ kurar, birinden birazcık anlam alıp diğerine ihsan eder ve böylece onlar için arttırılmış bir gerçeklik, tatlı bir şaşkınlık hayal eder. Bu süreç bir bastırma örneği teşkil ediyor mu, çok emin değilim. Zira metafor bir silme ya da unutma çalışmasına benzemez, bizi iki dünya arasında bırakır. Metaforun yerine başka bir ya da birçok terim koyduğu ilk terim, keşfini metaforun cisimleştirdiği yeni terimin bir nevi görünmez dublörü olarak kalır, bu yeni terim, metaforun onu ardında bıraktırdığı, henüz metaforun ona barınak olarak bulduğu imgede kök salmamış dilin eski dünyasına ait değildir tam olarak. Metafor dile gösterilen tuhaf bir konukseverliktir, çünkü aynı zamanda ona şiddet uygular. Ruhun yeri olan dilin kendisinde bu tersyüz olma noktasını söyler. Yer derken bir geri çekilme, bir sessizlik yerini kastediyorum.

Metafor diyalektiğin ve üçüncülüğün* ilk alanıdır. Birinci terim, ikinci terimle karşılaştırılır; sonra, ikisi arasındaki yakınlı-

* Saussure göstergeyi, gösteren ve gösterilenden oluşan iki düzlemli bir (*dyadic*) bir birim olarak görürken, Amerikalı filozof, matematikçi, mantıkçı Charles Sanders Peirce onu üç düzlemli (*triadic*) bir süreci olarak tanımlar. İlklik adı verilen düzlemde somut bir biçimle karşılaşırız, yani bir şeyi görür, duyarız. Temsil edenle, temsil edilen arasında bir ilişki ikinci aşamadır. Fakat bir göstergede bağlantının kurulabilmesi üçüncülük'e (*thirdness*) bağlıdır. Bu da neyin temsil edildiğini anlama ve bilme, yani temsil edenle temsil edilen arasındaki bağıntıyı yorumlama sürecidir. Hegel'in diyalektiği de üç terimli bir süreçtir. –çn

ğın ürettiği yeni sekans, imgelerin bu aktarımı veya taşınmasıyla bir şekilde "zenginleştirilmiş" bir anlam açar. Analitik bir seansta olup biten de aşağı yukarı budur. Yerleşmeye zorlandığımız öznel bir konumun yerini yeni (psişik) bir yer alır, seansın zamanı sizi bu yere doğru taşımış, esnetmiştir ama bunu geldiğiniz konumu bastırmadan yapmıştır. Metafor şiddet içeren bir eylemdir. Şiddeti dönüşsüz olmasıdır. Bir terimin diğeriyle "karşılaştırıldığı" ve ilk terimin şiddetle yerini alan, ayağını kaydıran, kat eden bu yeni terimde kökenin hatırasının daima yaşayacağı gerçeğini hiçbir şey silemez. Yine de bir şey bastırılmış değil kaybolmuş olacaktır. Ve bu kayıp imkânında hayat vardır.

Böylece anamorfoz, hazların ve günlerin görünüşteki temsilinde bir ölüm imgesi gizler, fakat yine de bu, onun haz ile sonluluk arasında, bir kafatasının ana hatları ile yüzler, kadehler, kumaşlar arasında görünür kıldığı şeyde bulunur; hiç tereddüt etmeden yaşayan, yani ışığın tarafında vücuda gelmiş bir metafordur.

Geceyi Tahayyül Etmek

Gece bizim gizli menzilimizdir. Suskun, mahrem delilik alanımızdır. Gece korkularımızı kaydeder ve bölünmez bakiyesi kaygı olan esenlik verici bu bellek yitiminin etkisiyle gün doğunca bizi onlardan kurtarır. Gece bizim hakikatimizdir, bizi, bazen ruh diye adlandırılan ve dilini çözemediğimiz daha kadim bir yere kavuşmaya çağırır. Gecenin yabancıları olduğumuz halde en derinde onu bir kız kardeş veya bir silah olarak görmeye davet eder bizi.

Geceyi tahayyül etmek, Eurydike'yle başıboş gezintiye çıkmaktır, muammanın çözümsüz olduğunu teslim etmek, deli bir kraliçenin kaprislerinde ömür tüketen bahçıvanlar tarafından kırmızıya boyanmış bir gül bahçesinin labirentinde Alice'i kaybettiren anlamsızlığın akıl dünyamızın tam karşılığı olduğunu kabul etmek demektir. Tesadüfle, ölümle, zamanla, bilhassa doğumumuzla ilişkimizde, hiçbir bilgi sisteminde, hiçbir verili düzende, hiçbir sırda, hiçbir komploda çözülmeyen, yüzleşmemiz gereken bir saçmalık derecesi olduğunu da kabul etmektir. Geceyi tahayyül etmek bir sahne seti gibi bizi içeriden bozar. Ama ne kulis ne prova olduğu halde oyunun seyrinde her şey en baştan ortaya çıkar. Ve oyunculardan her birinin söylediği saf mı saf replik çok eskilerden gelen bir hikâyeyi anlatır ama her akşam yenilenir bu hikâye, oyun sırasında yeniden icat edilip, gözlerimizin önünde, muhteşem bir şekilde kendini fesheder.

Bir çocuk oyunu olarak başlamıştı. Seksek gibi bir şey. Ayakları birleştir, zıpla, hop hop ve geri dön. Sonra denetimden çıkıp, baş

döndürücü bir hal almıştı. Dayanacak yer kalmamıştı. Kadın sizi son çare olarak görmeye gelecekti, bir büyücüye, çölün ortasındaki yağmur duacısına müracaat eder gibi. Kim olduğunu bilmeden, kimin tavsiyesiyle geldiğini araştırmaya çalışmadan kapınızı açacaktınız. İçeriye azıcık günışığı, bir parça arduvaz renkli gökyüzü sızacak şekilde koltuğa oturacaktı dörtte üçü pencereye dönük. Başta, sizin sessizliğinizin pek de cesaretlendirmediği sükûnetini koruyacaktı. Ve sonra ondan şu sözcükleri duyacaktınız: "Nasıl geri dönülür?"

Gerçekten de, nasıl geri dönülür her şeyin, zamanın ve mekânın işaret noktalarının, aşk ve dostluk yeminlerinin, bilginin, yasanın, şeylerin maddiliğinin, arzunun x şifresinin, kısacası sizin ve benim için normalde bir varoluş teşkil edebilecek her şeyin yutulduğu böyle uzun bir geceden.

Tüm hayatını, her şeyi, şikâyetleri, vahşeti, beklentileri olduğu gibi delice arzuyu, saygısızlığı (yeterli değil, asla yeterli değil), hasedi ve riski dinleyerek geçirecek, kolayca etkilenen biri değilsiniz. Ama şimdi, birdenbire, bu seansı neyin koruyacağına, onu neyin kıyıya götürebileceğine dair hiçbir fikriniz yok. Nehrin kargaşasının ortasında azıcık ayak basacak bir yer sunsun da hangi kıyı olursa olsun; gözünüzde canlandırdığınız gece süngünüzü düşürmüş. Orada, sizinle konuşmaya gelmiş kadının dile getirdiği çok basit sözlerde.

Ona diyorsunuz ki: "Peki her şey yeni başlarken hepsine bir son vermek istemeniz neden? Görmüyor musunuz? Sizi bu kadar korkutan şeyin bu olduğunu anlamıyor musunuz? Özü itibariyle bu kadar insani olan korkunun içine bir saniyecik kendinizi de dahil ederek neredeyse 'biz' dediniz, evet, şimdi, duymuyor musunuz kendinizi, yarın değil, şu an hayatınızın geri döndüğünü, baştan başladığını, kendini icat ettiğini, tam bana yaşamanın, devam etmenin imkânsız olduğunu anlattığınız şu an... Ama bu bir devam etme meselesi mi acaba? Söz konusu olan nihayet bu devamlılığı durdurmak, varoluşa, anlamına ya da kanına değil benzer olana, bitimsiz olana son vermektir, evet, devam etmeyi, hırslanmayı kesmek, bundan böyle silahları ve tüm zırhları yere bırakmak, içinde bulunduğunuz bütün geceyi kabul buyurmak, bu geceyi ilk gece gibi, doğum gecesi ve

bütün doğumların gecesi gibi, ilk başlangıçların, mırıldanmaların gecesi gibi gözünüzde canlandırmak olabilir mi?"

Ağlamayı bırakacaktı. Bir deliye bakar gibi bakacaktı size, son derece dikkatli ve büyük bir tatlılıkla. Birden, evet, bütün deliliği ve onda hayatı, yani aşkı kaybetme tehlikesini kendi içine alan siz olacaktınız. Çünkü bizi bu yaşamda ayakta tutan aşktır, gece aşktan doğru kaynağa geri akar, ta ki mümkün hiçbir ufka, hiçbir insani söze ait olmayıncaya kadar.

Size şöyle diyecekti: ". . . ama bu mümkün değil, hiçbir şey anlamamışsınız. . ."

"Neyi anlamamı isterdiniz? Sizi anlayanlar sizi tam bir çaresizlik ve toptan bir yalnızlık içinde bıraktılar. Anlamak bazen zekâya bir hakarettir, ne pahasına olursa olsun elde tutulan, sahip olunan ama etrafında hiçbir alan bırakmayan bir anlamın kupkuru fethidir. Ne soluğa ne gizeme yer kalır."

Bu kez size farklı bakacak siz de onun korkusunu hissedecektiniz. Bir hayvanın, size duyabileceği tam bir güvenle, ona kendi başına tasavvur etmediği bir özgürlük anlaşmasının kapısını açtığınızı bildiğinde hissettiği korku. Ve bu anlaşmanın kapısından girmek için, ebediyen yalnız olduğuna inanmaktan vazgeçmesi gerekir.

Güvenin bedeli budur. Böyle bir yalnızlığı yaşamış olanlar için fahiş bir bedel. [Güvenden] İki kere vazgeçilemez. Zira o zaman insan [yalnızlık içinde] hayatta kalamaz.

"Pekâlâ, bunu sizinle birlikte, sizden öğrenmeyi denemek isterim," diyecekti.

Ona ellerinizi uzatacaktınız, neredeyse dokunacak kadar yaklaşacaktınız ve şöyle diyecektiniz:

"Biliyorsunuz değil mi, bunu size ben vermeyeceğim, o geceye girecek olan sizsiniz, ben çok yaşlıyım ve benimle birlikte yakında yeniden terk edilmiş hissedeceksiniz, bunu istemem. Bu tek buluşma yeterli olacaktır."

"Hayır, siz olmadan asla başaramam," diye cevap verecekti, "varlığınıza ihtiyacım var. Zamanı geldiğinde, o noktaya kadar ilerlemek için sizin de bana inanmanızı rica ediyorum."

Siz de vakit geldiğinde hayır diyemeyeceğinizi bilecektiniz. Güvenini yeniden kazanması, bakışlarının geri gelmesi ve kalbini açması için ortaya çıkan şeye bir süre göğüs germeniz gerekeceğini bilecektiniz.

Shakespeare *II. Richard* oyununda, sözünden caymaktansa azledilmeyi kabul eden bir kralı temsil eder. Oyunda kralın Lancaster Dükü Bolingbroke'la geçen görkemli bir diyaloğunda, kral olmasını sağlayan işlevini yitiren kişinin, yaşamı hariç, onu o yapan diğer her şeyden hükümranca el çektiği Beckettvari bir çıplak bırakmanın çetin sınavı sahnelenir. Bizim ortak gecemiz, bu azlediliştir. Bütün görevlerden, tanınma nişanlarından, pazarlıklardan yoksun kalmak, artık sadece bir sesin, bir bedenin, bir mevcudiyetin tekilliği sayesinde tanındığımız gecenin derinliklerine geri götürür bizi. Bir eser yaratıldığında, insanın kendisini kendisinden kurtardığı dönüm noktasına doğru ilerlediğinde her şeyin belirsizliğe gömüldüğü o tehlikeli geceden bir parçayı da taşıyıp getirir yanında. Shakespeare'in yazdığı dönemde, kraliyet gücünün oyunu yasaklayacak kadar tehlikeli bulması şaşırtıcı değildir. Kendini krallığından mahrum eden, uçurumun kenarındaki ufacık bir noktaya, kendini savunmayan "yok-kral"a dönüşen bir kralı temsil etmek ziyadesiyle büyük bir riskti. Geceyi tahayyül etmek karanlığa kalmış, kurtarıcı berraklığa başvurmaya müsaade etmez. Kendi gizli koyuluğu sunduğu tek direniş noktasıdır.

Devrimler

"Gel gelelim devrimci olanın asli tarafı olanı olduğu gibi tersyüz etmek değil, tersyüz oluştaki tayin edici ve özgül tarafı günışığına çıkarmaktır."
—Martin Heidegger, *Nietzsche*

Devrim isyan biçimini almadan önce, bir zamanlar aşina olduğumuz dünyanın miadını doldurduğunu (*révolu*) hatırlatır bize. Dünyamızın günü dolmuş mudur, eğer öyleyse, hangi dünyadır bu? El yazısı mektupların, sekstanların*, mürekkebin dünyası, sunakların önünde dile getirilen yeminlerin dünyası ve bunların bir ömür boyu süreceği inancı, yavaşlığın, alacakaranlığın ve muğlaklığın dünyası? Hayır, sonuna yaklaşan tüketim dünyasıdır, der bize filozof Bernard Stiegler, bunun sonuçlarıyla ve gelecek devrimle başa çıkmak zorunda kalacağız. "Paranın, cinselliğin, hızın, şeffaflığın ve kârın aşırı değerlenmesini istedik, ancak bunun sürmesi için ona inanmak gerekir,"[56] diye devam eder. Bir beklenti ufkunun, piyasa işlemlerinin yapıldığı odalarda mavi bir çizgi olarak parlamasının önemi yok, artık kâra inanç yoksa, bina yavaş yavaş çöker. Bankalar artık yatırım yapmaz, gerçek dünya üzerine değil de sadece sözde gerçek dünya

* Bir yıldızın ufuk üstündeki açısını ve geminin bulunduğu noktayı belirlemeye yarayan alet. Matematikte açısal yükseklik ölçen bir alet, altılık. –çn

56. Bernard Stiegler, France 3 kanalındaki konuşmasından bir bölüm.

üzerine riske girerlerse, rakamların diğer ucunda acı çeken erkekler ve kadınların olduğunu unutup olası marjlar üzerine gittikçe daha yapay güçler inşa ederler. Ve son ufukta belirdi, çoktan...

Baştan çıkarıcı ama doğru mu acaba? Daha doğrusu hakikat en acil, en bayağı ihtiyaçlarımızı gözeterek kullandığımız ve dalgalanan değeriyle doğru orantılı olarak onayladığımız veya reddettiğimiz kırılgan bir imleç diye, her yönüyle kapitalist olan (ki tartışma götürmez biçimde öyledir) çağımızın çöküşünün de *öngörülebilir* olduğunu düşünmek mantıklı mı? Bu ölüme mahkûm dünyan neredeyse "sona erdi" diye, artı değerin, tamamen spekülatif ereklere göre durmadan yeniden değerlendirilen metaların dolaşımının bitimsiz genişlemesiyle yakında işimizin biteceğini düşünmek. O zaman bu hangi devrimi beraberinde getirir? Geleceğin öncü işaretleri sanıldığı kadar okunaklı değil, işte bu yüzden çoğu zaman sadece bir avuç sanatçı ve düşünürün vizyoner olduğu ortaya çıkmıştır. "Bugün psişik yaşam, ancak isyanların zamanını ve mekânını elde ederse kurtarılacağını biliyor: Bağını koparmak, hatırlamak, yeniden yapmak. Sanat ve analizden geçerek duadan diyaloğa uzanan ana olay daima sonsuz küçüklükteki büyük özgürleşmedir: durmadan yeniden başlamak. Onsuz, küreselleşmenin yapabileceği tek şey büyüme oranlarını ve genetik olasılıkları hesaplamaktan ibarettir."[57] Zev Sternell'in hatırlattığı gibi, Devrim, her türlü cemaatçiliği ve yöreciliği [partikülarizm] çürüten hümanist bir evrenselciliğe dayanması anlamında Aydınlanmanın mirasçısıdır, o zamandan beri sadece bütün ulusçuluklar tarafından değil, ayrıca "halkların tini" diye adlandırılabilecek şey tarafından da şüpheyle yaklaşılan evrensel olana dair bir düşüncedir. Buna Lévi-Strauss şöyle yanıt verir: "Bütün ayrımcılık biçimleriyle mücadele, tayin ettiği yüksek ahlaki amaçlara rağmen, yaşama değerini veren estetik ve manevi değerleri yaratmış olma onuru kendisine düşen şu eski yörecilikleri yıkan küresel bir medeniyete doğru insanlığı götüren aynı harekete

57. Julia Kristeva, *L'Avenir d'une révolte,* Calmann-Lévy, 1998, s. 11.

katılır."[58] Lévi-Strauss'un verdiği savaş kaybedilmiş bir savaştır, çok geçmeden ortada medeniyetimizin değerlerinin ve nesnelerinin bulaşmadığı "yabanıl" veya göçebe halklar kalmayacaktır. Ömrünün sonunda, dâhi işi eseri *Hüzünlü Dönenceler*'i yazan etnolog artık medeniyetlerin büyük manevralarıyla ilgilenmiyordu, küçücük şeylere son derece dikkat verir olmuştu, kendi deyişiyle, taşlara ve bitkilere, ışığa ve bir insan yaşamının değeri kadar önemli olmadıklarından unuttuğumuz, görmezden geldiğimiz her şeye.

Julia Kristeva şöyle yazar: "Fransız Devrimi'nden beri, 'politik isyan', kendi derin mantığına sadık kalmaya çalışırken bilincin yaşamını karakterize eden bu olumsuzluğun laik versiyonu olmuştur; saygınlığın eşanlamlısı olan isyan bizim mistisizmimizdir."[59] Devrim, yeniden öne doğru gitmeden önce kendilerine dönüş yapanların yıldızları andıran hareketidir. Her devrime anlamsal olarak kazınmış isyanı hangi hatıra, hangi dönüş besler? Asla hiçbir şeyin günü dolmadıysa, o zaman her hareket isyanın fethettiğini, yani o zamana kadar tasavvur edilemez olan bir düşünce alanını daha öte riske atmak için bir öncekine dolanır. Çünkü belki de her devrim orada doğar, insan icadı, kendisinin vücuda getirdiği dünya tasavvurunun bir şekilde önünden gittiği ölçüde, teknoloji diye adlandırdığımız yerde. Bugün gördüğümüz gibi, spontane devrim hareketleri aynı zamanda teknik yeniliğin ve boyuna kendi evlatlarını yutan bir dünyanın açgözlülüğünün çocuklarıdır. Devrim bildirilerle, kararnamelerle duyurulmaz; sadece gelir ve bizi ideallerimizden sorumlu kılar. Doğrusu, yakında icat ettiğimiz nesnelerin kölesi olacağımızı kavramıyoruz. Heidegger'in düşündüğü gibi "ikamet etme" arzusuyla değil, ustaca bir geri bildirim sistemi gibi her şeye sahip olmaya, her şeyi bilmeye yönelen neredeyse çocukça bir arzu etrafında dönen bir dünya hayal ediyoruz. Gerçek manada ancak sonradan düşünülebilen bir olay olarak devrim kavranamaz. Onu düşünmenin araçları olan bu melez nesnelerle aynı zamanda gelir dünyaya. Neredeyse

58. Claude Lévi-Strauss, *Le Regard éloigné*, Plon, 1983, s. 47.
59. Julia Kristeva, *age.*, s.15.

duyusal bir şekilde hayat verir yeni dünyaya. Böylece bankalar, Stiegler'e duyduğumuz tüm saygıya rağmen, yatırımdan salt kâra yönelerek batmayacak (mazideki dünya) ve nihayet, karanfillerin değil, tüm şeytanlardan politik olarak kurtulmuş, saf bir düşüncenin yeni ekolojistlerinin devrimini karşılamayacak, hayır, bu şekilde olmayacak. Devrim kendi çocuklarını yutacak, nesnelerini yutan hücreler gibi içine alacak ve gittikçe daha olağanüstü bir uyarlanabilirlik talep ederek, her zamankinden daha hızlı, daha değişken, çok daha performatif başka nesneler geliştirecek, ama hangi başka dünya için? Bunu o kadar kolay tahmin edemeyeceğiz, çağdaş olmak zor iş. Gelmekte olan dünyanın, kuşkusuz geçmişten bir şeyler alan ama bunu onu yutmak ve "dokunuşlar"la, dokunsal olarak yeniden icat etmek için yapan yeni oyuncaklarımız, yeni sözlerimiz, yeni imgelerimiz ve yeni kodlarımız tarafından üretilen bir dili olacak.

Gözlerimizin önünde bir dünya yok oluyor, bu devrime tanıklık etmekte sıkıntı yaşıyoruz, nostalji, pişmanlık ve beklenti arasında gidip geliyoruz, gözlerimiz ufuk çizgisine perçinlenmiş ama onun bizimle birlikte yer değiştirdiğini, görüşümüze gerçeğe yakın olduğu kadar yakın olduğunu görmüyoruz. Devrimi riske atmak, belki de belirli bir anda, ötesine geçildiğinde artık hiçbir düşüncenin, özgürlüğün, sevginin mümkün olmadığı ve hayır diyen bu gerisin geri dönme hareketinde bir başka dilin, bir başka günün belirdiği bir sınıra ulaşmış olmaktır. Bir devrimi devrim yapan, her şeyi kaybetmeye razı olmaktır ama böyle anlar ender görülür, zira her şeyi muhafaza etmeye can atarız ve mevcut hal bu tözsel ekonomiden, kendimizin kendimiz tarafından böyle ağır ağır yutulmasından beslenir. Her şeyin belki silinip gideceği böyle bir harekete girmek bir delilik, bir vizyon gerektirir, bilhassa da dayanışma, yoksa hiçbir isyan herhangi bir şey başlatamaz. O zaman teknoloji aniden saf değiştirip tiranları devirenlerin, hapishanelerin kapılarını açanların hizmetine girebilecek olsa da, yine de her şeyden önce bir hâkimiyet ilişkisi ve iktidarın icrası olarak kalacaktır. Herkesin zamanla, aynı zamanla, tek ve aynı dili konuşan bir ortaklıkla ilişkisidir bu ama iki varlık arasındaki hakiki bir karşılaşma kadar da nadirdir. İlla Hei-

deggerci anlamda olması gerekmeyen varlığın bu açıklığı, başka bir tonaliteye* sahip ikincil bir çağdaşlığın, hiçbir şeyin, hatta devrimin kendisinin bile direnemediği fenomenal bir enerji salan kolektif neşe figürünün kapısını açar. Ve tüm başlangıçlar gibi, önce sindirilecek, sonra formatlanacak ve yeniden eğitilecektir, bu da yine başka bir restorasyon olacaktır. Ama hiçbir şey bunun gerçekleşmemesini sağlayamaz. Bunun vuku bulabilecek olması, bugün eksikliğini en çok çektiğimiz şeydir.

Şayet devrim, ideallerin kurban edildiği sunaklarda ne zulümler yapılırsa yapılsın bizim mistisizmimizse ve öyle kalacaksa, bunun sebebi, onun, bir *öbür yüze* [ters tarafa], tarihin belirli bir ânında hayatımız pahasına göğüs gerdiğimiz, savunduğumuz vazgeçilmez bir özgürlüğe gebe bir olumsuzluğa işaret etmesidir. Devrim için hayatını riske atmak insanlığımız için kurucudur; bence başka türlüsü de olamaz, demokrasinin dingin gökyüzünün alametleri geleceği, çok uzakları haber verdiğinde bile.

* Heidegger'in *Lichtung* kavramı kastediliyor: Açıklık, kayran, orman içinde geniş ve çıplak alan. Yine "tonalite"den kasıt, *Stimmung*, yani ruh halidir. –çn

Cehennemin İçinden Geçmek Pahasına (Eurydike)

"Saf aşk çıplaktır, her şeyi atmıştır üstünden. Hiçbir iddiada bulunmaz, hiçbir şey beklemez ve arzu etmez, kendisiyle ilgilenmez, ne esenliğiyle, ne kusursuzluğuyla."
—Madame De Guyon

Hepimiz Eurydike'yiz. Onun numarasını ve ismini taşıyoruz kendimizde. Sevdik, sevildik ve bu aşkı kaybettik; kimsenin gözyaşı bile dökmediği cehennem denen yerin çok derinlerinde gözden kaybolduk. Bir gün biri bizi aramaya geldi, geceye ve kimsesizliğe göğüs gererek, bize yaşayan, sevilen bir vücuda sahip olma ve hayata doğru yeniden çıkma imkânı verdi. Eurydike bizden bahsediyor; o tamamen modern bir figür ya da daha doğrusu, tüm hakiki efsanevi figürler gibi, hiçbir çağa ait değil. Cehennemse her döneme göre değişiklik gösterir, bizim dönemimiz Bosch'un veya dua el kitaplarının dönemi değil, kendi insanlığımızı ne zaman terk etsek burnunu sokan bir dönem. Eurydike ölümün her an, herhangi bir biçimde bizi yeniden ele geçirebileceğini hatırlatıyor bize: vazgeçişten fedakârlığa, anesteziden terk edilmişlik duygusuna kadar. "Henüz ölmeme" riskini almanın, sonunda daima kaybedeceğimiz bir kumar olduğunu, ama ancak hayatı mümkün olduğunca dolu dolu, neşeyle ve en önemlisi tüm hücrelerimizde yaşadıktan sonra kaybedeceğimizi hatırlatıyor.

Orpheus için Eurydike'ye kavuşmak, belki de belli bir anda onu çağıran sesine teslim olmaktı — ah! Ama neden? Peki onu hayata geri getiremez miydi? Yoksa hâlâ bir düş, bir yanılsama mıydı bu? Fakat mitin söylemediği şey şudur, Eurydike cehenneme geri dönmez, cehennem kişinin kendi yerini yeniden bulduğu türde bir yer değildir, Eurydike yaşayanlarla ölüler arasında başıboş dolaşmaya devam eder, her zaman aşkı ve aşk için çağıran olacaktır o. Tüm engellere rağmen. Sözünü etmek istediğim, bu deliliğin hikâyesi, cehennemin içinden geçiş ve sonrası.

Eurydike yaşayanlarla ölüler arasında göç eden tek kişi mi? Kabahatimiz artık böyle bir risk almamak, hayata dönmek için Cehennem'den geçmek istememek mi? Eurydike çoğu kadın gibi cehennemi tanımıştır, çünkü o aşkını kaybetmiştir, bu aşkta kendini kaybetmiştir. Böyle kendini kaybedince insan, her şeyin artık yankıdan, yanılsamadan, yıkımdan ibaret olduğu bir bekleme odasında dolaşır. Bugünün cehennemleri hüzünlü yerler değil, size söyleyeceklerdir bunu, orada bütün acılar, pişmanlıklar, beklentiler silinir gider, ânın coşkunluğunda yaşanır; her dilek yerine getirilir, her garez silinir, her günah bağışlanır. Göz aldatan derin zevklerin ve göklerin ışıltısında yalnızca an hüküm sürer. Cehennem, kazanları, işkenceyi ve ağır cezaları emekli edeli çok oldu. Şimdi haz peşinde, zarafeti ve belli bir inceliği de dışlamadan doyasıya eğleniliyor orada. Cehenneme giren Eurydike, önce ölümcül melankolisinden, aşk acısından, ümitsizliğinden yoksun kaldı. Sevdiğinin hatırası, bir odadaki duvar kâğıdının üzerindeki gölgeden başka bir şey değildi. Sonsuzluk odalarına hoş geldiniz! Burada her şey ciddiyete veya hıçkırmaya izin vermeyen enfes döngülerle tekrar ediyor. Ah hayır! Yasaya yer yok. Hiç münasip kaçmaz. Burada hafiflik lazım, gelenlerin şaibeli şiddetin, yararsız endişenin izini taşıyan bir geçmişin yükünden kurtulduğu görülür; böyle bir geçmişi diriltmek için gösterilen gayretler beyhudedir. Eurydike ne yılanın ısırığını, ne kösnül aşkını hatırlayacak artık, yine de daimi yabanıllığında yine de... Sevilmiş bir bedenin saf yokluğunu sunan bir alana adım atar sessiz sedasız.

Cehennemdeki herkes korunur, en azından böyle olduğuna inanılır. Hiçbir düzensizliğe müsamaha gösterilmez. Ayrılık, tereddüt, sürpriz yoktur. Gönüllü kulluk yasadır, burada huzur hüküm sürer. Üst seviyede tecrit edilmiş mahallelerdeki psikiyatri hastanelerinin koridorları bile bu kadar sessiz değildir, yalnız, ilaca gereksinim duyulmaz; cehennemin hususi tarafı şudur ki kimse baskı uygulamaz. Kanunname dahi olsa, yasaya yardım gerekmez. Ne metin, ne hüküm, ne yargıç, ne mahkûm — orada hiçbir şey ihlal edilmez. Başka mekân yoktur. Aşkınlık, kesik kesik yağıp yerle temas eder etmez eriyen karın mezarlığıdır — saf bir beyazlık etkisi. Ufuk çizgisi kendi üstüne kıvrılır. Bir çıkış fikri bile yıkıcıdır, o yüzden yoktur öyle bir şey. Her şey hatırlanamayacak kadar eski, başka bir zamana aittir.

Eurydike, Orpheus tarafından sevilmişti, türküsü söylenmiş, hasreti çekilmişti. Ölünce bağı kalmadı. Cehennemde zaman fayda etmez, şeyleri süzgeçten geçirmez. Oradan kaçmaya kalkışmak nafiledir, "istemek", "tercih etmek" sözcükleri orada anlamsızdır. Adalet hükümsüzdür, zira ne arzu edilecek bir şey vardır, ne de istenecek. Çünkü her şey ve onlarla birlikte siz de ebediyen hep orada olacağınıza göre, hiçbir sahipliğin manası yoktur, malını mülkünü kaybetmenin de. Bedenler verilir, geri alınır, bütün erotizm yok olmuştur, arzu fikrinin kendisi tamamen yersizdir. Arzulamak şimşek çakışıyla, eksiklik, beklenti, baş dönmesi, ten, okşamalar, düşüş ise tereddütle gelir. Cehennem gözetlemek için harici bir yardıma ihtiyaç duyulmadan kendi sakinleri sayesinde kendi kendine düzenlenir, ruhların uysallığının tek dengi boşluklarıdır. Yararsız kederin, kaygı verici beklentinin hatta melankolinin safrasından kurtarılmışlardır, yusufçuk adımlarıyla daimi şimdide oradan oraya taşınırlar. Acelesiz, telaşsız. Tek şiddet şiddetin yokluğudur. Cehennemde herkesin taşıdığı isim ödünç alınmıştır, isteyen muhafaza eder, isteyen başından savar, artık sadece belirsiz bir zamirle, o, sen, ben diye adlandırmayı kabul edebilir. Bu da ağırlığıyla ezmez. Egonun sergilediği performanslar çok uzun süre direnemez, tembel bir iyilikseverlikte çözülür gider, şurada burada birkaç kavga gösteri olsun diye varlığını sürdürür (bu gereklidir) ama çok geçmeden

unutulurlar, karşılıklı olarak hatalarına ve bu yükün gereksizliğine çoktan ikna olmuştur rakipler.

Cehennemde beden halledilmiş bir sorundur ama konuşma tam çözüme kavuşturulamamıştır. Kendi yok oluşunun tasallutunda sadece o ayakta durmaya devam eder, çünkü sözcükler zamanın, sürenin, nedenselliğin etkisine bağlı değildir, durmak bilmez bir mırıltıda kendilerinin ve dudakların üzerlerinde dönerler. Burada her şey anlamlıdır. Komploların şifresini çözmeye, yatıştırıcı enformasyonun ardında gizlenen anlam anlaşılmaya, yanlışları, çifte anlamları, serapları saklandıkları yerden çıkarmaya girişilir. Hiçbir şey eşyaya verilen anlamdan daha iyi direnemez cehenneme. Tuhaf bir şekilde, kelamın yükseğe taşındığı bir diyardır bu; ölümcül darbeyi, dili en iyi kullanan kişi vurur. Her söz yoruma, dolayısıyla tersine çevrilmeye elverişlidir, elbise taşır gibi taşınır, cepte ölümcül bir söz, omuz askısında bir nükte ve çoktan ağza dolanmış bir cümle. Boş vermek söz konusu değildir. Söz bir silahtır. Buradaki tek silah.

Eurydike kelimelere güvenmez. Orpheus'un şarkısına girdiğinden, onun sesini, onun büyüler fısıldayan, hem canlı hem cansız dünyaya konuşan sesini duyduğundan beri, söze inancı iyice azalmıştır. Cehennemde sessiz kalan tek kişi olarak onun, dışarının ışığını tamı tamına yansıtan cam çeperlerin parlak yankısını sözcüklere tercih ettiği görülür. Çünkü cehennem senin ve benim olduğumuz canlı dünyanın tam bir kopyasıdır. Çağların yansıyarak üst üste bindiği, bol bol gülümseme ve zorla kameranın karşısına oturtulmuş üzgün çocuklarla dolu, doğumdan ölüme uzanan A4 formatında tutturulmuş bir yaşam yanılsaması veren aile albümleri son sürat karıştırıldığında olduğu gibi yan yanalığın zamansal bir tür süreklilik yarattığı mukavvadan bir ebediyete yansıtılmış bir yüzey.

Eurydike cehennemi keşfeder. İnsanlıktan geriye ne kaldı? Cinsiyetlendirilmiş vücut çiftleşir ve ayrılır; her türden ittifak düşünülür, tasavvur edilir ama aslında pek azı işi dokunmaya kadar götürür, bu yeri çevreleyen tuhaf cisimsizleşme bundan kaynaklanır — nihayetinde sonuç en baştan bilinir ama zevk, bağlarını koparacağı bir sınır peşinde kendini tüketir. Cehennem uzun müddet, Bosch ve

Breughel'in erotizmine tabi oldu, kuş başlı adamların, çığlıkların yırttığı kor ateşler boyunca çarpılmış başka bedenleri parçaladığı, zalim bir incelikle sadistçe işkence edilen bedenin erotizmine. Ama (yazık!) böyle bir mutfak yok burada. İşkence yalnız yaşayanların suçudur. Bunun gibi bir şey yoktur cehennemde. Sınırsızlık suçu değil gaddarlığı çağırır, olsa olsa kayıtsızlığın zorladığı bir dikizcilik biçimini. Şehvetin ne ağırlığı vardır orada, ne bağları, ne de andı. İhanet diye bir şey yoktur, çünkü kimse hiçbir vaatte bulunmaz. Cehennem maviye çalan gece lambalarının sıralandığı hayal meyal bir koridordur. Ruhunuzu koyacağınız kati bir yer ya da buna benzer bir şey yoktur.

Eurydike, ölüler dünyası seni geri alamazdı, çok fazla yaklaşmıştın yaşayanların yanına, insan sesine. Teknik olarak konuşursak, artık yoksun. Sevdiğinin kollarındaki ağırlığın silindi gitti, belleğinin hiçbir bağı kalmadı, görüntüler de yavaş yavaş ortadan kayboldu, delicesine bir aşk gibi bir şey yaşamış olmanın kesinliği kaldı sadece geriye. Şimdi işte buradasın, yaşamı terk etmiş olanların olduğu yerde. Bu krallıkta artık gölge yok, ne alacakaranlık, ne karartı, sadece biçimlerin, bedenlerin, nesnelerin gözle görülür aşırı pozlanması. Düşünmeye çalışıyorsun ama düşüncenin sığınabileceği bir yer yok. İnsan gerçekten sadece acil durumlarda, kaygılandığında, olayın eli kulağındayken ve beklerken düşünmez mi hep? Böylece düşünme yok oldu ve onunla birlikte, herhangi bir şeyin çağdaşı olma fikri de. Nihayetinde özbilinç zarafetten, hafiflikten yoksundur ve bir fikir diye adlandırılan bu tür bir coşkunluğu, ihtiyatla karşılamak gereken bir tuhaflık olarak hayal etmek senin hoşuna gider. Cehennem hiçbir sığınak vaat etmeyen bir kayıtsızlık yeridir. Çabucak alışılır. Kendinden kurtulmaksa başka hikâye... Her şey döngüler halinde yansıyarak burada cereyan eder, tıpkı geçmişinin, ailesinin alınyazısından nihayet yakayı sıyırabildiğini zannederken, bozulmadan yeniden sökün eden şu çocukluk nakaratları gibi. Yabanlık örülen bağlardan, hissedilen duygulardan, değiştokuş edilen, paylaşılan şeylerden neredeyse mutlak biçimde bihaber olmakta yatar. Cehennem yankısız bir

dünyadır. Orada herkes bitirmeye uğraşır (ama boşuna) ve konuşmaya çalışır ama ne söylemek için, hangi hakikati riske atmak için? Mademki hakikat fikrinin kendisi yok olmuştur, mademki musallat olan, aşındırıcı ebediyet metaforuna hiçbir şey direnememektedir. Yaban yasanın dışındaki alan her şeyin egemenliğidir, ama burada yasa düşünülebilir bir şey değildir. Kendi isminden başka bir gerçekliği yoktur, kendini ilan eder ve fesheder. Vahşet bedenlerin kıyma makinesidir. Bedenler bütün tekilliklerinden yoksun bırakılır, ne koku, ne silüet, ne ses tınısı kalır, burada da yine her şey parçalarına ayrılır, yeniden terkip edilebilirdir. Cehennemin garip tarafı şeylerin bıraktığı izleri süresiz muhafaza etmesidir; bir olay geçip gitmez, katiyetle aşınana kadar, tadı, dili, sayesinde işaret ettiği şey artık kimseye bir şey söylemez hale gelinceye kadar döngüler halinde tekrar tekrar vuku bulur, sonra sadece zayıflayıp çözülür, kötüye gider.

Euryrdike'nin üzgün olduğu söylenebilirdi, tabii hüznün kötü telaffuz edilen bir sözcükten fazla bir gerçekliği olmadığı bu yerde bunun azıcık bir anlamı olsaydı. Hüzün, trajik olanla haz arasında bir ara boşluk, ona karakterini veren minör anahtarın bin parça arasından tanınabilen bir tür kendinde olmamada müziğini yaydığı bir nevi terk edilmişliğin bekleme odasını talep eder. Vahşet de budur, ne hüzün, ne neşe, ne geçişler olmasıdır. Cehennemin öbür tarafı yoktur; sadece kendisine, sunduğu tutkuların labirentine, bedenleri vahşi bir yasaya, saf hazzın yasasına ve de dehşete boyun eğdiren müstehcen zırh takımına açılır.

Eurydike, senden ne istendiği hakkında hiçbir fikrin yok. Tabii senden bir şey bekleniyorsa. Beklenen olmak, canlıları hayatta tutan şeydir. Bir zamanlar olduğun canlı. Cehennemde, tüm beklentiler dağılır, kelimelerin arasına yayılan ince bir sis tabakası gibi. Onların akkorluğunun ağırlığına, hafifliklerine dayanabilecek bir yarın yoktur. Cehennemde her şey sahnedir. Daimi şenliğin dramaturjisi. Ölümü hatırlatan bir emir haline gelmiş bir dramaturji: Sıkılmak yok. Birinin seni aradığı nasıl hayal edilebilir? Seni kollarına almak için ta oraya ineceği? Senin sevdiğin böyle

bir sevgilin oldu. Bir yılan ısırdı seni, günden ayırt edilemeyen o akışkan gecede, gölgelerin arasına sürgün etti. Umut etme gücü nasıl bulunur? Öte dünya, başka bir senaryo, bir sahne arkası olmadığı halde yola devam etmek için. Bırakma kendini, çünkü o zaman kaybolur, Dante'nin, kimsenin kendilerine ağlamadığını, kaybolmuşlar arasında kaybolduğunu, canlı tek bir hatıranın bile eskiden ne olduklarını anımsamadığını söylediği kişiler arasına katılırsın. Kimsenin kendilerine dua etmediği kişiler arasına.

Canlılar ve ölüler birbirinden ayrılamazken onların üzerine gelişigüzel yayılan gölgelerden nasıl çıkılır? Eurydike hangi aşk yolu ile kurtarılabilir? Orpheus onu almak için cehenneme indi. En gizemli an, geri döndüğü andır ve öyle kalır. Nasıl tahayyül edilebilir böyle bir şey? Ta oraya inip seni almak için gösterilen onca çaba, birden geri dönüp, seni cehenneme geri yollamak için miydi? Baştan beri hepsi bir maskeli balo muydu? Yararsız ve zalim bir sınav, son bir hakaret mi? Ona geri dönmemesi emri verilmişti. Tek bir koşul. Arkanı dönme. Orpheus aşkı için her şeye evet demişti. Kendisinden ne istendiğini duymuş muydu acaba?

Bazıları bunun hafıza olduğunu, geçmiş olduğunu söyledi. Geri dönmenin, kurtuluş yolunun tersine gitmek olduğunu. Bazıları bunun tersine çevrilemez olduğunu, bunun insan olmanın bedeli olduğunu söyledi: Bizler ölümlüyüz, ne tersine çevrilebilir bir zamanda yaşıyoruz, ne de gücümüz her şeye yeter, hayır, sadece sesin menzili içinde, şimdinin dayanaksız mucizesinde oyalanan varlıklarız. Tuzak, Orpheus'un var olduğuna, onun salt bir seraptan başka bir şey olmadığına inanmak olurdu. Yaptığımız tek şey, geri dönecek olan kişiyi beklemek. Çünkü tek söz şudur: Affet beni, geri al beni. Beni almaya gel, der çocuklar, diye düşünür çocuklar, diye ağlar çocuklar, ta ki teselli buldukları, unuttukları, onların da iyileştiği güne kadar. Sen, takıntılı biçimde buna inandın. Cehenneme kadar inip seni almaya geleceklerine. Ve Orpheus geldi, geçti, kat etti. Ve onunla birlikte ya da daha doğrusu mitin söylediği gibi, onun ardından tekrar yukarı çıktın. Mit, herkese ait olan, herkese doğru kaçan, kendisi de akseden ortak bir sözdür. Belki

de insanlığın kendisinden bile daha eski zamanları anımsatan bir söz, Orpheus'un verdiği söze rağmen geri dönüp, aşk denen şeyin üzerine dehşet saldığını anlatan hikâyenin o sözü. Peki sevdiğiniz kadın sizi çağırdığında, hâlâ ait olduğu ölüler krallığından size seslendiğinde bile bu geri dönmek sayılır mı?

Özgürlük, onu arzulayanların dileğini yerine getirir, arzuda ve arzuyla gelir, bizzat arzuya içsel, saf bir olaydır. İstemeye hamledilmez, ondan çok daha kökenseldir, Spinoza'nın gördüğü gibi, bizzat arzulayan makinenin, bizi canlı varlıklar yapan bu küçük mucizevi saatin içine çöreklenmiştir. Varlığında sürüp gitmek, varlığın "neşe" diye adlandırılan artışında rıza göstermek midir? cehennemden tekrar yukarı çıkmak, sürgünü terk etmek, çok uzaklardan, kaybolduğunu bile bilmediğin yerlerden çağıran bir ses boyunca bu adımı aşmaktır ve seni geri çağıran bu ses sana yeni bir beden, insicam ve sığınak verir. Ama işte... Orpheus başını çevirip bakar ve onun bedeniyle karşılaşırsın, gördüğün arzuya tepki veren onun hayatta olmasının kırılganlığıdır ve cehennem bunu biliyordur, seni sevdiği için geri dönmemezlik edemeyeceğini biliyordur. Başka ihtimal yoktu. Cehennem budur — kadere dönüşmüş zaman. Yine de bir öngörülemezlik payı vardı, zira cehenneme geri dönmedin, çünkü öyle ya cehennemden asla çıkılmaz. Gel gelelim, onunla canlı olarak oradan çıkman mümkün olmasa bile, çağrıya cevap vermek seni cehennemden çıkardı hemen, halbuki o senin yeniden kaybolduğunu sandı ve yolunu şaşırdı. Ve onun tutkusunu kıskanan öfkeli Erinyeler* tarafından etleri lime lime edilerek öldü.

Ama sen neredeydin? Madem ne canlı ne ölü olan senin artık bir yerin yoktu, şu sınırsız, şu saf ve barbar deliliğin, Cehennem denen tedirgin edici ve sonsuz yumuşaklığın yerinde bile değildin? Her ikisinden de sürgün edilmiş, aidiyetsiz, iki dünya arası bir yere gireceksin ve bu özgürlüğü el üstünde tutacaksın, ama tüm yalvaçvari sesler gibi yalnız olacaksın, kimsenin tanımadığı ama herkesin

* Erinyeler intikam ve nefret tanrıları, evrenin düzenini korumak için, haddi aşıp suç işleyen herkesi takip ederek onlara tarifsiz eziyetler ederler. –çn

gördüğü yolcu olacaksın, böyle bir şey mümkün olsaydı, saf tanık, mekânda dalgalanan bir silüet, ağırlıksız, yalnız bir beden.

Eurydike'nin mekânı dilin tam içinde mi, her metaforun başlangıcı mı? Ölülerle canlılar arasında hapsolmuş bir metafor, hatırası her kadında dişiliği çağıran bir mit... Mektubun içine süzülüverdin, bir cevap ümit eden bu jestin duvarları ve bölgeleri arasına; artık tam anlamıyla canlı olmadığın ama ölüler arasında da artık ölü olmadığın bu geçidi dilde yaşatmaya geldin; çünkü hiçbir şey yazılmayı da unutulmayı da sonlandırmaz, en iyi korunan arşivlerde bile; geriye şifresi çözülmemiş mesajlar, muhataplarına asla ulaşmayan, alıkonmuş, hâlâ mühür altında mektuplar kalır ve sen her birine göz kulak olursun. Sen, Eurydike, ölümden men edilen, üzerine yeniden doğumun kilidi vurulmuş kadınsın. Karalanmış, unutulmuş, yazılmış, yeniden yazılmış, öfkeyle silinmiş, atılmış, teslim edilmiş, geçmiş ya da gelecek bile olsa her mektubun sırrına girmiş Eurydike... Gezgin Hermes rolündeki Eurydike, ikamet etmenin mümkün olmadığı tek yerde ikamet eder, sözcüklerin, ölümlülerin ve onların aziz ölmüşlerinin arasında, bu durduğu yerde durmayan kavşakta yaşar. Kelimenin gerçekle karşılaştığı noktada, yazının bağlarından kurtulmuş alanına (*espace*) zorla girmiştir; bir de bakmışız arzu denen, bütün her şey arasında en çabuk yitip giden şey belirmiş. Arzunun alanını, demek istediğim gerçekten onun canlı metaforunu, ardından mum gibi eridiği şeyden (varlık, beden, hafıza, yaşamın anlamı, iyileşme, tanınma) onu ayıran alanı riske atmak. Metaforun açıldığı yer bir başka alandır, sözün mümkün olduğu alan.

"Hayat biz canlıların pervasızca aldığı bir risktir."

Fransız filozof ve psikanalist Anne Dufourmantelle'in bu usta işi eseri, tedbir ve güvenliğin temel değer kabul edildiği modern dünyada risk almaya bir övgü. Dufourmantelle özenle ördüğü metninde felsefi düşünceyle bir psikanalist olarak biriktirdiği zengin vaka örneklerini harmanlayarak son derece özgün ve eleştirel bir dünya kuruyor. Bağımlılık, dil, unutuş, aileyi terk etme, yalnızlık, kayıp, kaygı ve itaatsizlik gibi hayatımızın önemli bahislerine bakışımızı sarsacak sorular yöneltiyor. Yazara göre risk dışımızdaki bir tehditten ziyade hayatın içinde bilinmedik bir alan açan, tutumlarımızı, varoluş tarzımızı belirleyen bir dönüşüm ânı, şimdide olma imkânı.

Artırılmış güvenlik önlemleri, sınır duvarları, tetiklenen kötü hatıralar ve sonu gelmez davalarla kendini gösteren bir çağda Dufourmantelle, "Yaşamı riske atmak, yani sahiden yaşamanın riskini almak ne demektir?" sorusunun peşinden gitmeyi öneriyor.

kolektifkitap.com

9 786052 205891